

Tana Nicoleta Lascu

**PEISAJUL -
CONCEPT ȘI PROCES ÎN
SUSTENABILITATEA INTEGRATĂ**

Editura Universitară „Ion Mincu”
București, 2022

Volum publicat în cadrul proiectului:

„Dezvoltarea capacității instituționale a UAUIM pentru cercetare în arhitectură și urbanism prin crearea unei culturi a diseminării rezultatelor”, Acronim CULTADISER

Proiect finanțat prin Consiliul Național pentru Finanțarea Învățământului Superior - FDI 2022

Domeniul Strategic de Finanțare D6 – „Dezvoltarea capacității instituționale pentru cercetare în universități”

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Lascu, Tana Nicoleta

Peisajul - Concept și proces în sustenabilitatea integrată / Tana Nicoleta Lascu. - București : Editura Universitară "Ion Mincu", 2022
ISBN 978-606-638-272-4

712

Lucrarea de față reprezintă strict punctul de vedere al autorului. Responsabilitatea lucrării îi revine în întregime autorului, atât în ceea ce privește conținutul, cât și forma.

Toate drepturile rezervate. Nicio parte din această publicație nu poate fi reprodusă, stocată sau transmisă prin orice mijloace de natură electronică, mecanice, de copiere, înregistrare sau alte forme fără permisiunea scrisă a autorului și a editurii.

© 2022, Editura Universitară „Ion Mincu”, Strada Academiei, nr.18-20, sector 1, București, cod 010014, tel. 40.21.30.77.193

Cartea de față reprezintă conținutul Tezei de doctorat a autoarei, cu titlul „Peisajul, concept integrator în dezvoltarea sustenabilă”, îndrumător Prof.em.dr.arh. Sorin Vasilescu. Teza a fost susținută la 21 decembrie 2011.

CUPRINS	3
CUVÂNT ÎNAINTE	5
Capitolul 1	
DEFINIREA CONCEPTULUI DE PEISAJ	8
1.1. Cadrul epistemologic de abordare	8
Evoluția conceptului de peisaj	13
Capitolul 2	
INTEGRAREA CERCETĂRII ÎN CADRUL POLITICII PENTRU PEISAJ	34
	34
2.1. Definirea conceptelor cercetării integrate	36
2.2. Direcții în cercetarea științifică a peisajului. Conexiuni inter-și transdisciplinare	41
2.3. Teme viitoare de cercetare	46
2.4. Concluzii și recomandări	
Capitolul 3	
ANALIZA PEISAJULUI	51
3.1. Perceperea, fenomen determinant în analiza peisajului	51
3.2. Definirea conceptelor operaționale	63
3.3. Bazele obiective ale analizei peisajului. Criterii de identificare ale caracterului, valorilor și stărilor critice	67
3.4. Indicatorii de peisaj	76
Capitolul 4	
POLITICI ȘI STRATEGII PRIVIND PEISAJUL - INIȚIATIVE ȘI DIRECȚII	83
	83
	85
4.1. Procesul de conturare ale unor politici și strategii	97
4.2. Documente privind strategii și politici internaționale și europene	
4.3. Politici și strategii pentru peisaj în România	

Capitolul 5	
ASPECTE ALE DINAMICII RELAȚIEI URBAN - RURAL ÎN CADRUL PEISAJULUI CONTEMPORAN	119
5.1. Peisajul ruralității contemporane în țările europene	119
5.2. Aspecte ale dinamicii peisajului rural în România	132
5.3. Aspecte ale dinamicii peisajului urban contemporan	135
5.4. Influența managementului patrimoniului natural asupra dezvoltării spațiale	140
Capitolul 6	145
BAZE CONCEPTUALE ȘI PROCEDURALE PENTRU O STRATEGIE A PEISAJULUI ÎN EUROPA	145
6.1. Olanda - Programul Belvedere	148
6.2. Austria – Programul ECOVAST	152
6.3. Strategia pentru peisaj în Catalonia, Spania	160
6.4. Strategia pentru peisaj în Italia	
Capitolul 7	165
STUDIU DE CAZ – PEISAJUL ȚĂRII HAȚEGULUI	166
7.1. Obiectivele studiului	168
7.2. Țara Hațegului - istorie, peisaj, cultură	195
7.3. Relația peisajului construit cu cel natural.	222
Influența factorului antropic asupra peisajului	
7.4. Propunere pentru un regulament de urbanism și recomandări	
Capitolul 8	231
SPRE O STRATEGIE A PEISAJULUI ÎN ROMÂNIA. RECOMANDĂRI ȘI CONCLUZII	
BIBLIOGRAFIE, WEBOGRAFIE	244
GLOSSAR DE TERMENI UTILIZAȚI	250
ANEXA 1 - LISTA ILUSTRAȚIILOR DIN TEXT	254
ANEXA 2 - LISTA TABELELOR DIN TEXT	263

CUVÂNT ÎNAINTE

Interesul pentru tema aleasă spre studiu s-a conturat, mai întâi, ca un rezultat al perceperii, lecturării și cunoașterii peisajului, în călătoriile din anii studenției, pe meridiane europene, căutând să regăsesc, în spațiul real, imaginile fascinante de la cursurile de teoria și istoria arhitecturii și a orașelor, dar și ca urmare a experiențelor trăite, de-a lungul a șapte ani, în peisajul deschis al polderelor olandeze. În acea perioadă, am locuit în cadrul unei foste gospodării tradiționale din nordul Olandei, datând din anul 1837, refuncționalizată ca locuință și ca sediu al Biroului de Arhitectură “Cornelis de Jong bna” din Beemster, polder care a fost înscris începând din anul 1999 pe lista siturilor UNESCO și pentru a cărui protecție și valorizare arhitectul Cornelis de Jong s-a implicat efectiv, prin studiile și proiectele sale, realizate de-a lungul a mai bine de cincizeci de ani.

De asemenea, interesul pentru aspectele legate de peisaj și relația oamenilor cu peisajul a apărut asistând la fenomenul din ce în ce mai puternic al globalizării, care se manifestă atât în ariile metropolitane, cât și în zonele rurale. Parcursul oamenilor în peisaj devine pe zi ce trece un automatism, semn al alienării față de peisajul experimentat ca un cadru concret de viață, al desensibilizării și al intrării în anonim. Procesualitatea parcursului oamenilor devine aceeași în mai toate metropolele lumii, relația oamenilor cu peisajul disparând treptat, într-un anume sens al individualismului și al separării de context.

În acest sens, Bogdan Ghiu amintește de lucrarea *Postmodernism – or The Cultural Logic of Late Capitalism*, în care Frederic Jameson pune în discuție ceea ce am putea acum numi, din perspectiva sa, fie dispariția peisajului, fie, dimpotrivă, generalizarea peisajului: o stare

cvasi-identică. “Hiperspațiul postmodern a ajuns să depășească capacitățile corpului uman individual de a se autositua, de a-și organiza prin percepție mediul înconjurător imediat și de a-și determina cognitiv poziția într-o lume exterioară susceptibilă de a fi cartografiată. “ S-a ajuns la o totală și fatală “disjunctie între corpul uman și mediul construit, “iar sentimentul de înfrângere continuă este acela al “incapacității minților noastre, cel puțin pentru moment, de a desena o hartă a imensei rețele mondiale, multinaționale și descentrate de comunicare în care ne aflăm ca subiecți individuali și, **în fond, izolați**: harta imensei rețele mondiale a internetului”.¹

În natura ființei umane, sunt impregnate originar necesitatea de recunoaștere în teritoriu, *teritorializarea*, nevoia de identificare, de delimitare și de control asupra zonelor de proximitate imediată, medie și largă, a arealelor îndepărtate, iar pătrunderea informatizării în relația dintre om și mediul său de viață, poate duce, prin unilateralizare, la alterarea legăturilor cu spațiul concret. Relația om - peisaj presupune o capacitate, o posibilitate și o disponibilitate de percepție nu numai în sfera vizuală, dar și în cea senzorială a percepției de la distanță, precum și o anume predilecție pentru o estetică a cartografierii cognitive - *cognitiv mapping*².

Este interesant de remarcat faptul că, în paralel cu accentuarea fenomenelor legate de adevăratul bombardament al conexiunilor rețelei universale a internetului, apar, posibil ca o contrapondere sau ca o reacție la acel *glissando* din planul teritoriului concret în sfera virtuală, ca o expresie a nevoilor etern umane de sensibilitate, de reprezentare și de identificare a subiectului în relația cu cadrul de viață, o serie de preocupări pentru **peisaj**, mai întâi în sfera cercetărilor științifice, pentru ca apoi aceste preocupări să se concretizeze, într-un cadru în aparență reduționist, în convenții politice la nivel european.

În acest sens, Convenția Europeană a Peisajului de la Florența, 2000, se constituie ca un excelent exemplu de instrument juridic inovator, care ocupă un loc bine stabilit în legislația internațională.

¹ Bogdan Ghiu - *Inconstrucția - pentru o arhitectură etică*”, Editura Fundatiei Arhitect Design, București, 2011, capitolul “Bartleby arhitectul - inconstrucție, peisaje haptic - pragmatice, arhitectura restransă”, pag. 101-110

² Frederic Jameson, *The Cultural Logic of Late Capitalism*, pg. 32

Peisajul devine un factor esențial al calității vieții individuale și sociale, iar protecția, gestiunea și valorizarea sa constituie drept și datorie pentru fiecare. Convenția recunoaște necesitatea unui dialog între toți actorii societății și precizează rolul activ al cetățenilor în raport cu perceperea și evaluarea peisajului, în cadrul sensibilizării versus *anonim – banal – alienant*.

Peisajul este considerat ca dreptul patrimonial cel mai accesibil și mai universal. Fiecare cetățean are acces în permanență la o parte a peisajului, iar acesta este personal și universal în același timp, în sensul că fiecare om îl percepe în mod diferit, în funcție de propriile amintiri, de capacitatea personală de a asocia idei și cunoștințe.

În spiritul concluziilor și documentelor elaborate la Conferința Ministerială de la Florența pentru *Convenția Europeană a Peisajului* (19-20 octombrie 2000), care se înscrie în cadrul celorlalte activități ale Consiliului Europei orientate spre cultură, natură și drepturile omului, peisajul este privit ca o resursă de o valoare inestimabilă.

Pentru prima oară, spre deosebire de accepțiunea clasică a noțiunii de peisaj, acesta este considerat ca un cadru al vieții cotidiene, specific identității culturale, care marchează istoria, patrimoniu comun care reflectă o Europă diversă și bogată. Este luat astfel în considerare, pentru prima oară, peisajul fără calități excepționale, fie el rural, periurban sau urban, care influențează și este specific unui habitat propriu, peisajul “cotidian”, care condiționează imperativ calitatea spațiului existențial al fiecăruia. Peisajul apare privit ca un fenomen cultural viu, acel *living landscape*, patrimoniu și resursă care contribuie definitoriu la înțelegerea unor concepte fundamentale precum istoria, cultura, identitatea.

În sensul Convenției Europene a Peisajului de la Florența, peisajul desemnează «o parte din teritoriu, așa cum este ea percepută de oameni, al cărei caracter rezultă din acțiunea factorilor naturali și/sau umani, de-a lungul timpului», interacțiunea lor punând în valoare importanța relației între natură și cultură în formarea peisajului. Termenul de *peisaj*, în noua sa accepțiune, nu mai este sinonim cu *environment*, spiritul său și elementele cadrului natural fiind percepute vizual, prin intermediul filtrelor memoriei, în virtutea unor imagini arhetipale ale subconștientului colectiv, asociațiilor de idei, interpretărilor.

Asistăm la un proces de democratizare, în care accentul nu mai este pus pe patrimoniul de arhitectură, ci pe peisaj ; există o tendință de “patrimonializare” a elementelor considerate până acum nesemnificative, căci peisajul începe a fi considerat însuși cadrul de viață, expresie a diversității patrimoniului comun cultural și natural, unic și fundamental pentru definirea identității.

Nu în ultimul rând, interesul față de tema aleasă spre cercetare a fost un rezultat al intenției de a găsi un răspuns la aspectele legate de cercetarea transdisciplinară și, în acest context, de a contura o punte de legătură între problemele peisajului și problemele pure ale arhitecturii, de necesitatea impunerii studiului pe anumite categorii de zone de peisaj.

Ne găsim astăzi în situația în care se aflau, în antichitate, constructorii bisericilor paleocreștine, în acea perioadă de confuzie și nesiguranță, când Imperiul Roman fusese distrus, ei reușind totuși să clădească, din fragmentele templelor și ale bazilicilor rămase, monumente noi; semnificația acestora, deși total diferită de cea a fragmentelor utilizate, era deosebit de valoroasă într-o lume în care distrugerile, fragmentele și noile monumente interacționau sinergic.

Condiția noastră nu este cu mult diferită; este suficient să găsim sensul unor propuneri ecologice avansate cu care să recompunem fragmentele culturilor precedente, împreună cu alte elemente noi, către realizarea unor noi relații teritoriale, sociale și ecologice. Individualizarea și recunoașterea fragmentelor din teritoriu prin caracteristicile specifice vor avea ca urmare în acest demers depășirea condiției acestora de simple fragmente, înscriindu-se ca “locuri”, insule de dovezi reziduale, elemente active a unei noi configurări teritoriale. În acest mod, fiecare cadru de viață va dobândi un model nou, complex, un model care să se poată numi “a locui în teritoriu”.

Datorită neglijenței, lăcomiei, neștiinței sau curiozității oamenilor, peisajul se alterează, dispare sau este înlocuit de un alt peisaj lipsit de valoare și sens, străin locului; amânarea măsurilor de protecție a peisajului pentru o perspectivă în care vom avea mai mulți bani este o iluzie. Acest fapt nu este caracteristic doar societății românești, căci ritmul fără precedent al schimbărilor din ultimile trei decenii face ca urmele trecutului să dispară într-un ritm alert, în multe regiuni din lume. Acest fenomen de periclitare a peisajului este rezultatul accelerării

ritmului schimbărilor. Și va continua, în absența unor politici ferme de dezvoltare sustenabilă la nivel local, regional, european, global.

Peisajul este supus unui proces permanent de creere și distrugere, ca o negociere constantă între trecut – prezent – și viitor, și accentul poate fi deplasat de la o prevenire a schimbărilor la o gestiune a acestora, fondată pe cunoaștere și responsabilitate. În acest sens, cercetarea de față se adresează nu numai specialiștilor: consider că este absolut necesar ca Peisajul să nu **fie o preocupare exclusiv a acestora**, ci expresia unei dorințe comune a fiecărui om de a trăi într-un cadru de viață nebanalizat, atât în mediul urban, cât și în mediul rural. Gestionarea sustenabilă a peisajului devine astfel o prerogativă nu numai pentru peisajele având calități excepționale unice, dar înglobează și respectă valorile peisajului cotidian.

Cuvintele lui Marco Polo, din romanul lui Italo Calvino, “*Orașele Invizibile*”, sugerează un posibil drum în acest sens: “Infernul nostru nu este ceva care va urma; el se află deja printre noi, este infernul pe care îl trăim zi de zi, pe care îl formăm locuind laolaltă. Există două căi pe care le putem alege....Prima cale, cel mai simplu de urmat, pe care o aleg cei mai mulți dintre noi, este aceea de a-l accepta, integrându-ne în el atât de bine încât să nu mai remarcăm prezența lui; a doua cale este mai riscantă, cerând efort și învățare continuă: să încercăm și să fim în stare să recunoaștem cine și ce anume, în mijlocul infernului, nu aparțin infernului, și să le facem să dureze în timp, conferindu-le spațiu”.³

³ Calvino, Italo, *Orașele invizibile*, Editura ALL, 2011, pg. 67

CAPITOLUL 1

DEFINIREA CONCEPTULUI DE PEISAJ

1.1. CADRUL EPISTEMOLOGIC DE ABORDARE

În anul 1993, antropologul Tom Ingold definea **peisajul** ca fiind „...**totalitatea experiențelor umane**”,⁴ formulând astfel o definiție foarte puțin apropiată multora dintre noi, deschizând perspective noi în procesul de definire al peisajului.

Idealizat cândva ca un paradis al Arcadiei, termenul *peisaj* este asociat, pentru cei mai mulți dintre noi, unei imagini din natură, asemănătoare *vedutelor* sau scenelor idilice pastorale – *scenery*, surprinse în pictură. Incluzând diversitatea peisajelor, de la peisajele rurale la cele urbane, de la cele naturale la cele industriale, Tom Ingold exprima prin definiția lui faptul că, absolut toate peisajele, chiar și peisajele sălbatice, din ce în ce mai rar întâlnite astăzi, sunt distinse, ordonate și percepute ca atare de mintea umană.

Apelând la teoria metafizică, în special la opera lui Martin Heidegger (1977)⁵, care a analizat maniera și argumentele pentru care ființa umană își ordonează lumea înconjurătoare, teoreticienii au concluzionat că toate ființele umane sunt pre-programate să asambleze lumea înconjurătoare pe baza unui algoritm de percepere, într-o compoziție coerentă, un fapt inerent specific oricărei ființe umane.

⁴ Cercetările lui Tom Ingold, diplomat în antropologie, profesor la catedra de Antropologie socială a Universității din Aberdeen, Marea Britanie, abordează perceperea mediului din perspectiva relației între antropologie, arheologie, artă și arhitectură (cei 4 A), acceptate ca moduri de explorare a relațiilor dintre ființa umană și habitatul acesteia. În lucrarea “*Explorări în antropologia comparativă a liniei*”, explorând dinamica dintre traseul gestual al pașilor, observație și scris, Tom Ingold realizează o nouă abordare în înțelegerea relațiilor în viața și experiența umană socială dintre mișcare, cunoaștere și descriere.

⁵ Heidegger, Martin, *Building Dwelling Thinking* în *Basic Writings*, New York, D. Krell (ed.)1977, pp. 319-339

Dezvoltând viziunea lui Edmund Husserl (1958)⁶, conform căreia orice conștiință este o conștiință despre ceva anume, Heidegger este de părere că fiecare conștiință umană moștenește sarcina de a conferi semnificație lumii, un rol pe care fiecare dintre noi și-l asumă și îl joacă în funcție factorii genetici, precum și de suma experiențelor trăite sau acumulate pe parcursul istoriei. Această lume plină de semnificații este singura lume pe care o cunoaștem și o putem locui; este realitatea în care ne-am născut și pe care ne-o recreăm în acord cu disponibilitățile afective, sensibilitatea, predilecțiile de percepere și înregistrare a realității, necesitățile și dorințele noastre. Într-un parcurs sustenabil, creăm peisaje nu doar cu mintea, ci și cu mâinile noastre, moștenim creația unor generații trecute și realizăm artefacte pentru generațiile viitoare. Peisajul este deci un repozitoriu al istoriei umane, o bornă pentru transmiterea cunoașterii și a patrimoniului în sens larg, de-a lungul timpului, din generație în generație.

Peisajul apare astfel ca o consecință a implicării angajate a omului în lume, având în acest sens rolul și capacitatea de **a încifra istoria**⁷.

Fizicianul Basarab Nicolescu, în lucrarea sa *Manifestul Transdisciplinarității*⁸, cercetează realitatea privind ceea ce se află în același timp între discipline, ceea ce trece prin ele și ceea ce există dincolo

⁶ Husserl, Edmund, *Ideas*, Kluwer Academic Publishers, London, 1958

⁷ Assunto, Rosario, *Peisajul și Estetica*, Editura Meridiane, 1986, pp. 108-111

⁸ Termen propus de cercetătorul și fizicianul Basarab Nicolescu, președinte fondator al Centrului Internațional de Cercetări și Studii Transdisciplinare (CIRET), cofondator al Grupului de Reflecție asupra Transdisciplinarității, organizație afiliată la UNESCO, 1992. În *Carta Transdisciplinarității*, adoptată la primul Congres Mondial al Transdisciplinarității (Convento da Arrábida, Portugalia, 2-7 noiembrie 1994), Basarab Nicolescu afirma că revoluția științifică datorată mecanicii cuantice ne-a constrâns să depășim contradicții de neconceput altfel, să admitem chiar și terțul inclus care implică existența sacrului, din perspectiva existenței mai multor niveluri de realitate. Pornind de la ideea că, așa cum arătase Mircea Eliade, funcția constitutivă a sacrului nu este doar un stadiu istoric al dezvoltării conștiinței, Transdisciplinaritatea ne oferă șansa regăsirii sacrului pe toate palierele, în zona realității și a relațiilor noastre sociale, a percepției universurilor interioare în normalitatea fiecărei zile, regândind educația și prin dimensiunea afectivă, tot atât de importantă în cunoaștere precum dimensiunea analitică.

de orice disciplină. Finalitatea transdisciplinarității constă în înțelegerea lumii actuale, din perspectiva științei și a sacrului, unul dintre imperative fiind unitatea cunoașterii. Pornind de la viziunea sistemică și cuantică asupra lumii și considerând cunoașterea științifică drept o sferă non-compactă, incluzând și sfere mici care reprezintă necunoscutul, el definește sacrul ca „fiind ceea ce este încontinuu prezent și ireductibil în raport cu operațiile mentale” (Basarab Nicolescu, 2007).

Modelul se constituie ca o cooperare permanentă între rațional și irațional care se manifestă ca doi poli ai aceleiași realități, care transcede cele două aspecte. Iraționalul nu apare ca atributul unei entități exterioare sferei cognoscibile, ci ca un pol al unui dinamism care îl înglobează. Acest dinamism este sursă de libertate, de spontaneitate și de creativitate în evoluția sistemelor naturale. Structura discontinuă a spațiului transdisciplinar determinată de structura discontinuă a nivelurilor de Realitate, explică de ce cercetarea transdisciplinară este radical distinctă de cercetarea disciplinară, fiindu-i totodată complementară. Descoperirea acestei dinamici provocate de acțiunea simultană a mai multor niveluri de Realitate trece în mod necesar prin cunoașterea disciplinară. Transdisciplinaritatea, fără a fi o nouă disciplină ori o nouă superdisciplină, își găsește resursele în cercetarea disciplinară care, la rîndul său, dobândește sensuri multiple într-o manieră nouă și fertilă prin cunoașterea transdisciplinară.

Cunoașterea transdisciplinară corespunde unei cunoașteri *in vivo*, definită prin corespondența dintre lumea exterioară a Obiectului și lumea interioară a Subiectului, opusă ca model de abordare cunoașterii *in vitro*⁹ (vezi Tabelul 1).

Responsabilitatea autotranscendenței este terțul inclus care unește știința și conștiința. Basarab Nicolescu vorbește despre problema raportului între trezirea individuală și trezirea colectivă, care stă în centrul evoluției noastre posibile, aceea a conștiinței, transformând viața într-un act atât etic cât și estetic, actul dimensiunii poetice a existenței.

⁹ Nicolescu, Basarab, *Ce este realitatea?*, Editura Junimea, Iași, 2009, pg. 132

CUNOAȘTEREA DISCIPLINARĂ – <i>IN VITRO</i>	CUNOAȘTEREA TRANSDISCIPLINARĂ – <i>IN VIVO</i>
Lumea exterioară	Correspondență între lumea exterioară și lumea interioară
Cunoaștere	Înțelegere
Inteligență analitică	Nou tip de inteligență – echilibru între mental, sentimente și corp
Orientată spre putere și posesie	Orientată spre uimire și selecție
Logică binară	Logica terțului inclus
Excluderea principiului valorilor	Includerea principiului valorilor

Tabelul I.1

Comparație între cunoașterea disciplinară și cunoașterea transdisciplinară

Filosoful francez Gaston Bachelard¹⁰ dezvoltă metoda fenomenologiei în arhitectură, bazându-și analiza pe experiența trăită în locurile arhitecturale și în contextele lor în natură, fiind preocupat de răspunsul emoțional și de experiențele pe care un loc are puterea a le genera, transformând subiectul într-o reflecție poetică definită ca "topoanaliză", propunând, astfel, o viziune cu totul nouă asupra casei: "spațiul locuit transcende spațiul geometric, nu este o cutie inertă". Bachelard întreprinde un studiu liric despre "topografia ființei noastre intime" - a cuiburilor, sertarelor, cochiliilor, colțurilor, miniaturilor, pădurilor și, mai ales, a casei, sau "topoanaliză", a "spațiului pe care îl iubim"¹¹.

Analogia casă-cochilie amintește de cele mai simple manifestări ale organizării spațiale, fie acestea cuiburi, faguri de albine, termitiere, amenajări de scorburi și grote, unde păsările, albinele, păianjenii, reptile,

¹⁰ Gaston Bachelard, (1884 – 1962), filosof epistemolog și filosof al poeziei franceze, este autorul unei impresionante opere de reflexie asupra cunoașterii și cercetării, aducând importante contribuții în sfera epistemologiei și a filosofiei științei.

¹¹ Gaston Bachelard, *The Poetics of Space*, Penguin Books, New York, 2014

mamifere, contribuie, de milioane de ani, la ordonarea spațiului, realizând un univers intim, propriu, rezultat al unui mecanism care urmează anumite instincte transmise ereditar, de-a lungul timpului. Privită ca un adevărat micro-cosmos în accepțiunea completă a termenului, integrată în acesta precum focul, sau apa, “ne va permite să evocăm luminile de reverie care dau viață unei lumi a imemorialului și a amintirilor.”

Pornind de la dialectica între două planuri opuse prin natura lor: planul obiectiv / științific și planul subiectiv / poetic, Gaston Bachelard consideră că simțurile sunt accesibile rațiunii umane, găsind expresiile adecvate care pot transmite adevărul. Sensul autentic este un dat al divinității și omul îl poate descoperi plecând de la simboluri și mituri, Realitatea posedând o autenticitate ascunsă, care înlocuiește simbolurile cu imaginile mentale.

Bachelard realizează corespondența între ideea universului imaginar și forța metafizică. Materia este organizată după principiile unei creații originare, după o metafizică pură. Forma și materia sunt principii constitutive ale unei poezii, primind imaginile poetice după o logică internă. Știința ordonează imaginile materiale, oferind o structură precisă pentru formarea creației poetice.

Decalajul între cercetarea care se îndepărtează de realitatea vieții și metodele cu care aceasta este ancorată în viața cotidiană este depășit prin teoriile epistemologice care au pătruns în debaterile științifice ale secolului al XX-lea, relația etic – estetic fiind abordată, de asemenea, și în cadrul teoriilor lui Ludwig Wittgenstein¹² și Gregory Bateson¹³, care

¹² Ludwig Wittgenstein (1889-1951) este una dintre personalitățile legendare ale filozofiei secolului al XX-lea. Austriac de origine, a studiat în Anglia, fiind de profesie inginer în construcția de avioane și elicoptere. Atras de cariera didactică, de peisagistică și de arhitectură, se întoarce la filosofie, dezvoltând o nouă metodă de investigație și o nouă concepție asupra limbajului, care vor fi publicate postum în volumul *Philosophische Untersuchungen* ("Cercetări filosofice", 1953). Deși crescut la Viena, afirmându-și întotdeauna originea austriacă, numele lui Wittgenstein este legat de *Trinity College* din Cambridge, unde a studiat, începând din 1911, cu Bertrand Russell și unde se va întoarce în 1929 pentru fi profesor și a-și continua cercetările.

¹³ Gregory Bateson (1904 – 1980) a fost un antropolog, cercetător social, semiotician și cibernetician care a abordat domenii diferite de cercetare. Cele mai importante descoperiri ale sale se pot găsi în cărțile lui, *Pași către o ecologie a minții și Mintea și natura*, (publicată în 1987).

au deschis orizonturi noi în cercetarea etică, participativă și experimentală.

Wittgenstein, pe parcursul întregii sale opere și, îndeosebi, în lucrarea *Tractatus Logico – Philosophicus*, clarifică faptul că etica și estetica sunt același lucru, ambele concepte situându-se dincolo de ceea ce poate fi descris cu instrumentele logicii și rațiunii proprii științelor și, în același timp, ne face să înțelegem că estetica și etica stimulează noi experiențe creative care constituie cheia în deschiderea unor noi orizonturi ale cunoașterii.

Gregory Bateson propune cunoașterea lumii printr-o întrepătrundere evolutivă care se stabilește între ecologia naturii, care exprimă evoluția naturii, și ecologia mentală, care exprimă evoluția cunoașterii și a conștiinței umane. În interacțiunea dintre planul mental și sfera naturală, ambele în continuă transformare, se desfășoară întreaga experiență umană a devenirii, o experiență care este încorporată și întrepătrunsă continuu cu etica, estetica și realitatea faptelor concrete. Tensiunea continuă între teoriile demonstrate ale cunoașterii științifice și noutățile imprevizibile ale lumii care se transformă constituie motorul acestei devenirii, un motor care nu este exterior acestei devenirii, ci intrinsec, în continua lor dezvoltare, un motor care se alimentează continuu din relația reciprocă dintre devenirea naturii și devenirea conștiinței și a cunoașterii.

Cu aceste referiri epistemologice putem asuma etica, estetica și experiența ca fiind părți constitutive ale fiecărui proces care se desfășoară în devenirea lumii, în care toate trei interacționează dinamic în tensiunea devenirii. Estetica și etica nu pot fi separate de experiență în tensiunea dinamică, interactivă și non-ierarhică ce se stabilește, oferind spațiu creativității.

Acest lucru este valabil pentru natură, știință, dar și pentru toate experiențele umane, individuale sau sociale, în care se poate practica acțiunea ca model de cercetare. Una dintre experiențele contemporane cele mai fascinante, pentru a regăsi și a încuraja transformarea conștiinței, este participarea creativă individuală și socială la procesele de transformare a cadrului de viață.

Inconștientul uman atribuie spațiului structuri și forme determinate în asemănare cu indeterminația și plasticitatea capricioasă a spațiului și timpului pe planul sensibilității conștiente"¹⁴. Aceasta este ipoteza de bază de la care Lucian Blaga pleacă pentru a forja conceptul de *matrice stilistică*. Din perspectivă temporală, Blaga face distincție între timpul psihologic al unui subiect uman, individual sau colectiv, care nu se identifică niciodată cu timpul fizic. Rezultat al unui tipar de percepție subiectivă, timpul psihologic al unei comunități geoculturale caracterizează *matricea stilistică*. Timpul psihologic este format de-a lungul istoriei, pe baza complexului de factori care formează tradiția. Astfel, o *matrice stilistică* devine un complex spațio-temporal colorat și individualizat de tradiție.

În același sens, referindu-se la interrelația dintre spațiul arhitectural și spațiul existențial, Christian Norberg Schulz¹⁵ apreciază că un spațiu dobândește calitatea de a fi locuit atunci când omul se poate orienta și când se identifică cu mediul său. Spiritul locului este recunoscut încă din antichitate ca o realitate concretă cu care oamenii se confruntă în viața de zi cu zi.

Conceptul holistic¹⁶ al pământului ca o ființă vie susține ireductibilitatea întregului la suma părților, în sensul că anumite caracteristici ale acestuia nu pot fi explicate în termenii proprietăților și relațiilor componente.

Simon Schama¹⁷ analizează, în acest context, sentimentul caracterului unui loc și aprecierea unor anume ritmuri, recunoașterea echilibrului și a sensibilității către relațiile armonice, care sunt înscrise în gene și adaptate condițiilor de mediu.

Între om și spațiul în care acesta locuiește se stabilesc relații pline de semnificație, un anume sens al apartenenței la loc, acel cadru construit permițând comunicarea de valori culturale specifice care țin de gândire,

¹⁴ Blaga, Lucian, *Trilogia culturii*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969, pg.109

¹⁵ Norberg – Schluz, Christian, *Genius Loci*, Editura Pierre Mardaga, 1986, pg.186

¹⁶ De la “holos” (în limba greacă), metodologie de interpretare a obiectelor, a fenomenelor ca totalități, ca întreguri, în care părțile își pierd individualitatea iar entitățile respective reprezintă altceva decât suma părților.

¹⁷ Simon Michael Schama (n. 1945) este profesor de istorie și istoria artei la Universitatea din Columbia. Prin lucrarea sa *Landscape and Memory* se înscrie în curentul Noii Geografii Culturale, inițiat de Denis Cosgrove și Kenneth Olwig în 1985.

percepere, reacții emoționale și imagini. Locul, alcătuit și din substanță materială, formă, texturi, culori, este esențial în satisfacerea nevoilor biologice de lumină și aer, de percepere a sunetelor și a formelor, a necesităților culturale pentru simboluri integratoare și a nevoii psihologice de spirit al locului.

Precursor al geobiologiei științifice moderne, Georges Lakhowsky¹⁸ a studiat relația între radiațiile cosmice și fenomenele vitale, demonstrând interrelaționarea acestora.

Pământul, asemenea ființelor vii, deține o rețea electrică complexă și un câmp magnetic prin prezența componentelor geologice, a mineralelor, a apelor, dar și a structurilor artificiale umane, precum rețele sau așezări umane artificiale. Aceste câmpuri interacționează, iar formele vii sunt afectate fizic și mental încă de la nivel microscopic.

Afectarea mentală generează prin percepție un fenomen de însușire a spațiului antropic, percepția fiind un proces constructiv, rezultat al analizei și sintezei informațiilor provenind din stimularea senzorială externă și memorie. Lakhowsky a descris celula ca element constitutiv al țesuturilor animale și vegetale ca un circuit oscilant dotat cu o lungime de undă determinantă și foarte scurtă, un adevărat circuit electric dotat cu autoinducție și susceptibil de a rezona la o frecvență foarte înaltă. Ritualurile, miturile, obiceiurile locului, codurile de comportament sau comportamentul etnic devin indicatori de câmpuri invizibile care formează genius –ul loci al așezării.

Armonia amplasamentului, a mediului construit și a mediului natural, în relație cu omul, relațiile stabilite și particularitățile locului generează calitatea peisajului. Ideea unei corespondențe energetice între organisme vii și așezările umane și sistemele planetare tratează armonia între cele trei sisteme în termeni ce evidențiază sincronizarea acțiunii lor, precum și existența unor ritmuri biologice și magnetice similare, în armonie micro / macrocosmică.

¹⁸ Georges Lakhowsky (1869-1942), inginer francez de origine rusă, a dezvoltat teoriile lui Nikola Tesla și a pus în evidență electromagnetismul la nivelul celulei. El a demonstrat că cromozomii (care se găsesc în nucleul celulei) și condriomii (structuri asemănătoare cromozomilor, răspândiți în celulă) sunt în realitate niște rezonatori electrici, asemenea unor circuite acordate de radiofrecvență. Lakhowski a construit dispozitive care, prin efectele lor, întăresc această afirmație, realizând și calculele unei scheme electrice, echivalentă acestor rezonatori foarte fini.

1.2. EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE PEISAJ

1.2.1. Peisajul până în secolul al XVIII-lea

Peisajul în antichitate

În perioada antichității, peisajul era privit ca un loc sacru. Platon introduce noțiunea de *spațiu-matrice*, de spațiu ideal în care sunt situate modelele. Acest spațiu născător și, totodată, păstrător al unor caracteristici constante de-a lungul timpului, în cadrul cărora se desfășoară anume procese dinamice, este numit de Platon *khora*. Platon descrie spațiul astfel: “există un al treilea lucru, spațiul, care este veșnic și nu poate fi nimic și care oferă sălaş tuturor lucrurilor generate” ¹⁹(*Timaios* 51 e-52b). În antichitatea romană, peisajul era asociat cu acel *genius loci* al fiecărei așezări, cu caracter determinant în viața acesteia.

Peisajul în perioada medievală

Sensul original al termenului îmbină caracterul sacru cu cel al reprezentării concrete: urmărind etimologia termenilor „*landscape*” în limba engleză (*shape* – a da formă, a zămisli), „*landschap*” în limba olandeză sau „*landschaft*” în limba germană (*land* - pământ, *schepen* – a crea în sensul de a zămisli, a concepe în sens primordial, demiurgic în limba olandeză, dar și a organiza, a conduce), iar *paysage* în limba spaniolă, *paesaggio* în limba italiană sau *paysage* în limba franceză, trimite referințe la conotații certe: creația materială în sensul primordial al Creatorului și relația cu teritoriul locuit și organizat.

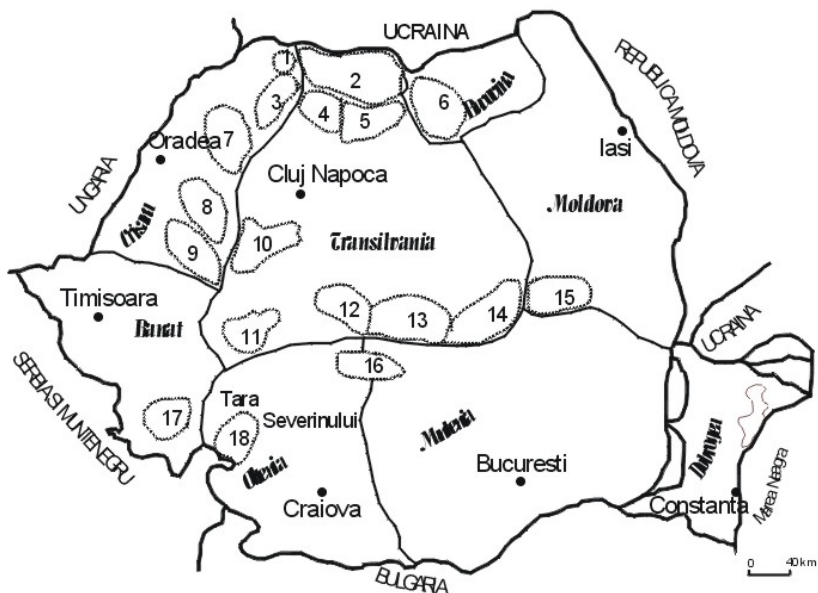
În limba italiană, termenul *paesaggio* derivă din *paese*, rezultat din latina vulgară, *pagense*, adjectivul lui *pagus* (sat), dar, original, *piatră de hotar*, derivat din *pangere* – a delimita, a înfișa un țăruiș – termen de origine indoeuropeană; iar în limba franceză, *paese*, *pays* – țară, pământ, aceiași termeni - *paese* în limba italiană și *pays* în franceză - fiind folosiți și cu sensul de patrie.

¹⁹ Platon, *Dialoguri*, Editura Univers Enciclopedic, 2010, pg.98

În studiile sale, geograful danez Kenneth Olwig²⁰ apreciază că termenul olandez *landschap*, apărut în perioada medievală timpurie, cu variațiile sale în germană, engleză și daneză, semnifica nu numai o porțiune de pământ în sensul de teritoriu sau regiune, ci desemna, de asemenea, comunitatea ca populație asociată cu acea regiune, **inclusiv tradițiile și obiceiurile sale**. Dat fiind caracterul normativ puternic al acestor valori colective, cum ar fi obiceiurile legate de forma de proprietate sau folosirea pământului, Olwig se referă la acestea ca la adevărate cutume, cu valoare superioară față de sistemul legislativ canonic autoritar, aspecte care se păstrează și în ziua de azi în Olanda, mai ale în comunitățile structurate în regiunile din afara polderelor, cele de pe *terra ferma*. Aceeași semnificație o au și termenii *țară*, *ținut* în limba română.

În acest sens, putem defini **Peisajul ca fiind forma matrice a unui popor, a unei comunități, mărturie a interacțiunii de-a lungul veacurilor dintre natura și oamenii care locuiesc în cadrul acesteia. Aceasta este și etimologia termenului *landscape*, de origine olandeză, care este utilizat pe scară internațională la ora actuală: un pământ locuit și organizat de o comunitate umană, a cărui individualitate este imediat recunoscutibilă.**

²⁰ Kenneth Olwig, geograf suedez, doctor în filosofie al Universității din Minnesota, profesor la Catedra de Planificare Urbană a Departamentului de Geografie de la Universitatea din Trondheim, Norvegia, abordează peisajul și relația între societate și natură din perspectiva esteticii, a literaturii, a științelor juridice și politice, și a geografiei culturale. În lucrările sale, *Nature's Ideological Landscape: A Literary and Geographic Perspective on its Development and Preservation on Denmark's Jutland Heath* (London: George Allen & Unwin, 1984) and *Landscape, Nature and the Body Politic: From Britain's Renaissance to America's New World* (Madison: University of Wisconsin Press, 2002), interesul său pornește de la efectul percepției culturale a naturii și a peisajului în dezvoltarea regiunilor, ajungând la aspecte legate de rolul legislației și al politicii în configurarea peisajului.

Țările: 1. Tara Oasului; 2. Tara Maramuresului; 3. Tara Chioarului; 4. Tara Lapusului; 5. Tara Nasaudului; 6. Tara Dornelor; 7. Tara Silvaniei; 8. Tara Beiusului; 9. Tara Zarandului; 10. Tara Motilor; 11. Tara Hategului; 12. Tara Amiasului; 13. Tara Fagarasului; 14. Tara Barsei; 15. Tara Vrancei; 16. Tara Lovistei; 17. Tara Almajului; 18. Tara Severinului

Fig. I.1 Țările României

Peisajul în perioada Renașterii

Începând cu perioada renașcentistă, simultan cu dezvoltarea unui nou stil de arhitectură a artei grădinilor, a unor noi forme de dezvoltare urbană și stil de viață, peisajul a devenit obiect de studiu: natura era conceptualizată ca *ordo et varietas*, o reprezentare a ordinii armonioase dumnezeiești și a infinitei repetabilități a acestei creații demiurgice, redat în primele tablouri reprezentând peisaje, care marcau importanța caracterului vizual.

Fig.I.2

Vila familiei Medici la Fiesole, Biagio
d'Antonio, *Bunavestire*, Roma,
Accademia di San Luca

Fig. I.3

Villa Valmarana ai Nani, Vicenza,
Andrea Palladio

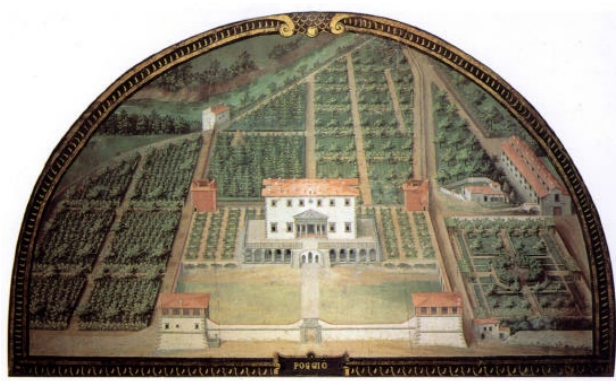

Fig. I.4

Giusto Utens, *Vila familiei Medici la Poggio a Caiano*, 1599-1602
Florența, Muzeul Istoric de Topografie "Firenze com' era"

Leonardo da Vinci, în lucrarea sa *Arta și știința teritoriului*, integrând cunoștințele de geometrie, cosmologie, anatomie și **estetică** cu cercetările de teren și cartografice existente, prezintă harta fizică a

Toscanei, Emiliei și Romagnei, precum și un model pentru *Orașul ideal* al Renașterii. În viziunea organică a orașului Imola și în proiectele pentru Milano, ca oraș pe două nivele, este subliniat rolul înșoririi în configurarea locuințelor urbane.

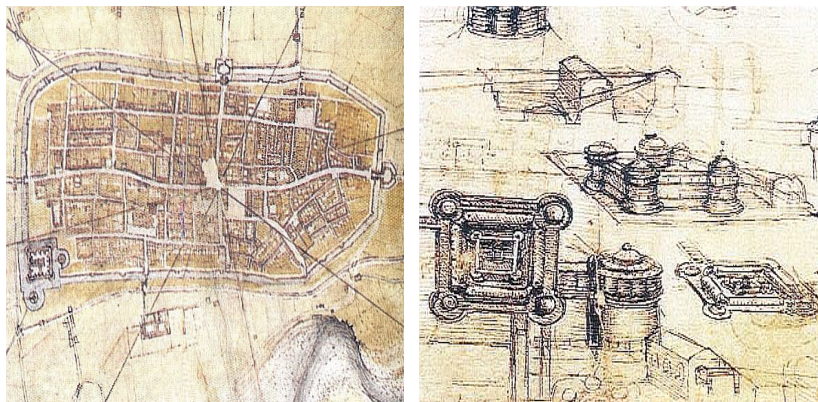

Fig. I.6 - Leonardo da Vinci
Reprezentarea orașului Imola - o viziune organică

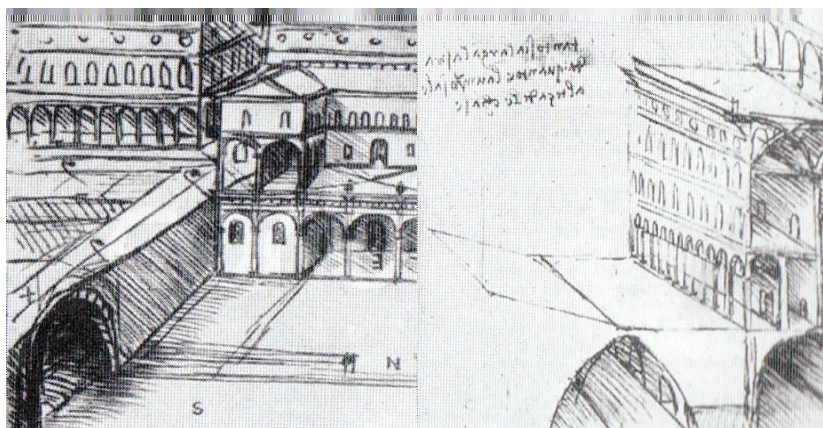

Fig. I.7 - Leonardo da Vinci
Proiecte pentru orașul Milano – orașul pe două niveluri

1.2.2. Peisajul în epoca modernă

Susținute de paradigma mecanicii raționale, primele teorii despre peisaj s-au conturat începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, fiind sub influența concepției asupra teritoriului, proprie determinismului fizic. Geologia se identifica, în acea perioadă istorică, cu geomorfologia, peisajul fiind considerat ca un ansamblu de caracteristici geomorfologice.

Descoperirea unor noi civilizații pe alte continente a solicitat noi metode de studiu, care au dus la dezvoltarea tehnicilor cartografice și la o abordare naturalistă a peisajului care au pus bazele cercetării științifice în secolul al XIX-lea, sub influența cercetărilor lui Darwin și Humboldt. Pionier al biogeografiei, al geografiei fizice și al climatologiei, Humboldt a abordat în lucrările sale și aspectele sociale și culturale în peisaj și, mai presus de toate, calitățile sale estetice, pe care el le considera ca având valoare terapeutică. În 1840, el dădea o definiție care implica diversitatea regională ca fiind expresie a peisajului, la rândul său, un fenomen holistic perceput de oameni: „*Landschaft ist das Totalcharakter einer Erdgegend*”.

Date generale	
perioada	1750-1850
mediul științific	geografia franceză
Conotații paradigmatică	
contextul cultural	pozitivism
paradigma generală	mecanica rațională
paradigma în științele despre teritoriu	determinismul fizic
Conceptul de “peisaj”	
conceptul cheie	ansamblul trăsăturilor geomorfologice generale ale structurilor geologice
concepțe auxiliare	bazin fluvial, denumiri teritoriale de relevanță regională

Tabelul I.2 - Peisajul în geografia pozitivistă

Revoluția industrială, urbanizarea și agricultura intensivă au creat noi peisaje, distrugându-le pe cele existente. La începutul secolului al XX-lea, pericolul iminent al pierderii naturii și peisajelor rurale tradiționale a dus, în întreaga Europă, la inițiativa unor mișcări de protecție a monumentelor, a siturilor și a peisajelor.

Peisajul începe în această perioadă să devină un bun patrimonial. Geograful francez Vidal de la Blache a avut o abordare a peisajului contrară determinismului fizic; sesizând rolul societății locale în organizarea peisajului, el a abordat peisajul ca o unitate holistică, apreciind percepția și calitățile estetice ca fiind esențiale.

Studiul peisajului a devenit, astfel, un subiect de interes al geografiei, sinteză unică între caracteristicile naturale și culturale ale regiunii. Această sinteză a cuprins relații geo-ecologice, modele spațiale, calități estetice. Studiile de teren, hărțile, schițele și fotografiile de teren erau folosite pentru descrierea detaliată și tipologia peisajului.

Din perspectiva geografiei umaniste, fiecare peisaj constituia o conotație, unică și irepetabilă, a unor locuri, fiind perceput ca o interferență între natură și cultură. Era, la acel moment, cea mai prolifică teorie în istoria științelor teritoriului și, în virtutea caracterelor sale profund umaniste, continuă să exercite o influență puternică și în contemporaneitate. Peisajul devine, astfel, element de identificare al unei regiuni, având o personalitate geografică proprie, caracterizată de o multitudine de peisaje, generate de modul în care cultura a interacționat în acel loc cu substratul fizic.

Dar complexitatea crescândă a arealului care concretizează impactul om-natură a impus depășirea semnificației inițiale a unor noțiuni ca peisaj, regiune geografică sau spațiu geografic. Geosfera, zona de contact dintre cele patru sfere clasice, caracterizată de nenumărate interdependențe locale sau generale între ample procese geografice naturale și sociale, caracterizate prin dinamism, diferențiate în timp și spațiu, impunea noi abordări în contextul formulării unor noi paradigme.

Date generale	
perioada mediul științific	1850 - 1960 geografia franceză
Conotații paradigmatică	
contextul cultural paradigma generală paradigma în științele despre teritoriu	neoidealism termodinamică interacțiunea om-mediul (posibilism)
Conceptul de “peisaj”	
conceptul cheie	ansamblul formelor fizice și umane, derivate din întâlnirea dintre un substrat fizic, care produce oportunități și condiționări fizice, și un mod de viață, exprimat de cultura și tehnologiile de așezare în teritoriu și de folosire a resurselor
concepție auxiliare	mod de viață, substrat fizic, cultură, tehnologie

Tabelul I.3
Peisajul în concepția umanistă

1.2.3. Peisajul în postmodernitate

Intuiția sistemică în gândirea tradițională românească

Precursor al abordării sistemice²¹, Simion Mehedinți observa în lucrarea sa, apărută în anul 1908: „planeta noastră este un organism, ale cărui elemente, forme și mișcări stau într-o anume progresiune, relevând ceva asemănător cu organizarea unui corp viu. Geografia, ca studiu al relațiunii maselor celor patru sfere – atmosfera, hidrosfera, litosfera, biosfera, considerate în timp și spațiu, capătă un înțeles mai adânc decât acela pe care îl are o știință descriptivă oarecare. Toată planeta noastră reprezintă în genere armonia unui organism...”²² Prin capacitatea sa energetică și poziția pe care o ocupă, învelișul geografic se constituie ca un mecanism de înnoire permanentă.

Alături de contribuția lui Simion Mehedinți, un rol deosebit în eliminarea enciclopedismului descriptiv l-a avut contribuția lui George Vâlsan. Cu rădăcini în metodologia geografiei moderne românești, în curentul globalist holist și în concepția structuralistă, urmărind deschiderea teoretică concepută de Mehedinți, care vedea obiectul geografiei în studiul relațiilor dintre mase, el sesizează în 1928 că „spațiul geografic nu este doar sol sau rocă, el este și aer și apă și viețuitoare. Un munte nu este doar o masă de materie înălțată deasupra vecinătăților, nici numai climă, apă, vegetație, animale. Imbinarea tuturor dă o individualitate unitară cu însușiri proprii. O schimbare suferită de unul dintre elementele geosferei are repercusiuni asupra tuturor celorlalte

²¹ Conceptul de *sistem*, de la primul enunț dat de Bertalanffy, care îl definește ca fiind „un ansamblu de elemente aflate în interacțiune”, a suportat completări și adaptări. În 1957, Foucault îl definea ca “un ansamblu de relații care se mențin, se transformă independent de lucrurile care le leagă”, iar Mircea Malița, în 1988, scria că abordarea sistemică este mai degrabă „o metodologie care concepe obiectele în mișcare, ținând cont de interdependența care se creează între ele, ca spații în care au loc necunoscute tranzații și fluxuri de energie, substanță și informație”. Orice fenomen ascunde un adevărat nucleu calitativ, care este rezultatul interacțiunii dintre elementele care se integrează într-un ansamblu mai mult sau mai puțin complex. Între componentele sistemului apare efectul de **sinergie** care face ca acesta să devină altceva decât suma componentelor, acel ceva care oferă sistemului însușiri noi.

²² Simion Mehedinți, *Eterogenitatea celor patru sfere*, București, 1900, pg.38

elemente, iar evidențierea acestor interdependențe în neîntrerupta schimbare de proporții și intensități este esența geografiei. Peisajul se constituie ca o rezultată de complexe care îl face să fie unic”.²³

Peisajul din perspectiva teoriei sistemice

În contextul teoriilor de la finele anilor '70, care abordează peisajul din perspectiva viziunii sistemice, Georges Bertrand²⁴ analizează peisajul ca fiind proiecția ecosistemului în spațiu și înrădăcinarea sa în substratul abiotic. Iar pentru François Tailleffer²⁵, peisajul nu se reduce la ceea ce se vede, ci integrează „o mulțime de date indivizibile din natură, care se referă la regimul termic sau la raporturile economico-sociale din ansamblul de fapte vizibile și invizibile. Noi nu percepem, la un moment dat, decât rezultatul global”. Tailleffer integrează omul și societatea în geosistem. Omul, în viziunea sa, este supus atât legilor naturale cât și celor sociale și poartă pecetea unei istorii. Este vorba despre un spațiu cu trei dimensiuni: naturală, economico-socială și istorică. Acesta se caracterizează printr-o geomorfologie, o funcționalitate care înglobează ansamblul transformărilor legate de energia solară, sau gravitațională, de ciclurile de apă, de mișcările de mase aeriene și de procese geomorfogenetice. În 1972, G. Bertrand precizase componența peisajului: potențial ecologic, exploatarea biologică și acțiunea antropică.

Continuând tradiția abordării sistemice deschise de Simion Mehedinți, Ion Ianoș definește peisajul ca fiind unul dintre sistemele teritoriale, ansambluri funcționale constituite din elemente și relații, care au ca finalitate atingerea unor țeluri comune și care se comportă ca un „sistem termodinamic și informațional optimal deschis, cu o structură disipativă”²⁶. Din această perspectivă, peisajul este un sistem care implică existența fluxurilor de materie, energie și informație, parcurgând o traiectorie ireversibilă, reîntoarcerea la un stadiu precedent fiind imposibilă, datorită pierderilor de masă și energie.

²³ George Vâlsan, *Descrieri geografice*, Editura Științifică, București, 1964, p.66

²⁴ Georges Bertrand, *Payssage et géographie physique globale*, Revue géographique des Pyrénées et de sud-ouest, 1972

²⁵ François Tailleffer, *Avant-propos*, Revue géographique de Pyrénées et du sud-ouest, 1978

²⁶ Ioan Ianoș, *Sisteme teritoriale*, Editura Tehnică, București, 2000, pg. 25

Geosistemul este definit ca orice unitate teritorială pe care relațiile dintre elementele geografice ce o compun înscrise într-o structură funcțională proprie o individualizează ierarhic în timp și spațiu geografic printr-o fizionomie peisagistică specifică și un anumit grad de potențialitate energetică și de productivitate biologică (vezi fig. 1.8). O natură creată a lui Spinoza își găsește propriile posibilități pentru a putea deveni *natura naturans*, o natură care se autocreează, ajungând din nou la o *natura naturata*, care la rândul ei se va repotențializa regăsindu-se ca o *natura naturans*.

Potențialitatea unui fenomen de a se realiza prin interacțiuni, de a fi mereu altceva, o găsim în toate entitățile realității, ca un adevărat generator de schimbări. Măsura calității geosistemului, în dubla sa menire de regenerator de resurse și de mediu de viață, o constituie productivitatea sa biologică. Cercetarea geosistemică implică nu numai inventarierea potențialului trofic, ci și probleme care sunt în relație cu stabilitatea funcționalității sale și, implicit, a existenței sale: sistematizarea, utilizarea terenurilor astfel încât să nu perturbe circuitele producătoare atât de resurse apte biologic, cât și de optimizarea funcționalității, desecări, irigații, împăduriri.

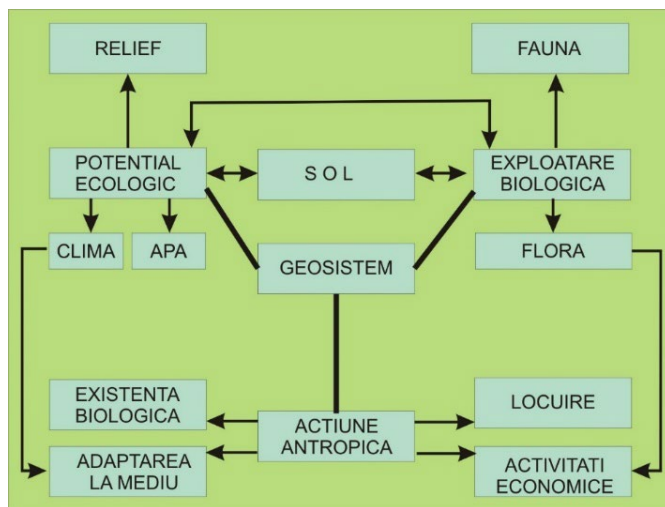

Fig. 1.8 - Structura unui geosistem,

DATE GENERALE	
perioada	anii 1960-1980
mediul științific	geografia franceză și cea rusă
CONOTAȚII PARADIGMATICE	
contextul cultural	neopozitivism, structuralism
paradigma generală	structuralistă, teoria generală a sistemelor
paradigma în științele despre teritoriu	funcționalismul pe fond ecologist
CONCEPTUL DE “PEISAJ”	
conceptul cheie	ansamblul caracteristicilor fizice sau ecologice, distribuite uniform în teritoriu și în interacțiune cu comunitățile umane
concepte auxiliare	- geosistem – înțeles ca ansamblul structurilor fizice dintr-un teritoriu - ecocomplex – înțeles ca ansamblul ecosistemelor contigue ce caracterizează o unitate teritorială

Tabelul I.4 - Peisajul în geografia neo-pozitivistă structuralistă

perioada de consens științific	paradigma generală	paradigma științelor despre teritoriu	conceptul de “peisaj”
1750- 1850	mecanica rațională	determinismul fizic	ansamblul formelor fizice
1850-1960	termodinamica	interacțiunea om-natură	asocierea formelor fizice și umane
1960-1980	structuralism; neopozitivism	funcționalism; epistemologie	geosistem, ecocomplex

Tabelul I.5 - Paradigmele științifice și conceptul de “peisaj”

După primul război mondial, fotografia aeriană a dat o abordare complet nouă studiului peisajului. Fotografia aeriană a deschis calea studiului geografiei istorice și a arheologiei peisajului, iar perspectiva aeriană a relevat caracterul său holistic și modele complexe au devenit vizibile reflectând ierarhia scărilor spațiale și implicarea a multiple procese.

În acest context, ecosistemul, ca un concept fundamental al ecologiei, se transformă într-un adevărat sistem de referință, în analiza relației om – natură.

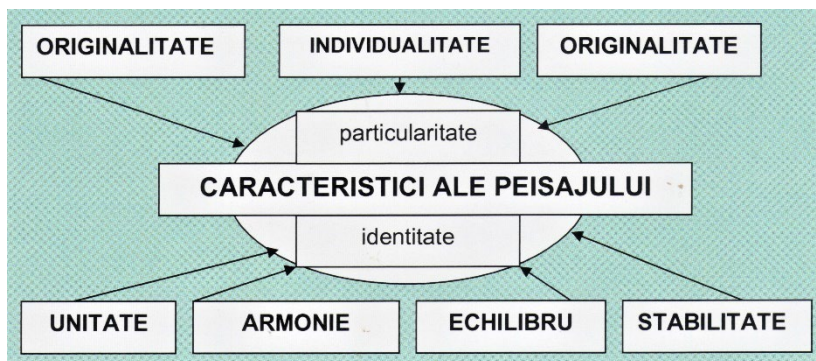

Fig.I.9 - Caracteristicile peisajului în concepția umanistă

1.2.4. Peisajul în modernitatea târzie

Peisajul, rezultat al câmpurilor energetice

Definind conceptul de peisaj prin prisma abordării sistemice, Alexandru Roșu exprimă raporturile de determinare și interdependență la nivel energetic care guvernează radiația cosmică, vegetația alpină, rețeaua hidrografică și așezările umane. Sunt identificate trei modele care se regăsesc în modelele de configurare organică și intuitivă a așezărilor în peisaj: de echipotențialitate, de direcționare vectorială pe văi sau pe culmi de deal sau nucleică, pe boturi de deal – cetățile dacice - sau cazul porturilor, de-a lungul golfurilor.

Peisajul cultural, denumit și peisaj sau sistem antropic, umanizat, geosistem tehnogen, este rezultatul intervenției umane materializând idei elaborate la nivelul gândirii abstracte, *noosfera*. Intervenția umană în circuitul natural de substanță și energie poate să marcheze trecerea peisajului la o altă calitate sau poate, dimpotrivă, să conturbe organizarea și integritatea și stabilitatea peisajului respectiv. Impactul și integrarea funcțională a implantelor structurale pot avea, de nenumărate ori, urmări incerte.

Peisajul din perspectiva conceptului de dezvoltare sustenabilă

Definirea peisajului dobândește conotații noi în contextul abordării din perspectiva dezvoltării sustenabile.

În 1952, E.A. Gutkind, în cartea sa „*Our world from the air*”, trata problema comportamentului uman în relație cu habitatul natural, identificând atitudinea de agresiune a omului față de teritoriu. În același sens, Ian McHarg, în 1969, în lucrarea sa „*Design with Nature*”, aducea contribuții metodologice de referință pentru înțelegerea raportului între om și mediul natural și a relațiilor care apar odată cu creșterea influenței intervențiilor antropice.

Odată cu prezentarea, la cea de a 42-a adunare generală ONU, New York, 1987, a raportului “Viitorul nostru comun” (Brundtland), adoptat de toate țările ca fundamentare a politicilor de dezvoltare economică, socială și spațială, care definea conceptul de dezvoltare sustenabilă ca fiind satisfacerea actualelor necesități ale populației astfel încât să nu se compromită șansa viitoarelor generații de a-și satisface propriile nevoi”, se declanșa un proces complex de schimbare a direcțiilor de orientare a dezvoltării față de perioada anterioară a industrializării în ceea ce privește: exploatarea resurselor, direcționarea investițiilor, orientarea dezvoltării tehnologice și schimbarea instituțiilor, având implicații specifice pentru urbanism și amenajarea teritoriului privind protejarea mediului natural din perspectiva problematicei privind protejarea resurselor naturale, diminuarea poluării, conservarea biodiversității, protejarea peisajelor culturale și refacerea peisajului degradat.

În perioada anterioară, progresul era identificat printr-un sistem binar de obiective: creșterea economică și bunăstarea socială, expresie a nivelului serviciilor și a respectării drepturilor omului

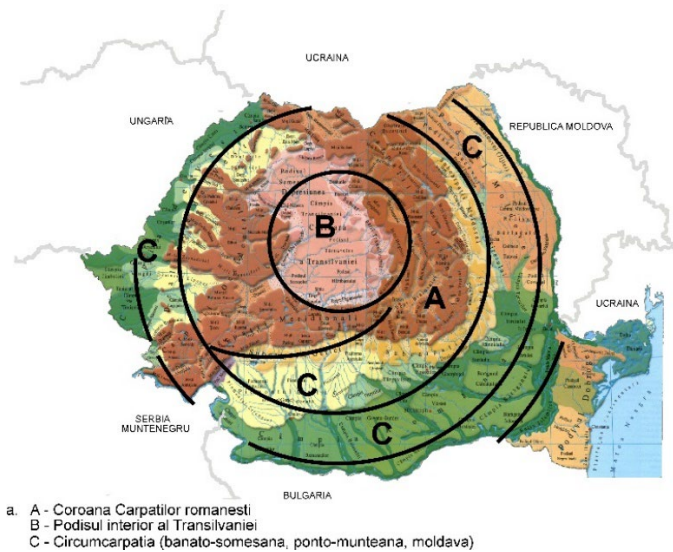

Fig.I.10 - Raporturile structurilor peisagistice naturale ale spațiului geografic românesc carpato-ponto-danubian și structurile așezărilor urbane

În contextul abordării progresului din perspectiva dezvoltării sustenabile, acesta se identifică printr-un sistem alcătuit din trei obiective: protecția ecologică, identificată prin salvagardarea diversității, eficiența economică, concepută ca optimizarea utilizării resurselor și echitatea socială, în sensul garantării oportunităților de acces la patrimoniu și la moștenirea culturală. Pornind de la teoria limbajului a lui Saussure și de la semiotica lui Umberto Eco, Olsson abordează problematica peisajului ca semn, reliefând faptul că viziunea asupra peisajului în modernitatea târzie este caracterizată de o schimbare de semnificație, care constă în schimbarea conținutului semnificației progresului

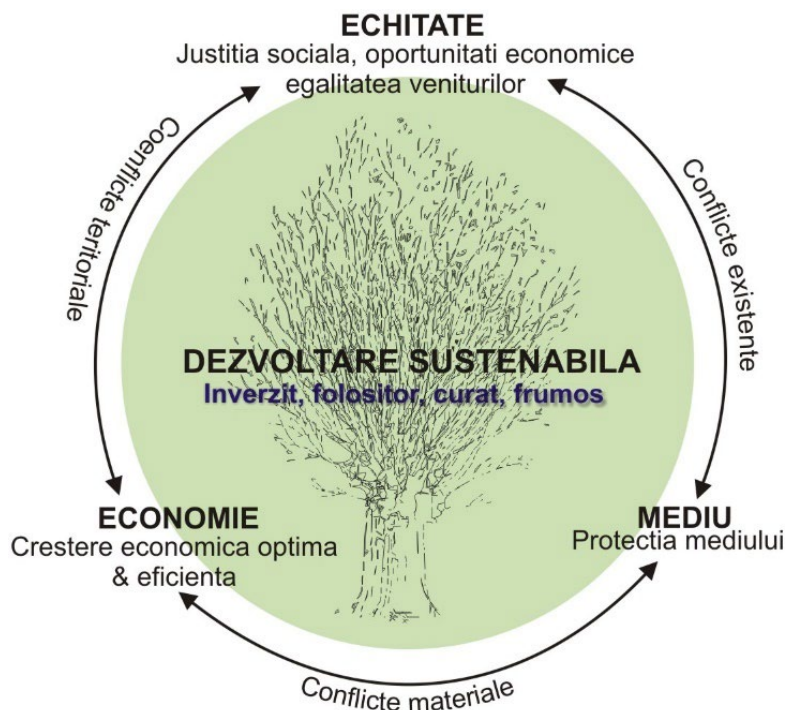

Fig. I.11 - Cei 3 ai sustenabilității

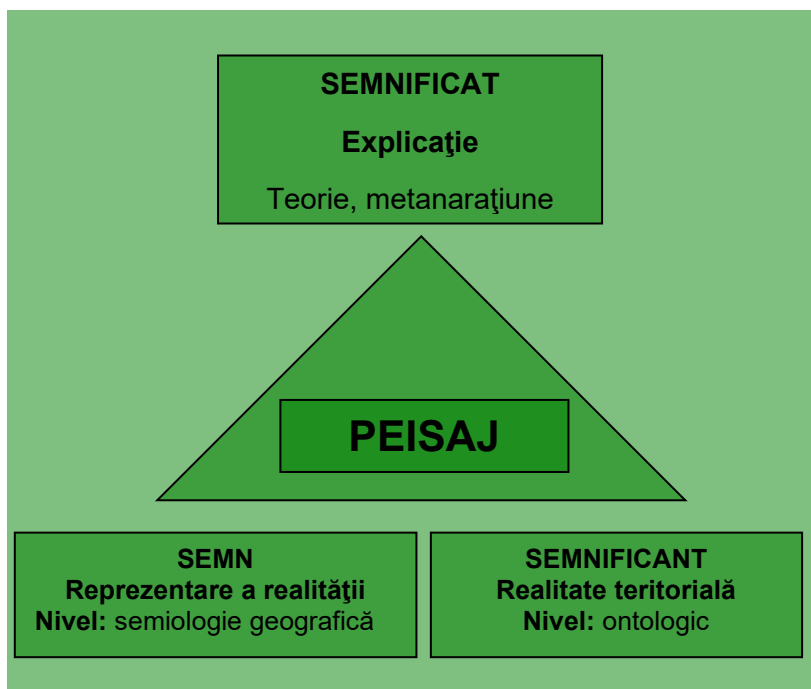

Fig.I.12 - Raportul între semnificant, semn și semnificat în reprezentarea peisajului

Peisajul și Convenția Europeană a Peisajului de la Florența

În cadrul Convenției Europene a Peisajului (Florența, 2000), care definește peisajul ca fiind „**o porțiune din teritoriu, așa cum este ea percepută de oameni, al cărei caracter este rezultatul acțiunii și interacțiunii dintre factorii naturali și / sau umani**”, acesta fiind individualizat ca un fenomen complex, structurat în teritoriu, pus în valoare, însă, doar în măsura în care este perceput de oameni, într-un proces de valorizare om – cadru ambiental care permite recunoașterea peisajului ca un cadru de viață, ca mediere și relație între condițiile de locuire existente la un anume moment dat și dorințele, imaginația, creativitatea pe care fiecare o poate experimenta în mod direct.

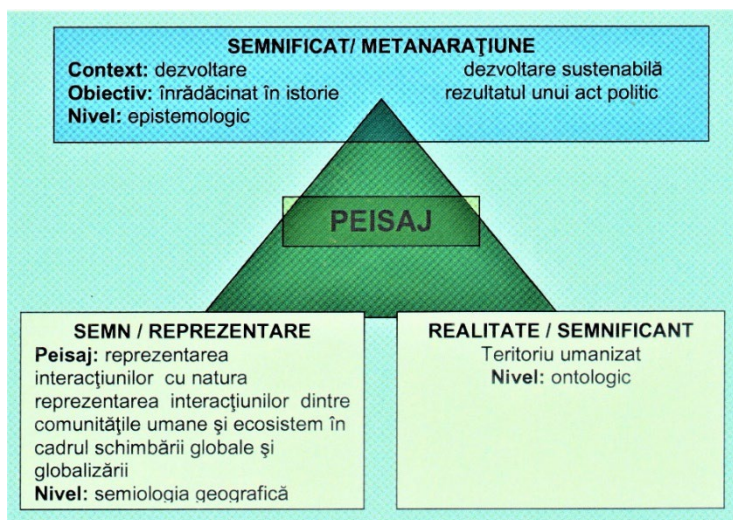

Fig.I.13 - Reprezentarea modernă târzie a peisajului

Definiția în sensul *Convenției Europene a Peisajului de la Florența*, punând accent pe caracterul peisajului, așa cum rezultă din interacțiunea factorilor naturali și/sau umani, relevă **importanța relației între natură și cultură** ca factor determinant în dinamica procesului de devenire a peisajului.

Termenul de peisaj, în noua sa accepție, nu este sinonim cu *environment* sau *mediu înconjurător*, spiritul și elementele naturale fiind **percepute vizual**, prin intermediul filtrelor memoriei, în virtutea unor imagini arhetipale ale subconștientului colectiv, asociațiilor de idei, interpretărilor.

Convenția de la Florența consideră peisajul ca un fenomen complex, dinamic, relațional, ambiental/ cultural, etic / estetic, dar mai presus de toate, un fenomen social, și perceptiv / participativ care îmbogățește fiecare cadru de viață, și orice context social care îl locuiește. În acest sens, Peisajul devine un instrument nu numai de cunoaștere, ci și de experimentare operativ, comportamental, programatic / economic, proiectiv și creativ.

Peisajul devine conștiință istorică a transformărilor trecute, conștiința actuală a celor în curs și a celor viitoare posibile. Este un proces bio - evolutiv și socio - mental care există, evoluează, se compune și se descompune pentru a se recompona ulterior, se recunoaște într-un raport direct și dinamic cu existența, evoluția, dezvoltarea sau ruperea unui echilibru al său în relație cu perceperea recompusă sau fragmentată emoțională și rațională a locuitorilor unui anumit peisaj.

Peisajul devine un peisaj trăit, participativ, un fenomen dinamic și evolutiv al “ecologiei naturale și mentale”: relația loc – comunitate își cere o interpretare dinamică, printr-o cercetare participativă, care la anume intervale de timp se modelează în funcție de particularitățile unui loc, structura valorilor comune și a proceselor participative. În cadrul acestei cercetări, se impune o problemă specifică: condiția individuală și socială a populației urbane / rurale, formată din tineri și vârstnici, problemele de mobilitate percepută ca factor viabil, capacitate și posibilitate de relaționare, individuală și socială, găsirea unor instrumente de a detecta și a înțelege potențialul economic al unui peisaj, acceptarea acestuia ca bun comun, necesitatea de a rezolva tensiunile zonelor aflate la limita între sat și oraș. În acest sens, conceptul de “bioregiune” include ariile metropolitane și cele rurale, ca un context vital în care poate deveni posibilă activarea unor oportunități relaționale și decizionale participative în care ruralitatea contemporană poate fi implicată, redefinindu-se în modul în care peisajul, aflat într-o continuă devenire, este perceput.

Ecologia peisajului și abordarea din perspectiva ecoculturală

Apariția unor provocări noi în domeniul social, economic și de mediu coincide cu evoluția unor metode noi de cercetare interdisciplinară a peisajului capabile să contribuie la găsirea și implementarea unor soluții către înțelegerea a Peisajului dintr-o nouă perspectivă. Cercetarea în domeniul peisajului a fost susținută în ultimii ani de o recunoaștere mai nuanțată a valorilor peisajului ca modalitate de analiză în discipline diverse: arheologie, geografie fizică, antropologie, ecologie, studii de mediu, arhitectură peisajului, urbanism, psihologie, sociologie.

Definită ca sferă a învelișului terestru, populată și rațional retransformată oameni sau ca înveliș al naturii umanizate, noosfera cuprinde peisajele antropice care materializează idei elaborate la nivelul

la nivelul materiei noesice, treapta superioară a gândirii umane, purtătoare a gândirii abstracte.

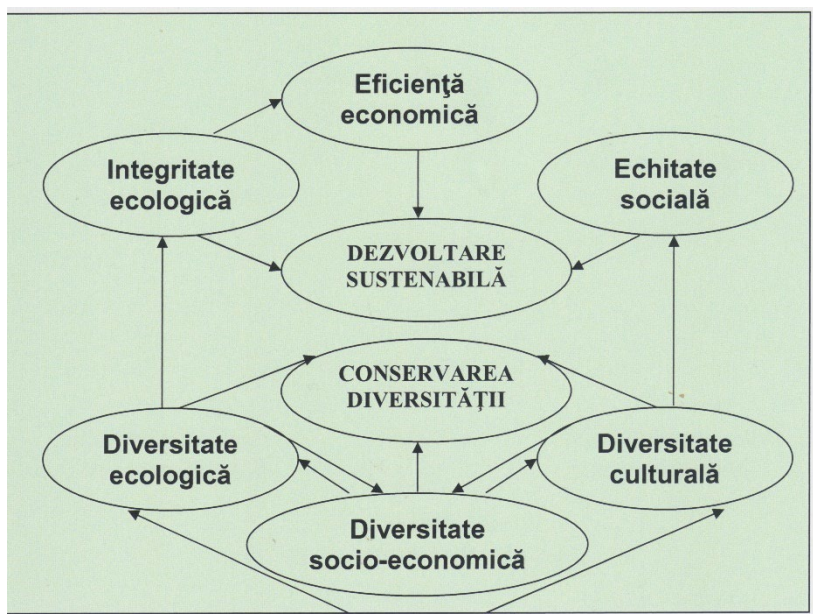

Fig. I.15

Dezvoltarea sustenabilă și diversitatea: interacțiuni conceptuale

În planul ecologiei peisajului²⁷, peisajul reprezintă o arie eterogenă alcătuită din ecosisteme care interacționează între ele și care se repetă într-o manieră recognoscibilă în împrejurimi.²⁸

Din punct de vedere ecologic peisajul reprezintă prin urmare nivelul celei mai mari complexități organizatorice care, în concordanță cu teoria caracteristicilor care se transformă continuu (Odum, 1989)²⁹, nu

²⁷ Știință sistemică care studiază în mod specific raportul dintre organismele vii, la nivelul său de organizare și complexitate și are ca obiectiv principal depășirea dualismului natură – cultură.

²⁸ Forman, R. T. T., Godron, M., 1986, Landscape Ecology. John Wiley and Sons, Inc.

²⁹ Ecosistemul sau sistem ecologic este redefinit (după conceperea sa de către Arthur Tansley în 1935) de F.P.Odum (1971) ca „Orice unitate care include toate

corespunde sumei părților componente, dar are noi caracteristici ca un rezultat al interacțiunii dintre componentele sale. Prin prisma ecologiei peisajului, ecosistemele nu mai sunt importante, ci peisajul devine esențial. Datorită complexității peisajului, managementul acestuia implică o abordare sistematică, holistică și integrată care să fie capabilă să înțeleagă și să valorizeze diversele nivele de organizare și relațiile dintre acestea.

Prin prisma ecologiei peisajului, peisajul apare ca un sistem viu, dinamic, în continuă transformare, în care procesele generează formele și elementele peisajului, acestea la rândul lor generând noi procese. Unicitatea peisajului este dublă, în sensul că ea este dată de caracterul dinamic al peisajului, pe de o parte, dar și de modul în care acesta este perceput de privitor, prin prisma experiențelor, amintirilor, impresiilor fiecăruia.

În lucrarea sa *Cultura orașelor*, Patrick Geddes afirma: „fiecare continent se subîmparte în provincii, regiuni, subregiuni. Aceste unități alcătuiesc complexe care sunt mai mult sau mai puțin diferite. Structura lor geologică, terenul, clima, flora și fauna le diferențiază de alte complexe. Iar dacă includem în analiză **omul**, diferențele între regiuni se amplifică, devenind extrem de subtile: legi, obiceiuri, costume, sisteme de viață în comunitate, formele arhitecturale, tipologia așezărilor, transformarea peisajului originar într-un peisaj agricol condiționat de activitatea umană, toate acestea devin elemente noi care diferențiază o regiune de alta. În regiunile cu o cultură veche, caracteristicile originare ale cadrului de viață s-au modificat esențial datorită intervenției umane de-a lungul timpului”.³⁰

Social și natural, subiectiv și obiectiv, produs material și cultural, real și simbolic, peisajul devine, în contextul abordării holistice, un concept integrator într-o lume în care sunt implicați factori din cei mai diverși. În contextul actual, peisajul se definește prin prisma tuturor conceptelor științifice care, de-a lungul timpului, au constituit adevărate

organismele – comunitățile de pe un teritoriu dat și care interacționează cu mediul fizic în așa fel încât curentul de energie să conducă la o anumită substanță trofică o diversitate a speciei, și la un circuit de substanțe, adică un schimb de substanțe din partea biotică și abiotică în interiorul sistemului”

³⁰ P.Geddes, *Cultura orașelor*, 1999, p.301

lovituri de presă în deschiderea unor orizonturi noi de înțelegere și abordare a acestuia (vezi fig. I.17)

În concluzie, putem afirma că Peisajul are un semnificat precis, dat de capacitatea sistemului complex eco-cultural de sisteme naturale și antropice de a constitui în un anumit loc o unitate semantică, adică un sistem de caractere în care comunități apropiate sau depărtate se pot recunoaște și reprezenta.

Acste caractere, care pot fi fizice sau imateriale, sunt expresia culturii, prin tradiție, esențiale pentru bunăstarea unei comunități, pentru că privesc în mod central identitatea culturală. Peisajul constituie astfel un ansamblu sinergic de valori etice, estetice și de cunoaștere, a cărui calitate nu rezidă în aspectul fizic, cât în legea sa evolutivă, în ADN-ul său.

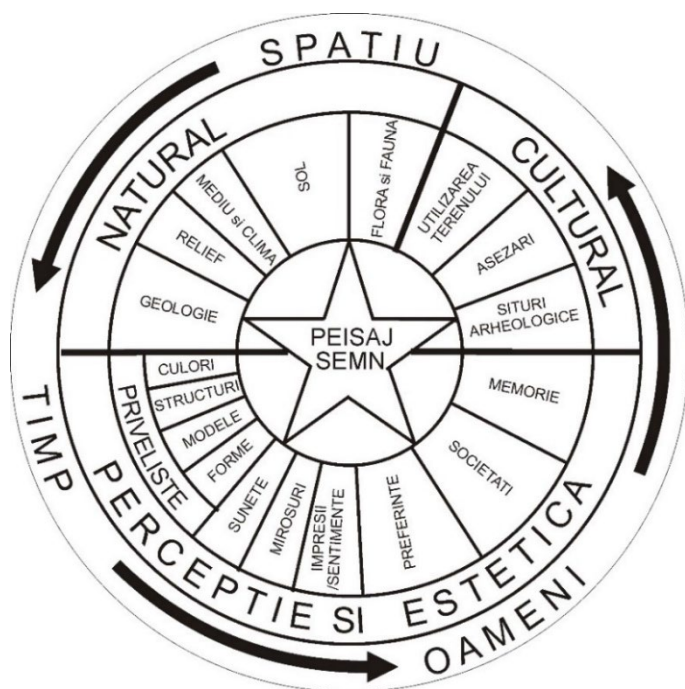

Fig.I.16 - Peisajul din perspectivă eco-culturală

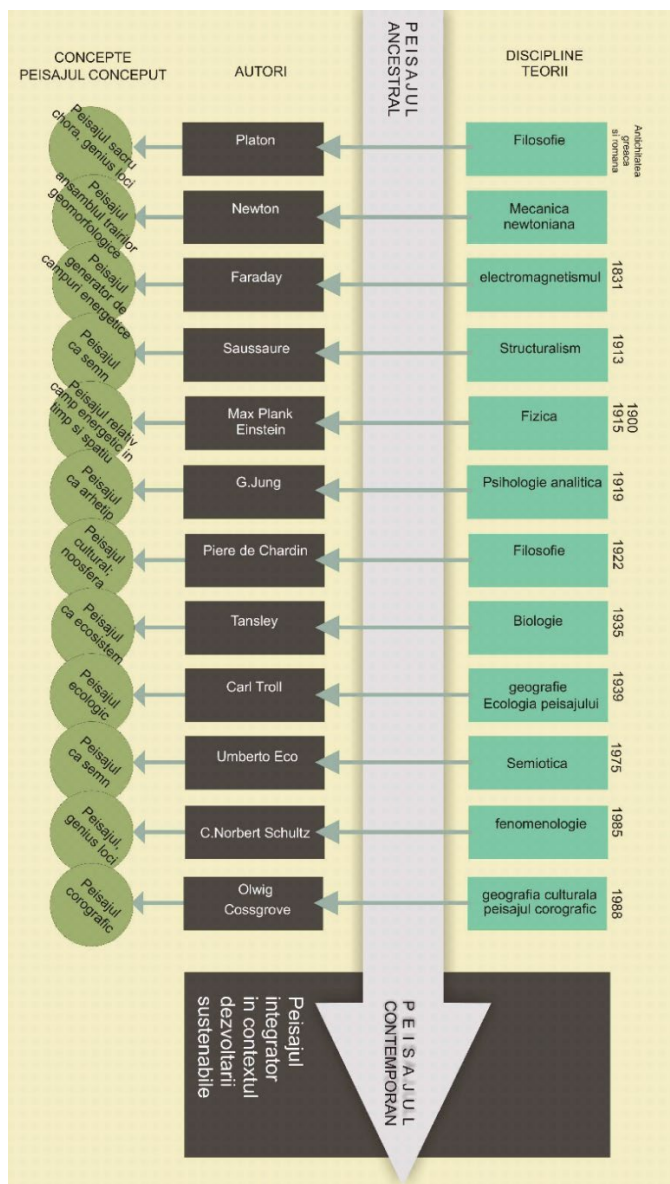

Fig.I.17 Evoluția conceptului de peisaj

CAPITOLUL 2

INTEGRAREA CERCETĂRII ÎN CADRUL POLITICII PENTRU PEISAJ

Apariția unor provocări noi în domeniul social, economic și de mediu coincide cu evoluția unor metode noi de cercetare interdisciplinară a peisajului, capabile să contribuie la găsirea și implementarea unor soluții către înțelegerea peisajului dintr-o nouă perspectivă.

Cercetarea în domeniul peisajului a fost susținută în ultimii ani de o recunoaștere mai nuanțată a valorilor peisajului ca modalitate de analiză în discipline diverse. Fiind dispersată în mai multe domenii, partizanii săi fiind separați, adesea, de bariere interdisciplinare, aici apare nevoia intensificării unor abordări care să integreze științele socio-umane cu cele naturale.

Tendențele cele mai recente în studiul peisajului au ca punct de referință esențial Convenția Europeană Peisajului (Florența, 2000), elaborată la Congresul Autorităților Locale și Regionale din Europa, pentru a face față evoluției tehnicilor în producția agricolă, forestieră industrială și minieră, în sectorul urbanistic, al transporturilor, a rețelei infrastructurii și turismului, considerate cauzele principale ale accelerării transformărilor peisajului, pentru a sensibiliza statele membre asupra problemelor peisajului, a faptului că nu există niciun instrument juridic internațional destinat salvării, gestiunii și valorizării peisajului. Se urmărește ca peisajul să devină o temă politică de interes general, care să contribuie în mod relevant la bunăstarea cetățenilor, care nu mai pot accepta dispariția peisajelor lor, ca rezultat al unor evoluții tehnice și economice hotărâte fără ei.

Cercetarea peisajului poate să genereze soluții pentru aceste mari provocări ale secolului nostru și își propune să analizeze stadiul actual al cercetării peisajului în cultura și în politica economică și de mediu din Europa, conform unor concepte ce vizează integrarea cercetării peisajului cu politica și practica. Este o problemă de actualitate întrucât aceste provocări coincid cu noua oportunitate de a crea cunoaștere care nu poate

fi creată pe alte căi. În acest sens, cercetarea peisajului poate aborda holistic marile probleme legate de transformarea fizică și socială a pământului, spațiului și mediului, fiind relevantă atât în prezent, cât și în viitor, pentru abordarea noilor provocări.

2.1. DEFINIREA CONCEPTELOR CERCETĂRII INTEGRATE

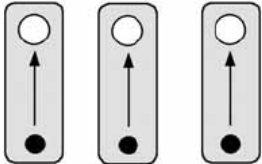
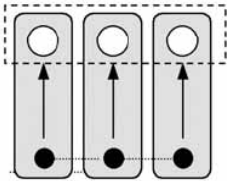
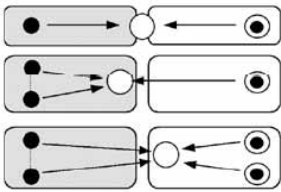
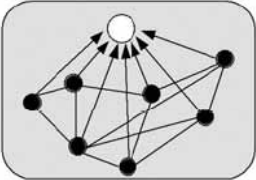
Pentru a defini cercetarea integrată sau non integrată considerăm necesară definirea a șase concepte: disciplinaritate, multidisciplinaritate, interdisciplinaritate, cercetarea participativă, transdisciplinaritatea și cercetarea integrată³¹.

Comunitatea științifică internațională, dar și societatea în ansamblul ei, trebuie să recunoască cercetarea peisajului drept un domeniu integrat de cercetare atât din punctul de vedere al caracterului său interdisciplinar, cât și al potențialului de a produce substanțiale beneficii sociale, economice și de mediu.

Natura integratoare a cercetării peisajului a fost evidențiată puternic în ultimele decenii, peisajul devenind subiectul unor discipline foarte diverse ca:

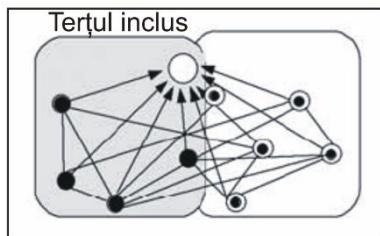
- Geografia fizică, geologie, botanică, ecologia peisajului, care analizează caracteristicile fizice abiotice și biotice
- Arhitectură, urbanism, restaurare, arheologie, agronomie, istorie, care analizează activitățile umane care reprezintă obiectul de studiu al arhitecților, economiștilor, urbaniștilor, agronomi, istorici,
- Antropologie, psihologie ambientală, geografie culturală, sociologie și estetică, ce se ocupă cu semnificațiile estetice, culturale și simbolice atribuite peisajului.

³¹ Adaptare dupa Bärbel Tress, Gunther Tress and Gary Fry, *Defining concepts and the process of knowledge production in integrative research*, în Interdisciplinarity and transdisciplinarity in landscape studies: potential and limitations, Delta Program, Wageningen, 182-192. Delta Series no. 2., pg. 25

<p>Cercetare disciplinară</p> <p>În cadrul unei singure discipline academice Stabilirea unui scop în cadrul unei singure discipline Fără cooperare cu celelalte discipline Dezvoltă noi cunoștințe și teorii în cadrul unei singure discipline</p>	
<p>Cercetare multidisciplinară</p> <p>Studiază un obiect prin mai multe discipline finalitatea sa rămâne înscrisă în cadrul cercetării disciplinare Nu realizează schimbul de cunoaștere prin integrarea disciplinelor</p>	
<p>Cercetare participativă</p> <p>Implică atât specialiști (cercetători), cât și nespecialiști (persoane din afară) Schimb de cunoaștere din ambele părți</p>	
<p>Interdisciplinară</p> <p>Depășirea granițelor între discipline Stabilirea unui scop comun Transferă metodele dintr-o disciplină în alta Dezvoltarea unei cunoașteri și a unor teorii integrate</p>	

Transdisciplinară

Depășește granițele disciplinelor
Integrarea disciplinelor și a
cercetării participative
se preocupă de dinamica provocată
de acțiunea simultană a mai multor
niveluri de Realitate
are ca scop înțelegerea lumii
prezente prin unitatea cunoașterii

Tabelul. II.1

Moduri de cercetare: disciplinaritate, multidisciplinaritate, interdisciplinaritate, transdisciplinaritate

Cercetătorii din toate aceste domenii consideră că sunt necesare noi structuri pentru a ajunge la o integrare și mai mare prin programe comune de cercetare, precum și pentru a identifica o cale prin care peisajul să joace rolul de concept unificator pentru cercetarea europeană.

Disciplinaritatea, pluridisciplinaritatea, interdisciplinaritatea și transdisciplinaritatea sunt cele patru săgeți ale unui și aceluiași arc: cel al cunoașterii. Acestea sunt complementare iar confundarea lor conduce la compromiterea finalităților diferite ale acestor trei noi abordări. Cercetarea integrată implică proiecte care sunt interdisciplinare sau transdisciplinare, în care cunoașterea și noile teorii rezultă din integrarea cunoașterii disciplinare.

2.2. DIRECȚII ÎN CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ A PEISAJULUI. CONEXIUNI INTERDISCIPLINARE ȘI TRANSDISCIPLINARE

Multe dintre deciziile sociale și economice cu care se confruntă Europa vizează utilizările și semnificațiile culturale ale teritoriului. Dimensiunile spațiale pot fi abordate prin ideea de „peisaj” care apare peste tot unde oamenii și pământul se întâlnesc. „Peisajul” poate fi ceva mai greu de înțeles. Este un concept în care subiectul și obiectul se suprapun și interacționează. Conform Convenției Europene a Peisajului, prin „peisaj” nu se înțelege pur și simplu mediul înconjurător, ci „lumea așa cum e percepută de oameni” sau „elementul uman al mediului”. Această semnificație larg acceptată permite utilizarea conceptului de „peisaj” pentru a face legături între oameni, între oameni și locuri, între societate și mediul ei natural ceea ce poate fi util în fața provocărilor secolului XXI. Aceste provocări includ transformările urbane și rurale, revitalizarea post-industrială, mobilitatea crescândă, schimbările demografice și ale stilului de viață, precum și contribuțiile și reacțiile umane la schimbările de climă, incluzând neutralitatea carbonului și noile peisaje „low energy”. Toate acestea implică dezvoltarea unor noi forme de guvernare, fiind strâns legate de aspecte ce vizează securitatea alimentară, moștenirea culturală, fragmentarea habitatului sau biodiversitatea.

Ultimii ani au adus o dezvoltare semnificativă în toate domeniile de cercetare a peisajului, fie că e vorba de științele umaniste, sociale sau naturale. Cercetarea peisajului a evoluat într-un set de discipline interconectate și simbiotice care transcend delimitările academice tradiționale. Îmbogățit astfel, peisajul poate fi un domeniu de cercetare integrată atât a percepțiilor cât și a materialității, atât a culturii cât și a naturii, atât a transformărilor istorice pe termen lung cât și a stărilor prezente, devenind un element cheie pentru aria de cercetare europeană.

Peisajul în cultură, societate și politică

Provocarea cea mai mare cu care se confruntă azi oamenii de știință este aceea de a integra pe deplin perspectiva umană (și a științelor umaniste) în cercetarea peisajului ca punct de plecare spre toate celelalte

zone ale cercetării peisajului. Scopul este acela de a crea un domeniu interdisciplinar de colaborare cu noi paradigme și principii care va putea, în premieră, să transforme cercetarea peisajului într-un întreg cu adevărat util în termeni sociali și politici. Dacă rezultatele sale trebuie să aibă un impact asupra politicii la nivel înalt, cercetarea peisajului trebuie să genereze cunoaștere relevantă care să servească atât unor scopuri sociale și economice, cât și unora ecologice și ambientale. Pentru aceasta, e nevoie de o combinație perfect echilibrată a științelor umane cu cele sociale și naturale.

Peisajul este o resursă puternică, diversă și cultural dinamică pentru popoarele Europei. El se află în inima culturii europene ca un gen cheie pentru literatură, artă, design și mass-media. În timp ce mediul este un decor fizic inevitabil pentru existența umană, peisajul, atât cel urban, cât și cel rural, oferă mult mai mult. El generează un concept cheie de „loc” legat de comunitate, o abilitate de a transforma percepția despre lume dincolo de granițele fizice și psihologice, un cadru pentru stilul de viață și identitatea popoarelor (care, în trecut, a modelat națiunile, iar astăzi contribuie la apariția identităților sub- și supra-naționale), precum și o interfață (prin concepte ca „biodiversitate”) între oameni și natură.

Cetățenii europeni sunt conștienți de modul în care peisajul și diversitatea lor culturală s-au dezvoltat nu doar în câteva secole, ci de-a lungul a mii, chiar zeci și sute de mii de ani. Dar moștenirea peisajului poate fi limitată dacă idei fixe ca „tradiție” sau „veșnicie” devin dominante. Importanța diversității regionale (și a peisajului european în contextul global) este adesea subapreciată. O pertinentă cercetare a peisajului se impune pentru a garanta că fluiditatea și schimbarea peisajului poate contribui la formularea politici sociale și de mediu pozitive și flexibile.

Locul peisajului în cultură și societate poate fi reprezentat de poziția pe care el o ocupă în gândirea Consiliului Europei și în politica Uniunii Europene. Convenția privind Peisajul European de la Florența (2000) recunoaște conceptul de „peisaj” drept o forță majoră pentru schimbările sociale și de mediu, ca și pentru continuitate.

Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate de la Faro (2005) este relevantă,

ridicând probleme politice care rezonază cu ideea de „peisaj”, precum drepturile omului, responsabilitatea colectivă și balanța dintre domeniul public și cel privat. În schimb, în cadrul politicii Uniunii Europene, peisajul nu este o problemă bine articulată, dar este implicată printr-o serie întreagă de competențe economice, sociale și de mediu. Numeroase politici ale Uniunii Europene au semnificative componente spațiale, mai ales în sferele politicilor agricole, a infrastructurii, a programării coeziunii sociale și a planificării regionale și a spațiului.

Un cadru comun pentru cercetare, politică și practică

Multiplele dimensiuni ale peisajului ca percepție și realitate fizică îl transformă într-o arenă a sinergiilor dintre cercetare, politică și acțiune. Pentru a furniza un context, e necesar să fie identificate câteva concepte care pot caracteriza evoluția cercetării peisajului în următorii douăzeci de ani.

Complexitate, multiplicitate și conexiuni

Diversitatea cercetării peisajului rezultă din interconexiunile complexe dintre cultură și peisaj, pe de o parte, și dintre mediul natural și sistemele ecologice, pe de altă parte. Cercetarea peisajului cuprinde o multitudine de aspecte: istorie și ecologie, mentalitate și acțiune, dar și aspecte ce vizează mediul natural. Recurge la noi tehnologii de reprezentare, analiză și proiectare, interferând cu construirea lumilor „virtuale” în care oamenii creează identități și interacțiuni sociale. E nevoie ca mai multe discipline să-și unească forțele pentru ca cercetarea să dovedească puterea peisajului în gestionarea patrimoniului cultural și în planificarea și proiectarea unor viitoare peisaje sustenabile.

Un cadru pentru schimbare din perspectiva umană

Construcția și consumul peisajului, o resursă vie și în schimbare care trebuie folosită în mod sustenabil, nu este doar ceva care trebuie păstrat. Acestea constituie un proces social, dar și produsul unor procese naturale și umane pe termen lung. De asemenea, sunt și subiectul unor schimbări continue datorate unor procese fizice, dar și unor (re)interpretări culturale. Interacțiunea tuturor acestor factori reclamă o

înțelegere aprofundată astfel încât cercetarea peisajului pe deplin integrată – „*upstream*” la originea sa și „*downstream*” în aplicațiile sale – să fie un instrument puternic pentru politicieni, pentru dezvoltatori și proiectanți, precum și pentru societatea civilă în ansamblul ei. Cercetarea integrată a peisajului trebuie să se centreze atât pe multiplele semnificații umane inerente peisajului, cât și pe importanța sa ecologică și ambientală. Cercetarea peisajului bazată pe parteneriatul dintre științele umane, sociale și naturale va îmbogăți politicile de mediu corelându-le cu nevoile sociale democratic structurate. Ținând cont în egală măsură de curiozitatea culturală, problemele sociale și cunoștințele despre mediu, va deschide noi perspective, practice și relevante, asupra schimbărilor sociale și de mediu, precum și asupra reacțiilor culturale și sociale ce vizează atât patrimoniul cultural, cât și activitățile de planificare și proiectare.

Mentalitate și materialitate. Prezent și perspective

O cercetare a peisajului matură și integrată va explica peisajul atât ca percepție culturală, cât și ca realitate fizică, putând să coreleze rezultatele sale cu o paletă largă de probleme actuale precum schimbările de climă, necesarul de energie, coeziunea socială, securitatea alimentară, diversitatea culturală, guvernarea echitabilă și calitatea vieții. Va pune în lumină modul în care valorile umane își găsesc o expresie în peisaj, precum și modul în care oamenii se integrează în peisaj și își reconstruiesc propria lume. Va îmbogăți din perspectivă culturală abordările ecosistemelor făcând explicite pentru societate valorile biodiversității și resurselor mediului.

O privire pe termen lung în ambele direcții – trecut și viitor – este vitală pentru politică. A ține cont de dimensiunea temporală în cazul peisajului înseamnă decizii și acțiuni mai bune. Peisajul este întotdeauna cel mai bine văzut din retrospectivă și în perspectivă, juxtapunând cunoștințele despre trecut cu ambițiile pentru viitor. De exemplu, prin trasarea unei diagrame a cauzelor culturale sau naturale ale schimbărilor ambientale din trecut și prin modelarea unor scenarii de viitor. Cercetarea integrată a peisajului poate explica unele procese istorice care au dus la mediul înconjurător de astăzi și poate contribui la înțelegerea modului în care peisajul poate fi folosit atât pentru reamintirea trecutului, cât și

pentru proiectarea viitorului. Iar acest lucru se poate întâmpla atât pe termen scurt și la nivel local, cât și pe termen lung și la scară europeană.

Stadiul actual al cercetării peisajului

Apariția unor noi provocări sociale, economice și de mediu coincide cu evoluția noi modalități de cercetare interdisciplinară a peisajului, aducând soluții printr-o nouă abordare. În ultimele decenii, cercetarea peisajului a fost reliefată datorită faptului că a fost recunoscută valoarea peisajului ca o modalitate de analiză în diverse discipline ca arheologia, antropologia, geografia culturală, geografia umană, geografia fizică, ecologia, arhitectura peisajului, planificarea, psihologia și sociologia. Această evoluție a stimulat dezvoltarea unor comunități solide de practică care, în anumite sfere, depășesc semnificativ granițele interdisciplinare. Alte arii ale științelor umaniste, precum mass-media, istoria și filozofia, au contribuit mai departe la dezvoltarea peisajului ca un cadru de cercetare pentru înțelegerea medierilor dintre cultură și natură, cum sunt reprezentările literare, cinematografice și plastice, precum și noile spații virtuale ale peisajelor generate digital.

Forța cercetării peisajului, alături de experiența interdisciplinară în continuă creștere, reprezintă rezultatul eforturilor de mai multe decenii, incluzând:

- o înțelegere fundamentală a istoriei mediului înconjurător din cele mai vechi timpuri până în prezent, precum și a proceselor istorice și a transformărilor pe termen lung care subliniază percepția actuală asupra mediului;
- cercetarea dinamică și inovatoare a peisajului în cadrul unor discipline precum arheologia, geografia, ecologia, studiile ambientale, științele sociale și domeniile artistice;
- testarea unor metodologii (cum ar fi arhivarea sau cartografierea), corelate cu noile tehnologii, atât ca parte ca parte a unei lungi tradiții de studiere a peisajului cât și ca rezultat al unor construcții culturale colective și personale;

- o solidă activitate de cartografiere a peisajului la nivel național și regional, folosind adesea tehnici digitale avansate;
- o lungă tradiție, incluzând rețelele trans-naționale, a managementului patrimoniului cultural și a planificării și proiectării, oferind o bază pentru o viitoare legătură mult mai puternică între cercetare și practică.

În ciuda forței sale, există în continuare puncte slabe și obstacole care afectează capacitatea conceptului de „peisaj” de a genera beneficii semnificative din punct de vedere social și ambiental. Principalele limite rezultă din faptul că multe discipline care utilizează peisajul drept perspectivă, cadru conceptual, instrument analitic sau obiect de studiu au încă nevoie să dezvolte o bază comună de obiective, abordări și terminologie. Punctele slabe (la care se pot găsi soluții) se manifestă sub câteva forme, cum ar fi:

- fragmentarea activității de cercetare, o comunicare limitată între domeniile de cercetare și cele politice, granițe largi între discipline: toate acestea pot contribui la o neînțelegere a altor puncte de vedere;
- o „orbire” reciprocă în fața altor perspective asupra peisajului, precum cele din studiile ambientale, din domeniile umaniste ca antropologia, filozofia, literatura, filmul, teatrul, artele plastice;
- metodele și teoriile comune mai multor discipline sunt subdezvoltate, împiedicând integrarea lor într-o cercetare unitară;
- perspective pan-europene subdezvoltate, separând deciziile și acțiunile la nivel local de cele la scară europeană;
- un cadru de finanțare neadecvat pentru colaborările la nivel european;
- o înțelegere insuficientă a diferențelor culturale naționale cu privire la peisaj și importanța lui, ceea ce duce la transformarea potențialului diversității culturale într-un punct slab;
- domeniile-țintă de cercetare nu reprezintă cu acuratețe gama tipurilor de peisaj experimentate de masa societății civile;

astfel, orașele, zonele suburbane, cele de coastă și cele cu o mobilitate mare sunt adesea neglijate în comparație cu peisajul rural.

Oportunitățile oferite de o integrare intensă în cadrul cercetării peisajului includ un cadru științific care să se potrivească mai bine cu acțiunile concrete în plan social și ambiental. Acest cadru ar trebui să opereze în contextul politic al peisajului european și convențiilor cu privire la patrimoniul cultural, incluzând recunoașterea atitudinilor rezultante ce vizează peisajul, patrimoniul și cultura. Un angajament public reciproc mai puternic față de peisaj va rezulta dintr-o recunoaștere mai largă a peisajului drept un bun comun și universal. Abordarea ecosistemelor, de exemplu, câștigă tot mai mult teren în cadrul politicilor de mediu, dar necesită în continuare o dezvoltare înainte de a putea oferi o înțelegere utilă a intrărilor, ieșirilor și serviciilor culturale ale ecosistemului, mai ales în mediul natural puternic umanizat care e tipic pentru cea mai mare parte din Europa.

Oportunitățile - cheie specifice pentru edificarea unei solide cercetări a peisajului includ:

- integrarea politicilor sociale și de mediu cu teoria experimentală și inovatoare, precum și cu metodologia cercetării peisajului inspirată de științele umaniste;
- analiza situațiilor prezente și stabilirea prospecțiilor viitoare printr-o cercetare istorică pe termen lung, incluzând o perspectivă de angajare socială față de provocările actuale ale mediului;
- completarea versiunilor de peisaj văzut ca loc și teritoriu cu noile concepte ale regionalismului, ceea ce poate îmbogăți înțelegerea cu noi perspective bazate pe mișcare și fluxuri;
- introducerea unor noi conexiuni între cercetare, politică și practică prin intermediul ideii peisajului văzut ca o construcție culturală;
- reflectarea perspectivelor istorice și sociale asupra peisajului în abordarea ecosistemelor atât din punct de vedere cultural cât și ambiental;
- folosirea peisajului (prin modalități de scriere și reprezentare ca narațiunea, biografia, teatrul, vizualizări virtuale) pentru

înțelegerea modului de viață uman atât la nivel de individ cât și la nivelul proceselor colective de identitate.

Există, totuși, amenințări la adresa unei viitoare dezvoltări interdisciplinare a cercetării peisajului. E vorba, în primul rând, despre obstacolele ce stau în cale promovării aspectelor sociale și culturale în rândul priorităților politicilor ce vizează peisajul, alături de „tradiționalele” perspective ambientale sau ecologice care domină gândirea din trecut. Înlăturarea acestor bariere va contribui major la găsirea unor soluții politice susținute printr-un larg consens democratic, soluții care vor genera echitate socială. Astfel, aspectele care necesită o reorientare a politicilor de mediu includ:

- o insuficientă comunicare și integrare între domeniile de cercetare și abordările academice, precum și o continuă slabă aliniere între subdisciplinele cercetării peisajului;
- absența prezenței în abordarea politică a perspectivelor culturale și sociale asupra peisajului, ceea ce amenință să ducă la o retrezire a vechii distincții dintre natură și cultură, creând obstacole legate de marile transformări ale mediului, inclusiv schimbările de climă;
- cercetări limitate la națiuni sau regiuni separate, fără o focalizare geografică mai largă, ducând, printre altele, la lipsa unor scopuri comune;
- eșecul valorificării diferitelor perspective naționale asupra cercetării peisajului; dacă acest aspect nu dăunează din punct de vedere constructiv, poate milita împotriva cercetării peisajului vizând aspectele globale;
- o absență a dialogului dintre cercetare și planificare și/sau proiectare, combinată cu o conștientizare limitată, în cadrul politicilor de mediu, a aplicațiilor practice ale cercetării peisajului.

2.3. TEME VIITOARE DE CERCETARE

Specialiștii au identificat patru direcții principale de coordonare în viitor a cercetării integrate în raport cu provocările mediului și cele social-economice. Aceste direcții reprezintă baza unui viitor program de cercetare a peisajului la nivel european.

Tema 1 - Siguranța peisajului ca bun comun

Peisajul este un bun comun. Este o componentă de bază a infrastructurii în spațiul public urban, zonele rurale accesibile, rezervele naturale pentru ca societatea civilă să se poată bucura de biodiversitate, pământul deținut în comun, de peisajele marine și de coastă, precum și de locurile cu o identitate și memorie colectivă.

Multe aspirații cheie ale agendei politice, inclusiv buna vecinătate, calitatea vieții, preservarea patrimoniului cultural, dezvoltarea social-economică durabilă pleacă de la ideea universalității peisajului ca valoare umană și bun social, ca și de la contextul său ambiental. Creșterea „apetitului public” pentru așa-numita „land(scape) art” (cum ar fi, de exemplu, cazurile britanice de la Richard Long via Andy Goldsworthy până la Anthony Gormley) ilustrează puterea pe care peisajul o are asupra spiritului uman. Totuși, nu există un acces egal la această resursă universală comună. Relația dintre amenitatea publică și bunurile private necesită o frecventă reechilibrare, iar noile forme de teren comun așteaptă noi definiții în consens cu țelurile politice și aspirațiile publice.

Marea problemă este aceea de a înțelege mai bine cum a ajuns peisajul să fie un bun comun, precum și de a spori și salva valoarea sa pentru societate. Problemele pe care trebuie să le abordeze o cercetare relevantă trebuie să includă:

- felul în care se formează percepția asupra peisajului și semnificația sa, la nivel atât de individ cât și de comunitate, pe plan local, regional, național și supra-național;
- cum conceptul de „peisaj” exprimă modul în care spațiul interferă cu populația atât cultural cât și material, în viața de zi cu zi, și cum simbolizează puterea și complexitatea identității culturale și a formării sociale;

- valoarea și semnificația memoriei colective ca și a relatărilor oficiale referitoare la capacitatea peisajului de a fi un cadru pentru diferite drepturi sociale și responsabilități aflate adesea la concurență, peisajul putând fi simultan un bun comun, dar și obiectul unui litigiu;
- studii trans-naționale care să exploateze bogăția lingvistică a Europei, analizând diferitele dialecte, reprezentări, narațiuni și toponimice legate de peisaj, care există atât în cultura populară cât și în cea cultă din toată Europa;
- cum trebuie ținut cont de valorile sociale și culturale, în mod etic, în crearea și modificarea peisajului în contextul unor evaluări predominant economice;
- studii regionale sau tematice care să clarifice cererile și efectele unor valori contradictorii sau conflictuale, alături de antecedentele sociale ale aspectelor actuale legate de mediu, ca biodiversitatea și schimbările de climă, exprimate la diferite niveluri de comunități, fie ele migratoare sau stabile, majoritare sau marginale, de profesioniști sau de amatori, de academicieni sau practicieni;
- crearea unei noi sinteze la nivel european în contextul globalizării caracterului și modificărilor peisajului.

Tema 2 – Rădăcini și trasee: mobilitate și stiluri de viață în evoluție

Societatea europeană a fost extrem de mobilă încă din preistorie, dar sentimentul de apartenență la un anumit peisaj este încă legat, pentru mulți europeni, de idei ca „permanența” și „stabilitatea”. Este, în general, legat de locurile natale unde au crescut sau unde trăiesc și muncesc. Dar acest sentiment se schimbă pe măsură ce crește mobilitatea populației, a imigranților, vizitatorilor și călătorilor, creând noi forme de stil de viață și de atașament. Percepțiile asupra peisajului sunt transportate, importate și rememorate, devenind tot mai comune pe măsură ce un număr tot mai mare de oameni migrează sau se mută dintr-un loc în altul, trăind simultan în mai multe locuri. Desigur, apar tensiuni, uneori constructive, între „nativi” și „nou-veniți”, ceea ce poate genera un sentiment de câștig, dar și unul de pierdere. În acest context, peisajul oferă o modalitate de a regândi aspectele locale și regionale, iar a înțelege toate aceste schimbări

și efectele lor, atât asupra peisajului cât și asupra mediului natural, necesită o cercetare atât la nivel local, cât și regional și global.

Scopul final al cercetărilor este analizarea schimbărilor din percepția asupra peisajului, determinate de creșterea mobilității populației și de schimbarea stilului de viață, pentru a ajuta decidenții politici să reacționeze la aceste schimbări, realizând o participare publică mai largă la planificarea legată de peisaj. Efectul concret al mobilității populației asupra peisajului în dimensiunea sa ambientală, prin drumuri și alte elemente de infrastructură, necesită studierea atât a modificărilor din așezările umane, cât și a conexiunilor dintre peisaj, stil de viață și aspirații.

Problemele pe care trebuie să le abordeze o cercetare relevantă trebuie să includă:

- peisajul văzut ca ceva lumesc, marginal, fragil, dar, cu toate acestea, revelator al unor semnificații profunde;
- peisajul ca subiect al schimbării, de la transformări majore rapide la schimbări mici, dar regulate, pe termen lung;
- diverse tipuri de peisaj: de la cel post-industrial, litoral sau peri-urban la ferme abandonate, grădini publice, tabere de emigranți sau așezări de-a lungul șoselelor;
- peisaje văzute din perspective „importate” aduse într-o anumită zonă de mișcările populației, incluzând imigranții, lucrătorii sezonieri, turiștii și vilegiaturiștii;
- peisajele ca parte atât a trecutului Europei, cât și a mișcărilor globale actuale ale populației, capitalului și informației;
- peisajele trecute cu vederea de cercetările recente, ceea ce poate necesita noi metode de cercetare dacă studiul lor e o provocare pentru înțelegerea convențională.

Tema 3 – Reacții și flexibilitate: transformările peisajului pe termen lung

Deși se recunoaște că peisajul este reciproc constituit, se știe relativ puțin despre modul în care oamenii își folosesc propria construcție mentală asupra peisajului pentru a se adapta la schimbările mediului.

Aprecierile asupra acestor schimbări, de exemplu, pot fi subdimensionate atât retrospectiv cât și în perspectivă, iar relațiile legate de peisaj pot fi ideologic înguste și inflexibile. Construcția mentală a peisajului este o sursă vitală pentru menținerea, dirijarea sau copierea transformărilor prin, de exemplu, strategii de „schimbare și creație” centrate pe gestionarea transformărilor și proiectarea peisajelor viitorului, precum și pe protejarea patrimoniului pe care-l reprezintă peisajul moștenit. Așa că chiar și în aceste timpuri, când viețile și peisajele cetățenilor europeni se schimbă în mii de feluri, puterea de intermediar a peisajului este la fel de crucială ca și în trecut.

Faptul inevitabil că viața trebuie trăită în mijlocul a ceea ce a fost creat înaintea noastră ne provoacă să înțelegem exact cum au trăit oamenii de-a lungul mileniilor și cum au făcut față schimbărilor de mediu, cum au interacționat cu procesele ecologice și cum și-au re-creat viața după transformări majore. Cercetarea peisajului oferă un punct de plecare pentru a înțelege procesele umane și schimbările din mediul natural în contextul reacțiilor umane. Poate stabili puncte de vedere la nivel individual și colectiv alături de strategiile la sacra largă ale instituțiilor de stat și suprastatale. Cunoașterea pe care o aduce poate fi folosită pentru a-i ajuta pe oameni să facă față amenințărilor schimbărilor de mediu iminente. Sustenabilitatea, stabilitatea și flexibilitatea sunt subiecte ce pot fi analizate în cadrul unei cercetări a peisajului pe termen lung și din perspectivă istorică.

Problemele pe care trebuie să le abordeze o cercetare relevantă trebuie să includă:

- obținerea unor informații sigure pe termen lung despre transformările din trecut ale peisajului (înțelegerea peisajului atât din punct de vedere ecologic, cât și cultural);
- investigarea originilor cronologice ale manifestărilor și percepțiilor curente asupra naturii și schimbărilor spațiale în contextul interacțiunilor om-natură;
- întocmirea unor rapoarte și descrieri regionale și suprastatale referitoare la schimbările majore de peisaj, precum și la modificările tipurilor de așezări umane în ultimii 10.000 de ani;

- studierea reacțiilor umane în perioade și locuri când omenirea s-a confruntat cu situații extreme, inclusiv factori determinanți pentru succes sau eșec;
- concentrarea asupra dimensiunii socio-culturale a noilor abordări precum managementul și guvernarea participative ca mijloace de întărire a flexibilității sociale;
- relevarea rolului peisajelor virtuale (versiunea de ultimă oră a tradiționalelor reprezentări picturale care, timp de secole, au încadrat peisajul) care devin tot mai mult un loc comun, depășind barierele culturale tradiționale și influențând percepția și așteptările viitoare asupra peisajului.

Tema 4 – Peisajul ca bază și context al schimbărilor viitoare

Monitorizarea și modelarea cunoștințelor actuale despre mediu avansează rapid, dar se știe încă puține despre stadiul prezent și despre traiectoriile trecute ale peisajului în termeni umani, culturali și sociali sau despre cum a ajuns peisajul la starea sa actuală prin interacțiunea om-mediu pe termen lung. Fundamentarea corectă a deciziilor pentru transformările viitoare necesită o mai bună înțelegere a modului în care societatea umană actuală se situează în cadrul proceselor ambientale istorice în lumina transformărilor umane pe termen lung ale proceselor ecologice ce susțin viața, precum și în lumina rolului activ pe care societatea îl joacă întotdeauna în inițierea și promovarea schimbărilor, în funcție de cum apreciază peisajul de la un moment dat.

Până acum s-a acordat o mică importanță din perspectivă culturală scenariilor de dezvoltare a peisajului. Schimbările nu pot fi prognozate cu o precizie garantată, dar traiectoriile pe termen lung, tendințele actuale și scenariile viitoare vor ajuta la dezvoltarea și selectarea unor strategii politice și de cercetare. Informațiile de bază furnizate de cercetarea sistematică prin studii ambientale și arheologia peisajului sunt necesare pentru a coordona procesele de schimbare și mentenanță a peisajului.

Problemele pe care trebuie să le abordeze o cercetare relevantă, atât la nivel regional, cât și la niveluri mai înalte, printr-o sinteză pe termen lung a istoriei peisajului, trebuie să abordeze:

- impactul trecutului asupra peisajelor actuale și viitoare;
- influența variabilității spațiale și temporale asupra peisajului și asupra transformărilor fizice și sociale care-l afectează;
- rezultatele diversității comportamentului uman și ale diferențelor culturale, precum și impactul puterii creative umane asupra peisajului;
- rolul înțelegerii din perspectivă istorică a peisajului actual în modelarea scenariilor pentru evoluția viitoare a peisajului;
- noi metode de caracterizare, evaluare strategică, analiză senzitivă, evaluări cost-beneficiu, și studii publice ca modalități de integrare a cercetării cu luarea deciziilor în mod democratic;
- conexiunile dintre cercetare și planificare, proiectare și alte activități creative sau performative;
- stabilirea unui context spațial pentru diversitate și coeziune ecologică, ținând cont de dorințele umane de-a lungul istoriei;
- traiectoriile trecute care influențează tendințele actuale în consumarea și reproducerea peisajului;
- dezvoltarea, pe baza informațiilor din trecut, a unor indicatori sustenabili social care să fie folosiți ca criterii de selecție a traiectoriilor viitoare.

Pentru ca cercetarea peisajului să-și poată aduce contribuția pe deplin la bunăstarea socială, economică și politică sunt necesare câteva acțiuni clare.

Alături de nevoia unei integrări mai bune și a unei gestionări mai eficiente a fondurilor, principala cerință pentru progres este existența unui cadru instituțional puternic și durabil, a cărui absență în prezent poate fi identificată ca un obstacol major în calea progresului. S-au realizat multe prin rețelele temporare și colaborările internaționale, dar cercetarea peisajului a ajuns la un stadiu în care e nevoie de structuri permanente pentru a furniza stabilitate și continuitate, precum și pentru a depăși punctele slabe ca fragmentarea cercetării între diverse discipline și

separarea, adesea pe criterii naționale, a organismelor de comandă și finanțare.

Este necesară, de asemenea, o recunoaștere mai largă a nevoii de a unifica cunoștințele specialiștilor cu experiența și expertiza factorilor de decizie politică și cu aspirațiile și percepția publicului. Totodată, este nevoie și de angajarea tuturor actorilor din domeniul peisajului, de la cei politici la cei academici, educaționali, din organizațiile neguvernamentale și de voluntariat, din artele plastice și design, din industrie, comerț și afaceri până la specialiștii în planificare spațială și patrimoniu cultural.

La nivel paradigmatic, există două căi care pot duce la apariția unor comunități transdisciplinare care să dizolve obstacolele din calea integrării, să formuleze obiective comune și să stabilească baze teoretice comune și metodologii comparabile.

Prima cale este o continuă consolidare a cercetării peisajului ca domeniu de cercetare fundamentală prin:

- obținerea unei integrări disciplinare și geografice tot mai mari;
- combaterea fragmentării printr-o mai bună coordonare și finanțare a structurilor academice și de cercetare;
- susținerea abordărilor din perspectiva cercetării participative;
- exploatarea unei perspective asupra peisajului – atât din punct de vedere uman cât și al mediului – ca sursă de bază pentru informațiile necesare managementului schimbării.

Cea de-a doua cale înseamnă găsirea unor modalități mai bune pentru a contextualiza și a disemina cercetarea și rezultatele ei prin:

- angajarea diferitelor structuri de planificare și proiectare;
- schimbul de informații între profesioniști, factorii de decizie politică, practicieni și, mai ales, cu publicul larg (printr-un proces de învățare prin peisaj);
- crearea unui program coordonat de cercetare europeană printr-un întreg spectru de acțiuni care să vizeze peisajul.

Așadar, un plan pentru descătușarea potențialului cercetării peisajului prin acțiune implică modalități integratoare și cooperante de

lucru și comunicare peste și dincolo de divizările disciplinare tradiționale. Pentru a avea succes, această integrare trebuie să pornească de la ideea că toate cele trei domenii cheie (științele umane, cele sociale și cele naturale) trebuie să fie pe deplin implicate prin formulări teoretice complementare.

Cercetarea peisajului a ajuns, deci, la un punct de unde evoluția în continuare implică o viziune, resurse și colaborări structurale, fiind o sursă de inovare științifică și de inspirație pentru răspunsurile sustenabile și social relevante la provocările secolului 21.

2.4. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Aspecte generale

Scara la care au loc transformările sociale și de mediu, precum și complexitatea lor, arată că organizarea și capacitatea existente în prezent nu pot furniza un progres suficient de rapid și coordonat, fructificarea oportunităților implicând, totuși, investiții și planificare. Următorii pași trebuie făcuți, așadar, la nivel european. În continuare sunt prezentate trei recomandări³², care formează o secvență logică de acțiuni. Ele se adresează instituțiilor europene de la nivel înalt, precum și organismelor financiare în ideea de a susține obiectivele formulate în European Research Area, Convenția Europeană a Peisajului, precum și de politicile europene de coeziune regională, spațială și socială.

Recomandarea I: O strategie și o viziune de cercetare a peisajului la nivel european

Cele prezentate până acum includ deja o viziune puternică ce reflectă ideea unui grup de cercetare multidisciplinar întrucât peisajul trebuie privit de toți cercetătorii și decidenții politici ca pe un domeniu comun de cercetare în care colaborarea interdisciplinară adaugă valoare și cunoaștere. Nu toți partenerii necesari sau potențiali din cele trei domenii cheie au recunoscut cercetarea peisajului ca pe un domeniu de graniță și, uneori, o perspectivă sau alta este subevaluată sau blocată. O cercetare și o practică integratoare reprezintă cea mai potrivită și mai

³² formulate de *European Science Foundation*

promițătoare cale de evoluție. Prin urmare, este nevoie de un dialog tot mai larg și mai puternic între disciplinele care studiază peisajul.

O viziune clară și echilibrată pentru dezvoltarea viitoare, precum și aplicarea cercetării peisajului, necesită o nouă paradigmă (care ar putea fi numită „post-disciplinară”) care ar trebui să fie fundamental integratoare, mergând dincolo de interdisciplinaritate, susținând pozițiile mono- și multi-disciplinare și făcând o legând procesul de creare de cunoaștere prin cercetare aplicată de practică și deciziile politice.

O abordare de succes ar trebui să fie fondată pe recunoașterea faptului că beneficiile importante ale combinării perspectivelor umaniste, culturale și sociale cu cele ale științelor naturale, într-o nouă viziune asupra peisajului, vor fi reciproc avantajoase pentru ambele domenii. Acest fapt va fi un pas uriaș către conturarea beneficiilor sociale, economice și ambientale ce rezultă din cercetarea peisajului.

Bazată pe această Viziune, trebuie fundamentată urgent o strategie dinamică pe 20 de ani care să fie agreată de o comunitate cât mai largă de specialiști în cercetarea peisajului, care să includă atât științele naturale și sociale, cât și cele umane, precum și studiile istorice, filozofia, lingvistica și istoria artei.

Obiectivele strategiei sunt:

- cercetarea peisajului european la nivel local, regional, național și supra-național;
- stabilirea unui echilibru constructiv între științele sociale, umaniste și naturale;
- favorizarea cooperării între cercetători prin dezvoltarea rețelelor internaționale, schimburi reciproce între mediul academic și organismele de decizie politică, coordonarea eficientă a activităților existente;
- stabilirea unor indicatori pentru calitatea cercetării, precum și a nevoilor și oportunităților de instruire și educație, incluzând un curriculum comun pan-european;
- ridicarea gradului de conștientizare din partea publicului larg, dar și pe cel al clasei politice, precum și medierea între părțile interesate;
- combinarea folosirii schemelor de finanțare deja existente cu noi surse de finanțare și investiții pentru a susține o cercetare integrată durabilă.

Recomandarea II: Un forum european cu privire la peisaj

Crearea unui forum european cu privire la peisaj, pentru a opera în contextul Viziunii, va fi cheia stabilirii unui program de cercetare integrată și durabilă a peisajului. Forumul va promova cercetarea durabilă pe termen lung, vizând în special proiectarea, promovarea și coordonarea la scară europeană a programelor de cercetare fundamentală modelate de nevoile decidenților politici ca și de nevoia de a crea cunoaștere. Aceasta va duce la o sinergie și la o colaborare pe termen lung între organismele de finanțare, cele de cercetare, cele de decizie politică și activitatea practică.

Un forum european al peisajului va trebui să fie constituit ca un domeniu de răscruce, pe baze interdisciplinare. Componenta sa nu trebuie să se limiteze la grupurile academice și de cercetare, ci să se extindă la factorii de decizie politică și la activitatea practică din toate domeniile care sunt influențate de peisaj.

Inițiativa și energia acestui forum vor proveni din rețelele deja existente și din direcționarea coordonată a resurselor naționale care există la nivel național. Un sprijin suplimentar, din partea unor noi surse, va fi, de asemenea, necesar.

Atribuțiile Forumului vor include:

- furnizarea unui cadru (pe baza unui model centralizat sau dispersat) de schimb de informații și expertiză pentru a încuraja practica interdisciplinară;
- extinderea și operaționalizarea Viziunii (v. Recomandarea I);
- promovarea unui program de cercetare a peisajului la scară europeană (v. Recomandarea III);
- supravegherea creării unor structuri pentru pregătirea liderilor și cercetătorilor care vor coordona procesul de creare a cunoașterii în cadrul grupurilor de cercetare și între acestea;

- stabilirea unei comunicări mai puternice între cercetători, decidenții politici, practicieni și societatea civilă și asigurarea că rezultatele cercetării peisajului vor putea ajunge la cei direct interesați.

Recomandarea III: Un program de cercetare integrată a peisajului european

Un program de cercetare a peisajului la nivel european, conceput dintr-o perspectivă integratoare, trebuie să creeze condiții pentru o viitoare dezvoltare a cercetării peisajului. Programul va urmări, în primul rând, să mărească integrarea dintre multiplele domenii de cercetare a peisajului și să le coordoneze la nivel pan-european.

Obiectivele Programului sunt:

- A. Creșterea contribuției cercetării peisajului la rezolvarea problemelor sociale, economice și de mediu prin:
 - accentuarea caracterului fundamental interdisciplinar al cercetării peisajului;
 - asigurarea unei interacțiuni a cercetării fundamentale și aplicate cu un feedback continuu și inovator;
 - crearea unor interacțiuni între cercetarea aplicată, practica dinamică și politică („action research”);
 - accelerarea apariției comunităților integratoare de practică și rețele interdisciplinare;
 - susținerea unei mai bune colaborări între diferite domenii, sectoare, instituții și țări.
- B. Să abordeze problemele majore din relația dintre peisaj și politica socio-ambientală, atât din perspectiva aspectelor materiale, cât și a celor conceptuale, mai ales în cadrul celor patru teme identificate anterior.
- C. Stabilirea unor noi abordări, împărtășite într-un cadru cât mai larg, incluzând teorii, concepte și metode, care să susțină o cercetare a peisajului mai integrată și mai relevantă social, precum și un management al procesului integrat de creare a cunoașterii;

D. Abordările deja existente vor trebui evaluate pentru relevanța lor în cadrul noului context de cercetare, fiind nevoie de dezvoltarea unor noi abordări.

La ora actuală, în contextual cercetării integrate a peisajului european a apărut o rețea de rețele **network of networks** – cuprinzând organisme internaționale și ale societății civile (fig.II.1)

EXEMPLE DE ASOCIAȚII

- **EAA** - Asociația Europeană a Arheologilor este o asociație de arheologi și profesioniști care activează în domenii adiacente relevante pentru cercetarea și managementul peisajului. www.e-a-a.org
- **ECLAS** - Consiliul European al Școlilor de Arhitectura Peisajului – are ca obiect de activitate cercetarea și predarea arhitecturii peisajului în Europa. Sub egida sa, se desfășoară “Le Notre”, un proiect tematic de arhitectură a peisajului finanțat de Comisia Europeană, în care sunt implicate universități, administrații locale și ONG-uri. www.eclas.org
- **EFLA** – Federația Europeană pentru Arhitectura Peisajului, filiala europeană a Federației Internaționale pentru Arhitectura Peisajului (IFLA). www.europe.iflaonline.org
- **Eucaland Network – European Cultural and Agricultural Landscapes** - este o rețea de experți care se ocupă de peisajele culturale și agricole din Europa în scopul de a promova reconsiderarea lor și preservarea patrimoniului lor cultural. www.Eucalandnetwork.eu
- **European Landscape Network** – o organizație umbrelă care susține “Convenția europeană cu privire la peisaj” (www.eurolandscape.net). Include alte trei organizații:
 - **CIVILSCAPE** – o platformă pentru ONG-uri din toată Europa, înființată în 2008;
 - **RECEP-ENELC** – o asociație a autorităților locale și regionale înființată în 2006;
 - **UNISCAPE** – o rețea de universități care activează în domeniul peisajului, înființată în 2008.

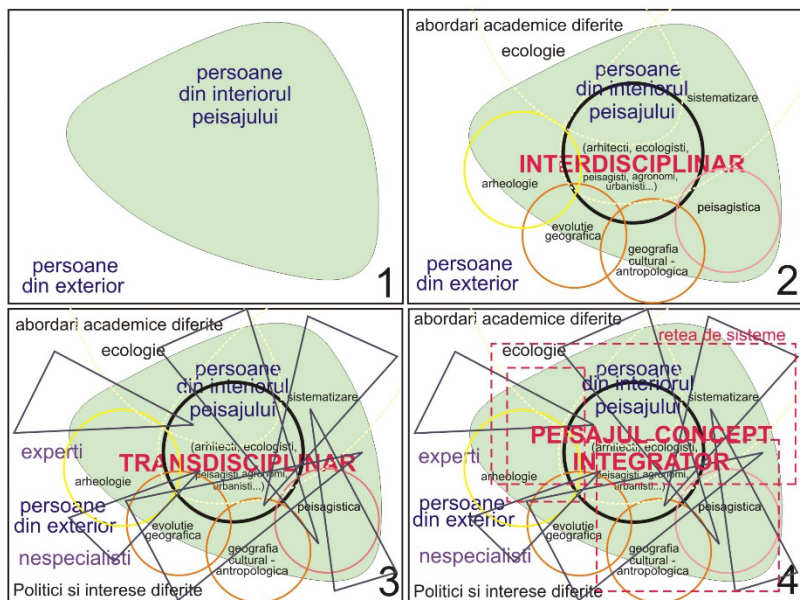

Fig. II.1

Peisajul ca un concept fundamental integrand factorii umani din interiorul și pe cei din afara peisajului, experți și nespecialiști, domenii științifice, grupuri de interese și rețele

- **Europa Nostra** – o rețea pentru dialog, dezbateri și lobby cu scopul de a salva patrimoniul cultural și peisajele Europei. Reunește ONG-uri și 1.500 de membri din peste 50 de țări. www.europanostra.org
- **IALE** – Asociația Internațională pentru Ecologia Peisajului, o organizație mondială care promovează transdisciplinaritatea și cecetarea peisajului la scară ecologică. www.landscape-ecology.org
- **ICOMOS** – Consiliul Internațional al Monumentelor și Siturilor oferă un forum pentru dialog profesional între specialiștii din domeniul conservării patrimoniului cultural, cu referire la principiile, politicile și tehnicile de conservare. www.international.icomos.org
- **IUCN** – Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii – urmărește protecția naturii prin găsirea unor soluții pragmatice la provocările

dezvoltării. Susține cercetarea științifică și reunește ONG-uri, agenții ale ONU, companii și comunități locale pentru a dezvolta și implementa cele mai bune practici în domeniu. www.iucn.org

- **Landscape Europe** – este o rețea interdisciplinară de universități și institute naționale de cercetare ecologică cu expertiză în planificarea și managementul peisajului, la interfața politică-educație. www.landscape-europe.net
- **Landscape Observatory of Catalonia** – un organism consultativ al guvernului catalan în domeniul protecției, planificării și managementului peisajului, având scopul de a dezvolta baze de date referitoare la peisajul catalan, dar și de a deveni un centru al cercetării peisajului la nivel european. www.catpaisatge.net
- **LRG – The Landscape Research Group** – abordează toate tipurile și aspectele peisajului, de la cele sălbatice la cele urbane. Componenta sa devine tot mai mult una mondială și interdisciplinară. www.netheritage.eu
- **NET – Heritage** - Rețeaua Europeană pentru Programul de Cercetare Aplicată Protecției Patrimoniului Cultural Tangibil este prima inițiativă importantă care a fost înființată pentru a coordona programele naționale RTD din țările europene.
- **PECSRL** – Comisia Europeană Permanentă pentru Studiul Peisajului Rural este o rețea internațională, alcătuită, inițial, din geografi și istorici, dar care devine tot mai mult una multidisciplinară, axată pe studiul peisajelor europene din trecut, prezent și viitor. www.pecsrl.org

CAPITOLUL 3

ANALIZA PEISAJULUI

Varietatea și eterogenitatea informațiilor și a datelor necesare a fi culese pentru o analiză fidelă a peisajului, complexitatea cartografică care trebuie să fie elaborată, fac ca acest demers să fie deosebit de complex, aceasta fiind necesar a fi fondată, în mod esențial, pe o viziune globală a proceselor în ansamblul lor, a fenomenelor naturale și a raporturilor între om și mediul său de viață considerate în dimensiunea lor istorică, în măsură mai mare decât pe modele bazate pe clasificarea sistematică a elementelor fizice și a activităților umane.

Necesitând un program structurat, atât pentru înțelegerea situației existente *de facto*, cât și pentru analiza și prognoza asupra unei evoluții optime posibile a peisajului, analiza peisajului are finalitate sinteza cercetărilor științifice efectuate din perspectiva științelor naturii, cercetărilor istorice și sociale, și analizelor estetice, capabile să integreze tipuri diferite de evaluări, nu întotdeauna comparabile între ele, în ciuda încercărilor de a confrunta rezultatele prin procedee de măsurare cantitativă.

3. 1. PERCEPEREA, FENOMEN DETERMINANT ÎN ANALIZA PEISAJULUI

Dezvoltarea cercetărilor despre percepție vizuală, având ca finalitate înțelegerea raportului om – peisaj și planificarea și proiectarea peisajului, a pus problema subiectivității acestui tip de analiză dificil de cuantificat în parametri și indicatori, având ca obiect lectura semnificațiilor estetice, culturale și simbolice atribuite peisajului.

Lectura vizuală a peisajului solicită capacitate de înțelegere și de interpretare, dificil de exemplificat, procesul perceptiv fiind subiectiv și depinzând de contextul social și cultural. În analiza vizuală, studiul caracterelor geomorfologice, de vegetație, al așezărilor umane contribuie la delimitarea organizării spațiale, a elementelor structurale ale peisajului, și la configurarea imaginilor vizuale care sunt analizate luând în

considerare câteva considerente obiective – perceptive pentru analiza peisajului:

- planurile vizuale – succesiunea elementelor în profunzime;
- conurile vizuale – amplitudine, profunzime, orientare direcțiilor principale de privire;
- poziția observatorului – în mișcare, static;
- puncte de referință principale – elemente utile pentru orientarea observatorului și pentru a localiza propria poziție, aspecte de unicitate;
- bariere vizuale în relație cu distanța până la observator;
- elemente de dizarmonie vizuală – contrast, formă, textură, scară.

Pentru descrierea și evaluarea acestor elemente s-au identificat anumiți parametri cum ar fi:

- parametri descriptivi: linie, formă, culoare, textură, examinate în relație cu scara, proporțiile, dimensiunile relative, relații de subordonare, dominare, unitate;
- parametri de evaluare: armonie – contrast, omogenitate – varietate, integritate – degradare, raritate - multiplicitate.

Spațialitatea corpului organizează spațiul, lumea naturală și chiar relația intersubiectivă. Perceperea este înainte de toate sintetică și sinestezică, iar specificitatea obiectului perceput determină cel mult o reliefare a simțurilor sinestezic combinate: dacă obiectul perceput este muzical, auzul va fi privilegiat, fără ca celelalte simțuri să fie cu totul neutralizate.

Înțelegem muzicalitatea unui peisaj pentru că experiența noastră nu este numai auditivă: utilizăm calificări spațiale pentru a descrie o experiență muzicală cum ar fi clar, întunecat, ascuțit, înalt, rotunjit, pentru că experiența este sinestezică, implicând văzul și eventual și alte simțuri precum atingerea sau gustul.

Fig. III.1
Peisaj în Cuenca

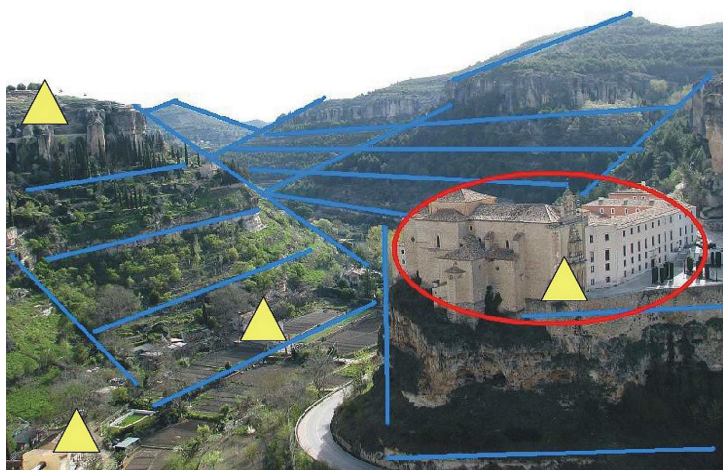

Fig. III.2
Centre de interes și linii de forță în lectura peisajului

Fig. III.3 AlpII elvețieni

Fig. III.4
Dinamica percepției peisajului: AlpII elvețieni

Alături de bazele subiective, s-au identificat și baze subiective / perceptive ale analizei peisajului, având în vedere că perceperea variază de la un individ la altul, variază la același individ în funcție de starea fizică, psihică și afectivă, este individuală dar și socială, aceste aspecte punând în discuție probleme care țin de orientare în peisaj – securitate emoțională, puncte focale, itinerarii ale memoriei – *genius loci*, imagine mentală sau reprezentare a peisajului, precum și o multitudine de reprezentări mentale individuale cu diferențe de apreciere calitativă (estetică) dar care pot fi convergente în funcție de sensibilități comune datorate culturii, formației, apartenenței sociale.

La nivel macro-, mezzo- și micro-teritorial, peisajul este perceput de la direcții arhetipale la peisajul suprins ca loc, ca obiect artistic, sau ca ansamblu natural de patrimoniu fixat în formă, timp și spațiu, definind astfel sacralitatea sitului, prin *genius loci* și prin design conștient al memoriei unui loc, comunitate, persoană, timp sau eveniment, având loc o integrare – transgresare a termenului, multitudine de sensuri în interdependență cu peisajul urban și antropic.

Astfel, peisajul apare ca o metaspațialitate care cuprinde spațiul și timpul, ca spațiu aflat dincolo de realitatea de sub privirile noastre, definit de alte calități și valori decât cele ale dimensiunilor și concreteții, măsurabile la fața locului sau prin componente care reies din experiența imediată.

În procesul percepției, estetica joacă un rol important, perceperea simbolului implicând trecerea de la realitatea fizică la cea mentală, care începe cu stimularea fizică a simțurilor prin mecanismul privirii, și se încheie prin stări, emoții și înțelesuri.³³

³³ David Collinson, *Perception- Implication for Work, Organization and Management*, Allen and Unwin, London, 1992, pp.260-271.

Fig. III.5
Linii de forță, centre de interes, emergențe vizuale, planuri vizuale: Toscana

Convenția Europeană a Peisajului de la Florența surprinde relația om – peisaj punând accent pe rolul percepției umane în definirea acestuia. Peisajul, conform definiției date de convenție, este o porțiune de teritoriu, așa cum apare ea percepută de oameni, al cărei caracter este rezultatul acțiunii și interacțiunii între factorul uman și cel natural. Această definiție este compatibilă cu definirea etimologică dată anterior perioadei renascentiste, ca fiind o porțiune de pământ, a unei regiuni cu un sistem propriu de guvernare³⁴, sau cu aceea din *Dicționarul Englez* al lui Samuel Johnson din 1755³⁵, “o regiune, imaginea unui loc”.

Această definiție corespunde reprezentărilor pictorilor olandezi a peisajelor locurilor natale. Conform argumentărilor lui Denis Cosgrove, este bine știut că, atât în limbile romanice, cât și în cele germanice, termenul de *peisaj* desemna, începând cu secolul al XV-lea, un tablou al cărui subiect era o imagine naturală – *scenery*.

Acest concept de peisaj, din perspectiva *Noii Geografii Culturale* formulate de Cosgrove, a fost definit ca o “imagine culturală, un mod de a reprezenta în pictură simbolistica lumii înconjurătoare, care la rândul său a influențat organizarea peisajului în arhitectura și urbanismul perioadei respective”³⁶. (Cosgrove afirmă că acest fapt s-a datorat redescoperirii în perioada Renașterii a cartografiei lui Claudius Ptolemeu, astronom, astrolog și geograf în Alexandria secolului II d.Hr., a cărui operă este considerată fundamentală pentru cartografia modernă, având un rol tehnic și epistemologic important în dezvoltarea perspectivei liniare, și care a furnizat un mod de a surprinde peisajul ca un spațiu scenic³⁷).

Sensul scenic al peisajului care apare corespunde celei de-a doua definiții date de *Dicționarul lui Johnson*: “o pictură, reprezentând o reprezentare a spațiului, cu diferite obiecte în ea” (Johnson, 1968 [1755]: landscape).³⁸

³⁴ Kenneth Olwig, *Landscape, Nature and Body Politic*, University of Wisconsin Press, 2002, pp. 3-42

³⁵ Samuel Johnson, *Dicționarul Englez*, Adler's Foreign Books, pg.256

³⁶ Daniels și Cosgrove, *The Iconography of Landscape*, Cambridge University Press, 1988, pagina, 1

³⁷ Cosgrove, idem, pg.35

³⁸ Samuel Johnson, idem, pg.267

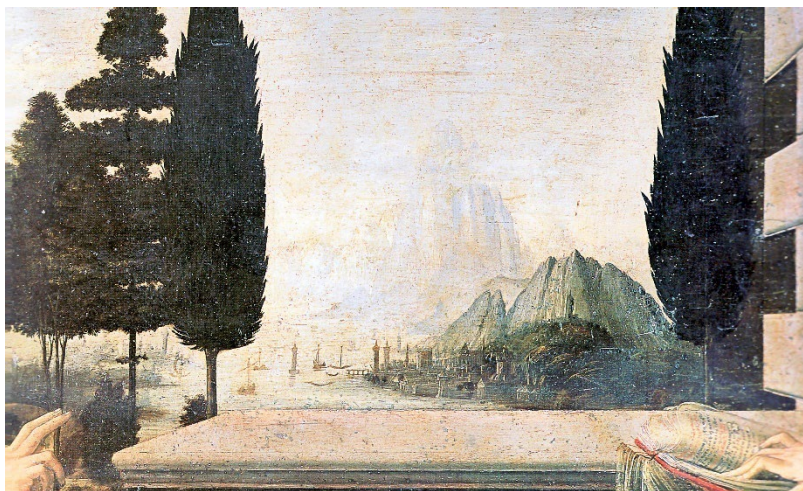

Fig. III.6
Leonardo da Vinci, *Bunavestire* - detaliu, Galeria Uffizzi, Florența

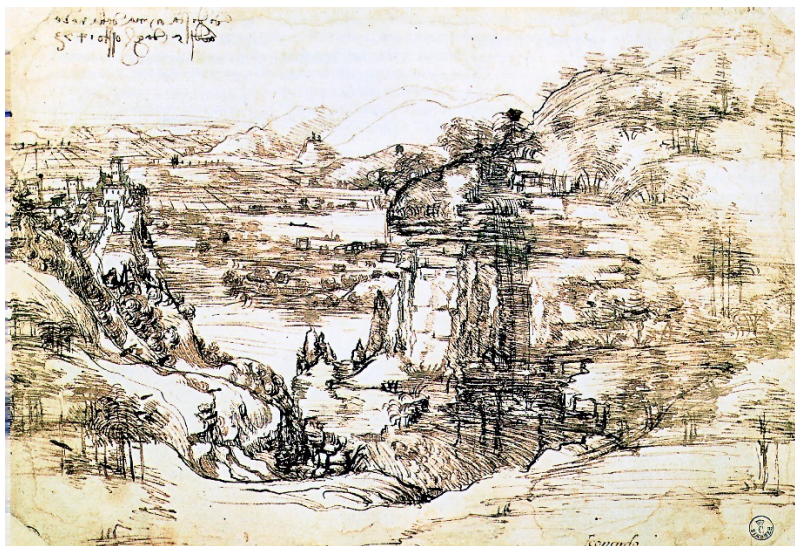

Fig. III.7
Leonardo da Vinci, *Peisaj*, Florența, Galeria Uffizzi

În această definiție, peisajul reprezintă un câmp spațial pictural care, asemenea unei hărți a lui Ptolemeu, este, din punct de vedere ontologic, primordial obiectelor conținute în tablou. O schimbare are loc între prima și a doua definiție a peisajului din *Dicționarul lui Johnson*: porțiunea din teritoriu își schimbă semnificația de pământ, regiune, loc, ținut, și se referă la o suprafață de pe pământ, ca un spațiu aprioric. În acest sens Cosgrove³⁹ scria: expresia vernaculară – sugerează că invitația de a privi peisajul nu este pentru a privi un anume lucru, ci pentru a ignora toate detaliile în favoarea celui *gestalt*⁴⁰, silueta, imaginii de ansamblu – *vista* sau *scena*. Invitația este deci o sugestie de a privi nu ceva anume, ci a te privi pe tine însuși, angajat într-o apercepere conștientă a spațiului.(Fig.)

Această dihotomie, între cadru vizual concret și realitatea subtilă ascunsă, o regăsim și în tablourile lui Leonardo da Vinci sau ale pictorului olandez Johannes Vermeer.⁴¹

Spre deosebire de reprezentarea tradițională a lui Hendrick Vroom, specifică reprezentărilor topografice ale secolului al XVII-lea, care sugerează un profil panoramic al orașului Delft dominat de turnurile celor două biserici, Vermeer oferă o vedere topografică a orașului realizată cu ajutorul unei camere obscure, ca o friză arhitectonică în perspectivă, desfășurată între cer și apă. Un studiu recent realizat cu raze X a relevat nenumărate modificări ale dimensiunilor imaginilor reflectate care contribuie la crearea senzației că orașul se extinde dincolo de orizont, în adâncime și către privitor. Norii mai închiși apropiere cerul de noi, iar norii în lumina ne conduc privirea către și dincolo de coamele acoperișurilor inundate de soare care Vermeer, ca în toate operele sale, surprinde dincolo de reprezentarea realității materiale a orașului vizibil, sensul unui oraș viu, cu activitățile sale umane, cu toate sensurile ascunse ale realității, în care tabloul lui Vermeer cuprinde atât sufletul vizibil, cât și cel ascuns al orașului Delft.

³⁹ Cosgrove, idem, pg.145

⁴⁰ Structuralism (în limba germană *gestalt*, structură, configurație) concepție potrivit căreia fenomenele psihice reprezintă structuri, configurații integrale, structurile fiind realități primordiale ireductibile la părțile sau procesele subordonate întregului” (Dicționar de filosofie, Editura Politică, București, 1978, p.307)

⁴¹ John Nash, *Vermeer*, Scala Books, Fondazione Rijkmuseum, Amsterdam, 1997

Fig. III.8
Johannes Vermeer, *Vedere din Delft*, 1696, Mauritshuis, Haga

Fig. III.9 - Hendrick Vroom, *Vedere din Delft*, 1615,
Muzeul Municipal din Delft

Fig. III.10
Johannes Vermeer, *Vedere din Delft*, detaliu

Fig. III.11
Johannes Vermeer, *Vedere din Delft*, detaliu

Procesul de integrare interdisciplinară a inclus contribuția studiilor psihologice și sociologice în analiza percepției peisajului și a semnificațiilor diverse pe care le poate avea în contexte sociale diverse. Cercetările în acest domeniu s-au dovedit foarte utile în interpretarea exigențelor colectivității în ceea ce privește profilul estetic, calitatea ambientală, valorificarea resurselor naturale și culturale, având ca urmare faptul că analiza caracterelor vizuale ale peisajului au fost incluse în planificarea peisajului și în evaluarea impactului ambiental.

În anii 70, Appleton, reelaborând teoriile estetice dezvoltate în Anglia în secolele al XVIII –lea și al XIX-lea, a formulat teoria habitatului pentru a explica determinarea percepției vizuale și evaluarea estetică a peisajului: „aprecierea estetică, rezultat al observării imaginilor oferite de un peisaj, se naște din perceperea spontană a acelor caracteristici care prin formă, culoare, dispunere spațială și alte atribute vizuale interacționează cu stimulii care semnalează condiții ambientale favorabile sau contrare unui cadru optim de existență.”⁴² Studiile de percepție vizuală a peisajului, corelate cu aprecierea estetică, au fost făcute de psihologia ambientală, bazată pe teoriile *Gestaltpsychologie*, ale școlii germane de la Bauhaus, fondată de Walter Gropius, și dezvoltate ulterior de studiile lui Rudolf Arnheim în cadrul Departamentului de Studii Vizuale și de Mediu al Universității Harvard din Statele Unite, care au considerat percepția vizuală ca pe un act cognitiv, în măsură să contribuie la dezvoltarea capacității omului de a se adapta la cadrul său de viață, care poate fi aplicată analizei contextului peisagistic pentru a face proiectarea și gestionarea peisajului mai atente la resursele de mediu și la exigențele comunității.

După teoriile elaborate de psihologia gestaltică, percepția vizuală nu este un simplu proces de înregistrare a stimulilor, ci un proces complex, care receptează elementele structurale ale contextului ca informații utile pentru activități umane ulterioare. Psihologia ambientală a aplicat conceptul de *teritorialitate* comunităților umane pentru a indica o ocupare sau o extindere în teritoriu care este perceput ca un spațiu vital în stare să asigure resursele adecvate supraviețuirii, în relație cu densitatea populației. Teritorialitatea a fost recunoscută ca una dintre necesitățile umane fundamentale, și din prisma acestui concept au fost analizate

⁴² J. Appleton, *The Experience of the Landscape*, New York, 1975, p.69

relațiile între spațiul fizic și perceperea sa de către om, influența spațiului fizic asupra comunităților care îl locuiesc și modul în care acesta la rândul său intervine continuu, modificând acest spațiu. Din perspectiva ecologică, perceperea peisajului este determinată de influența contextului peisagistic, de condiționările fiziologice intrinsece care depind de funcționarea organismului, de condiționările psihologice și de valorile de referință. Psihologia ambientală a identificat două exigențe fundamentale legate de conceptul de teritorialitate:

- Necesitatea de siguranță fizică: păstrarea granițelor, claritatea delimitării acestor granițe
- Exigența de identitate, orientarea și cunoșterea derivate din recognoscibilitate și familiaritatea elementelor.⁴³ Cercetările lui Kevin Lynch, care a condus analize vizuale în special în context urban,⁴⁴ au dus la concluzia că oamenii lecturăază și relaționează cu formele vizuale, orientându-se în spațiu utilizând hărți mentale bazate pe:
 - parcursurile – *paths*, reprezentate prin străzi, trotuare, trasee
 - noduri – *nodes*, reprezentate prin puncte focale, intersecții
 - limite – *edges*, reprezentate prin fronturi stradale, clădiri, împrejurimi
 - districte – *districts*, reprezentate prin secțiuni relativ mari ale orașului ce se disting prin caractere specifice
 - reper – *landmarks*, reprezentate prin elemente ușor de identificat, monumente, siluete reprezentative.

Concluziile lui Lynch constituie una dintre cele mai interesante aplicații ale analizei vizual- perceptive la proiectare, având ca finalitate crearea unor spații ușor de identificat și de recunoscut, în baza conceptului de *imageability* înțeles ca o facilitate cu care oamenii se pot orienta și se pot găsi în elementul lor în mediul în care locuiesc, lucrează, se mișcă. *Imageability* se structurează ca fiind raportul între formă și fond, prin dinamismul figurilor semnificative, care diferă în funcție de topografie, compoziția, nivelul de cultură și interesele locuitorilor.

După Platon, proporțiile muzicale, figurile geometrice, numerele sunt intermediarii între frumusețea inteligibilă și dimensiunea sensurilor. Aspectul perceptiv al ritmurilor formelor este la fel de fundamental pentru

⁴³ J. Gold, *Introduzione alla geografia del comportamento*, p.44, 45, 56

⁴⁴ Kevin Lynch, *The image of the City*, 1960, „Site Planning”, 1963,

viziunea noastră de compunere a spațiilor ca și sunetul pentru muzică, în măsura în care el implică întregul nostru sistem prin percepere, fiind un mediator activ.

Experiența armoniei proporțiilor de aur a condus la o cercetare constructivă, cu proporții recunoscute ca inerente în dezvoltarea formelor naturale și antropice. Ritmul ne aparține deci ca o parte a ordinii cosmice unindu-ne biologic și cognitiv.

În Statele Unite, interesul pentru acest tip de cercetare a fost strâns legat de afirmarea planificării peisajului, și de politicile de conservare și gestiune a resurselor naturale, în particular a parcurilor naționale, în care gestiunea patrimoniului natural în scop recreativ a fost pusă în centrul atenției încă de la înființarea lor. Recunoașterea valorilor estetice (frumusețe naturală, calitate vizuală) ale peisajului a fost statuată în *National Environmental Policy Act* (1969) în care se recomandă agențiilor federale canalizarea cercetărilor către metode având ca scop conservarea calităților estetice care vizau nu numai peisajele frumoase, ci întreg teritoriul⁴⁵.

Deleuze interpretează viziunea lui Foucault despre esența unui mecanism. “Mai întâi de toate este un sistem care funcționează ca un întreg, compus din linii de natură diferită, care urmăresc direcții și procese întotdeauna în afara echilibrului, care uneori se apropie unele de celelalte și alteori se depărtează.”⁴⁶ Liniile subiectivizării sunt un tip de alcătuiți subiective în cadrul mecanismelor în mișcare. Experiențe diverse ale peisajului sunt liniile subiectivizării. Eludând puterea și știința aceste linii pot găsi dezvoltări de creație care în general dau greș dar care se reîntorc, până când mecanismul vechi este distrus. Asemănător putem vedea colapsul și înlocuirea unei paradigme. Peisajul poate fi interpretat ca un mecanism terapeutic, prin prisma schimbării modelului de analiză științifică care face posibilă această interpretare.

Conceptul de mecanism de transfigurare pentru lumea mediei și a ciberneticii, poate fi aplicat în sfera peisajului și a restaura teoria frumosului către estetică și simțire. Acesta poate fi atins prin acel caracter de *natura naturans* al naturii vii originare. Depozitul acestei puteri

⁴⁵ R.C. Smardon, *Foundations for visual project analysis*, New York, 1986

⁴⁶ M. Foucault, *Interviu*, după rev. Secolul XX, nr.5, 1967, p.72

originare este peisajul, și ne conduce către relația dintre adevăr și frumos. Ca un mecanism terapeutic peisajul se întoarce către ființa umană și restaurează relația ontologică cu natura originală. Trebuie să înțelegem părțile constitutive pentru ca mecanismul să creeze și să intercepteze toate nivelele diferite în liniile de acțiune biochimice, psihoantropologice, spirituale, ca parte a unei viziuni holistice integrate.

Holismul a fost formulat de filosoful Jan Smuts în *Holism și Evoluție* în 1926. O schimbare de model îndrumă cercetătorii din diferite domenii să înțeleagă modul în care materia este un mod de a transmite energie și de a dispărea ca o caracteristică a realității, în timp ce câmpurile continui înlocuiesc particule discrete asemenea fundamentului universului scufundat într-un curent de energie. Viața este o rețea de relații interconectate care se leagă și evoluează într-un număr vast de elemente. Biosfera evoluează în cadrul universului, iar mintea și conștiința umană evoluează în cadrul biosferei. Universul este bazat pe o serie de corzi care vibrează la o frecvență particulară și care îi dau identitate.

Forma și conținutul sunt date de frecvențele de vibrație din fiecare atom. Toată materia este caracterizată de unda specifică de energie cu frecvență proprie. Conform teoriei sistemelor unitare, elementele sistemelor vii schimbă energie și informație. Această informație devine frecvențială variind de la frecvențele subtile și imperceptibile care le simțim cu antenele noastre biofizice, pînă la acelea pe care noi le putem detecta cu aparate de măsură a undelor electromagnetice pînă la frecvențele ce pot fi percepute prin intermediul simțurilor. Abilitatea noastră de a reacționa ca antene receptoare ne plasează într-o poziție vulnerabilă atunci când suntem confrunțați cu o agresiune din mediul exterior. În acest sens mediul este privit ca o continuare a aceleiași linii ca și unitatea psihosomatică umană, prezentată în viziunea lui Hillman.

Interacțiunea de organisme energetice între plante și ființe umane a fost dovedită de biofizic de experimentele doctorului Klaus Peter Schlebusch⁴⁷: Fotografii în infraroșu arată extinderea și interacțiunea reciprocă a câmpurilor energetice ale oamenilor și ale plantelor, existența unor meridiane în corpul uman și nucleul luminos al fiecărei celule. Interacțiunea sub forma frecvențelor informaționale apare la toate

⁴⁷

<http://www.kinesiologie-akademie.de>

nivelele. Testele experimentale despre efectele terapeutice ale grădinilor, descoperirile medicinei frecvenționale și cercetările din câmpul bioenergiei aplicate proiectării confirmă acest principiu de rezonanță. Formele arhitecturale, speciile naturale, morfologia pământului se deschid spre diferite dimensiuni și către frecvențe de vibrație înaltă sau joasă care pot interacționa cu ființele umane, influențând nivelul biochimic și energetic și echilibrul emoțional. Informația emoțională într-un spațiu particular este transferată utilizatorului așa cum emoția este transmisă prin intermediul unei piese musicale. Fiecare spațiu induce o condiție psihofizică, deseori inconștientă. Poate fi vorba de o stare de disconfort dacă nu este o rezonanță cu scopul spațiului însuși. Proiectarea formelor acumulează sensuri diferite aplicând principiile radionice, care spun că fiecare formă grafică rezonază pe frecvențe diferite influențând mediul înconjurător.

Funcționalitatea cerută de natură, imaginația cerută de suflet – viziune psihoantropologică asupra peisajului - și transcendența cerută de spirit – valori spirituale - pot fi obținute prin proiectare ecologică, un peisaj sustenabil având flexibilitatea să ofere prioritate rețelei de relații interactive între componentele sale.

Considerând peisajul ca o unitate geografică cu un model particular de tipuri ecosistemice în interacțiune cu forțele geografice, ecologice și umane, este esențial să considerăm relația cu urbanizarea. Mișcarea Urbanismului Peisager consideră acestea dar privește procesele ecologice ca niște lentile extreme de folositoare care să analizeze și să proiecteze o perspectivă urbană viitoare alternativă considerând orașe și infrastructuri aparent haotice ca entități la fel de bine structurate și la fel de ecologice ca pădurile sau râurile.

Perceperea peisajului este un proces complex care are loc la nivele diferite care ne conectează la lumea înconjurătoare într-un perpetuum frecvențial. Interacțiunea cu elementele naturale, cu acea *natura naturans* ca sursă originară de viață, devine esențială din punct de vedere fizic, psihologic, antropologic și spiritual, pentru echilibrul nostru. În forma sa cea mai înaltă, proiectarea peisajului poate asigura restaurarea acestui echilibru și continuitatea unui proces ecosistemic care să îl păstreze, care să formeze în calitățile material și imaterial ritmice, prezența elementelor naturale, fiecare cu frecvența lui proprie.

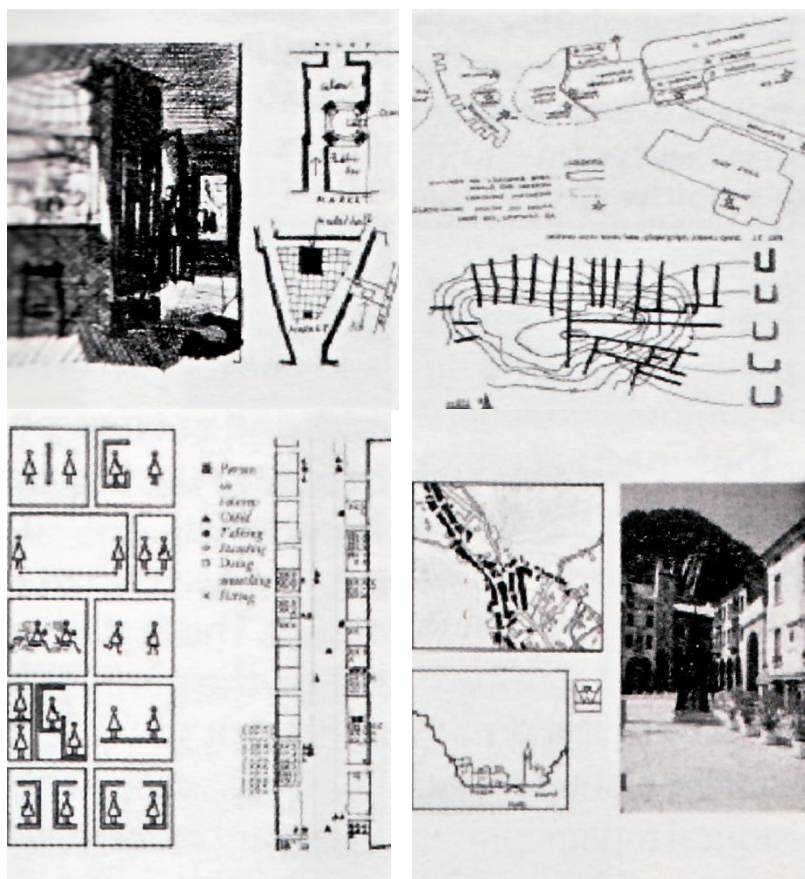

Fig. III.12
 Perceperea peisajelor urbane
 Concepte și metode la Gordon Cullen, Kevin Lynch,
 Jan Gehl și Paola Pignatelli

Fig. III.13
Vitalitatea peisajului stradal Streetscape⁴⁸

Gordon Cullen definește *townscape* ca o artă a unei compoziții tridimensionale coerente, în care componentele individuale ale fiecărui peisaj – clădiri, spații publice, trasee și delimitări, imagini și panorame se reunesc pentru a forma un ansamblu de relații care sunt armonioase și contrastante în același timp, statice și dinamice, și al căror impact determină sensul și identitatea locului. Esența unei proiectări urbane de calitate este acceptarea diversității în cadrul unei toleranțe recunoscute a comportamentului. “*Essence of good urban design...The agreement to differ within a recognized tolerance of behavior*”⁴⁹

Asemenea acestui tablou care reunește elemente variate aranjate pe o pânză, tablourile reprezentând peisaje constituie o analogie pentru un truc inconștient pe care îl facem toți, acela de a ordona și de a da sens cadrului în care în care trăim, ambianței în care ne aflăm, prin aranjarea

⁴⁸ Gordon Cullen, *Townscape*, London, 1966, p.301

⁴⁹ Gordon Cullen, *idem*, pg.254

părților constituente într-un tablou coerent și integrat. Compunem Natura în funcție de ceea ce noi știm sau am înțeles deja.

Acest proces de compoziție este deci un act de înțelegere asumat propriu fiecăruia dintre noi. Realizând o proiecție a sensibilității noastre, a cunoașterii, a puterii de pătrundere și a identității noastre asupra lumii exterioare, fiecare proces de creație este unic, prin prisma biografiei intelectuale și emoționale a fiecăruia dintre noi. Investim peisajul cu personalitatea noastră, cu trăirile noastre, cu noi înșine, astfel încât cele două realități, ale privitorului și ale cadrului privit, converg și se identifică. Acest aspect al condiției umane își găsește o analogie în tablourile comandate care rămân mărturie pentru definirea familiei și a imaginii pe care aceasta însăși o avea despre ea, despre locul său în lumea imediată. Casa, grădina, animalele credincioase constituie elemente ale unui veritabil peisaj – portret relevând modul în care gradul de civilizație, se reflectă în peisaj în relație directă cu un sistem de valori bine definit.

Percepem lumea la scări diferite, pendulând pe marginile unei rețele existențiale și culturale pe care o concepem noi înșine. În timp ce fiecare dintre noi are un sens al lumii întregi și al locului pe care fiecare îl ocupă în ea, locuim doar mici părți din acesta. Ceea ce ne este mai familiar, care poartă cel mai mult din amprentele noastre, este locul care reflectă ceea ce suntem ca individualitate pentru că aici se află ceea ce noi numim „acasă”. Și dacă acasă este o reflecție sau o extensie a fiecăruia dintre noi, peisajele noastre sunt extensii ale comunităților și societăților cărora noi aparținem, oglindind ceea ce este colectiv în noi.

Ca biografie umană peisajul nu se limitează la frumosul estetic și moral, fiind capabil să cuprindă și ceea ce este mai puțin atractiv din viața noastră.

Un sens al locului reprezintă un atașament emoțional și complex la un spațiu cultural specific, o conexiune concretizată prin relații sociale și simțire. Este de asemenea purtătoare a unei cunoașteri tacite, care include estetici, semnificații și emoții, care pot stimula creativitatea și invația, în relație directă cu sensul identității și al locului. „Un sens al locului cuprinde elemente care includ cadrul natural, social și mediul construit, și o experiență împărtășită a istoriei și a comunității. Abordarea dinamică a creării, consumului și a experienței de a trăi un peisaj ne face să ne confruntăm cu două situații paradoxale: mai întâi, peisajele

reprezintă rezultatul tuturor artefactelor culturale din trecut, uitate sau păstrate în memorie; al doilea paradox constă în faptul că nu există nimic mai local decât un peisaj și nimic mai global decât identitățile peisajului european.”⁵⁰

3.2. DEFINIREA CONCEPTELOR OPERAȚIONALE

Mediul este definit ca „totalitatea condițiilor în care se desfășoară existența vieții pe Terra”.⁵¹

Componentele mediului

1. Mediul natural
 - *neantropizat* - în care nu a pătruns omul;
 - *accidental antropizat* - în care prezența activității omului este accidentală (rezervațiile naturale, traseele temporar parcurse de triburile primitive sau de exploratori, continentul Antarctica;
 - *componente extraterestre* – materie și energie.
2. Mediul antropic
 - mediul natural antropizat - terenurile agricole, plantațiile forestiere, pădurile-parc, plajele amenajate;
 - mediul artificial - cuprinde așezările umane urbane și rurale, amenajările și construcțiile din teritoriu destinate circulației, transporturilor, extragerii și prelucrării resurselor supra și subterane, monumente etc.;
 - mediul social-economic este alcătuit din populație cu structura ei demografică, cu activitățile ei, cu modul ei de trai și cu întreg ansamblul de factori, condiții, relații, instituții, norme, legi, credințe și ideologii.

⁵⁰ Agnew, J., 1998: *European Landscape and Identity*. Modern Europe. Place, Culture and Identity. London, B. Graham, pp.213 – 233

⁵¹ Alexandru Roșu, *Terra – geosistemul vieții*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, pg. 156

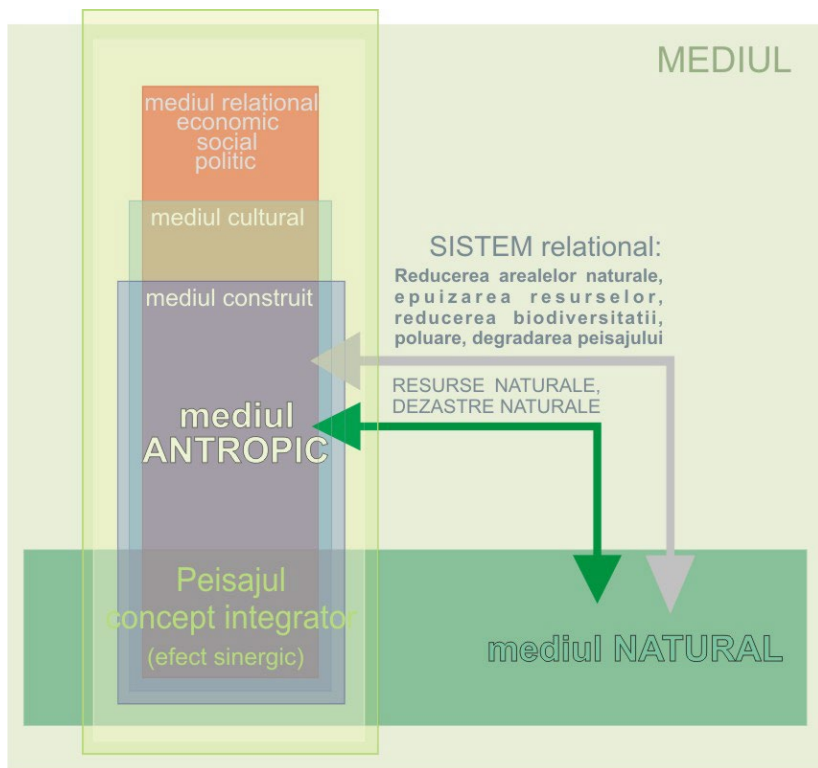

Fig. III.14 - Componentele Mediului

Organizare și ierarhizare

- Linii de forță, punct de focalizare, puncte de interes, contrast, ritm, complementaritate (arii, linii, tente)
- Elemente valorizante (unități de regrupare vizuală)
- Diversitate, armonie, variabilitate (mișcare, luminozitate, anotimp)

Continui sau discontinui, mai dense sau mai rare, acoperind și zonele considerate inaccesibile - stațiunile de cercetare polare sau

platourile tibetane, structurile antropice capătă rolul unor puncte nodale ale unei rețele de fluxuri specifice care se înscriu într-un vast câmp antropogen în ceea ce este denumit noosferă. Posibilitățile umane de exploatare a resurselor naturale, de optimizarea a peisajelor au devenit pe cât de eficiente, sub raport social, pe atât de profunde prin conținutul lor fizic și chimic, prin implicarea lor în funcționalitatea naturală. Intervenția umană în circuitul natural de substanță și energie a amplificat dimensiunile și ritmurile acestor fluxuri, transformându-le în circuite geografice complexe, ca a tribute funcționale ale noosferei.

Mobilitatea, succesiunea în timp a stărilor sub care se manifestă eterogenitățile spațiale pun în evidență o a doua latură fundamentală a câmpului geografic și anume timpul geografic. Dacă spațiul geografic se identifică cu totalitatea raporturilor de coordonare, dincolo de simpla vecinătate, și de întindere a stărilor coexistente, timpului geografic îi sunt caracteristice raporturile ce coordonează durata stărilor variate.

Nivelul ierarhic al structurilor umane împlinește în mod diferit calitatea sistemelor naturale. Această diversitate este consecința armonizării structurilor naturale cu cele antropice.⁵²

Definit ca spațiu de forțe în interacțiune, conceptul de **câmp geografic** corelează schimbările geografice într-o lanț unic și conturează prin aceasta specificul fenomenelor geografice ale legilor unice care le guvernează. Realitatea câmpului geografic marchează pentru cercetare o perspectivă diferită. El interferează cu alte câmpuri terestre, cel geomagnetic, geogravitațional și include un complex de forme de mișcare – mecanică, chimică, biologică, socială, implicând interacțiuni și înlănțuiri specifice, depășindu-se simpla însumare a acestor procese, generându-se structuri spațiale diferențiate constituite într-o latură fundamentală a structurii câmpului geografic.

⁵² Alexandru Roșu clasifică respectivele sisteme antropice în următoarele categorii: peisaje de exploatare naturală, nestructurate tehnogen, de preluare directă a resurselor naturale: cariere de exploatare a rocilor, exploatarea de lemn; peisaje de exploatare tehnogenă: în care au fost modificate sau restructurate structurile naturale în vederea optimizării productivității lor peisaje agricole, peisajele bazinelor fluviale amenajate, peisajele de extracție tehnologică a unor resurse, peisaje tehnogene: implanturi de structuri artificiale, platforme industriale, platforme portuare, rețele moderne de transport, peisaje – habitat: așezări umane de orice fel, de la mici localități la metropole uriașe.

Legitățile unice ale geocâmpului interacționează diferit, oferind astfel posibilitatea diverselor peisaje să se individualizeze teritorial sau să capete caracteristici specifice.⁵³

- la nivel planetar, Pp, unde apar peisajele de cea mai mare complexitate terestră, concretizate prin zonele și subzonele geografice latitudinale, acționează legea zonalității geografice Z, proprie tuturor structurilor geografice componente, climă, regim hidrografic, vegetație, sol etc. Acestui nivel planetar îi este caracteristică o structură a tensiunilor energetice de tip echipotențial, Se, adică cu parametri energetici temperatură, precipitații, altitudine ce se înscriu în valori cvasiechivalente. Proveniența sursei dominante de energie este în cazul de față exterioară, depinzând de cantitatea de energie solară primită. Astfel, sistemele zonale sunt sinexoenergetice (Fe). Ecuația lor poate fi sintetizată ca $Pp = f(Z, Se, Fe)$
- la nivel regional, (Pr), peisajele se supun legii azonalității. Aici apar condiții particulare de desfășurare a interdependențelor factorilor geografici, cauzate de prezența unor fluxuri de energie, substanță și informație sinendoenergetice Fi, un lac sau o mare internă, un masiv muntos, o depresiune sub nivelul altimetric zonal, un vulcan sau un areal de natură litologică distinctă. Regiunile respective au o structură a tensiunilor energetice predominant nucleică Sn, fluxurile de energie liberă fiind mult mai mari în acest caz. Depășind energia interioară a peisajului regional au o orientare fie divergentă (masive muntoase), fie convergentă (depresiuni).
- Peisajele locale Pl depind de presiunea locului L, determinată de condiții de funcționalitate sinergică, sinendoenergetică sau sinexoenergetice. Structura tensiunilor energetice ce stimulează procesele peisagistice poate fi vectorială, nucleică sau echipotențială. Dubla dependență a însușirilor locului de caracteristicile geosistemului în care se încadrează și de amprenta dată de specificul funcționalității unui peisaj de nivel superior către însușirile structurilor inferioare se constituie într-un adevărat modul glisant.

⁵³ Alexandru Roșu, Terra - geosistemul vieții, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987

- In mod concret un peisaj de șes local de felul celui al depresiunii Tismana poartă cu el specificul impus de natura echipotențială a structurii tensiunii energetice proprii. $Pl \rightarrow f(Sn, Fi, L)$ în regiunea subcarpatică din vestul Jiului pentru care alternanța dealuri depresiuni impune o structură tensională dominant nucleică. Câmpul de dune $Pr \rightarrow f(Fe, Se, L)$ prin determinările sinergice apare ca un tip de peisaj atât în Câmpia de Vest la Carei, cât și în Câmpia Olteniei sau în Câmpul de grinduri al Caraormanului.

Repetabilitatea diferitelor tipuri de peisaj la baza armoniei pe care o capătă distribuția atât de variată în timp și spațiu a celulelor geosistemice stau legități concrete ale naturii. Alenadru Roșu analizează etajarea peisajelor în cadrul regiunilor montane, unități azonale, sinendoenergetice. $Pr \rightarrow f(Sn, Fe, A)$. Suprapunerea unor condiții sinexoenergetice Fe corespundente modificărilor parametrilor energetici odată cu creșterea altitudinii peste structurile peisagistice de la baza muntelui identifică dominanța schimburilor de energie și substanță pe verticală. Modificările ce duc la echivalențe ale parametrilor energetici temperatură, presiune atmosferică, precipitații, radiație calorică se identifică aici cu bpraguri de trecere de la un etaj atmosferic la altul. În arealele situate la anumite altitudini pe fondul impus de o regiune azonală sinendoenergetică și structurată dominant nucleic apar condiții sinexoenergetice ce determină transformarea arealelor respective în centuri peisagistice etajate, echipotențiale, cu amprentă a unei zonalități verticale.

- Suprapunerea celor trei legități, a structurilor tensionale energetice, a zonalității, azonalității și presiunii locului, și cea a raportului dintre condițiile de organizare structurală și sursa energiei respective, peste cadrul oferit de legitatea organizării geosistemelor pe nivele de complexitate se desfășoară în variante multiple
- Structurile de complexitate mai redusă cu autonomia lor relativă poartă în amprenta lor întregul geosistemic superior și determinările legilor ce le sunt specifice iar structurile complexe regionale sau zonale impun unităților componente comportamente dependente de specificul legităților ce acționează la nivelul respectiv de organizare.

- În contextul acestor raționamente logice, se pune accent deosebit pe potențialul energetic al geosistemului.
- Acesta se constituie într-un izvor al structurării interne generatoare a parametrilor geografici ce determină calitatea geosistemului ca mediu de viață și ca măsură a capacității sale ecogeografice producătoare de viață.
- Diferențierea celor trei tipuri de structuri tensionale (vectoriale, nucleice și echipotențiale) explică ieșirea din tradiționala poziție de simple conture cartografice a unor spații geografice ca praguri și contacte între forme tensionale energetice diferențiate. Se explică astfel apariția unor așezări din zona de contact munte-subcarpați (Călimănești, Soveja, Piatra Neamț) sau dintre dealuri și câmpie (Craiova, Slatina, Pitești, Buzău, Bacău, Ploiești etc.) sau cele oferite de localitățile aflate de o parte și de alta a unui culoar de vale situată între regiuni peisagistice diferite. Asemenea situații reflectă predilecția antropică de a construi structuri sociale mai ales în areale încărcate cu diverse forme de energie liberă și aceasta cu precădere atunci când structura energetică tensională peisagistică este de natură vectorială, Sv, de-a lungul văilor, în lungul pantelor și versanților de contact, sau nucleică, Sn, confluente de ape, periferiile depresiunilor sau munților, țărmurile locurilor, țărmurile golfurilor și estuarelor marine etc. Structurile antropice aduc o completare organică celor abiotice. Această explicație deschide calea cercetării capacității și limitelor corelării și restructurării peisajelor naturale prin implantul structurilor antropice.

Figura III.15 prezintă legitățile specifice nivelelor planetar, regional și local, precum și relațiile individualităților teritoriale peisagistice cu tipurile de peisaje în cadrul ierarhizării geosistemice a peisajelor spațiului geografic.

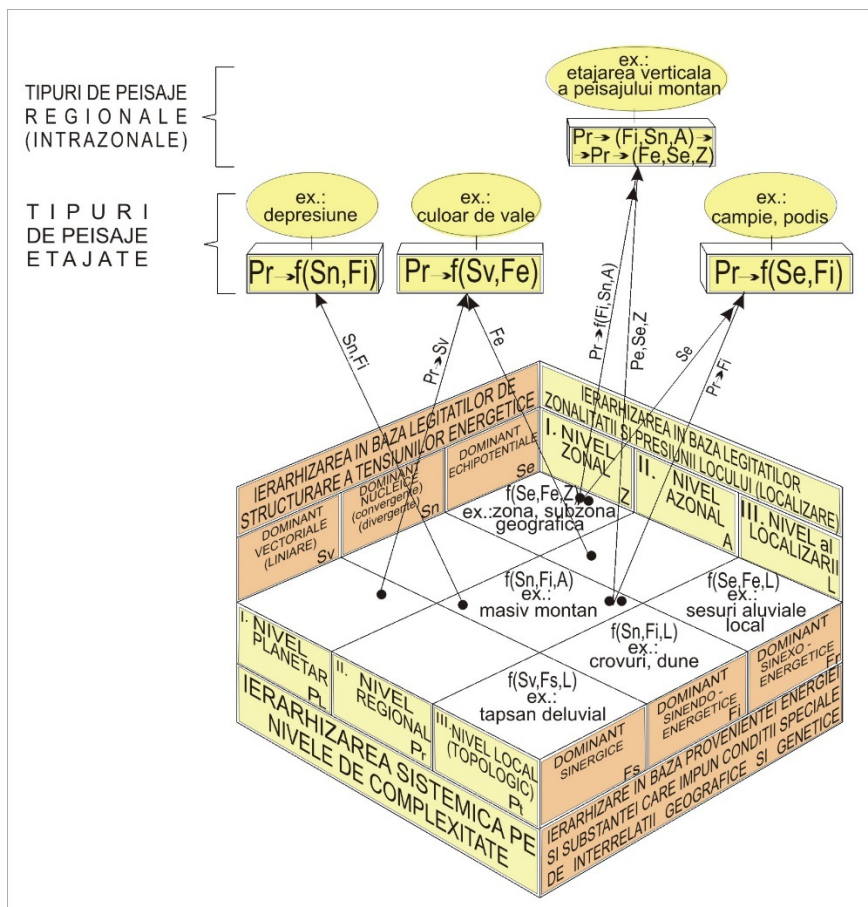

Fig.III.15 - Ierarhizarea geosistemică a peisajelor spațiului geografic ⁵⁴

⁵⁴ După Alexandru Roșu, *Terra – geosistemul vieții*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987

3.3. BAZELE OBIECTIVE ALE ANALIZEI PEISAJULUI. CRITERII DE IDENTIFICARE A CARACTERULUI, VALORILOR ȘI A STĂRILOR CRITICE

Analiza peisajului se bazează atât pe caracteristicile naturale cum ar fi clima, relieful, natura solului și resursele hidrologice, cât și pe intervențiile antropice din agricultură, transhumanță, împăduriri, politici rurale, presiuni economice și influențe de natură culturală.

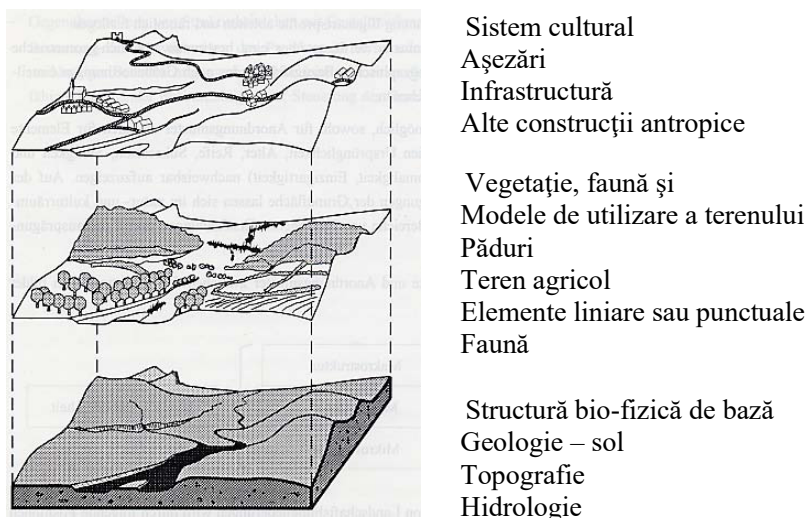

Fig.III.16

Caracterul peisajului constă din trei straturi: structura biofizică, vegetație, faună și modele de utilizare a terenului și sistem cultural

Schematizarea nivelelor de aprofundare ale analizei și interpretării peisajului este o strategie flexibilă, în studiu putând interveni ulterior elemente de detaliu relevante pentru înțelegerea în ansamblu, la scară macro.

Tabelul III.1 – SCHEMĂ METODOLOGICĂ PENTRU ANALIZA PEISAJULUI

Identificarea ariei de studiu și individualizarea caracteristicilor proeminente	Lectura sintetică a morfologiei (rețele hidrografice, forme de relief) în raport cu caracterul structural și cu funcționalitatea specifică
Sisteme naturale	Individualizarea principalelor caractere al sistemului natural , analiza componentelor geologice, geomorfologice – altimetrie, expunerea versanților, hidrologice, climatice, vegetație și faună
Sisteme antropice	Analiza structurii antropice – demografie, ale așezărilor și infrastructurii urbane, așezări conectate cu agricultura, rețele de parcursur, ansambluri arhitecturale, agrare, urbanistice
Vizibilitate	analiza caracteristicilor vizuale ale peisajului
Interrelații între sisteme naturale și sisteme antropice	Lectura critică a tipului de relație, tipologia, cantitatea și intensitatea relațiilor
Procese de transformare și dinamice în curs	Cunoașterea proceselor istorice de transformare și a dinamicii în curs, pentru înțelegerea evoluției istorice a peisajului, identificarea principalelor transformări naturale și antropice în curs, cuprinse în planurile prezentate administrației publice
Caracteristici specifice	Identificarea valorilor identitare și a resurselor existente, de tip punctual sau pentru întreg arealul

Elemente degradate	și zone	Identificarea degradărilor, a dezechilibrelor și a zonelor de risc
Direcții planificare	pentru	Identificarea strategiilor de dezvoltare durabilă, de gestionare și valorificare a resurselor existente

Tabelul III.2- ANALIZA SISTEMELOR NATURALE

Geomorfologia	Forme de relief, rețea hidrografică	Individualizarea și delimitarea zonelor peisagere
Altimetria Expunerea, însorirea	Orientarea versanților Clase de înclinări	Identificarea factorilor condiționând vegetația, sistemul hidrologic, activitățile umane identificarea potențialului agricol, rezidențial, productiv, recreativ, infrastructural Stabilitatea versanților, identificarea gradului de eroziune, risc de inundații
Litologia, geologia,	Tipuri de rocă, substraturi	Identificarea indicatorilor geologici, a riscurilor seismice
Pedologia	Caracteristicile solului	Identificarea caracteristicilor chimico-fizice ale solului, permeabilitate, factori condiționând vegetația

Tabelul III.3- ANALIZA CLIMATOLOGICĂ

Temperatură	Temperaturi maxime, minime, pe anotimpuri efecte de seră	Identificarea factorilor influențând vegetația, caracteristicile microclimatice în relație cu activitățile umane
Precipitații, umiditate	Cantități și distribuție Căderi de zăpadă, Grindină, grad de umiditate	Potențial de eroziune
Nebulozitatea atmosferică	Vânturi predominante, viteza	Risc de calamități naturale

Tabelul III.4- ANALIZA VEGETAȚIEI

Fitosociologia	Asocieri vegetale	Delimitarea zonei peisagere
Studiul florei	Compoziție florală	Identificarea vegetației potențiale Identificarea ecotopilor Identificarea seriilor de vegetații Inventarierea resurselor vegetale cu valoare relevantă Identificarea speciilor pe cale de dispariție Identificarea biodiversității Identificarea arealelor de fauna protejată parcuri, naturale, arii protejate

Tabelul III.5- ANALIZA FAUNEI

Studiul faunei	Tipuri	<p>Identificarea distribuției geografice a speciilor de animale în relație cu condiționările genetice, ecologice și istorice, a speciilor rare, a populațiilor de animale sălbatice</p> <p>identificarea biodiversității</p> <p>identificarea speciilor pe cale de dispariție</p> <p>Identificarea ecotopilor</p> <p>Identificarea arealelor de fauna protejată parcuri, rezervații naturale, arii protejate</p>
----------------	--------	--

Tabelul III.6- ANALIZA ECOLOGICĂ A SISTEMELOR NATURALE

Ecologia peisajului	<p>Pete de peisaj, coridoare, Biopotențialitate Teritorială, habitat standard procapite</p>	<p>Identificarea funcționării și a stării de sănătate a ecosistemelor</p> <p>Studiul structurii peisajului și al funcțiunii habitatului natural în relație cu funcțiunile habitatului uman.</p>
---------------------	---	---

Tabelul III.7- CRITERII PENTRU IDENTIFICAREA VALORILOR

raritate	prezența unor elemente în număr foarte mic și/sau concentrate în anumite situri
diversitate	prezența unor caractere/elemente specifice și distinctive
integritate	conservarea/permanența caracterelor distinctive ale sistemelor naturale/antropice
stabilitate	eficiența funcționării ecosistemelor capabile să se autoregleze
calitate vizuală	valori panoramice, dominante vizuale, frumusețea peisajului

Tabelul III.8- CRITERII PENTRU IDENTIFICAREA STĂRIILOR CRITICE

degradare	pierderea și distrugerea resurselor naturale, culturale, de calitate vizuală, de valoare estetică, de identitate
instabilitate	situații de instabilitate ale componentelor chimice, fizice și biologice care pot dăuna relațiilor și organizării ecosistemelor naturale și antropice
fragmentare	reducere/separare a sistemelor naturale /ecosistemelor
capacitate de încărcare	dimensiunile unei populații/comunități și ale activităților care pot exista într-un ecosistem pe baza resurselor disponibile

Tabelul III.9- CRITERII PENTRU IDENTIFICAREA ACTIVITĂȚILOR COMPATIBILE

vocație potențialitate	adecvare/atitudine pentru anumite activități posibilitatea folosirii resurselor în funcție de exigențele sociale
compatibilitate	capacitatea peisajului de a suferi modificări între anumite limite fără a fi degradat sau distrus
sustenabilitate	existența resurselor utilizabile fără a compromite satisfacerea nevoilor generațiilor viitoare
vulnerabilitate	fragilitate, intolerabilitatea, înclinație scăzută spre transformări

Tabelul III.10 - IDENTIFICAREA PRINCIPALELOR PRESIUNI ASUPRA RESURSELOR NATURALE

transporturi, industrie, urbanizare, agricultură intensivă, turism, activități de extracție minieră	poluarea aerului, apei, solului, ploi acide, eutrofizarea apelor, radiații ionizante
construcția infrastructurii pentru transport, industrie, urbanizare	exploatare necontrolată, limitarea regenerării resurselor naturale, fragmentarea peisajului, reducerea zonelor agricole, dispariția biodiversității, reducerea suprafețelor
gestiunea inadecvată a resurselor peisajului	incendii forestiere, catastrofe naturale, accidente industriale
transport, industrie, agricultură, urbanizare	schimbări climatice
abandonarea activităților agricole tradiționale	degradarea solului, eroziune, dispariția peisajelor culturale

În cadrul analizei istorice, pentru identificarea arhetipului, Francesca Mazzina și Adriana Gherși propun o analiză complexă a istoria

peisajului, prin identificarea permanențelor istorice identificarea fazelor semnificative de transformare reconstituirea evoluției istorice a peisajului pe baza cartografiei existente prin confruntarea hărților istorice pornind de la documentația recentă până la cea mai veche reperabilă pentru arheologia peisajului, ecologie istorică, arheologie ambientală - arheobotanică, zooarheologia, climatologie istorică, paleoecologie, precum și a determinării structurilor constante în dinamica peisajului – tipologia așezării, trama stradală, parcelarul, relația acestora cu formele de relief, tipologia cadrului construit.

TABELUL III.11- METODA „REGRESIVĂ” DE SUPRAPUNERE A HĂRȚILOR

arheologia peisajului	ecologia istorică	arheologia ambientală
- relevarea urmelor evoluției istorice a peisajului	- reconstituirea cronologică a acoperirii vegetale, precum și a asocierilor de vegetație și faună	- reconstituirea evoluției condițiilor de mediu, climatice și morfologice
- reconstituirea opțiunilor de localizare a așezărilor	- analiza distribuției/fluctuației asocierilor vegetale, comunită-ților de animale și umane	- identificarea transformărilor peisajului determinate de schimbările climatice
- identificarea suprapunerii /permanenței întrebuințării solului	- identificarea efectelor despăduririlor, a difuziei păstoritului, a practicilor agricole și productive asupra sistemelor naturale	- identificarea proceselor de formare a solurilor în relație cu așezările umane
identificarea structurii organizatorice a așezărilor istorice	identificarea influențelor comunităților umane asupra caracterelor	identificarea modificărilor cursului râurilor, lacurilor și zonelor

	geomorfolo- gice/vegetale și viceversa	costiere în relație cu așezările umane
<ul style="list-style-type: none"> - releveuri arheologice - toponimia istorică - analize cartografice, de documentație și reprezentări iconografice istorice - istoria orală 	<ul style="list-style-type: none"> - analiza vegetației/florei - analiza palinologică - analiza dendrologică - analiza carpologică - analiza stratigrafică a sedimen-telor (compoziția solului) - geobotanică istorică 	<ul style="list-style-type: none"> - geoarheologie - climatologie istorică - glaciologie istorică - paleopedologie - paleoecologie - arheobotanică - zooarheologie
<ul style="list-style-type: none"> - culturi agricole tradițio-nale(viță-de-vie, livezi) - folosirea solurilor istorice (peșteri, mine) - așezări, situri arheologice - rețele de drumuri - rețele și sisteme de irigații - urme ale culturii materiale - edificii și arhitectură - parcuri și grădini - activități productive - tehnici constructive tradiționale 	<ul style="list-style-type: none"> - zone seminaturale gestionate de om (strânsul lemnului, culesul plantelor alimentare, medicinale, aromatice, gestionarea pășunilor și pajiștilor) 	<ul style="list-style-type: none"> -specii vegetale indicatoare - linii de coastă, fâșii fluviale - formațiuni gedologice - caracteristicile solurilor

TABELUL III.12– CARACTERUL TIPULUI DE AȘEZARE ÎN TERITORIU

Centralizată Dispersată în nuclee Dispersată sau izolată Mixtă	Tipologia aşezării
Culme muntoasă (Versant) Promontoriu Contraversant Vale	Relația cu morfologia sitului
Liniară pe un traseu matrice Radiocentrică pe un traseu matrice Articulată pe trasee construite	Tipologia de structurare
Clopotniță Turn Castel Alta	Elemente de arhitectură vizibile în unitatea de peisaj
Ierarhizată Simplu liniară Nesemnificativă	Tipologia spațiului public urban
Codul Munsel	Culoarea prevalentă
Majoră Echivalentă Nesemnificativă	este omoloagă cu materialul original
Puternic Mediu Slab	Caracterul unitar al modelului de aşezare

TABELUL III.13 – CARACTERUL ȚESUTULUI CONSTRUIT

FORMĂ	SCARĂ	TEXTURĂ - MATERIALE
Caracteristici structurale	Caracteristici structurale	Caracteristici structurale
Relația cu curbele de nivel	Înălțimea	Acoperișul
- paralel	- parter (plus pivniță)	- olane
- perpendicular	- 1 etaj	- șindrilă
Orientarea	- 2 etaje	- țiglă
- axa E-V	- 3 etaje	- mixt
- axa S-N	- 4 etaje	Fațadele
Tipologia structurii	Lungimea	- tencuială
- izolată	fronturilor	- cărămizi
- tip vagon	$L \leq 10$	- pietre
- în linie	$10 \leq L \leq 15$	- mixt
- în L	$15 \leq L \leq 20$	Soclu
- în bloc	$L \geq 20$	- piatră de placare
- cu curte interioară		- blocuri de piatră
- cu curte deschisă		- tencuială colorată
Tipologia acoperișului		
- pavilion		
- într-o apă		
- în două ape		
- în trei ape		
- mixt		
- în terasă		
Orientarea coamei acoperișului		
- perpendicular pe curbele de nivel		
- paralel cu curbele de nivel		
Caracteristici secundare	Caracteristici secundare	Caracteristici secundare
Relația cu strada	Tipologia golurilor	Ancadramente
- paralel		

- perpendicular	- simetrică	- fără
	- non	- piatră
	simetrică	- tencuială
Ferestre și intrări		colorată
- balcoane		
- terase	Raportul gol-plin	
- logii	$v/p \leq 20\%$	
- porticuri	$20\% \leq v/p \leq 25\%$	
Elemente	$v/p \geq 25\%$	
particulare		
- arcade		
- mansarde		

În cazul peisajelor marcate de prezența unor așezări umane, arhetipul căutat poate fi rezultatul unor repere care țin de raportul așezării cu întregul context peisager, precum și cu arhitectura ca model de structurare a țesutului construit.

3.4. INDICATORII DE PEISAJ

Indicatorii de peisaj sunt, sau ar trebui să fie, instrumente în serviciul politicilor de mediu. În ultimii ani, multe țări europene au pus în practică politici de mediu care necesită indicatori care să descrie, să evalueze și să comunice aspecte relevante precum starea peisajelor, evoluția lor, politicile de mediu implementate de instituțiile publice, comportamentul societății în raport cu peisajul, gradul de conștientizare a peisajului de către populație, precum și măsura în care aceasta se bucură de peisaj. Instituțiile publice sunt tot mai conștiente de nevoia unor cunoștințe cât mai precise și mai riguroase despre aceste aspecte, precum și de faptul că politicile de mediu trebuie să fie tot mai practice și mai eficiente.

În ciuda acestei nevoi, nu există încă un consens european cu privire la ce ar trebui să fie acești indicatori. Nu există încă liste cu indicatori de peisaj care să fie integrați, structurați și aplicați în mod sistematic. Aceasta, din cauză că peisajul este un domeniu care se află, în toată Europa, într-un larg proces de dezvoltare tehnică și normativă. Dar și din cauza inerentei subiectivității a conceptului de „peisaj”. Calitatea peisajului, de exemplu, nu este un *datum* inerent în caracteristicile

peisajului în sine, care să poată fi măsurat științific precum umiditatea dintr-o zonă (care se exprimă în procente) sau tipurile de cereale. În schimb, ea depinde de modul în care peisajul este perceput de populație, aprecierea ei bazându-se pe o varietate largă de caracteristici fizice și materiale, ca și pe conexiuni culturale, emoționale și spirituale. Așadar, indicatorii nu pot fi obiectivi, ei sunt mai degrabă ambigui, au un caracter vag, aflându-se la granița dintre subiectiv și obiectiv.

Bazându-se pe cercetarea ecosistemică holistică și integrativă a lui Naveh și Lieberman (1994)⁵⁵, OECD⁵⁶ (1997) și EEA ⁵⁷(1998) au elaborat un model de analiză care abordează *Driving Force – State Impact – Response Framework* (*Forțe motrice – Starea de Impact – Cadrul de Răspuns*) (Fig.17)⁵⁸.

Această abordare sugerează faptul că aspectele ecologice și cele socio-economice și culturale sunt angrenate într-un sistem de relații tip cauză efect, comparabile cu procesele ecosistemice asemănătoare ca acele din cadrul tipurilor de sol, calității apei și diversității biologice.

-
- ⁵⁵ Naveh Z. și S. Lieberman au elaborat un meta concept care integrează sistemele umane, noosfera dar și tehnosfera, și sistemele naturale și mediul lor total la cel mai înalt nivel de complexitate în ierhia ecologică globală
- ⁵⁶ Europe's environment: the second assessment. European Environment, Agency EEA, Copenhagen.
- ⁵⁷ European Environment Agency OECD, 1997. *Environmental indicators for agriculture*. Organisation for Economic Co-operation and Development OECD, Paris.
- ⁵⁸ Wascher, Landscape-indicator development: steps towards a European approach, in press. *European landscapes: classification, evaluation and conservation*. European Environment Agency, EEA, Copenhagen. EEA Environment Technical Reports.

Obiective	Vectori	Domenii	Indicatori
	Structură	<ul style="list-style-type: none"> ➤ solul, forma teritoriului și apa ➤ coerența naturală ➤ diversitatea ➤ scara/dimensiunea spațială ➤ deschiderea/închiderea ➤ naturalețea ➤ diversitatea ➤ trăsăturile culturale cheie ➤ arheologia ➤ matricea așezării 	tipul solului coridoare unitățile de peisaj dimensiunea păduri urbane % indicele Shannon număr/ lungime numărul de situri distribuirea tipurilor sol/teren folosit retenția apei amprenta ecologică
Sustenabilitate	Management	<ul style="list-style-type: none"> ➤ protecția contra eroziunii ➤ impactul global ➤ pedologic ➤ hidrologic ➤ bio-climatic ➤ conectivitatea ➤ biodiversitatea ➤ habitatele ➤ agricol/forestier ➤ turism/recreere 	eroziunea solului calitatea apei și a aerului fragmentarea speciile €/hectar / an € venit /an rata angajării bicycle
Valoare	Funcție	<ul style="list-style-type: none"> ➤ afaceri ➤ infrastructura verde ➤ educație ➤ protecția peisajului ➤ angajarea bugetară ➤ accesibilitatea 	km/unitate facilități/unitate muzee/unitate aria de acoperire bugetul educația

Tabelul nr.III.14 Obiective, vectori, domenii și indicatori ai peisajului⁵⁹

⁵⁹ Wascher, Landscape-indicator development: steps towards a European approach, in press. *European landscapes:classification, evaluation and*

EEA	ELISA⁶⁰	OECD
Percepție Coerență <ul style="list-style-type: none"> • Nivelul de preservare a comunităților rurale • Nivelul dezvoltării controlate • Modele lizibile ale folosirii pământului și topografia 	Percepție & Cultură <ul style="list-style-type: none"> • Deschidere versus închidere • Teren recunoscut pentru valoarea sa ca decor natural • Prezența unor valori culturale cheie 	Structură fizică & Aspect <ul style="list-style-type: none"> • Deschidere versus închidere • Eterogenitate versus omogenitate • Elemente liniare
Diversitate vizuală <ul style="list-style-type: none"> • Forma terenului • Vegetația și diversitatea folosirii terenului • Diversitatea ca factor de atracție (căderi de apă, pietre de hotar) 		Valoare <ul style="list-style-type: none"> • Calitatea vieții • Sustenabilitate
Identitate culturală <ul style="list-style-type: none"> • Modele și structuri de agricultură tradițională 	Ecologie și mediu <ul style="list-style-type: none"> • Adecvarea biofizică a 	Funcții <ul style="list-style-type: none"> • Recreere • Identitate culturală • Liniște

conservation. European Environment Agency, EEA, Copenhagen. EEA Environment Technical Reports.

⁶⁰ Program de cercetare al Uniunii Europene, Environmental Indicators for Sustainable Agriculture

- *Trăsături urbane și arhitecturale* *terenului folosit*
- Trăsături singulare***
 - *Prezența unor forme naturale spectaculoase*
- Ecologie și mediu***
 - *Riscul eroziunii solului*
 - *Specii și habitate*
 - *Calitatea apei*
- Sustenabilitate***
 - *Folosirea optimă a condițiilor naturale*
 - *Sinergie pozitivă a folosirii terenului*
 - *Proporția folosirii extensive a terenului*

Tabelul III.15
Indicatori ai stării peisajului identificați în abordările internaționale

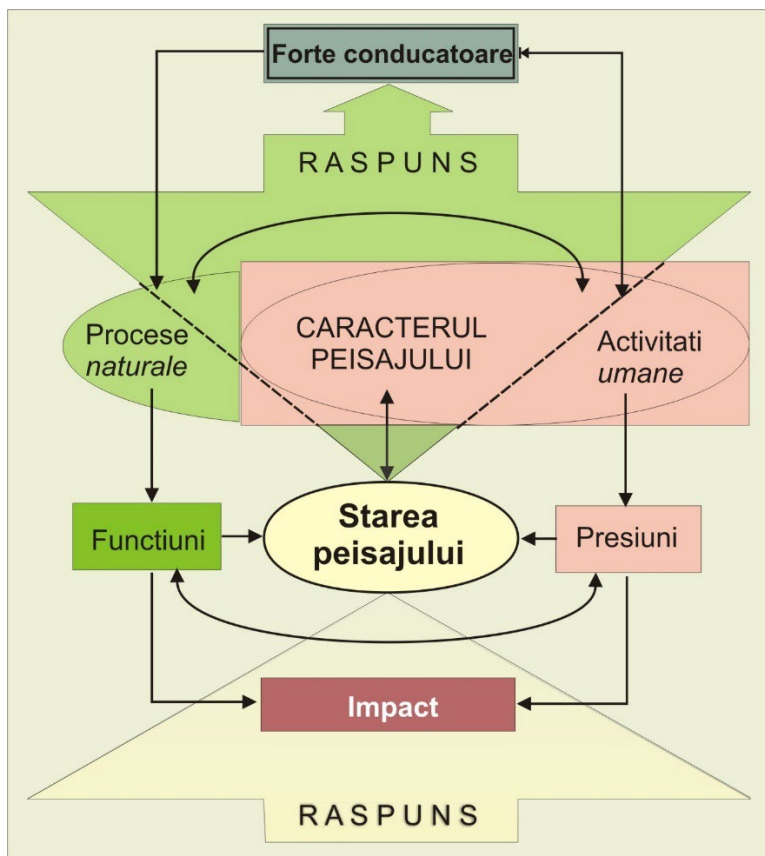

Fig.17 - Modelul DFSIRF, *Forțe motrice – Starea de Impact – Cadrul de Răspuns*

Indicatorii ecologici pentru evaluarea peisajului: o abordare ecosemiotică

Indicatorii ecologici sunt astăzi un instrument necesar pentru a aprecia efectele acțiunii umane asupra sistemelor ecologice, ca și pentru a stabili politicile de mediu. A construi o nouă paradigmă a peisajului duce la verificarea și aplicarea câtorva indicatori în ideea de a descrie

configurarea spațială a mediului. Recenta expansiune a acestei paradigme a peisajului spre domeniile percepției și cunoașterii pavează drumul pentru familiile de indicatori care integrează domeniul natural cu cel antropic, adică spre teoria eco-câmpului. Studiul peisajelor sonore, în particular, generează noi și importante posibilități pentru a trasa profilele cognitive și perceptive prin care societatea umană abordează procesele naturale.

Principalul model socio-economic se bazează pe creșterea folosirii resurselor de energie, iar consecințele sale asupra mediului au caracteristici tot mai complexe și mai impredictibile. Prin urmare, societatea se află într-o stare de incertitudine tot mai mare. Pentru a face față acestei incertitudini sunt necesare noi instrumente de cercetare, care nu se mai pot baza pe măsurări directe datorită complexității fenomenelor și timpului care l-ar necesita procesele de măsurare. Pentru a face față acestei provocări, sunt folosiți **indicatori ecologici** sau **de mediu** care arată cât de mare este presiunea anumitor factori restrictivi asupra mediului, evaluând, în același timp, și reacțiile societății.

Indicatorii ecologici măsoară aspecte precum magnitudinea unei perturbații, caracteristicile de mediu sau nivelul de expunere la procesele generatoare de stres. În general, este recomandat să fie folosiți indicatori „simpli” care pot fi ușor manevrați de cei care iau decizii legate de planificarea teritoriului. Alegerea unui indicator efectiv implică un proces comparativ lung pentru a stabili atât gradul de încredere al unui anumit indicator, cât și semnificația sa în contextul de aplicare.

De când peisajul a fost înțeles ca o unitate chorografică, indicatorii ecologici țin cont de forma și dimensiunile peisajului, ca elemente structurale. În ultima vreme, însă, paradigma peisajului a fost revăzută în cheie ecosemiotică. De fapt, deși a analiza un peisaj implică o analiză formală, unul din punctele cheie este acela de a ține cont de dimensiunea vizuală așa cum este ea percepută de observator. În cadrul indicatorilor cognitivi ai peisajului, peisajele sonore au fost studiate în mod deosebit.

Sunetele sunt manifestări energetice poduse de comprimarea aerului datorită unor structuri biologice specifice, precum și de structuri naturale, procese fizice și tehnologii folosite de oameni. Intensitatea,

frecvența și aspectele temporale sunt cele trei aspecte după care putem interpreta interacțiunile dintre organisme vii, precum și pe cele dintre acestea și procesele fizice.

De aceea, studiul peisajelor sonore este unul dintre elementele cele mai puternice pentru a estima schimbările de mediu, tendințele și reacțiile la transformare

Din acest punct de vedere, peisajul poate fi descris ca fiind ca un element structural care dă voie unei specii să se „lege” cu resursele de care are nevoie. Această viziune asupra peisajului ca unitate eco-semiotică are avantajul de a lua în considerare legăturile strânse dintre lumea antropizată și cea naturală în scopul de a construi o punte între ontologia umană și cea naturală. În acest sens, Almo Farina⁶¹ a prezentat teoria eco-câmpului drept configurația spațială care, pentru un anumit individ, semnifică funcția specifică de a accede la o anumită resursă. Ansamblul eco-câmpurilor de care un individ are nevoie pentru a-și asigura resursele de bază devine, astfel, propriul său “peisaj perceput”. Când identificăm eco-câmpurile corespunzătoare unui organism, putem planifica acțiuni în scopul conservării și siguranței sale.

Pe scurt, putem afirma că indicatorii ecologici au o importanță tot mai mare ca instrumente de control al unei arii vaste de procese ecologice care sunt privite tot mai mult, într-o cheie utilitaristă, ca servicii “eco-sistemice”. Interacțiunea dintre aceste procese și cele sociale implică aplicarea indicatorilor care pot dezvălui legăturile cauză-efect dintre domeniul natural și cel antropic. În fapt, relația dintre dinamica socială și cea ambientală poate fi înțeleasă în mod special dacă privim peisajul ca o unitate cognitivă. Altfel, putem crea o separație între procesele umane și cele naturale, micșorând posibilitatea de a transfera o mare parte din cunoașterea științifică în lumea reală.

⁶¹ Almo Farina, *Ecology, Cognition and Landscape*, Springer, 2010, pp. 47-78

Indicatori pentru calitatea peisajului

1. Transformarea peisajului: analiza schimbărilor caracteristicilor naturale și culturale ale peisajului care îi pot altera valoarea sau aspectul.
2. Diversitatea peisajului: evoluția bogăției configurațiilor peisajului.
3. Fragmentarea peisajului: rezultatul unui proces de fărâmițare și scindare a continuității și coerenței unui peisaj.
4. Valoarea economică a unui peisaj; capacitatea unui peisaj de a-și converti trăsăturile în resurse productive de valoare economică diversă.
5. Cunoștințele despre peisaj: nivelul de recunoaștere a unui peisaj și de interacțiune cu acesta pe care o anumită populație îl experimentează.
6. Satisfacția peisajului: nivelul de satisfacție pe care-l are o populație în raport cu peisajul din zona în care trăiește.
7. Sociabilitatea peisajului: dă posibilitatea de a stabili relații sociale în legătură cu peisajul și generate de acesta.
8. Peisaj și comunicare: aproximează dimensiunea comunicativă a peisajului.
9. Activitatea publică și privată în domeniul conservării: monitorizarea politicilor publice și a acțiunilor private în domeniul conservării peisajului, managementului și planificării.
10. Aplicarea instrumentelor legislației cu privire la peisaj: un indicator centrat pe gradul în care au fost implementate instrumente precum cataloagele sau ghidurile de peisaj, în scopul de a evalua contribuția lor reală la politicile publice referitoare la conservarea, managementul și planificarea peisajului.

Liniștea ca indicator al calității peisajului

Liniștea poate fi un indicator al calității peisajului, foarte util în luarea deciziilor cu privire la planificarea teritorială. Convenția Europeană cu privire la peisaj plasează percepția publicului drept un criteriu esențial pentru a înțelege ceea ce este liniștea și de ce trebuie ea considerată un aspect relevant pentru calitatea peisajului.

Cercetările recente se bazează pe folosirea sintagmei “apreciere participativă” (AP), ce reflectă o abordare centrată pe percepția oamenilor, pe valorile și credințele lor. Oamenii apreciază liniștea și locurile liniștite în funcție de experiențele lor în locuri care nu sunt prea liniștite. Perceperea liniștei și nivelurile de toleranță pentru zgomot depind de obișnuințe și obiceiuri, așadar liniștea este un concept relativ. De aceea, în literatura de specialitate se întâlnește formularea “liniște relativă”. Zonele relativ liniștite sunt acelea în care trăsăturile fizice ale peisajului și experiențele trăite acolo furnizează oamenilor spațiul și condițiile necesare pentru relaxare și recuperare. Așadar, nu poate fi dat un răspuns la întrebarea “Ce este liniștea?”, dar se poate crea o bază pentru identificarea zonelor relative liniștite într-o măsură mai mare sau mai mică, dintr-o anumită arie geografică.

Cercetările arată că natura subiectivă inerentă a conceptului de “liniște” nu înseamnă că ea trebuie ignorată. Dacă liniștea nu este luată în calcul, apare pericolul ca beneficiile sale să dispară. Deci identificarea zonelor relativ liniștite este primul pas spre protejarea și promovarea lor.

Concluzii

Indicatorii de peisaj se află la interfața dintre știință și management, dintre cunoaștere și practica politică. Pot fi considerați valabili dacă sunt utili în luarea unor decizii bune. În acest sens, implementarea unui set de indicatori ar trebui să fie mai mult decât o descriere sau o măsurare inițială. Acești indicatori trebuie integrați în sistemul de luare a deciziilor.

CAPITOLUL 4

POLITICI ȘI STRATEGII INTERNAȚIONALE - INIȚIATIVE ȘI DIRECȚII

4.1. PROCESUL DE CONTURARE A UNOR POLITICI ȘI STRATEGII

În contextul abordării actuale a problematicei peisajului, integrarea externă și internă prin prisma transdisciplinarității apare ca o condiție implicită, în această interacțiune domeniul oamenilor de știință și cercetarea științifică deținând o poziție corografică (vezi fig. 1 și fig. 2)⁶².

Argumentul pentru a determina demararea unei politici

O politică anume nu apare niciodată într-un vid, ci se conturează ca reacție la o anumită situație, percepută ca o problemă sau ca o oportunitate. Modelând tipurile de acțiuni care trebuie luate în considerație, contextul este extrem de important, recunoașterea problemei de un grup restrâns de oameni sau de societate în ansamblu fiind determinante pentru interesul sau dorința de a răspunde a puterii politice. În general, numărul problemelor este mai mare decât ceea ce ar dori factorii de decizie. Multe probleme rămân neabordate; problema poate fi recunoscută ca atare, dar autoritățile publice pot să nu aibă abilitatea de a schimba ceva în mod eficient, acest caz fiind specific și multor probleme legate de mediu care necesită soluții globale. Cât de presantă este problema și care este timpul necesar pentru a formula o politică? E de notat faptul că factorii de decizie preferă să aibă politici cu efect pe termen scurt, știut fiind că mandatele lor sunt de scurtă durată. Problemele pe termen lung nu sunt atractive pentru politicieni întrucât rezultatele intervențiilor politice în acest sens apar mai târziu.

⁶² Tom Bloemers, *The Cultural Landscape and Heritage Paradox*, Amsterdam University Press, 2010, pp. 34-35.

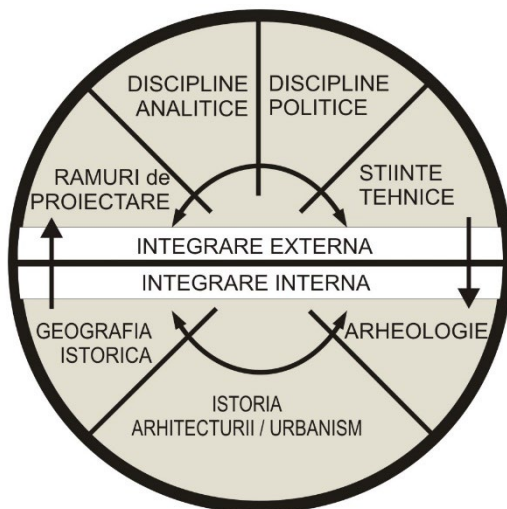

Fig.IV.1 - Integrarea internă și externă în cercetarea transdisciplinară

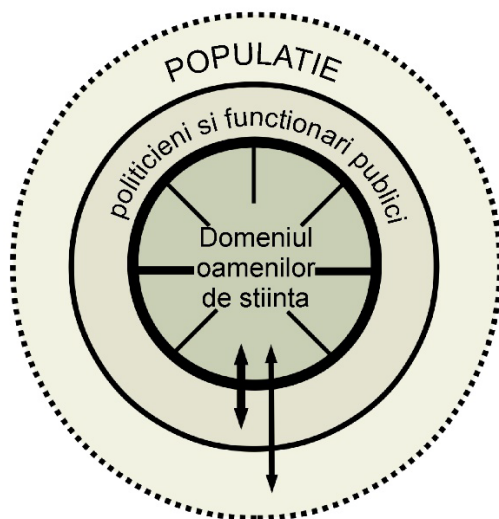

Fig.IV.2 - Cercetarea, domeniu corografic în politica peisajului

Strategia de implementare a unei politici depinde de câteva aspecte esențiale⁶³:

1. Este absolut necesar ca politicile să nu se confrunte cu restricții externe de nedepășit, cum ar fi limitele juridice sau constituționale.
2. Implementarea unei politici trebuie să aibă un cadru de timp adecvat și resurse umane și financiare necesare. Se poate ca aceasta să eșueze dacă necesită prea mult timp sau depășește bugetul prevăzut. O problemă tot mai mare privind legislația referitoare la protecția mediului este aceea că agențiile care se ocupă cu implementarea nu au mijloace care să asigure direcțiile de acțiune și standardele impuse. Aceasta este o problemă a multor țări este europene care au fost admise în UE după 2004.
3. Claritatea relațiilor cauză - efect și minimizarea relațiilor de dependență care duc implicit la fragmentarea autorității sunt o condiție sine qua non a succesului politicii.
4. Obiectivele de bază ale politicii trebuie să fie acceptate și înțelese ca atare de toți factorii implicați care trebuie să înțeleagă rolul fiecăruia în implementarea politicii, un rol important având în acest sens informarea și educarea factorilor implicați.
5. Specificarea secvențială adecvată a sarcinilor de implementat în cadrul strategiei, comunicarea, conformitatea și coordonarea trebuie să existe în cadrul procesului de conformare și implementare a strategiei.

Începuturile politicii de protecție a bunurilor naturale și culturale

Secolul al XX - lea a fost marcat de o îngrijorare la scară majoră față de problematica peisajului. Filosoful Ton Lemaire vorbea despre o criză a peisajului, iar Teresa Pinto-Correia, referindu-se la eseul '*The Tragedy of the Commons*' al lui Garrett Hardin din 1968, amintea de '*tragedia peisajelor*'. Hardin se referea la dilema care ia naștere atunci când multe persoane particulare acționează independent, folosind un bun

⁶³ Hogwood and Gunn, *Policy Analysis for the Real World*, Oxford University Press, Oxford, 1984

al întregii comunități sub motorul propriului interes pe termen scurt, chiar atunci când este de la sine înțeles că, pe termen lung, va apărea inevitabil un efect nefast pentru toată lumea. Aristotel scria despre acest aspect în lucrarea sa *Politika* încă din 350 î.Chr.: “Ceea ce este un bun comun mai multor oameni primește, din păcate, de cele mai multe ori cea mai puțină atenție și îngrijire”.

Ton Lemaire consideră că această criză a peisajului este datorată ritmului deosebit de alert cu care apar schimbări în peisaj și faptului că oamenii nu au capacitatea de a se adapta acestor schimbări, lucru care provoacă un sentiment difuz, dar cert, de disconfort și nesiguranță. Peisajul este expresia calității cadrului de viață pe care fiecare dintre noi o poate percepe într-un mod cât se poate de direct.

Încă din secolul al XIX-lea, schimbările industriale, economice sociale și politice au fost atât de incisive încât oamenii au devenit conștienți că natura și peisajul erau amenințate. În Belgia, apărea în 1835 Comisia Regală pentru Monumente, prima comisie de acest tip din lume. În Franța, se forma în 1837 *Commission des Monuments Historiques*, iar în Anglia apărea la 1882 *Ancient Monuments Act, Historic Buildings and Monuments Commission* cunoscută și ca *English Heritage* în 1894 pentru protecția monumentelor de interes național, precum și *National Trust* în 1895 care se ocupa de impactul dezvoltării necontrolate a industrializării având rolul de a veghea națiunea pentru protejarea țărmului, a regiunilor și a clădirilor. În România, Comisia Monumentelor Istorice lua ființă în aceeași perioadă, la 17 noiembrie 1892, prin decret regal.

În aceeași perioadă apar și monumente naturale de interes major: în 1861 Pădurea de la Fontainebleau devine monument protejat, la cererea artiștilor de la Barbizon, în Franța protecția referindu-se la situri și monumente naturale cu caracter artistic prin legea din 1906. De fapt, Franța este prima țară europeană care încă din 1930 stabilise o lege pentru protecția peisajului rural și urban care îngloba patrimoniul natural și cel cultural, iar Statele Unite au adoptat Legea Parcurilor Naționale. Aceeași lege de protecție a bunurilor naturale este dată în România în anul 1930.

Preocupările pentru conservarea și reabilitarea peisajului, ca parte a activităților de urbanism și amenajarea teritoriului, încep să se manifeste în Europa în deceniile II-IV ale secolului XX, în Italia, odată cu recunoașterea valorii patrimoniale a acestuia; în 1939 se oficializează Planul Teritorial Peisager, căruia i se supun reglementările la nivel urban (planurile Regulatorie Generale), iar analiza peisajului devine o parte de sine stătătoare a documentațiilor de urbanism și de amenajare a teritoriului.

Aceste preocupări s-au extins în Europa și în aria de cultură europeană în a doua jumătate a secolului XX.

Problema comportamentului uman în relație cu habitatul natural, caracterizat printr-o atitudine de agresiune a omului față de teritoriu, încurajat de principiile funcționalismului și de necesitățile de refacere și de dezvoltare ale țărilor ieșite din cel de-al Doilea Război Mondial, era surprinsă încă din 1952, E.A. Gutkind în cartea sa „*Our World from the Air*”. În același sens, Ian McHarg, în 1969, în lucrarea sa „*Design with Nature*”, aduce contribuții metodologice de referință pentru înțelegerea raportului între om și mediul natural și a relațiilor care apar odată cu creșterea influenței intervențiilor antropice.

4.2. DOCUMENTE PRIVIND STRATEGII ȘI POLITICI INTERNAȚIONALE ȘI EUROPENE

Prezentăm o analiză diacronică a principalelor documente și organisme politice care au contribuit la crearea unei strategii și politici de protecție și valorizare a peisajului.

Formarea IUCN

Formarea în 1948 la Fointainbleau a Uniunii Internaționale pentru Protecția Naturii *International Union for the Protection of Nature* (IUPN) a inițiat protecția la nivel mondial a patrimoniului natural. Anul 1956 aduce o schimbare în denumire, *International Union for Conservation of Nature and Natural Resources*, care denotă conștientizarea faptului că devenea necesară mai mult decât o simplă protecție. Se cerea a ajuta lumea în găsirea unor soluții pragmatice pentru schimbările datorate dezvoltării care pun în pericol cadrul natural, incluzând cercetarea științifică, gestionarea unor proiecte în lumea întreagă, aducând laolaltă guverne, organizații nonguvernamentale, agenții ONU, comunități locale, pentru a dezvolta și implementa politici legi și bune practici. *Însă nu se pune încă problema peisajului și a bunurilor culturale.* Convenția de la Paris, din 19 decembrie 1955, pune problema diversității culturale, a promovării contribuțiilor naționale, dar mai mult sub aspectul studiului lingvistic, istoric și al civilizației.

Convenția UNESCO

În anul 1972, Convenția UNESCO recunoaște egalitatea natură – cultură, patrimoniul natural și patrimoniul cultural. Până în 2005 sunt analizate separat fiecare, având criterii separate de recunoaștere. Ghidul operațional din 2005 abordează criteriile într-o singură listă pentru monumente, ansambluri de monumente și situri. Siturile sunt definite ca arii largi care includ creații combinate ale naturii și ale omului, ca și situri arheologice. – sunt recunoscute arii delimitate precis cu caracteristici geologice, geomorfologice și biologice estetice sau științific informative. Nu se precizează termenul de *peisaj*.

În 1992, UNESCO adoptă termenul de *peisaj cultural* definit ca „un sit de patrimoniu care acumulează creații umane și naturale, în care identitatea culturală a unei comunități rezidă în timp”⁶⁴, primul instrument legal internațional care recunoaște și protejează peisajele culturale, pentru includerea lor în Lista Patrimoniului Mondial. În cadrul peisajelor culturale - *cultural landscapes* -, caracteristice pentru evoluția societății umane ca așezări în timp, legate de mediul natural și de condiționările sociale, economice și culturale, atât interne cât și externe, UNESCO delimitează trei categorii:

1. *designed landscapes* - grădini și parcuri;
2. *organically evolved landscapes* - peisaje care reflectă interacțiunea natură și cultură:
 - a. *relict (or fossil) landscapes* – posedă urme ale proceselor din trecut care nu mai sunt active;
 - b. *continuing landscapes* - modul de viață tradițional este încă activ
3. *associative cultural landscapes* - simbol pentru semnificații religioase, culturale, artistice.

Apărută pe agenda de lucru europeană la începutul anilor 1970, preocuparea pentru mediu dobândește un caracter distinct odată cu semnalarea, de către *Clubul de la Roma*, a diminuării resurselor naturale și a deteriorării rapide a calității apei, aerului și solului.

⁶⁴ www.unesco.org/whc/heritage.htm

Fig.IV.3 -Primele peisaje culturale recunoscute de UNESCO 1- Uluru din Australia, cu semnificație religioasă pentru aborigeni, 2- Coloane de bazalt din Irlanda - Giant's Causeway, 3-Mont San Michel, Franța

Au trecut doi ani până la crearea politicii comunitare de mediu, în 1972, și de aici la dezvoltarea acesteia ca una dintre cele mai importante politici comunitare. Importanța sa nu este datorată anvergurii fondurilor alocate (care nu depășesc fondurile de care dispun politica regională sau politica agricolă), ci faptului că politica de mediu a devenit politică orizontală a Uniunii Europene, aspectele de protecție a mediului fiind considerente obligatorii pentru celelalte politici comunitare. Prin adoptarea strategiei dezvoltării durabile ca element principal al câmpului său de acțiune – adică prin preocuparea pentru natură ca moștenire și resursă a generațiilor viitoare - politica de mediu este permanent conectată la tendințele globale de protecție a mediului, așa cum apar ele în urma

evenimentelor internaționale precum *summit*-urile de la Rio (1992) și Johannesburg (2002), a protocolului de la Kyoto, etc. În plus, această conectare și implicare în progresele internaționale de mediu transformă Uniunea Europeană în promotor global al dezvoltării durabile. Prin însuși caracterul ei, dezvoltarea durabilă reprezintă nevoia de responsabilizare și educație pentru protecția mediului, iar acest aspect este reflectat de evoluția politicii comunitare în ultimii ani, politică marcată de trecerea de la o abordare bazată pe constrângere și sancțiune, la una mai flexibilă, bazată pe stimulente.

Astfel, se acționează în direcția unei abordări voluntare, în scopul de a promova această responsabilizare față de mediu și a de a încuraja utilizarea sistemelor de management al mediului. Politica de mediu nu acționează independent, ci reflectă interesul societății civile în această direcție, manifestat prin crearea a numeroase mișcări și organizații de mediu. Mai mult, în unele țări, s-a ajuns la crearea și dezvoltarea unor partide politice „verzi”, cu un real succes în arena politică. Nu trebuie însă uitată nici rezistența sau, mai bine spus, reținerea și inerția care se manifestă, atunci când obiectivele de mediu par a limita competitivitatea industrială și creșterea economică; însă acest aspect nu face decât să sublinieze o dată în plus nevoia unei abordări concertate la nivel european și necesitatea existenței unei politici de mediu active și integrate, capabilă să răspundă provocărilor care apar în plan economic.

Anul 1972 a marcat debutul inițiativelor în plan internațional pentru sustenabilitate, prin Conferința despre Mediul Uman de la Stockholm, fiind și anul în care Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură a adoptat Convenția pentru Protecția Patrimoniului Cultural și Natural Mondial la Conferința Generală de la Paris. În urma adoptării Convenției, întreaga comunitate internațională a adoptat termenul de *dezvoltare durabilă*, *conservarea patrimoniului natural și cultural* fiind termeni cheie în acest context.

Trebuie subliniat faptul că această convenție adoptată de UNESCO este, în primul rând, prima reglementare internațională care realizează o interconectare între natură și cultură, la nivel național, în general, aceste două concepte fiind percepute în legislație individual. Convenția introduce conceptul de *patrimoniu mondial comun cu valoare universal recunoscută* și conceptul de *sarcină care revine comunității*

internaționale de a coopera pentru a proteja și a transmite generațiilor viitoare spre beneficiul umanității.

Articolul 5 din Convenție obligă statele semnatare să adopte o politică de protecție și conservare a patrimoniului național, prin programe coerente, chiar dacă acesta nu este pe recunoscut pe lista UNESCO, și să integreze patrimoniul în viața comunității. Recomandarea privind protecția la nivel național a patrimoniului cultural și natural adoptată alături de convenția patrimoniului mondial subliniază importanța acordării patrimoniului natural și cultural a unei funcții active în prezent în vederea conservării pentru viitor, integrarea în viața economică și socială ca factor determinant în dezvoltare.

Comisia Patrimoniului Mondial stabilește care situri pot fi înscrise pe lista UNESCO, ICOMOS -International Council for Monuments and Sites- și ICCROM - International Center for Conservation in Rome și IUCN - International Union for for the Conservation of Nature and Natural Resources, care în 1994 definește ariile naturale protejate ca fiind peisajele marine sau terestre unde interacțiunea omului cu natura a produs de-a lungul timpului o zonă cu caracter distinct, cu valoare estetică, ecologică sau culturală deosebită și, adesea, cu o mare valoare ecologică. „Menținerea integrității acestei interacțiuni tradiționale este vitală pentru protecția, menținerea și evoluția acestei arii”⁶⁵.

O abordare diferită a conceptului de *autenticitate* în funcție de contextul cultural specific o aduce Convenția Patrimoniului Mondial de la Nara, Japonia, din 6 noiembrie 1994. Autenticitatea nu mai este considerată un concept restrictiv, în timp și spațiu, reconstrucția în restaurare nefiind considerată determinantă pentru pierderea autenticității. Aceasta este menționată ca o trasătură definitorie pentru păstrarea caracterului intact, distinctiv al orașelor istorice, dat de un sistem de relații și de funcțiunile dinamice ce sunt esențiale. – *UNESCO Operational Guidelines*.

În 2003, Convenția pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Intangibil⁶⁶ completează Convenția pentru Patrimoniul Mondial, definit

⁶⁵ Guidelines for Applying Protected Area Management Categories, IUCN, 1994

⁶⁶ <http://whc.unesco.org/en/culturallandscape/>

ca incluzând tradițiile orale, ritualurile, obiceiurile, meșteșugurile, mentalitățile și practicile legate de natură și univers, precum și arta culinară. Acestea sunt considerate nu doar ca o manifestarea trecutului, ci în sensul asigurării viabilității și continuității creative ca o componentă de bază a diversității culturale și a biodiversității în perspectiva dezvoltării durabile.

Dincolo de recunoașterea peisajului cultural, este interesant de remarcat de-a lungul timpului o schimbare de atitudine în ceea ce privește armonia și coerența în cadrul construit. Dacă anterior, *Carta de la Athena* (1931) condamna reproducerea stilurilor istorice la construcțiile noi și *Carta de la Veneția* (1964) insista ca noile structuri să fie distincte și contemporane, ambele susținând tehnicile și materialele moderne în restaurare, *Carta Europeană a Patrimoniului Arhitectural* de la Amsterdam (1975) promovează conceptul de conservare integrată, pentru păstrarea diversității funcționale în zonele istorice, iar intervențiile moderne în context istoric vor fi făcute cu respectarea proporțiilor, a formei și a scării arhitecturale și folosirea materialelor tradiționale arhitecturale și contracararea presiunilor legate de traficul urban și de speculațiile imobiliare, aprecind că viitorul patrimoniului arhitectural depinde de integrarea sa în viața locuitorilor și de importanța pe care o are el în cadrul politicii de planificare teritorială.

Carta de la Washington (1987) sintetizează calitățile ce trebuie păstrate: caracterul urban, relația clădirilor cu spațiul verde, diversitatea funcțiunilor acumulate în timp, aspectul interior și exterior al clădirilor scară arhitecturală, stil, materiale, culoare și decorație.

Carta de la Burra - 1999 - permite intervenții temporare și reversibile la monumente și insistă asupra aspectelor legate de înțelegerea și salvagardarea semnificației culturale a unui loc prin descifrarea straturilor istorice, a valorilor estetice, istorice, științifice și spirituale ale unui loc.

Recomandări europene referitoare la peisaj

Problema identificării și evaluării peisajelor este tratată direct în mai multe texte succesive, emise de Consiliul de Miniștri al Consiliului Europei sau sub autoritatea acestuia, și anume (în ordine cronologică):

- Reuniunea grupului de experți consultanți asupra peisajelor naturale (1977), prin care s-a decis realizarea unui sistem de evaluare a peisajelor,

bazat pe o tipologie și pe o fișă de evaluare, prezentate în documentele reuniunii, care reprezintă primul document european identificat în această chestiune.

- Recomandarea nr. (79) 9 referitoare la fișa de identificare și evaluare a peisajelor naturale în vederea protejării acestora (1979), prin care această fișă devenea baza de pornire în realizarea inventarierii peisajelor “naturale și apropiate de starea naturală” din Europa, în vederea gestiunii și protecției.

- Recomandarea nr. (94) 6 pentru o dezvoltare și o utilizare durabile ale lumii rurale, acordând o atenție particulară salvagădării vieții sălbatice și peisajelor (1994), prin care se urmărea crearea și gestiunea peisajelor rurale de calitate la nivel european (prin realizarea de inventare ale tipurilor de peisaje pentru a înțelege funcționarea și elementele constitutive naturale și culturale ale fiecărei unități peisagere și prin dezvoltarea instrumentelor adaptate protecției și gestiunii peisajelor excepționale).

- Recomandarea nr. (95) 9 referitoare la conservarea siturilor culturale, integrată politicilor peisajului (1995) considera necesare dezvoltarea de strategii pentru integrarea controlului evoluției peisajelor și a conservării siturilor naturale într-o politică globală a peisajului (care să prevadă o protecție unitară a intereselor culturale, estetice, ecologice, economice și sociale relative la un teritoriu dat) și coordonarea politicii peisajului cu amenajarea teritoriului, politica agricolă și silvicolă, conservarea patrimoniului cultural și natural, în cadrul mai vast al politicii mediului (la nivel local, național și transfrontalier).

Convenția de la Berna (1979; Legea 77/1998) are drept scop principal conservarea speciilor europene de floră și faună și a habitatelor. Este una dintre cele mai vechi și cea mai importantă convenție referitoare la conservarea biodiversității din Europa.

România a ratificat prin Legea nr. 13 din 11 martie 1993 Convenția privind conservarea vieții sălbatice și a habitatelor naturale din Europa, adoptată la Berna la 19 septembrie 1979.

Convenția de la Granada pentru protejarea patrimoniului architectural al Europei, din 3 octombrie 1985, semnată de România în 22 iulie 1996 și ratificată în 20 noiembrie 1997, Legea din 1 martie 1998. Convenția ia în considerare mențiunea Consiliului Europei privind includerea patrimoniului în planificarea urbană și politicile de dezvoltare,

prezintă necesitatea urgentă pentru cooperare la toate nivelurile între urbanişti, dezvoltatori, restauratori şi arhitecţi şi publicul larg, în sensul participării şi informării. Patrimoniul este considerat ca sursă de creare de locuri de muncă.

Convenţia de la La Valetta pentru tutela patrimoniului arheologic, din 16 ianuarie 1992, semnată de România în 22/7/1996 şi ratificată de România prin Legea nr. 150/24 iulie 1997, prevede conservarea şi punerea în valoare a patrimoniului arheologic ca unul dintre ţintele politicilor de planificare urbană şi regională, în vederea unei conservări optime a patrimoniului arheologic. Pune accent pe accesul publicului în siturile arheologice şi pe educaţia pentru conştientizarea faţă de valoarea acestui bun.

Carta Nouă a Atenei, adoptată de Consiliul European al Urbaniştilor - CEU, formulată la Atena în 1998 şi revizuită la Lisabona la 20 noiembrie 2003⁶⁷, cuprinde o viziune asupra oraşelor secolului al XXI-lea. Este important să se compare Carta CEU cu Carta originală de la Atena din 1933, care cuprindea o viziune prescriptivă asupra dezvoltării oraşelor, cu zone pentru locuinţe şi pentru munca de mare densitate, legate prin sisteme de transport în comun eficiente.

Prin contrast, Noua Cartă şi această revizuire se concentrează asupra locuitorilor şi utilizatorilor oraşului şi asupra nevoilor acestora într-o lume în schimbare rapidă. Ea propune o viziune de *oraş coerent* care ar putea fi atinsă de urbanism şi de urbanişti în colaborare cu alte profesii. Ea propune, de asemenea, noi sisteme de administrare şi căi pentru a permite angajarea cetăţenilor în procesul de luare a deciziilor, utilizând beneficiile noilor forme de comunicare şi tehnologiile de informare. În acelaşi timp, ea reprezintă o viziune realistă, care face distincţie între aspectele dezvoltării oraşului în care urbanismul poate exercita o influenţă reală şi aspectele în care acesta joacă un rol limitat.

⁶⁷ Noua Cartă de la Atena a fost adoptată de Consiliul European al Urbaniştilor (CEU) în luna mai 1998, la conferinţa internaţională de la Atena. Cu aceea ocazie, s-a hotărât ca CEU să menţină Carta într-un proces de revizuire permanentă şi să o actualizeze la fiecare patru ani. Prezentul document, elaborat de un comitet de redactare al CEU, este rezultatul acestui proces de revizuire. Traducerea a fost făcută de arh. Adrian Dan şi arh. Şerban Popescu Criveanu

Este viziunea unei rețele de orașe care:

- vor păstra bogăția culturală și diversitatea care rezultă din îndelungata lor istorie;
- vor fi legate printr-o mulțime de rețele, pline de conținut și funcțiuni utile;
- vor rămâne creative și competitive, dar, în același timp, vor căuta complementaritatea și cooperarea;
- vor contribui în mod decisiv la bunăstarea locuitorilor lor și, în general, la mai binele tuturor.

Noua Cartă de la Atena 2003 se adresează, în special, urbanistilor profesioniști care lucrează în Europa și celor care sunt interesați de munca lor, cu scopul de a-i orienta în acțiunile lor pentru conformarea orașelor europene ca orașe coerente la toate nivelurile și în toate domeniile. Amenajarea strategică a teritoriului și urbanismul sunt indispensabile Dezvoltării Durabile, înțeleasă astăzi ca organizarea prudentă a spațiului comun, care este una dintre resursele cele mai rare în cele mai râvnite teritorii în care se concentrează civilizația. Acestea (amenajarea strategică a teritoriului și urbanismul) implică munca unor echipe multidisciplinare, angajând toate tipurile de cunoștințe și de metode, la mai multe niveluri și în procese de lungă durată. Calitatea particulară pe care se bazează specificul profesiei de urbanist constă în capacitatea de a examina în același timp un mare număr de probleme și de a imagina impactul lor viitor asupra spațiului și asupra societății. CEU este conștient atât de varietatea, cât și de universalitatea profesiei de urbanist în Europa, întrucât această profesie are ca obiect de lucru bogata diversitate a orașelor și a regiunilor din Europa. Această Viziune nu este nici o nouă utopie, nici proiecția delirantă a unor inovații tehnologice. Ea se axează pe conceptul de *Oraș coerent*.

În paralel cu aceste considerații privind utilizarea solului și a spațiilor, atractivitatea proprie fiecărui oraș al Europei va fi preservată și pusă în valoare, contribuind astfel la îmbunătățirea calității vieții celor mai mulți, dat fiind că aproape trei sferturi din populația Europei locuiește la oraș. Astfel, arta și compoziția urbană vor fi elementele esențiale ale renașterii orașelor. Acestea permit să se corecteze clivajele între părțile orașului și să se urmărească preservarea caracterului specific al fiecărui

oraș prin diferitele forme de politici ale spațiului urban și prin diferitele categorii de măsuri și de intervenții în care urbanistul joacă un rol cheie. Spre exemplu:

- relansarea Artei de a construi orașele și a compoziției urbane în scopul protejării și punerii în valoare a străzilor, a piețelor, a aleilor pietonale și a altor trasee, ca instrumente ale relațiilor sociale și ale continuității cadrului urban;
- reabilitarea formelor urbane inumane sau degradate;
- transformări necesare pentru facilitarea contactelor interpersonale și pentru înmulțirea locurilor de destindere și recreere;
- măsuri pentru îmbunătățirea sentimentului individual și colectiv de siguranță, care este un element esențial pentru libertatea și bunăstarea individuale;
- eforturi pentru crearea unor ambianțe urbane simbolice, derivate din spiritul propriu al fiecărui loc, punând astfel în valoare diversitatea caracterului fiecărui oraș;
- menținerea și impunerea unui înalt nivel estetic în toate spațiile orașului.

O sarcină importantă o reprezintă găsirea mijloacelor financiare pentru punerea în valoare și protejarea zonelor naturale și a biodiversității. Nevoia de a avea un mediu durabil presupune totodată o gestiune atentă a spațiului, pentru care urbanismul și amenajarea strategică a teritoriului reprezintă unelte esențiale.

Mentinerea agriculturii în marginea orașului este esențială pentru echilibrul acestuia. Apropierea de zonele construite, departe de a fi un handicap, trebuie încurajată și promovată. Protecției și dezvoltării activităților agricole trebuie să li se acorde și o încurajare financiară, mai ales acelor care aprovizionează piețele locale sau utilizează metode naturale de producție (agricultura biologică sau biodinamică).

Convenția de la Faro - 27 Octombrie 2005 prezintă o schimbare de poziție de la întrebarea *Cum și prin ce metode putem proteja patrimoniul ?* la întrebarea *De ce trebuie să creștem valoarea lui și pentru cine ?* Se bazează pe ideea că patrimoniul este o resursă pentru dezvoltarea umană, pentru punerea în valoare a diversității culturale și promovarea dialogului intercultural și ca o parte a unui model de dezvoltare economică bazată pe principiile utilizării sustenabile a

resurselor, în contextul priorităților Consiliului Europei stabilite la cel de-al 3-lea Summit al Guvernelor din mai 2005.

Convenția Europeană a Peisajului, semnată pe 20 octombrie 2000 la Florența, este o adevărată revoluție conceptuală care duce comunitățile în situația de a deveni subiectul principal în cadrul evoluției peisajului în care acestea trăiesc, văzute ca bunuri culturale strategice pentru calitatea habitatului, relevante sub aspect economic și social. Convenția are în centrul structurii sale conceptuale ideea proiectului pentru a exprima, a menține și desfășura într-un loc acea calitate pe care o numim *peisaj*. În momentul în care o comunitate are conștiința asupra peisajului ca un real principiu cultural, ea trebuie să-l apere, să-l gestioneze, să-l pună în valoare, să-l creeze chiar, dacă este necesar. Ea impune recunoașterea juridică a peisajelor ca o componentă esențială a cadrului de viață, stabilirea de politici ale peisajului și de instrumente aferente în scopul protecției, managementului și amenajării acestuia, integrarea peisajului în politicile de amenajare a teritoriului, de urbanism și în cele culturale, de mediu, agricole, sociale și economice, stabilirea de măsuri de conștientizare a societății, de participare a populației și de formare a specialiștilor în domeniu.

Statele semnatare se angajează: să identifice peisajele din ansamblul teritoriului propriu; să analizeze caracteristicile acestora, precum și dinamica și factorii perturbanți; să le urmărească transformările și să evalueze peisajele astfel identificate, ținând seama de valorile particulare atribuite lor de părțile interesate și de populația implicată; să definească obiective de calitate a peisajului pentru peisajele identificate și evaluate, după consultare publică. Pentru ca politicile peisajului să aibă efect, fiecare parte se obligă să introducă instrumente care au ca scop protecția, managementul și/sau amenajarea peisajului.

Textul Convenției nu operează o clasificare a peisajelor, dar terminologia utilizată permite evidențierea unor categorii de peisaj și extragerea unor concluzii general valabile asupra acestora:

- Convenția Europeană a Peisajului (Florența 2000) marchează momentul de instituționalizare a problematicei peisajului în contextul UE; peisajul devine astfel o problemă de interes european. Statele semnatare ale Convenției sunt în proces de stabilire a consecințelor Convenției asupra legislațiilor naționale în materie de protecție a mediului, a patrimoniului natural și construit, de urbanism și de amenajare a teritoriului.

- Convenția Europeană a Peisajului definește peisajul în felul următor: „Peisajul desemnează o parte de teritoriu perceput ca atare de populație, al cărui caracter este rezultatul acțiunii și interacțiunii factorilor naturali și/sau umani.”

Obiectivele Convenției Europene a Peisajului – Florența, 2000:

- recunoașterea peisajelor ca o componentă esențială a cadrului de viață;
- stabilirea și aplicarea politicilor de protecție, management și amenajare;
- asigurarea participării publicului, administrației și agenților privați în parteneriate public-public și public - privat la definirea și aplicarea politicilor peisagere
- integrarea peisajului în politicile de amenajare a teritoriului și urbanism și în politicile de mediu, agricole, sociale, economice etc.
- mărirea gradului de conștientizare în ceea ce privește valoarea peisajelor și rolul transformării lor
- formarea de specialiști în politica, protecția, managementul și amenajarea peisajului
- găsirea unor noi instrumente pentru protecția, managementul și amenajarea peisajului.

Măsuri:

- identificarea peisajelor de pe teritoriul statelor semnatare
- analizarea caracteristicilor peisajelor, a dinamicii, factorilor perturbatori, precum și urmărirea transformărilor care au loc
- evaluarea peisajelor identificate
- se aplică pe întreg teritoriul național al statelor semnatare (areale naturale, rurale, urbane, incluzând suprafețe terestre, ape interioare și apele marine teritoriale)
- se referă la:
 - peisaje care pot fi considerate deosebite
 - peisaje obișnuite
 - peisaje degradate.

Peisajul este definit ca “patrimoniul comun” care

- contribuie la formarea culturilor locale;
- este o componentă a patrimoniului natural și cultural european;
- contribuie la bunăstarea umană;
- contribuie la consolidarea identității europene;
- impune în management o „dezvoltare sustenabilă” prin armonizarea necesităților sociale cu activitățile economice și cu mediul.

La Conferința de la Strasbourg din 24 mai 2002, România s-a numărat printre cele 24 de state semnatare ale *Convenției Europene a Peisajului*. În acest raport se pune accentul pe:

- noua politică a peisajului și contribuția lui la dezvoltarea durabilă din considerente de ordin social, economic, cultural și ecologic;
- identificarea și clasificarea peisajului; formularea unor obiective ale calității peisajului;
- instrumente inovatoare și mijloace de intervenție privind gestiunea, protecția și valorizarea peisajului ;
- sensibilizarea, formarea și educarea societății civile, a organizațiilor particulare și autorității publice, în sensul înțelegerii valorii peisajului.

Natura 2000 este instrumentul politic principal al Uniunii Europene pentru protecția florei, faunei și habitatelor. Pentru a proteja moștenirea naturală, Uniunea Europeană a pus la punct o rețea de arii protejate extinsă la nivelul fiecărui stat membru, numită “Rețeaua Natura 2000”. Dezvoltarea acestei rețele se bazează pe două directive principale: Directiva Habitare 92/43 din 1992 și Directiva Păsări 79/409 din 1979 referitoare la conservarea speciilor de păsări.

Directiva Habitare a fost creată pentru a conserva atât speciile sălbatice, cât și habitatele naturale din Europa prin înființarea Ariilor Speciale de Conservare. Toate acțiunile bazate pe această directivă sunt axate pe menținerea unui statut de conservare favorabil sau pe reabilitarea speciilor și habitatelor propuse. Toate măsurile de conservare ar trebui să aibă în vedere și aspectele economice și sociale la nivel regional și local.

Catalonia, Spania – Legea pentru protecția peisajului - 2005⁶⁸

Obiectivele pentru protecția peisajului în Catalonia:

- peisaje bine păstrate, gestionate, planificate, independent de tipul lor – urbane, suburbane, rurale sau naturale
- peisaje vii și dinamice, atât cele existente cât și cele nou create, capabile să absoarbă transformările teritoriale inevitabile fără a pierde individualitatea
- peisaje eterogene, reflectând diversitatea
- peisaje ordonate, armonioase, unice
- peisaje care să pună accent pe referirea la valorile intangibile și tangibile ecologice, istorice, estetice, sociale, productive, simbolice și identitare, respectând legalitatea trecutului
- peisaje care să transmită liniștea, fără elemente discordante, poluare fonică, vizuală sau olfactivă
- peisaje de care să ne bucurăm fără a pune în pericol valoarea și individualitatea lor
- peisaje care țin cont de diversitatea socială și contribuie la bunăstarea individuală și socială a populației

Legea 8/2005 pentru protecția, managementul și planificarea peisajului în Catalonia creează *Catalogul Peisajului* ca un nou instrument pentru introducerea obiectivelor peisajului în planificarea spațială și în politicile sectoriale și adoptă principiile și strategiile stabilite de Convenția Europeană a Peisajului de la Florența promovate de Consiliul European.

Franța. Planul Verde Regional al Regiunii Ile-de-France, realizat în 1994 de L'Institut d'Amenagement et d'Urbanisme de la Region d'Ile-de-France (IAURIF), monitorizat în prezent de l'Agence des Espaces Verts, este un exemplu elocvent în acest sens, cuprinzând următoarele obiective:

- protecția centurii verzi a aglomerației pariziene, compuse din toate spațiile naturale și agricole situate între 10 și 30 km față de centrul Parisului
- crearea, în aglomerația urbană centrală și periferică, de parcuri și grădini de proximitate, în mod special în sectoarele cu deficit de spații plantate
- câștigarea pădurilor în sensul deschiderii lor către public
- amenajarea coridoarelor verzi prin promenade pietonale sau ciclism, pentru relaționarea orașului cu zona rurală și a zonelor plantate majore
- valorizarea peisajelor naturale remarcabile, mai ales a celor integrate în rețeaua europeană Natura 2000.

Planul verde regional pentru regiunea Ile de France urmărește asigurarea a cinci tipuri de continuitate:

- principalele legături interregionale, cu o atenție particulară pentru axa Sena și Marne
- crearea unor legături verzi sau amplificarea acestora, acolo unde ele există deja, prin operații coordonate de prezervare sau de recreare de spații cu biodiversitate mărită
- atenuarea unor rupturi datorate prezenței unor mari implanturi lineare de infrastructură (autostradă, TGV)
- continuități acvatice necesare în ansamblul rețelei hidrografice longitudinale, care pot fi blocate de baraje sau zone de poluare sau transversale, între cursuri de apă și anumite medii conexe – zone umede
- rupeți binevenite în continuitatea urbanului care trebuie menținute pentru evitarea unei continuități complexe a țesutului urban.

Planul verde regional al regiunii Ile de France⁶⁹ se remarcă prin faptul că, în locul unei ierarhizări între peisajele remarcabile și cele ordinare, propune o diferențiere metodologică, modul de compunere a teritoriului regional fiind marcat de ritmurile alternanței între cele două tipologii majore, suprapuse peste tipologia primară peisaj natural/ peisaj urban.

La scara orașului un alt instrument de valorizarea peisajului este planul de peisaj care definește o viziune de ansamblu la nivel local alcătuită din calitățile peisagere ale unui teritoriu anume și din obiectivele sociale și culturale definite în funcție de propria evoluție în curs. Instrument de comunicare și sensibilizare bazat pe o participare latgă a comunității locale, planul de peisaj are rolul de a facilita coerența și vizibilitatea unor acțiuni punctuale subsumate viziunii de ansamblu și caută a le multiplica prin angajarea unor parteneri diverși, punând accentul pe gestiunea voluntară a peisajului.

În Franța, ca și în Elveția, *Planul de Peisaj* are ca obiectiv acțiuni concrete în vederea ameliorării cadrului de viață cotidian și a factorilor de mediu, reflectând recunoașterea globală a unui demers colectiv și expresia unui demers voluntarist participativ și partenerial, în scopul punerii de comun acord a ansamblului problemelor și preocupărilor pentru un anume teritoriu de interes. Planul de peisaj este un demers cu finalitate concretă și operativă, neurmărind doar impunerea unor restricții de construire, ci punerea în valoare a unor calități, protejarea unor resurse și limitarea riscurilor de distrugere. Planul de peisaj include în multe cazuri conceptul de înverzire a orașului. Țintele acestui tip de acțiune nu sunt doar parcurile, grădinile, scuarurile, sau aliniamentele stradale care formează această țesătură, ci, referindu –ne la continua extindere a orașului în teritoriu, totalitatea porilor verzi implicați în texturi urbane de orice natură: vegetație joasă, vegetație arboricolă masivă de tip pădure, vegetație aferentă practicării agriculturii urbane, grădini rezidențiale private, perdele de protecție a zonelor industriale, cimitire, coridoare ecologice, lacuri, cursuri de apă, izvoare – alcătuind așa-numitul *oraș albastru*.

⁶⁹ Stan, Angelica, *Peisajul periferiilor urbane*, Editura Universitară „Ion Mincu”, București, 2008, după www.parisecologie.com

Spre deosebire de România, multe din statele europene, începând din anii 1995 – 2000 au avut ca obiectiv al politicii naționale valorificarea și gestiunea peisajului de la nivelul superior la nivelurile inferioare, elaborând instrumente strategice specifice. În Elveția, a fost elaborată *Concepția de evoluție a peisajului național*⁷⁰, un instrument de sinteză la nivel conceptual, precum și *Schema de dezvoltare a peisajului regional*, un instrument cu caracter directiv, lărgirea semantică a termenului de *peisaj* fiind în concordanță cu sensurile date prin Convenția de la Florența. În ultimele abordări la nivel strategic și operațional, accentul se pune pe o concepție evolutivă a acestuia, având în vedere dezvoltarea durabilă și valorificare ecologică a resurselor. Elaborarea unei concepții de evoluție a peisajului se bazează pe o largă participare a populației și pe integrarea diferitelor interese și forme de utilizare și consum ale peisajului respectiv.

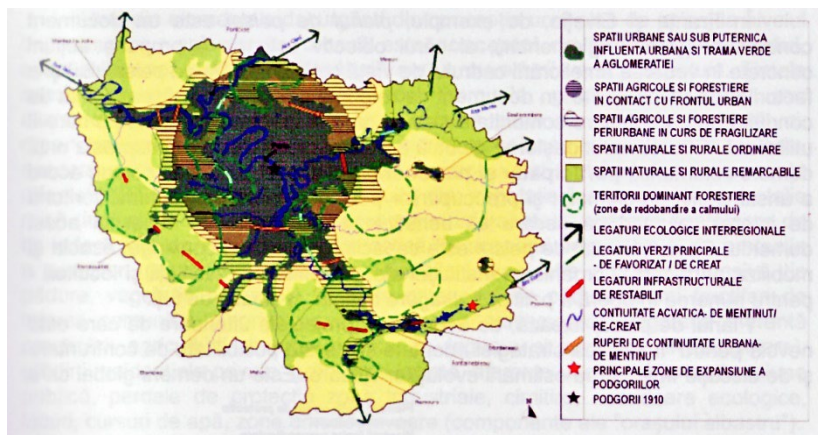

Fig. IV.4
Ile de France - Sinteza determinărilor peisagere majore

Schema de dezvoltare a peisajului regional se alătură planului verde regional, un alt instrument sintetic și de orientare, urmărind politicile regionale și locale de punere în valoare a spațiilor plantate și a

⁷⁰ CEP – *Conception d'Evolution du Paysage ou Schema du developement du Paysage*, cf. *Le nature demain*, Association Suisse pour la service aux regions communes, SEREC, raport final, 2001

peisajului. În acest sens, planul verde regional are în vedere definirea rolului peisager fundamental al pricipalelor unități peisagere și delimitarea spațiilor naturale sensibile.

El cuprinde întreaga rețea de baze de agrement și parcuri urbane și periurbane modul în care acestea se oferă publicului, propunând elemente noi în scopul creării coerenței ecologice și spațiale, noi spații de proximitate precum grădinile familiale, valorificarea peisageră a fostelor cariere sau zone industriale deplasate, realizarea de acțiuni peisagere de o parte și de alta a limitelor zonelor urbane construite, densificări ale plantațiilor, armonizarea esențelor, creșterea proporțiilor de vegetal în zonele intens mineralizate.

4.3. POLITICI ȘI STRATEGII PENTRU PEISAJ ÎN ROMÂNIA

În România, primele preocupări legate de peisaj sunt constituite între anii 1929 - 1931 când conceptul de *peisaj* apare ca preocupare în sfera specialiștilor. În *Superurbanism*⁷¹, prof. ing. Cincinat Sfințescu a dat o sensibilă și constantă atenție problemelor de ordin estetic prin programele propuse pentru „*protecția peisajului natural*”, care a intrat în atenția generală abia odată cu semnarea Convenției Europene a Peisajului, la Florența în anul 2000. Punând problema “protecției frumuseților naturale, a monumentelor istorice și a peisajului natural, Cincinat Sfințescu pune problema peisajului la scara unei țări întregi.

Structurarea viitoare a spațiilor libere/plantate la zonele pline/construite este un subiect care atinge și problematica centurii verzi a orașului, concept regăsit și în studiile lui Cincinat Sfințescu din anul 1930⁷², despre centura de verdeață având multiple funcții: de delimitare a orașului în teritoriu, de limitare a creșterii lui și de relaționare cu parcurile interioare într-un sistem matrice verde sau

⁷¹ Sfințescu, Cincinat, *Superurbanismul*, Editura Bucovina, 1933

⁷² Cincinat Sfințescu; *Superurbanismul*, 1930

tramă verde apt pentru a asigura un climat benefic cu rol în ventilarea, oxigenarea, menținerea relațiilor hidrologice și a barierei împotriva poluării. Pentru orașul actual, problema centurii verzi revine în actualitate, aceasta privind atât necesitatea ei din punct de vedere ecosanitar cât și rolul ei de limitare a creșterii urbane și a fenomenelor de dispersie urbană.

La scară națională și regională, instrumentele strategice de revitalizare peisageră sunt subsumate unei concepții peisagere de ansamblu. În România, Planul de Amenajare a Teritoriilor Naționale (P.A.T.N.) și Planurile de Amenajare a Teritoriilor Zonale (P.A.T.Z.) cuprind secțiuni referitoare la zonele protejate și la protecția patrimoniului, între care este inclus și peisajul, cu sensul anterior adoptării Convenției Europene a Peisajului de la Florența, prin calitățile care țin de naturalitate, înțelese prin aspectele de mediu, mai puțin ca resursă complexă, cu valență culturală.

În București, în anul 2000 a avut loc o inițiativă a unui grup de organizații ecologiste nonguvernamentale denumită „București – orașul verde”, care a încercat aplicarea în capitală a conceptului de *pădure urbană*. Acest concept a fost definit ca un răspuns la tendința de urbanizare excesivă, de artificializare continuă a vieții urbane. Oportunitatea unui astfel de plan – acțiune a derivat din câteva considerente esențiale:

- constatarea că, începând cu perioada anilor 1986-1989 și continuând cu perioada ulterioară anilor '90, o mare parte din suprafața plantată a capitalei a dispărut înghițită de o suprafață tot mai mare de construit;
- tendința, manifestată în politicile europene și internaționale⁷³, de încurajare a protecției spațiilor libere și plantate din cadrul urban;
- existența, în planul Urbanistic General al Municipiului București, a unor prevederi în acest sens:

⁷³ În Declarația de la Istanbul, la care a aderat și România, se menționează angajamentul părților de a favoriza utilizarea optimă a terenului productiv și protejarea ecosistemelor fragile și zonele vulnerabil ecologic împotriva deșeurilor orașului, protejarea și întreținerea peisajelor, florei și faunei urbane în spațiile verzi și ale zonelor libere.

- accentuarea identității orașului în sensul de a deveni o metropolă europeană
- dezvoltarea durabilă a capitalei
- ridicarea calității vieții
- valorificarea și protejarea potențialului natural, arhitectural și urbanistic.

În România, cu excepția Legii 451/2002 privind ratificarea Convenției Europene a Peisajului, care definește peisajul ca având componente naturală și antropică, indiferent de calitățile estetice ale acestora, restul legislației nu este adaptată, referindu-se la protecția peisajelor, incluzând protecția peisajelor naturale, în planurile de protecție a peisajului existând măsuri concrete pentru organizarea, protecția și dezvoltarea peisajelor protejate⁷⁴.

Există exemple care fac dovada preocupărilor privind strategia de dezvoltare echilibrată a orașului. Seria de proiecte HABITAT 1-6, inițiată de primăria capitalei, constând în amenajări ale spațiilor publice dintre blocuri în marile ansambluri rezidențiale cu locuințe colective din Drumul Taberei, Berceni, Bucureștii Noi.

Tot la inițiativa Primăriei Bucureștiului, în 2006 a fost în derulare un studiu peisagistic pe raza municipiului București, constând în stabilirea unor reglementări specifice de utilizare a terenurilor situate în limita administrativă a Municipiului București, cărora le este alocată funcțiunea de spațiu verde, precum și selectarea acțiunilor și priorităților de intervenție necesar / permis a fi aplicate în organizarea spațiului public și în conformarea construcțiilor, atât în zonele identificate ca aparținând Zonei V, conform PUG, RLU, cât și în zonele verzi cuprinse în alte unități teritoriale de referință.

În România nu a fost adoptată o legislație specifică pentru identificarea, evaluarea, managementul și amenajarea peisajelor. Protejarea peisajului nu constituie un obiectiv afirmat în legislația de amenajare a teritoriului și de urbanism, nici în cea de protecție a patrimoniului cultural (chiar dacă prin lege a fost ratificată Convenția Europeană a Peisajului).

⁷⁴ www.muleta.org

Două definiții diferite ale termenului de *peisaj* apar în următoarele acte normative:

- Legea nr. 451/2002 pentru ratificarea Convenției Europene a Peisajului, adoptată la Florența la 20 octombrie 2000:
“Peisajul – parte de teritoriu perceput ca atare de populație, al cărui caracter este rezultatul acțiunii și interacțiunii factorilor naturali și umani”.
- O.U.G. nr. 236/2000, privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice, aprobată prin Legea nr. 462/2001, modificată și completată prin Legea nr. 345/2006:
“Peisaj - zona terestră ce se poate delimita clar, cu o structură și caracteristici specifice, cu valori și structuri naturale specifice, incluzând și elemente ale culturii umane, unde elementele naturale și cele create prin activitate umană se influențează reciproc (definiție introdusă prin L 345/2006)”

Referiri la termenul de *peisaj* apar în următoarele acte normative aferente legislației de mediu:

- O.U.G. nr. 236/2000, privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice, aprobată prin Legea nr. 462/2001, modificată și completată prin Legea nr. 345/2006
 - Art. 2 (termeni): mediu - ansamblul de condiții și elemente naturale ale Terrei: aerul, apa, solul, subsolul, aspectele caracteristice ale peisajului, toate straturile atmosferice, toate materiile organice și anorganice, precum și ființele vii, sistemele naturale în interacțiune, cuprinzând elementele enumerate anterior, inclusiv unele valori materiale și spirituale, calitatea vieții și condițiile care pot influența bunăstarea și sănătatea omului; proiect - documentație privind execuția lucrărilor de construcții sau alte instalații ori amenajări, alte intervenții asupra cadrului natural și peisajului, inclusiv cele care implică extragerea resurselor minerale; peisaj (vezi mai sus, p. 6).
 - Anexa 1 (e): Parcurile naturale sunt acele arii naturale protejate al căror scop este protecția și conservarea unor ansambluri peisagistice în care interacțiunea activităților umane cu natura de-a lungul timpului a creat o zona

distinctă, cu valoare semnificativă peisagistică și/sau culturală, deseori cu o mare diversitate biologică. Managementul parcurilor naturale urmărește menținerea interacțiunii armonioase a omului cu natura prin protejarea diversității habitatelor și peisajului, promovând păstrarea folosințelor tradiționale ale terenurilor, încurajarea și consolidarea activităților, practicilor și culturii tradiționale ale populației locale. De asemenea, se oferă publicului posibilități de recreere și turism și se încurajează activitățile științifice și educaționale.

- Parcurile naturale corespund categoriei V - IUCN - "Peisaj protejat: arie protejată administrată în principal pentru conservarea peisajului și recreere".
- H.G. nr. 1516/2008⁷⁵ – privind aprobarea Regulamentului de Urbanism pentru Rezervația Biosferei Delta Dunării stabilește regulile de ocupare a terenului, de amplasare a construcțiilor, și a amenajărilor aferente, normele generale de arhitectură. Deși având anumite puncte încă discutabile, regulamentul este primul regulament care limitează construcțiile masive, cu excepția celor comerciale, oare de ce ? Se așteaptă și acolo construirea mall-urilor? În ce privește forma și proporțiile ferestrelor, vor fi ele din tâmplărie termoizolantă cu geam termopan, dacă specificul local are diverse culori, cum se va putea rezolva aceasta cu tâmplăria PVC ? "Tâmplăria exterioară se poate vopsi în nuanțe de albastru, verde, gri, în funcție de specificul localității." Cromatica nu este explicit sugerată, fiind necesar un cod de culori, așa cum apare în alte țări europene, (vezi exemplul Olandei sau Italiei – *Codul de culori Munsel*), culori care să fie **exact** nuanțele tipice zonei. Lipsesc, de asemenea, referirile la relația cu cadrul existent, intervențiile în zone construite, precum și aspecte legate de refuncționalizarea clădirilor existente, lipsește deasemenea termenul *peisaj*.

⁷⁵ Mihai Alexandru, *Există astăzi o lege a litoralului?*, în Revista Urbanismul, nr.5-6/2010

Politica națională de cooperare internațională

Politica națională de cooperare internațională pentru dezvoltare a României se fundamentează pe următoarele principii⁷⁶:

- *„Ownership”/Parteneriat* : Asistența acordată de România va ține cont de prioritățile definite de fiecare stat beneficiar în propria strategie națională pentru dezvoltare sau în cadrul Strategiilor de Reducere a Sărăciei; România și statele în curs de dezvoltare își vor asuma responsabilitatea.
- *Diferențiere* : implementarea proiectelor de cooperare pentru dezvoltare va fi diferită pentru fiecare țară, special concepute pentru fiecare țară parteneră și bazate pe nevoile, strategiile și prioritățile fiecărei țări;
- *Coordonare*: România își va coordona asistența pentru dezvoltare cu cea acordată de alți donatori (state sau organizații din sistemul multilateral). În calitatea de membru UE, principala coordonare se va realiza cu statele membre UE și Comisia Europeană prin urmărirea elaborării unui program multianual comun;
- *Coerență*: România va asigura coerența politicilor sale, astfel încât acțiunea sa în alte domenii (e.g. comerț, mediu, energie, agricultură, migrație, etc.) să fie armonizată cu obiectivele politicii de cooperare pentru dezvoltare;
- *Complementaritate*: asistența pentru dezvoltare acordată de România va fi canalizată spre domenii în care expertiza sa să aducă o contribuție semnificativă față de asistența acordată de alte state membre UE sau de Comisia Europeană. În context, România se va consulta cu partenerii săi din UE în programarea anuală a asistenței pentru dezvoltare (ex.: în contextul discuțiilor

⁷⁶ PROIECT AMTRANS 5A01 - „Definirea conceptului de strategie privind dezvoltarea spațială în vederea fundamentării politicilor și planurilor de urbanism și amenajarea teritoriului”, elaborat de Universitatea de Arhitectură și Urbanism “Ion Mincu”- CCPC, în colaborare cu INCD “URBANPROIECT”, Institutul de Geografie al Academiei Române, S.C.Virtual World Design s.r.l. și S.C. Urban Design s.r.l.

asupra strategiilor de țară ale UE pentru statele în curs de dezvoltare) care va ține cont de prioritățile țării respective inclusiv la nivel regional;

- *Eficacitate*: este principiul esențial în gestionarea și monitorizarea implementării proiectelor și programelor. România va depune eforturi în vederea implementării și monitorizării angajamentelor asupra eficacității ajutorului așa cum a fost stipulat în Declarația de la Paris din martie 2005. În acest mod, costurile de tranzacție ale asistenței pentru dezvoltare pot fi reduce;
- *Transparență*: Implementarea politicii se va face prin consultarea cu ONG-uri, comunitățile universitare și de afaceri, precum și cu alte grupuri civice interesate. Informații privind proiectele și programele desfășurate de România și alocarea finanțării vor fi făcute publice în mod periodic;
- *Condiționalitate*: România susține toate eforturile țărilor de a respecta buna guvernare, drepturile omului, principiile democratice și respectarea legii. Acolo unde se vor semna încălcări grave ale drepturilor omului, cooperarea pentru dezvoltare nu va fi posibilă.

Dezvoltarea durabilă în politicile europene referitoare la peisaj

Dezvoltarea durabilă este un concept global, complex, care a pornit de la preocuparea ONU față de mediu, ideea fiind îmbogățită în timp cu o dimensiune economică și una socială. Ca o definiție generală și unanim acceptată, dezvoltarea durabilă este acea dezvoltare care asigură **„satisfacerea actualelor necesități ale populației astfel încât să nu se compromită șansa viitoarelor generații de a-și satisface propriile nevoi”**, principiu enunțat în raportul “Viitorul nostru comun” (Brundtland) prezentat la cea de a 42-a Adunare Generală ONU, New York, 1987 și adoptat de toate țările ca fundamentare a politicilor de dezvoltare.

Dezvoltarea durabilă (v. Fig.IV.5) a devenit și **un obiectiv** al Uniunii Europene, începând cu **1997**, când a fost inclus în Tratatul de la Maastricht, fiind adoptat în **2001**, la summit-ul de la Göteborg, iar apoi reactualizat prin “**Strategia reînnoită de Dezvoltare Durabilă, pentru o Europă extinsă**”, adoptată de Consiliul UE la 9 iunie 2006, care constituie în prezent un model pentru țările membre UE pentru elaborarea propriilor strategii de dezvoltare durabilă. Corelarea strategiilor de dezvoltare spațială la nivel național și regional se încadrează. În acest cadru se aplică cele trei concepte structurante – **coeziune, competitivitate și durabilitate a dezvoltării spațiale / teritoriale** (v. Fig. IV.6).

Conceptul de **coeziune** (v. Fig. IV.8), în contextul amenajării teritoriale, este definit drept capacitatea de menținere a unității teritoriale prin adaptarea programelor de dezvoltare la necesitățile, caracteristicile și oportunitățile geografice specifice fiecărei componente teritoriale. Coeziunea presupune o colaborare permanentă între toți factorii implicați în dezvoltarea teritorială la nivel politic, administrativ și tehnic (Agenda teritorială a Uniunii Europene, 2007), numit drept guvernanta teritorială. Coeziunea poate fi abordată prin prisma a trei dimensiuni: economică, socială și teritorială, ultima fiind cea mai complexă și având drept obiectiv fundamental realizarea unei dezvoltări echilibrate a tuturor spațiilor prin reducerea decalajelor dintre acestea.

Coeziunea teritorială, bazată pe principiul șanselor egale, are ca obiectiv asigurarea unei dezvoltări policentrice a Uniunii Europene în ansamblu, precum și dezvoltarea echilibrată și durabilă a teritoriilor cu caracteristici și particularități diferite, conservând, în același timp, diversitatea acestora; aplicarea acestui concept trebuie să ofere tuturor cetățenilor șanse egale de a exploata și dezvolta bunurile și potențialul regiunilor lor. La nivelul Uniunii Europene, **coeziunea economică și socială** reprezintă expresia solidarității între statele membre și regiunile UE și favorizează dezvoltarea echilibrată a teritoriului comunitar, reducerea diferențierilor structurale între regiunile comunitare și promovarea de oportunități reale pentru cetățenii acestora. Aceasta se transpune în practică prin diverse măsuri financiare, în cadrul Fondurilor structurale și a Fondurilor de coeziune. La fiecare trei ani, Comisia Europeană prezintă un raport asupra progreselor obținute pentru realizarea coeziunii economice și sociale și a modalităților prin care politicile comunitare contribuie la realizarea lor.

Sintagma prin care se înțelege distribuția echilibrată a activităților umane, pe întreg teritoriul Uniunii Europene, este complementară coeziunii economice și sociale și transferă obiectivul de **dezvoltare durabilă** și **echilibrată** asumat de Uniune (prin Art. 2 al Tratatului asupra Uniunii) în termeni teritoriali. Coeziunea teritorială include accesul echitabil al cetățenilor și operatorilor economici la Serviciile de Interes Economic General (SGEI), indiferent de teritoriul pe care se află (Art. 16 al Tratatului).

Conceptul de **coeziune teritorială** se extinde dincolo de noțiunea de *coeziune economică și socială*, obiectivul său fiind să ajute la realizarea unei dezvoltări mai echilibrate, la întemeierea unor comunități durabile în zonele urbane și rurale și să caute o mai mare coerență cu alte politici sectoriale care au impact spațial. Aceasta implică și îmbunătățirea integrării teritoriului și încurajarea cooperării între regiuni, precum și în interiorul lor. În regiunile urbane, accentul ar trebui să fie pus pe îmbunătățirea competitivității (prin grupuri și rețele) și pe obținerea unei dezvoltări echilibrate între orașele cele mai puternice din punct de vedere economic și restul rețelei urbane.

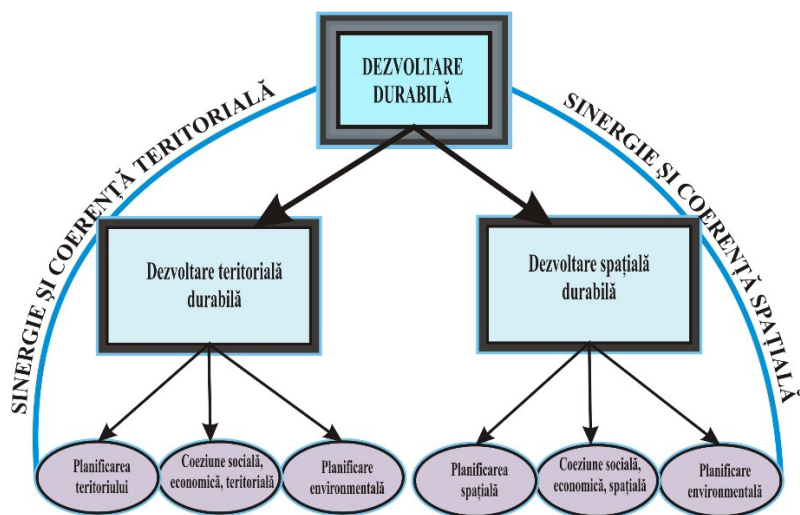

Fig. IV.5 - Schemă sintetică a conceptului de dezvoltare durabilă

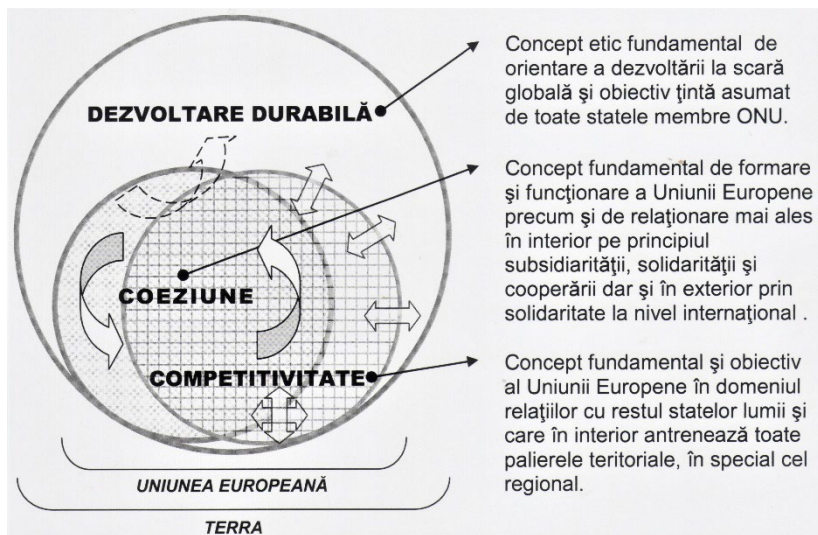

Fig. IV.6. - Competitivitate și Coeziune în dezvoltarea durabilă

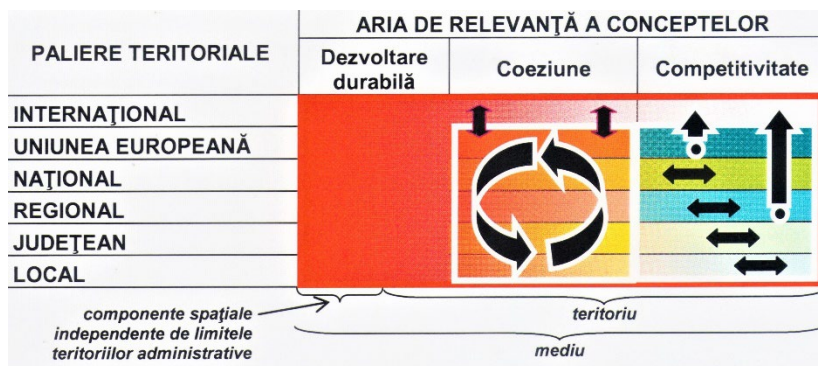

Fig. IV. 7 –
Aria de relevanță a conceptelor în politicile de dezvoltare teritorială

Forumul Economic Mondial definește competitivitatea la nivel național ca fiind: „*abilitatea unei țări de a realiza rate de creștere ridicate și susținute a PIB / locuitor*”, iar OECD definește competitivitatea națională astfel: „*gradul la care o națiune poate, în condițiile unei piețe libere și a unor condiții corecte de derulare a activităților economice și comerciale, să producă bunuri și servicii capabile să satisfacă cerințele de pe piețele globalizate, în paralel cu menținerea sau extinderea veniturilor reale ale populației pe termen lung*”.⁷⁷

În prezent, sunt considerate țări cu o economie competitivă cele care îndeplinesc următoarele condiții:

- facilitează internaționalizarea sectoarelor tradiționale;
- dezvoltă sectorul comercializant în relație optimă cu celelalte subsisteme;
- creează cadrulul legislativ necesar pentru un transfer rapid de informații;
- au un raport optim între atractivitate și “agresivitate”;
- au capacitate de adaptare a sistemului economic la schimbările previzibile sau imprevizibile (flexibilitatea).

⁷⁷ Giffinger, R., Tosics, I., Wimmer, H. – „*Competitive urban development and the meaning of strategic instruments*”, EURA-EUROCITIES Conference, 28 - 30.08.2003

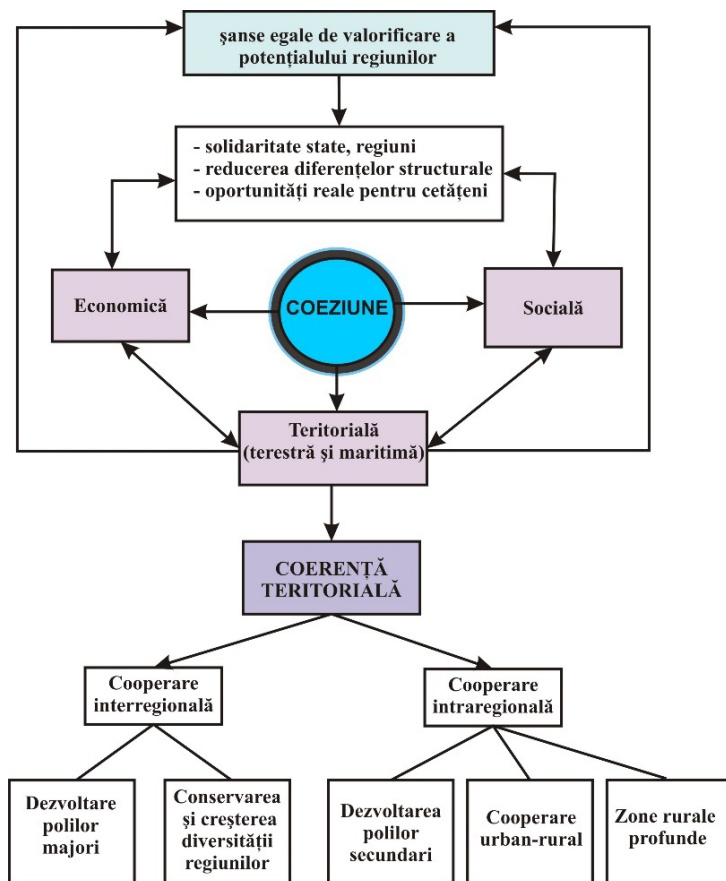

Fig.IV.8 – Conceptul de coeziune

Flexibilitatea unei grupări de interese (firmă, sector economic, economie națională) este dată de capacitatea acesteia de adaptare la schimbările așteptate sau nu, combinată cu potențialul de a genera rapid variația parametrilor sistemului în noile condiții create. Gradul de flexibilitate este dat de o serie caracteristici:

- posibilitatea de a prevedea tendințele și de a orienta politica economică în conformitate cu aceste tendințe;
- capacitatea de susținere a activității de cercetare;
- potențialul instituțiilor publice de a interveni rapid la șocurile interne și externe și capacitatea de a asigura investiții publice (educație, sănătate etc.);
- capacitatea firmelor de a asigura investiții;
- rapiditatea cu care gruparea socială și economică poate asimila un produs;
- disponibilitatea populației de a privi piața forței de muncă ca pe o piață liberă supusă concurenței.

Institutul din Lausanne consideră că, pentru a fi și a rămâne competitive, statele trebuie să acționeze după următoarele reguli:

- să creeze un mediu legislativ stabil și predictibil,
- să-și dezvolte o structură economică cât mai flexibilă și mobilă,
- să investească în infrastructura tradițională și în tehnologie,
- să încurajeze economiile particulare,
- să promoveze agresivitatea pe piețele internaționale (export) cât și atractivitatea pentru investițiile străine directe,
- să pună accent pe calitate, rapiditate și transparență la nivelul guvernului și al administrației,
- să păstreze o relație între nivelul veniturilor, producției și nivelul taxelor, să promoveze construcțiile sociale prin reducerea diferențelor de venit și prin consolidarea clasei de mijloc,
- să investească masiv în educație, mai ales la nivelul învățământului secundar cât și în pregătirea pe viață a forței de muncă,
- să încerce să realizeze un echilibru între politica economică pe termen scurt și politica de globalizare în scopul asigurării bunăstării sociale,
- să mențină în același timp sistemul de valori dorit de către populație.

Dezvoltarea teritorială durabilă a continentului european vizează asigurarea coerenței abordărilor economice și sociale în raport cu teritoriul și cu funcțiunile ecologice și culturale ale acestuia. Aplicarea principiilor directe necesită o cooperare strânsă între amenajarea teritoriului și politicile sectoriale care influențează structurile teritoriale ale Europei (politicile de dezvoltare teritorială).

Principiile directe sunt:

- Promovarea coeziunii teritoriale prin intermediul unei dezvoltări socio-economice echilibrate și prin creșterea competitivității.
- Stimularea dezvoltării generate de funcțiunile urbane și îmbunătățirea relațiilor dintre orașe și sate.
- Promovarea unor condiții de accesibilitate mai echilibrate.
- Facilitarea accesului la informații și cunoaștere.
- Reducerea degradării mediului.
- Valorificarea și protecția resurselor și a patrimoniului natural.
- Valorizarea patrimoniului cultural ca factor de dezvoltare.
- Dezvoltarea resurselor energetice în menținerea securității.
- Promovarea turismului durabil și de calitate.
- Limitarea preventivă a efectelor catastrofelor naturale.

În perioada 2007-2013, Consiliul European și statele membre au susținut în mod accentuat dezvoltarea durabilă teritorială și urbană, sprijinul zonelor rurale și rezolvarea problemelor specifice zonelor defavorizate.

INTEGRARE PE PALIERE TERITORIALE -„VERTICALĂ”	INTEGRARE SECTORIALĂ -„ORIZONTALĂ”		
	f ECONOMIC	SOCIAL	SPAȚIAL (<i>teritoriu + mediu</i>)
INTERNAȚIONAL			b
UNIUNEA EUROPEANĂ			
NAȚIONAL g c			d
REGIONAL ↕ ↕			a
JUDEȚEAN ↕ ↕ ↕			
LOCAL ↕ ↕	e		

Tabelul IV.1 - Areenle politice în contextul abordării integrate⁷⁸

a) arena transfrontalieră la nivel sub-național b) arena internațională / continentală c) arena verticală interguvernamentală d) arena orizontală intra-state e) arena intra-frontalieră (sau inter-locală)	f) arena intersectorială g) relațiile între puterile executive și legislative h) competiția ideologică / partizană i) relațiile public/privat
---	--

⁷⁸ Sursa: prelucrare după EU-Committee on Spatial Development – „European Spatial Development Perspective”, (paragrafe 161-164), Potsdam, May 1999.

cu care interacționează pentru o dezvoltare sustenabilă și echilibrată. În relație directă cu această viziune integratoare, s-au produs o serie de decupaje areale care dau politicilor specifice legate de cele trei concepte – coeziune, competitivitate și durabilitate - o expresie spațială / teritorială mai complexă față de paliere teritoriale din Schema 4.

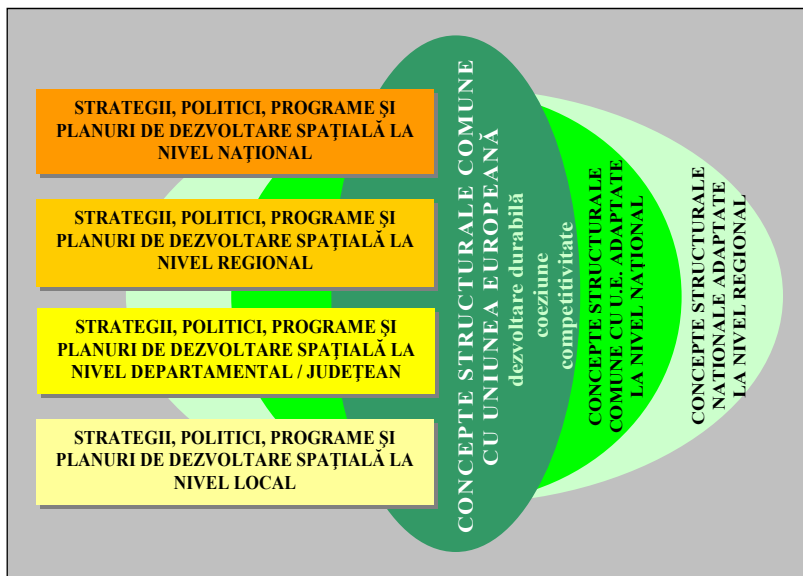

Fig.IV. 10 Integrarea conceptelor de coeziune, competitivitate și durabilitate a dezvoltării în strategii, politici, programe și planuri de dezvoltare teritorială⁸¹

Astfel, **pentru durabilitatea dezvoltării** – din perspectivă geografică, deci spațială / teritorială, sunt identificate, în Fig. IV.10, următoarele „**arene politice**”, ca arii de relevanță a conceptelor în planificarea spațială care depind de actorii politici.

⁸¹ Sursa: Prelucrare după ESPON Programme - Project 3.3, “Territorial Dimension of the Lisbon-Gothenburg Strategy”, First interim report, pag. 40, 2004/2005.

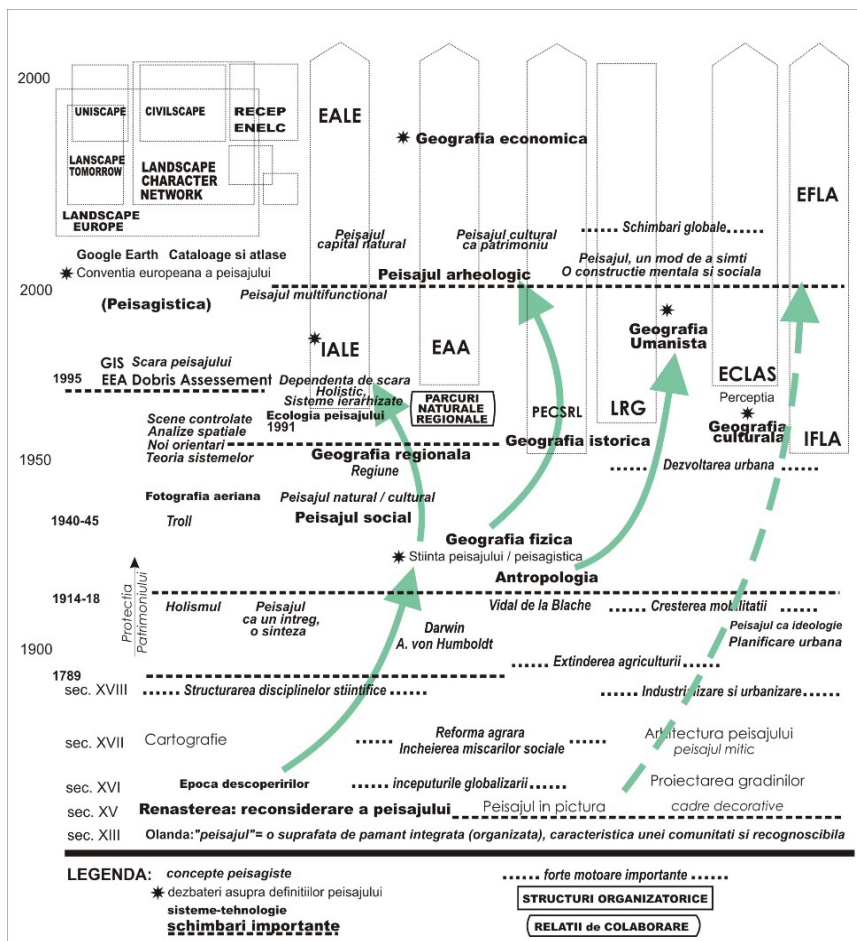

Fig.IV.11

Peisajul - Interferența conceptelor, a forțelor motrice, a legislației și a rețelei de relații și structuri organizatorice⁸²

⁸² Marc Antrop, From holistic landscape synthesis to transdisciplinary landscape management, în *Landscape and Urban Planning*, 38 (1/2), 105-117

Un sistem integrat de valorizare culturală, ambientală și turistică a Parcurilor din Val di Cornia - O societate pe acțiuni pentru bunurile culturale și ambientale⁸³

La baza proiectului pentru realizarea și gestiunea integrată a celor șase parcuri tematice din Val di Cornia se află o tradiție puternică de coordonare între regiunile Campiglia Maritima, Piombino, San Vincenzo, Sassetta e Suvereto, în sudul Provinciei Livorno: 366 kmp suprafață totală, 65 km lungime de-a lungul coastei maritime, 229 kmp dealuri, 136 kmp de câmpie și 56.500 locuitori.

Teritoriu al unei străvechi tradiții siderurgice, Val di Cornia, încă de la începutul anilor '70, suportă efectele restructurării pieței internaționale de oțel, ceea ce, în alte părți ale Italiei, va duce la închiderea marilor combine siderurgice, ca cel de la Cornigliano din Genova și Bagnoli din Napoli. La Piombino, oraș medieval, dezvoltat demografic în secolul 20 odată cu industria siderurgică într-un ciclu integral, criza oțelului nu a dus la închiderea combinatului, ci la procese de reorganizare tehnologică, care în mai puțin de un deceniu, au dus la reducerea activității la un sfert. La Val di Cornia a anunțat schimbarea de scenariu, radicală și ireversibilă. Era clar că nu se mai putea reveni la situația trecută, că era nevoie rapid de un nou model de dezvoltare a zonei, care să favorizeze întreprinderile mici și mijlocii, turismul, agricultura de calitate, resursele naturale și istorice, toare sectoare marginalizate de dominarea aparatului productive industrial.

Cu criza oțelului se termină monocultura industrială care, pe de o parte, garantase decenii la rând un înalt nivel de ocupare a forței de muncă și o relativă bunăstare, iar pe de altă parte, sustrăsese resursele umane din alte sectoare productive, mai ales din agricultură, impunând și profunde transformări morfologice ale teritoriului. Peisajul suferise

⁸³ Massimo Zuconi, *Un sistema integrato di valorizzazione culturale ed ambientale e di fruizione turistica dei Parchi della Val di Cornia – Un sistem de valorificare culturală și ambientală a parcurilor din Val di Cornia*, www.parchivaldicornia.it

distrugerea unor porțiuni importante de plajă. În acest context a luat naștere proiectul de valorificare care, cu timpul, va fi definit drept “*Sistemul de parcuri*” sau *parcul cultural* de la Val di Cornia. Un proiect care își are rădăcinile în planificarea teritorială coordonată de orașul Piombino încă din 1975. În acea perioadă, nimeni nu-și imagina declinul industriei. Dimpotrivă, ca o consecință a creșterii industriale, problema majoră era rapida urbanizare a orașului Piombino, simultană cu abandonarea centrelor istorice din celelalte orașe mai mici și a depopulării economiei agricole.

Deși nu exista spectrul șomajului, orașele din Val di Cornia se dezvoltau fiind conștiente că monocultura industrială genera fenomene negative asupra teritoriului și asupra relațiilor sociale. La fel cum se dezvolta convingerea că dinamica economice ale zonei erau puternic integrate între ele, fiind nevoie de căutarea unui nou echilibru între industrie, turism și agricultură, între deal și țarm. Era necesară o acțiune unitară programând și punând în practică strategii de reechilibrare teritorială. Planificarea urbană iese din limitele administrative, afirmă concret un echilibru just între dezvoltarea economică și gestionarea resurselor din teritoriu. Infrastructura, centrele rezidențiale și de producție, turismul, serviciile, peisajul, arheologia și bunurile culturale au fost abordate unitar și planificate sistemic.

Între 1975 și 1980, mii de hectare de teren, costiere, coline, dealuri, păduri, zone arheologice au fost declarate *parcuri* și suspendate unui regim de tutelă, de administrare autonomă a primăriilor, înainte de promulgarea Legii Galasso cu privire la protecția peisajului, a legii regionale a zonelor protejate și a legii - cadru cu privire la parcuri, rezervele naturale și zonele protejate de interes local.

S-au constituit astfel:

- Parcul arheologic din Populonia;
- Parcul costier din Piombino;
- Parcul costier Rimigliano;
- Parcul arheominier din San Silvestro;
- Parcul natural Montioni;
- Parcul forestier Poggio Neri.

Parcurile au fost efectul voinței directe a comunelor exprimată și concretizată în acte autonome de planificare urbană. Alegerea de a face parcuri a fost motivată de convingerea că resursele parcurilor erau esențiale atât pentru îmbogățirea culturală a persoanelor, și diversificarea economiei locale, prin strategii de dezvoltare cu efect pe termen lung,

În Campiglia Maritima, Planul de Urbanism a transformat în parcuri sute de hectare de coline metalifere abandonate în 1976 de întreprinderile care le exploataseră pentru zăcămintele de cupru, plumb și zinc; în aceste zone, aflate într-o stare gravă de abandonare și prezentând riscuri ridicate din cauza prezenței puțurilor și galeriilor accesibile, erau exercitate puternice presiuni pentru deschiderea unei mine în aer liber care, dacă ar fi fost autorizată, ar fi dus la distrugerea unui teritoriu plin de istorie și arheologie.

De-a lungul coastei sudice din San Vincenzo, planul de urbanism a dispus renunțarea la realizarea clădirilor cu destinație turistică, ceea ce a dus la salvarea a peste 10 km de litoral și la crearea în 1975 a primului parc natural din Val di Cornia. În Piombino, peste 3000 ha de teren au fost clasificate drept parc arheologic cu interdicție absolută de construire, anulându-se un plan care prevedea construirea a 1.800.00 mc de clădiri cu destinație turistică pe promontoriul de la Populonia, salvând mărturiile arheologice etrusce. Cu același Regulament de Urbanism, administrația a hotărât transformarea în parc public a 180 ha din pădurea Sterpaia, o pădure umedă în zona golfului dintre Piombino și Follonica, unde o lotizare abuzivă de proporții gigantice de la începutul anilor '70 dusesese la formarea unui sat cu 2000 de loturi, cu tot atâtea construcții abuzive care, în perioada estivală, aduna peste 10000 de oameni.

A fost o decizie curajoasă și exemplară, întrucât primăria nu abdică de la dreptul și datoria de a governa teritoriul. Dimpotrivă, cu o hotărâre care are puține antecedente la nivel național, a întreprins o acțiune administrativă care a durat 25 de ani, la sfârșitul căreia toate construcțiile abuzive au fost demolate, a fost expropriat tot teritoriul lotizărilor și s-au făcut intervenții de reabilitare ambientală. Și astăzi acea pădure, împreună cu alți 8 km de litoral, continuă să fie unul dintre parcurile costiere din Val di Cornia. În 1995, rata șomajului era de 14%, cu 6% mai mare ca în Toscana. În contextul crizei economice din anii '90, se cerea valorificarea tuturor resurselor peisajului pentru procese de

transformare rapidă și capabile de a produce profit imediat și locuri de muncă, favorizând aspectele cantitative în defavoarea dezvoltării sustenabile.

Cu toate acestea, elaborarea noilor planuri a continuat, încheindu-se la jumătatea anilor '90 cu reafirmarea ideii de *sistem de parcuri teritoriale*. Acestora le era încredințat un dublu obiectiv: gestiunea resurselor naturale și istorice din teritoriu și sprijin pentru calificarea și dezvoltarea ofertei turistice în relație cu valorificarea peisajului agrar și a culturilor agricole tipice și de calitate. Se trece de la o politică pasivă de gestiune la una de valorificare a bunurilor culturale și istorice pe care noile opțiuni urbanistice le salvgardaseră.

S-a creat o societate mixtă cu capital public și privat, constituindu-se S.p.A. Val di Cornia, care avea ca scop activarea sistemului de parcuri prin realizarea și gestionarea structurilor și serviciilor din zonele de interes, promovând gestiunea și valorificarea socială, economică și teritorială. Inedită a fost și tentativa de a face parcurile fără a recurge la instituțiile de stat superioare ierarhic comunităților locale, care iau din competențele autorității locale, generând forme de conflict între parc și comunitățile locale.

Parcurile sunt o emanație directă a autorităților locale care, autonom, au decis delimitarea, normele de urbanism, regulile de acțiune, punerea în practică a intervențiilor, forma organizatorică pentru gestionarea unitară a serviciilor.

Integrarea ca factor caracteristic

La finele anilor '80, prin inițiativa comunei Campliglia Maritima și a Universității din Siena, s-a întreprins o cercetare arheologică la Rocca San Silvestro, un sat fortificat de mineri datând din anul 1000, care, sub multe aspecte, a constituit un model operativ pentru societate, prin realizarea primului lot al parcului, inaugurat în anul 1996. Se dorea realizarea unor muzee, laboratoare didactice, centre de documentare, servicii și structuri pentru primirea vizitatorilor.

S-au valorificat sute de hectare de zone arheologice, mii de hectare de păduri, sisteme de coastă, zone umede, zeci de edificii de interes istoric

și arhitectural, în general în stare de abandon, de construire a unei „rețele”; de asemenea, dacă o informație apărea clar din studiul de fezabilitate, aceasta era reprezentată de necesitatea de a menține o puternică integrare în procesele de valorificare a parcurilor, întrucât acesta era punctul forte:

- integrarea resurselor naturale cu cele culturale, un proiect unic în zonă, fiind o forță de atracție turistică;
- integrarea serviciilor tipic culturale cu cele de gestiune – muzee în teritoriu, păstrarea habitatelor din parcuri, servicii de primire a publicului, comerț din care rezultă o importantă susținere a proiectului;
- integrarea gestiunii în proces, economii la scară mare, îmbunătățirea raportului costuri- beneficii.

Proiectul este pus în practică în proporție de 90%, investițiile fiind de 20 000 000 euro, 60% finanțate de EU, 10% din contribuții de la stat, și 30% din mijloace proprii sau capital social al acționarilor. Cercetarea arheologică, restaurarea monumentelor, punerea în siguranță a minelor și galeriilor, pentru recuperarea și re folosirea edificiilor de interes istoric și arhitectonic pentru care investițiile realizate în perioada 1993 – 2003 au fost superioare celor efectuate în tot secolul al XX - lea.

În zona de litoral, pe zeci de kilometri, s-a creat o continuitate teritorială între plaje, dune, zonele umede, păduri, păduri de pin, toate publice, accesibile, organizate și gestionate de parc, oferte pentru turism, realizându-se sisteme teritoriale axate pe resursele naturale și istorice. Marele merit este acela de a controla în același timp investiția în cultură și mediu, crearea de locuri de muncă și susținerea turismului de calitate.

În 2003, parcurile arheologice au avut 95000 de vizitatori, în timp ce parcul de la Sterpaia au depășit 100000.

Beneficii asupra teritoriului

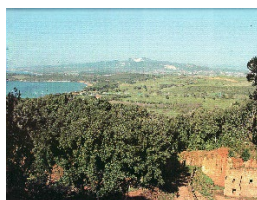
- evoluția economiei locale, din turism
- parcurile și muzeele sunt cea mai importantă ofertă de cultură și de calitate ambientală din regiune pe baza căreia se dezvoltă turismul. Se modifică imaginea istorică de zonă exclusiv siderurgică, cu mari probleme de mediu și de forță de muncă. Astăzi, această zonă din Toscana a devenit renumită pentru vastitatea și bogăția parcurilor arheologice, pentru protejarea litoralului și a dealurilor sale.

Este una din zonele cu cea mai înaltă rată de dezvoltare a turismului, atât ca investiție, cât și ca număr de turiști, cu tendința constantă de creștere. În plus, oferta care se conturează datorită aportului de bunuri culturale și ambientale, în același timp cu dezvoltarea unor mărci de calitate de produse agricole, în particular ulei și vin, este puternic integrată între factori de tradiție: arheologie, istorie, mediu, tradiții culturale, specific local.

Fig.IV.12

Istoria, natura și cultura se întrepătrund în Sistemul Integrat de Parcuri din Val di Cornia

Parcul Arheologic din Populonia

Vestigii etrusce în Parcul Arheologic, Populonia

Centrul de arheologie experimentală

Muzeul Arheologic din Populonia

Centrul istoric din Piombino

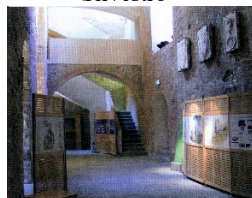
Centrul de Formare Villa Lanzi, San Silvestro

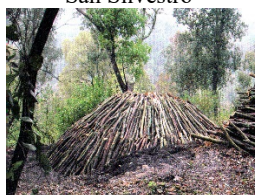
Parcul Arheominier, San Silvestro

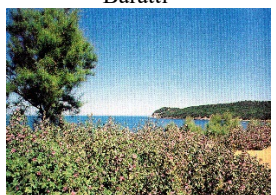
Parcul Arheologic din Baratti

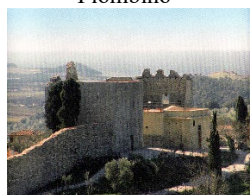
Muzeul Arheologic din Piombino

Parcul Natural Poggio Neri

Parcul Costier, Sterpaia

Muzeul Etrusc, Campiglia Maritima

Fig.IV.13 –
Un sistem integrat de valorizare culturală, ambientală și turistică a
Parcurilor din Val di Cornia, Italia

- Efectele politicilor de valorificare culturală și ambientală ale zonei sunt vizibile în valorile imobiliare ale terenurilor și construcțiilor care au crescut cu mult deasupra mediei, în ciuda nesiguranței de pe piața financiară. Parcurile sunt prezente în programele autorităților locale de peste 20 de ani, fiind un obiectiv strategic fundamental pentru guvernarea teritoriului și diversificarea economiei locale.

Strategii pentru sustenabilitate financiară

Contractul unic de servicii a introdus factori de transparență și claritate în relațiile economice și comerciale, comunele aflându-se în situația de a trece printr-o conjunctură puțin favorabilă, căci susțin singure procesele de valorificare a patrimoniului. Parcurile și muzeele, prin întindere și valoarea resurselor tutelate, au o relevanță superioară nivelului local și, ca alte experiențe de valorificare, ar trebui să poată conta și pe alte forme de susținere publică. Se are în vedere valorificarea cercetărilor științifice și arheologice (apar noi situri arheologice și miniere), a căror gestionare poate fi susținută astăzi cu personalul deja existent, astfel încât să crească numărul de vizitatori fără a afecta costurile, precum și valorificarea posibilităților de integrare a serviciilor culturale cu cele turistice.

Este un proces care are încă perspective de dezvoltare, cu recuperarea edificiilor istorice în stare de abandon și cu creșterea activităților didactice, punând accent pe echilibrul care trebuie menținut în timp între conservarea și exploatarea patrimoniului valorificat, ca și pe condițiile pieței pentru a asigura recuperarea capitalului investit. Intensificarea activității de marketing și comunicare pentru produsul *parcuri* – integrează ofertele culturale cu cele ale teritoriului în raport sinergic cu agențiile turistice, agricole și de gastronomie.

Dezvoltarea unei planificări teritoriale în scopul dezvoltării economiei ecosustenabile permite o regândire a modelelor tradiționale de gestiune a serviciilor publice locale, inclusiv a celor culturale, astfel încât resursele să fie destinate sustinerii proceselor inovatoare.

Inițiative regionale cu impact internațional. Orașul lent

Mișcarea *Cittáslow* a început în 1999, în orașelul italian Greve in Chianti, când, alături de alte trei municipalități - Orvieto, Bra, Positano, s-au reunit pentru a defini și a promova un nou concept: acela al **orașului lent**. Carta orașelor lente are ca principii promovarea economiei sustenabile prin agricultură organică, hrană tradițională, încurajarea firmelor și produselor locale, a arhitecturii eco, a convivialității și a ritmurilor tradiționale ale comunității.

În prezent, peste 80 de orașe din întreaga lume (majoritatea orașelor cu sub 50 000 de locuitori sunt din Italia, dar sunt și orașe din Spania, Germania, Belgia, Marea Britanie, Statele Unite, Australia, Noua Zeelandă, Coreea de Sud) sunt afiliate la această politică, demarată ca rezultat al unei inițiative la nivel local.

Criteriile mișcării *Cittáslow* cuprind patru arii cheie⁸⁴:

➤ Planificarea mediului:

- design urban
- certificare ISO
- reciclare și facilități pentru compost
- protecția apei potabile
- peisaj fără organisme modificate genetic
- planificarea folosirii ecologice a terenurilor
- protecția componentei culturale a peisajului
- energii alternative
- strategii privind schimbările climatice
- promovarea noilor tehnologii
- hrană organică

➤ Planificarea infrastructurii

- planificarea unui transport public electric
- restricții de trafic în anumite zone

⁸⁴ Paul Knox, *Small Town Sustainability*, Birkhäuser, Berlin, 2009

Fig.IV.14
Peisaj și ritmuri cotidiene în Cittáslow: Greve in Chianti, Orvieto, Cuenca

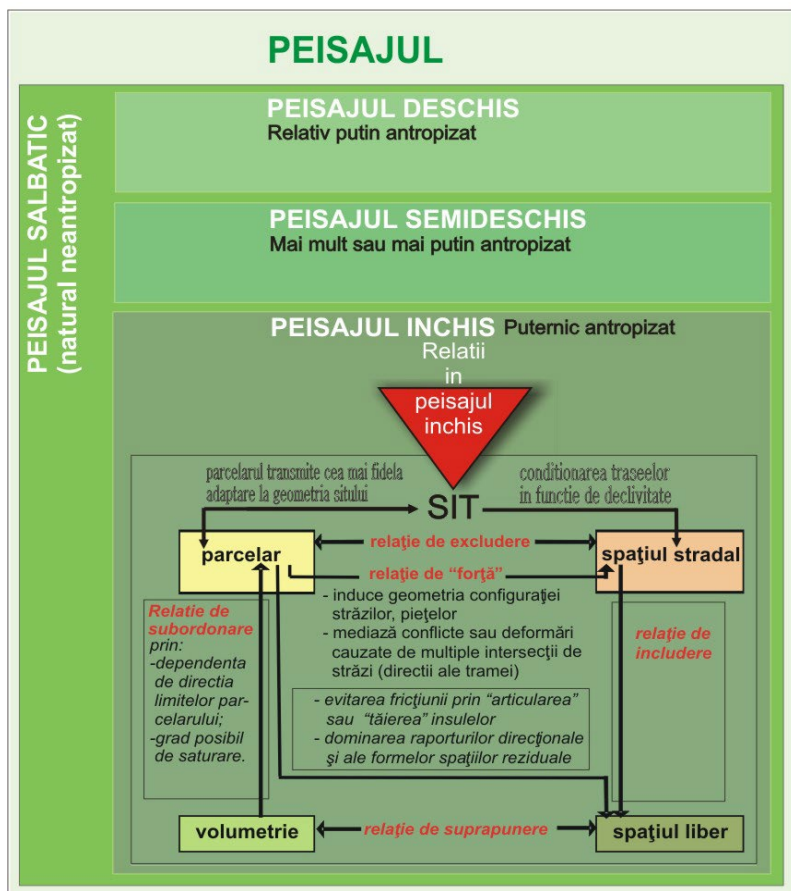

Fig.IV.15 –
Relații de intercondiționare în cadrul peisajului

- Calitate urbană
 - revitalizarea centrelor istorice
 - conservarea clădirilor istorice
 - managementul deșeurilor
 - echitate socială
 - campanie *buy local*
 - clădiri sustenabile
 - grădini publice didactice
 - spiritul locului
- Convivialitate
 - strategia turismului sustenabil
 - festivaluri enogastronomice
 - publicații *città slow*

Comentarii si concluzii

În cadrul peisajului ca proces și concept integrator, așezările umane alcătuiesc o rețea care face parte integrantă din peisajul arealului geografic, în relație cu raportul *peisaj interior – peisaj exterior*. Documentele politice fac trecerea de la peisajul nedefinit la peisajul cultural / trecerea de la obiect la rețea.

Trecerea de la relația *așezare - peisaj* la rețeaua de așezări într-un peisaj mai amplu care creează entități de definire, analiză și corelare a dezvoltării – la scară medie, ia considerare interdependențele între parcelar, volumetrie și spațiul liber.

CAPITOLUL 5

ASPECTE ALE DINAMICII RELAȚIEI URBAN - RURAL ÎN CADRUL PEISAJULUI CONTEMPORAN

5.1. PEISAJUL RURALITĂȚII CONTEMPORANE ÎN ȚĂRILE EUROPENE

În contextul actual, ponderea urbanului față de rural este de 70% în favoarea urbanului în majoritatea țărilor europene, iar ruralul tradițional a cunoscut modificări structurale și funcționale importante prin reducere și conversie în urban, multe din țările europene nemaiavând de fapt o civilizație tradițională autentică.

Agenda Teritorială a Uniunii Europene “Spre o mai competitivă și durabilă Europă a regiunilor”⁸⁵ adoptată cu ocazia Reuniunii Ministeriale Informale privind dezvoltarea urbană și Coeziunea Teritorială (Leipzig, 24 – 25 mai 2007), prin care se susține strategia Lisabona Göteborg privind creșterea competitivității și coeziunii, afirmă prioritățile dezvoltării teritoriale asupra spațiului rural:

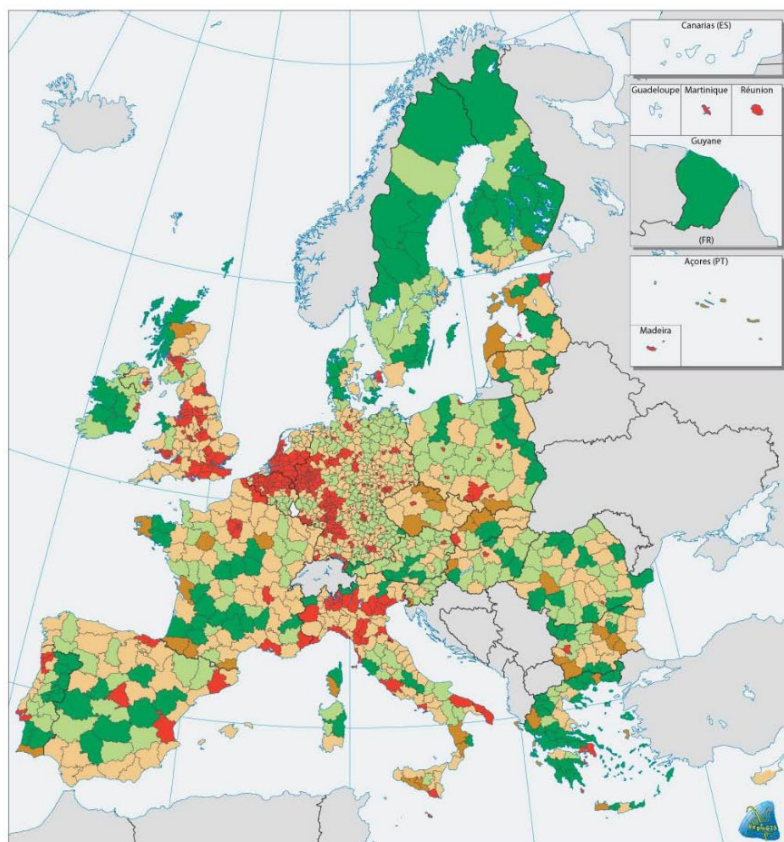
1. Întărirea Dezvoltării Policentrice și a Inovării prin rețeaua de Regiuni/ Aglomerații Urbane, și Orașe – inclusiv în sensul în care orașele cu funcțiuni regionale, ca parte a unui model policentric, ar trebui să coopereze cu alte orașe din zone periferice și rurale
2. Necesitatea unor noi forme de parteneriat și guvernanta între Ariile Rurale și Urbane
3. Promovarea clusterelor regionale de competiție și inovare în Europa, pentru ca Regiunile /Aglomerațiile Urbane de diferite mărimi, orașele mici și mijlocii ca și ariile rurale, prin cooperare cu alte autorități, chiar și din alte țări, să își întărească identitatea

⁸⁵ ESPON, Raportul final 1.1.2. privind “Relațiile urban – Rural în Europa”, 2008, pp. 35 - 37

- și specializarea internațională pentru a deveni mai atractive pentru investiții
4. Întărirea și extinderea rețelei trans-europene cu o atenție acordată accesului la informație, la tehnologiile de comunicație și la serviciile de interes general în ariile rurale și periferice, valorificarea oportunităților pentru dezvoltarea producției de energii neconvenționale, descentralizate, sigure și prietenoase față de mediu.
 5. Promovarea unui management trans-european al riscurilor, incluzând impactul schimbărilor climatice prin dezvoltarea și intensificarea politicii de coeziune teritorială, în special cu respectarea consecințelor strategiilor de adaptare diferențiată
 6. **Întărirea structurilor ecologice și resurselor culturale ca valoare adăugată pentru dezvoltare – pentru conservarea diferitelor identități culturale, a valorilor naturale și a peisajelor culturale**, în special în zonele rămase în urmă sau care suportă schimbări structurale.

În spiritul acestor priorități, se impun câteva principii fundamentale:

- protecția mediului natural și a patrimoniului;
- acțiuni integrate, conform principiului *think global, act local*;
- consultarea și implicarea populației;
- valorizarea ariilor culturale productive reale, a celor care au urme de agricultură seculară și tradițională;
- reconsiderarea ariilor intercluse urbanului de la cele abandonate la cele sălbatice, a celor cu spații verzi, a celor care atestă istoria și arheologia, precum și a ariilor de contact cu urbanul, în diversele sale accepțiuni de urban istoric, periferic, turistic etc, prin urmare de relaționare, chiar și la distanță sau de relație imaterială, cu cadrul construit (chiar și virtuale, în general contra globalului);
- valorizarea sistemelor care pot constitui eco / bio-regiuni;

1.17 Tipologia urban-rural a celor 3 regiuni NUTS

- Regiuni predominant urbane
- Regiuni rurale intermediare, apropiate de orase
- Regiuni rurale intermediare, regiuni indepartate
- Regiuni predominant rurale, apropiate de orase
- Regiuni predominant rurale, regiuni indepartate
- Lipsa informatiei

Surse: OECD, Eurostat, EuroGeographics, EEA, JRC, REGIO-GIS
 Apropiate de orase: cel puțin 50% din populația regiunii trăiește la mai puțin de 1 ora de drum pe sosea, spre un oraș cu cel puțin 100 000 de locuitori

0 500 Km

© EuroGeographics Asociația pentru frontierele administrative

Fig.1 - Tipologia Urban – rural a celor trei regiuni NUTS⁸⁶

⁸⁶ *Nomenclature of Territorial Units for Statistics*, Nomenclator pentru unități teritoriale al Uniunii Europene

- **reconsiderarea tuturor sferelor proiectuale referitoare la ruralitate, cum ar fi difuzarea relațiilor, interne și externe, sfera ruralității încă vii, toate sferele între care se pot stabili noi relații pentru a se ajunge la contexte de viață rurale sau urbane noi;**
- **punerea accentului pe aspectele de tip social și relațional, pe percepția socială a peisajului și pe conceptul și activitățile relative la ideea cadrului de viață din care derivă ulterior experiența învățării reciproce și amicale, cu procesualitatea învățării, a valorizării și a propunerilor, comune și participative.**

Anul 1995 aduce un impuls în abordarea peisajelor europene, prin Raportul de mediu al Agenția Europeană de Mediu - Protocolul de la Dobris, care se referă într-un paragraf mai larg la starea peisajelor. Bogăția și diversitatea peisajelor rurale europene este o caracteristică a continentului. Nu există niciun alt loc în care interacțiunea omului cu natura să fie atât de variată, de contrastantă. În pofida schimbărilor la scară foarte mare, a industrializării și urbanizării, rămâne încă mult din diversitatea care dă un caracter definit și identitate țărilor, regiunilor și zonelor locale. Se impune a lua în considerare:

- diversitatea peisajelor ca element determinant pentru identitatea locală cu toată diversitatea regională
- puternica și rapida degradare a acestei diferențieri și implicit a identității europene.

În fig.2, apare evidentă influența configurației spațial-teritoriale a aglomerațiilor și culoarelor de transport asupra dinamicii dezvoltării economice și a extinderii modelului cultural urban. Analizând dinamica urban rural în Belgia⁸⁷, remarcăm influența marilor direcții de transport și felul în care s-au exprimat modelele urbane.

⁸⁷ ESPON, Final Report 1.1.2, Urban-rural relations in Europe Editat de Christer Bengs, Kaisa Schmidt-Thomé, Centre for Urban and Regional Studies, Helsinki University of Technology, 1999. citat Merenne,B., Van der Haegen.,van Hecke, E. (1998)""Belgie ruimtelijk doorgelicht", Brussel

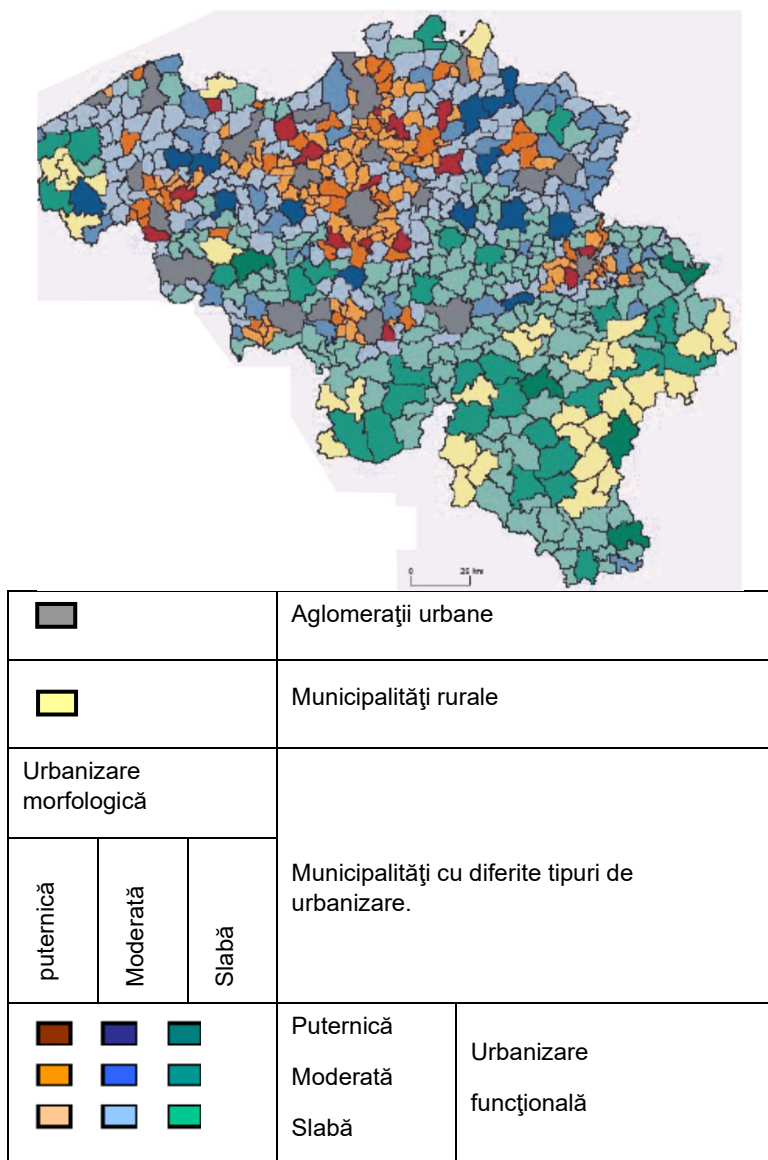

Fig.2 - Belgia – Dinamica relației urban - rural

Fig.V. 3
Europa – un mozaic cu zone aflate în lumină și penumbră

O imagine nocturnă din satelit a Europei prezintă și accentuează contrastele induse între ariile metropolitane sau zonele puternic industrializate și zonele rurale, urmare a fenomenului globalizării. Lumini și umbre, strălucire și întuneric evidențiază realitatea în care trăim, care include atât strălucirea modelului dominant al dezvoltării globalizante, cât și lumea latentă dar difuză, care persistă încă și se manifestă în zonele aparent întunecate, ale satului contemporan. Italo Calvino, în lucrarea sa “*Int’ ubagu*” - “Din Întunecime”⁸⁸ abordează metaforic problema lumii latente care trăiește în întuneric, exclusă și neglijată, reliefând semnificația pe care umbra și întunericul, contrastând cu strălucirea luminii – *l’ apricu*, o au pentru devenirea lumii.

⁸⁸ Roberto Bertoni, *Int’abrigu, int’ubagu* - Discorsi su alcuni aspetti dell’opera di Italo Calvino, Edizioni Studio Tezi, Torino, 1993, pp. 157 - 159

În același sens, Lewis Mumford, în 1961, definind satul ca “o asociere permanentă de familii și vecini, păsări și animale, case și hambare, toate înrădăcinate în solul străvechi, în care fiecare generație formează un strat cultural pentru următoarea generație”, afirma: “doar în ultimul ceas, atunci când satele dispar într-un ritm rapid, putem afirma că orașele datorează acestora energia și grija iubitoare care au făcut posibilă dezvoltarea omenirii”⁸⁹.

Proiectul RURALMED, Italia

În cadrul Proiectului RURALMED – peisajele ruralității contemporane mediteraneene, arhitecții Rita Micarelli și Giorgio Pizzioli pornesc de la ideea de regăsire a unor locuri pentru a pune în valoare procesul de cunoaștere experimentală, prin intermediul peisajului în locuri unde ruralitatea originară, tradițională mai este încă prezentă, și care devin adevărate laboratoare și ateliere de experimentare, în procesul de descoperire activă a peisajului, pentru a deprinde “arta de a locui în teritoriu și de a apropria prin cunoaștere semnificațiile sale”⁹⁰. Restaurarea grădinii botanice în curtea vechiului spital din Bagno a Ripoli, provincia Florența, astăzi restaurat și refuncționalizat ca hotel pentru tineret, și muzeu, a făcut parte din cadrul acestui proiect vast. Grădina, cu o suprafață de cca 8000mp, formată din măslini și pomi fructiferi, dar și din plante aromatice și plante medicinale, adăugate după restaurare, se înscrie într-un peisaj colinar, un peisaj al tensiunilor în care urbanul și ruralul se întâlnesc, generând locuri unde proiectul pesagistic devine complex, pornind de la valorificarea în cadrul unei rețele din care fac parte izvorul și sistemul de captare a apelor pentru irigații folosit pentru serviciile fostului spital, precum și clădirea spitalului antic.

Proiectul a demonstrat:

- programarea și reorganizarea culturală a patrimoniului și a culturii locale tradiționale,
- întreținerea și valorizarea continuă a peisajului istoric

⁸⁹ Lewis Mumford, *The Myth of the Machine*, vol. I, pg. 234, Harcourt Brace Jovanovich, 1970

⁹⁰ Rita Micarelli și Giorgio Pizzioli, *Ruralmed – I paesaggi della ruralità contemporanea*, Edizione Atelier dei Paesaggi Mediteranei, Pescia, Italia, 2008, pg. 47

- dezvoltarea inițiativelor participative de gestiune a resurselor din partea cetățenilor, atât a celor care vizitează un tomp mai scurt, cât și a celor stabiliți acolo de mai mult timp
- promovarea activităților de formare profesională specifică pentru turismul sustenabil în relație cu peisajul și patrimoniul.

Fig.V. 4 –
Ruralmed – restaurarea grădinii botanice din Bagno a Ripoli, Italia

Aspecte ale dinamicii ruralității în Olanda

Dinamica ruralității în Olanda care este, după criteriul morfologic, 80% urbană, după criteriul economic, 90% urbană, după criteriul calității populației, 100% urbană⁹¹, comportă în relație cu urbanul anumite specificități pe care le vom aborda în continuare.

Urk, comunitate milenară cu proprii cutume

Urk este una dintre puținele orașe ale Olandei care se poate mândri cu o istorie milenară, fiind situată pe o veche insulă, *a terra ferma*, unde locuitorii își respectă încă propriile cutume, care uneori sunt extreme de diferite de cele existente la nivel național. Terenurile nu sunt delimitate prin curți și garduri, locuitorii și autoritatea locală au un sistem radio de comunicație, iar pescarii pleacă în larg purtând pulovere având ca model pe ele emblema orașului, spre a le fi recunoscute trupurile în cazul când acestea vor fi aduse la mal, în cine știe ce zonă a țărmului Mării Nordului.

Spiritul apartenenței la comunitate se reflectă și în atitudinea față de reabilitarea clădirilor istorice. La reabilitarea acestui ansamblu de trei locuințe de pescari, datând din secolul al XIX-lea, aflat într-o stare avansată de degradare, datorită faptului că materialele de construcție inițiale fuseseră modeste, ca și conformarea spațiului interior, și acesta deosebit de modest, încăperi cu înălțimea liberă de 2.20m am pornit de la ideea păstrării doar unei singure fațade originale, cea cu fronton din cărămidă, singura posibil a fi păstrată. Prin coborârea nivelului de călcare cu două trepte am obținut o înălțime de nivel acceptabilă, 2.45m, iar din cele trei locuințe extreme de modeste – case de pescari săraci – am reformat o singură locuință. Ferestrele din fațada cu fronton, o intervenție ulterioară, care nu respectau proporțiile celorlalte goluri și au fost reformatate în spiritul locului. Materialele de construcție și detaliile, atât cele interioare cât și cele exterioare au urmărit caracterul identitar, fiind executate după modelele existente la alte case din zonă.

⁹¹ Doina Cristea, *Satul ca Peisaj Cultural*, în *Urbanismul*, nr.2, pg. 49

Fig.V. 5 –
Urk, o comunitate milenară care își păstrează propriile cutume

Fig.V. 6 -
Ansamblul celor trei locuințe de pescari din sec.al XIX-lea, înainte de restaurare

Fig.V. 7 -
Inaugurarea ansamblului, 1998, Biroul de Arhitectură Cornelis de Jong,
Middenbeemster

Rețeaua de poldere Beemster, Graft - De Rijp, Purmer

Beemster, monument UNESCO din 2000, Schermer și Graft – De Rijp fac parte din rețeaua de poldere realizate în secolul al XVII-lea, cu puternice influențe din arhitectura Renașterii italiene, atât în ceea ce privește clădirile, cât și parcellarul. Întreaga politică planologică urmărește accentuarea caracterului zonei, prin păstrarea caracterului agrar, întreținerea grădinilor și prin restaurarea și refuncționalizarea vechilor case tradiționale, cu păstrarea riguroasă a materialelor, detaliilor și a paletei coloristice.

Fig.V.9 -
Reabilitare Lunchroom De
Walvis, De Rijp, înainte de
restaurarea din anul 1997

Fig. V. 10
Imaginea Polderului Graft De
Rijp

Fig.V. 11
« De Walvis »,
De Rijp,
interior

Fig.V. 8 -
Imagine după restaurare,
Biroul de Arhitectură Cornelis de Jong, Middenbeemster

La restaurarea unei clădiri vechi de la începutul secolului al XIX – lea din De Rijk, intervenția a căutat lărgirea spațiului interior la mansardă, prin adăugarea unor timpâne, rezultând un acoperiș în două ape, iar la fațada principală s-a adăugat frontonul cu decorație tipică pentru casele *empire* din acea perioadă. Numele clădirii, “*De Walvis*”, *Balena* face o trimitere la vânătoria balenelor din zona polară, la începutul secolului al XVII-lea, fapt căruia i s-a datorat prosperitatea deosebită a acestui polder în acea perioadă.

Reabilitarea frontului estic al Pieței centrale Koemarkt, Purmerend

La inițiativa asociației IGOP – s-au facut studii de reamenajarea pieței centrale a orașului Purmerend. Clădirea restaurantului chinezesc de pe frontul estic al pieței a fost demolată și a fost construit un ansamblu de locuințe cu apartamente de lux, realizat de Biroul de Arhitectură Cornelis de Jong, Middenbeemster, care a propus o intervenție cu două volume, cu un ritm al frontului integrat în frontul existent prin mimetism.

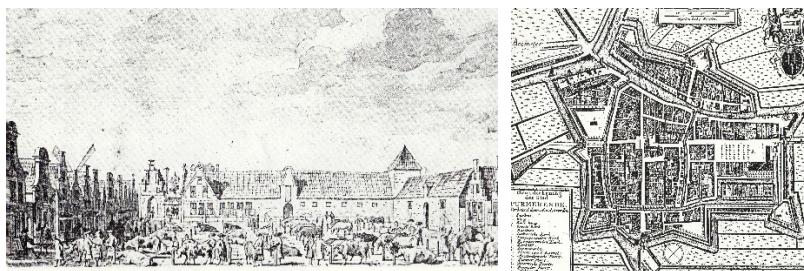

Fig.V.12 - Koeienmarkt - piața veche a polderului Purmer, 1775

KOEMARKT													
HUISNUMMER	44-42	40	38-36	34	32	30	28	26,24	22	20	18	16	
CODE_PAND	012	011	010a-010b	009	008	007	006	005	004	003	002	001	
RIJKS_MONUMENT	—	—	—	JA	—	—	—	—	—	—	—	JA	
AANBEVELING IGOP	2	2	4	1	2	2	2	2	2	3	2	1	

Fig.V.13 - Analiza frontului pieței centrale Koemarkt, Purmerend, 1995

Fig.V.14 - Imaginea frontului după reabilitare, 2002
(Biroul de Arhitectură Cornelis de Jong, Middenbeemster)

Fig.V.15 -
Detaliu de tâmplărie

Fig.V.16 - Imaginea din 1994, cu
vechiul restaurant

De Stolpboerderij, locuința tradițională din nordul Olandei - Beemster

Beemster, monument UNESCO din 2000, Schermer și Graft – De Rijk fac parte din rețeaua de poldere realizate în secolul al XVII-lea, cu puternice influențe din arhitectura Renașterii italiene, atât în ceea ce privește clădirile, cât și parcellarul. Întreaga politică planologică urmărește accentuarea caracterului zonei, prin păstrarea caracterului agrar, întreținerea infrastructurii verzi și prin restaurarea și refuncționalizarea locuinței tradiționale, de stolpboerderij, construcție tipică acestor regiuni, cu păstrarea riguroasă a materialelor, detaliilor și a paletei coloristice.

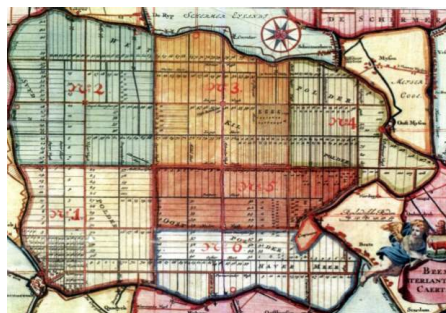

Fig.V.17 Polderul Beemster, sit monument UNESCO, din 2001, fiind unic prin păstrarea parcellarului original din 1630

Fig.V. 18

Parcelarul original delimitat de o rețea de de canale, diguri și poduri

Fig. V.19

Stolpboerderij, locuință tradițională tipică pentru Olanda de Nord, tipologii diferite, cu păstrarea funcțiunii originale, foto: Floor de Jong

Fig. V.20
De Meerwaarde, conversie funcțională,
Biroul de Arhitectură Cornelis de Jong,
Middenbeemster

Fig. V.21
De Meerwaarde,
Interior cu structura de tip vierkant

Fig. V.22– Locuințe în ansamblul
“Beemster Lusthoven”, reconstrucție a
vechilor reședințe cu grădină, dispărute
după revoluția franceză

Fig. V.23–
Primăria Beemster, 1995, Biroul de
Arhitectură Cornelis de Jong,
foto: Floor de Jong

Fig. V.24
Locuințe noi în Beemster – Ansamblul
Uilenhoeve –, construit pe locul unei
vechi păduri în Beemster

Fig. V.25
„De Bellefleur”, Uilenhoeve,
Middenbeemster

Fig.V. 26 –
Elementul piramidal specific peisajului rural al Beemsterului,
în luna mai, foto: Floor de Jong

Urbanizarea polderului Hoofddorp

Diferită de cazul polderelor Beemster, Purmer și Graft de Rijk este situația polderului Hoofddorp, unde procesul masiv de urbanizare a fost un sacrificiu al ruralului în favoarea unui puternic urban, criticat deseori, dar care a tractat economia Olandei foarte puternic, prin construirea Aeroportului Schipol.

Peisajul rural olandez, cultural prin excelență, a fost creat prin combinarea ingeniozității umane și naturale, conturate de-a lungul secolelor. Forțe și contraforțe, construcții, demolări, inundații și îndiguiri, cultul naturii și cedarea în fața naturii, toate acestea au modelat în timp acest peisaj. Individualizarea și recunoașterea fragmentelor din teritoriu prin caracteristicile specifice, în sensul unei atitudini de continuitate, sunt elemente esențiale în perpetuarea acestei configurări teritoriale ca un model complex, dinamic, un model care se poate numi “a locui în teritoriu”

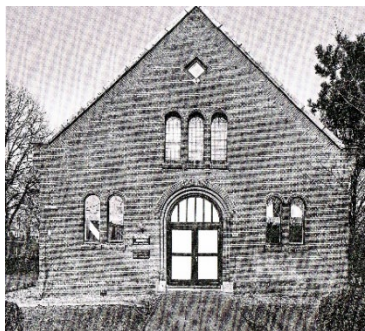

Fig.V.20 - Imagini din Hoofddorp, înainte de construirea aeroportului

Fig.V.21 - Imagini după construirea cartierului Schipol

5.2. ASPECTE ALE DINAMICII PEISAJULUI RURAL ÎN ROMÂNIA

Cazul României este specific în condițiile în care aici se păstrează încă un tradițional autentic, care solicită o sensibilitate și studii pe rural tradițional care trebuie înțeles în alți parametri.

România este cea mai mare țară din Uniunea Europeană ca populație rurală și ca populație agricolă. Ruralitatea românească contemporană, care încă își păstrează în anumite zone caracterul profund arhaic, tradițional, oferă o serie de elemente specifice care țin de cultura imaterială și care pot fi percepute și analizate doar în perspectivă

transdisciplinară: urma vizibilă pe munte a unui traseu de transhumanță sau un cuvânt specific unei anumite zone, împreună cu întregul grup natural de cuvinte care alcătuiesc familia lui originară, cu istoria semnificațiilor, a lucrurilor pe care le reprezintă, a faptelor de civilizație pe care le exprimă sunt doar câteva dintre acestea.

Lucian Blaga considera că aveam de-a face cu o „unitate stilistică” și anumiți factori care o condiționează: „stilul, mănunchi de sintagme și de motive, pe jumătate tănuite, pe jumătate revelate, este coeficientul prin care un produs al spiritului uman își dobândește demnitatea supremă, la care poate aspira.” Problema unității stilistice este destul de dificilă întrucât sunt implicate și alte aspecte care nu țin de cunoașterea rațională. Stilul este generat în mod conștient, dar formele pe care le ia țin prea puțin de „ordinea determinațiilor conștiente”⁹². Inconștientul uman atribuie spațiului structuri și forme determinate în asemănare cu indeterminația și plasticitatea capricioasă aspațiului și timpului pe planul sensibilității conștiente”⁹³. Aceasta este ipoteza de bază de la care autorul pleacă pentru a forja conceptul de 'Matrice stilistică'.

În acest sens, se arată că o comunitate care locuiește, din timpuri străvechi, într-un anumit areal geografic, reflectă, în inconștientul său colectiv, anumite caracteristici topografice ale arealului respectiv, precum și caracteristici sociale și religioase, de ordin istoric tradițional, ale comunității respective. În acest mod, ia naștere un areal geocultural care înglobează, în inconștientul colectiv al comunității respective, nu numai caracteristicile geografice și de mediu ci și tradițiile. Arealul geocultural este numit de Blaga *Matrice stilistică*.

În plus, un factor deosebit de important ce caracterizează o *Matrice stilistică*, este timpul psihologic al unei comunități geoculturale. În paranteză trebuie amintit că timpul psihologic al unui subiect uman, individual sau colectiv, nu se identifică niciodată cu timpul fizic. El, timpul psihologic, este un rezultat al unui tipar de percepție subiectivă, format de-a lungul istoriei, pe baza complexului de factori care formează tradiția. Astfel, o Matrice stilistică devine un complex spațio - temporal colorat și individualizat de tradiție.

⁹² Lucian Blaga, *Trilogia Culturii*, Editura pentru Literatură Universală, 1969, pg. 95

⁹³ Lucian Blaga, idem, pg.109

Depășind sfera filosofiei blagiene, Ernest Bernea⁹⁴ descifrează în lumea satului românesc un mod specific de a gândi, expresie a unei mentalități și coordonate etnice specifice. Spațiul și, implicit, peisajul apar ca fiind consubstanțiale omului. Intimitatea cu spațiul originar, integrat în cel cosmic este semnul experimentării pe plan interior a naturii calitative a spațiului, generatoare a unei frumuseți și armonii active în plan potențial. În această lume de agricultori și păstori, chipurile și sensurile, ritmurile timpului sacru sau profan, date de ciclicitatea unor fenomene naturale sau unor sărbători religioase sau laice, capacitatea de ordonare și abstractizare, de a crea forme tip, prin care concretul dobândește o altă funcție și o semnificație aparte în procesul de cunoaștere sunt doar câteva aspecte relevante care fac ca „satul românesc tradițional să constituie un zăcământ rar de date, forme și valori etnice, fiind reflexul unei societăți evolute, în interiorul căruia s-au păstrat depuse în timp, elemente și forme străvechi, milenare.” (Bernea, 1966)

Bernea surprinde ideea că tradiționalul, dincolo de a fi un simplu stil, este un mod de a trăi, al unei anume comunități și în acest context, conservarea patrimoniului tradițional nu poate fi redus la câteva exemple particulare relevante cărora li se atribuie o anume importanță, ci trebuie considerat în toată complexitatea lui, integrat unui sistem de relații prin care el își atinge forma și semnificația. Este vorba deci de susținerea și regenerarea continuă a unei întregi culturi care a produs acest tradițional, fără de care pura conservare a unor monumente devine doar un gest veleitar.

În aceste condiții, în contextul priorităților formulate prin Agenda Teritorială „Spre o mai competitivă și durabilă Europă a regiunilor” adoptată cu ocazia Reuniunii Ministeriale Informale privind dezvoltarea urbană și Coeziunea Teritorială (Leipzig, 24 – 25 mai 2007), prin care se susține Strategia Lisabona - Göteborg privind creșterea competitivității și coeziunii, pentru spațiul rural românesc se impune o abordare care să țină cont de specificul relației rural urban în România. Doina Cristea, în *Decalogul spațiului rural*⁹⁵, consideră ca prioritare:

⁹⁴ Ernest Bernea, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Editura Humanitas, 2009

⁹⁵ Doina Cristea, *Un decalog al dezvoltării spațiului rural*, în *Urbanismul*, nr.2, 2009

- I. înnoirea definiției tradiționale a spațiului rural și reconsiderarea acestuia în corelație și nu în opoziție cu spațiul urban;
- II. diferențierea spațiului rural în funcție de relația acestuia cu aglomerațiile urbane, și conturarea unor „poli verzi” la nivel regional și național de concentrare a activităților de conectare la circuitele comerciale internaționale și de cercetare;
- III. adoptarea modificării criteriilor de diferențiere dintre urban și rural și utilizarea indicatorilor EUROSTAT și ESPON;
- IV. acceptarea accelerării procesului de urbanizare;
- V. Înțelegerea „urbanizării” ca un proces diferențiat și relaționat cu evoluția sistemului urban, cu influențe clare asupra dezvoltării teritoriale la toate palierele;
- VI. înțelegerea relației între politicile de susținere a modelelor diferențiate de urbanizare și dezvoltarea policentrică;
- VII. promovarea unor forme moderne de asociere și de parteneriat între comune și aglomerațiile Urbane, orașele mici și mijlocii;
- VIII. conservarea identității culturale, a valorilor naturale, în special în zonele rurale care suportă transformări structurale, atât local, cât și prin crearea unor parcuri tematice subregionale;
- IX. punerea în valoare a potențialului rural de dezvoltare a producției de energii neconvenționale;
- X. protecția teritoriului de riscurile naturale și de efectele negative cauzate de urbanizare, marile lucrări de infrastructură și schimbările climatice.

Un exemplu de implementat și în alte zone este „Programul de protecție a patrimoniului Rîmetea”, lansat acum mai bine de douăzeci de ani, pentru a proteja patrimoniul arhitectural al localității, care ulterior, a primit statutul de „zonă arhitecturală și urbanistică protejată”, pentru întregul intravilan din Rîmetea. Lucrările de reabilitare au asigurat nu numai locuri de muncă pentru locuitori, dar le-au oferit posibilitatea de a învăța tehnici profesionale și meșteșuguri specifice, de a transmite practicile tradiționale (vezi Fig.V.21).

Analizând raportul peisajului construit cu peisajul natural, se sesizează diferite tipuri de gradări ale acestuia, care trebuie avute în vedere prin accentuarea lui în abordarea situațiilor de inserții în peisaj, funcție de context. (vezi Fig.V.22)

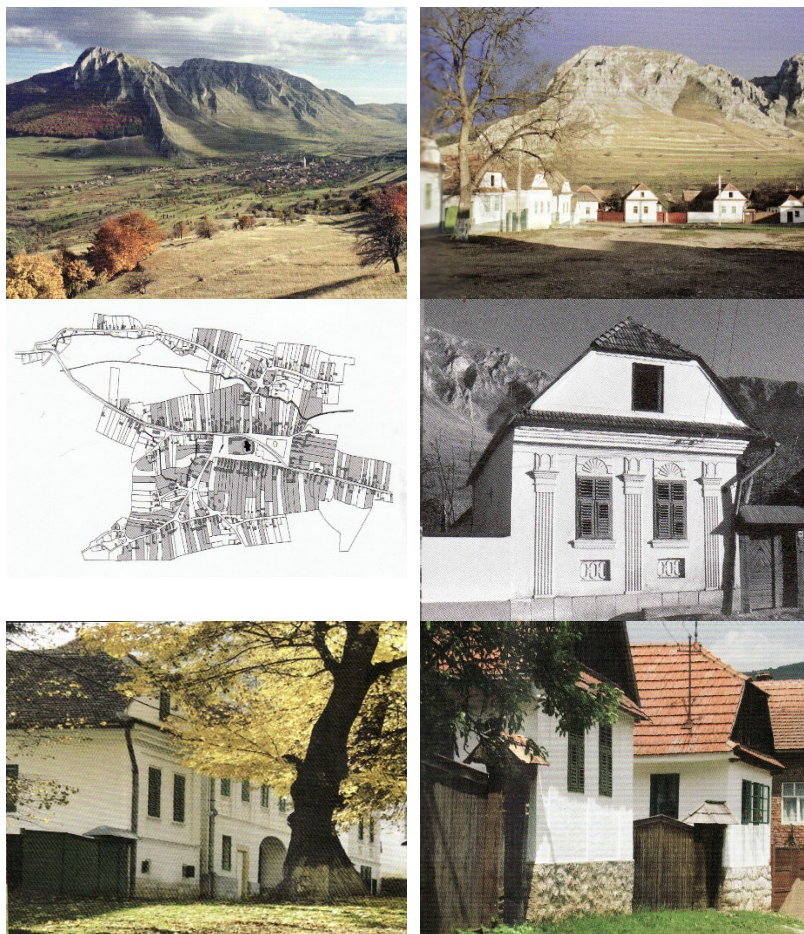

Fig.V.21 - Revitalizarea și refuncționalizarea patrimoniului architectural
în relație cu Peisajul, Rîmetea

Fig.V.22 - Relația peisaj natural – peisaj construit

5.3. ASPECTE ALE DINAMICII PEISAJULUI URBAN CONTEMPORAN

În cadrul aspectelor legate de dinamica peisajului urban în relație cu peisajul rural, este demnă de remarcat persistența unor modele din arhitectura tradițională sau din arhitectura modernă, care denotă viabilitatea acestora și potențialul lor de reconfigurare în contextul urban actual.

Tributară la origine arhitecturii tradiționale, prin prima generație de locuințe de târg, clădirile de locuit orășenești au perpetuat matricea genetică de origine sătească. Denaturarea prin proiectarea tipizată a anilor '80 sau prin proiectele fără arhitect realizate din 1990 până în prezent, lipsa oricărei afinități cu rețeaua de modele din zona pentru care au fost elaborate, au condus, implicit, la depersonalizarea repertoriului local de modele și alterarea peisajului. Coerența materialelor folosite la locuințele

sătești și de târg din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea denotă, însă, dovada certă a unei continuități a acestor modele.

Fig.V.23 –
Proiectul Green Village,
Raymond Unwin,
Art of Building a
Home, 1901

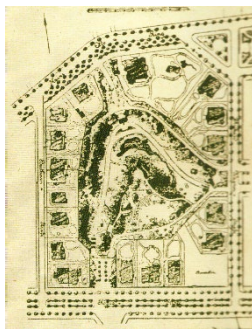

Fig.V.24 - Parcul din
Magdenburg,
arh. Homann, apud.
Cincinat Sfințescu,
Urbanistica Generală,
partea I, București
1933, p.276

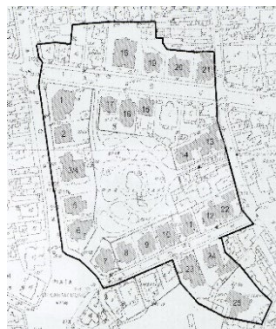

Fig.V.25 –
Lotizarea Ioanid

Exemple notorii de parcelări din perioada interbelică, cum ar fi parcelarea Jianu, Vatra Luminoasă, Cotroceni, sau modelul Parcului Ioanid, parcelare de la începutul secolului al XX - lea, reluând tipologia grădinii publice înconjurată de un spațiu construit deschis către aceasta, proiectate și realizate sub influența conceptelor orașului - grădină, constituie modele potențiale în abordările contemporane.

Hanna Derer analizează ansamblul Vatra Luminoasă, remarcând calitatea de sistem consolidat ce rezultă din unitatea întregului ansamblu, care prin varietatea fronturilor și a tipurilor și subtipurilor de locuințe, prin amplasarea scuarurilor ca accente și repere în organizarea traseelor, constituie un exemplu de „relație optimă între arhitectură și urbanism”.⁹⁶

⁹⁶ Hanna Derer, *Bucureștiul ca temă cu variațiuni în București* – Stop cadrul!, Editura UAUIM, București, 2007

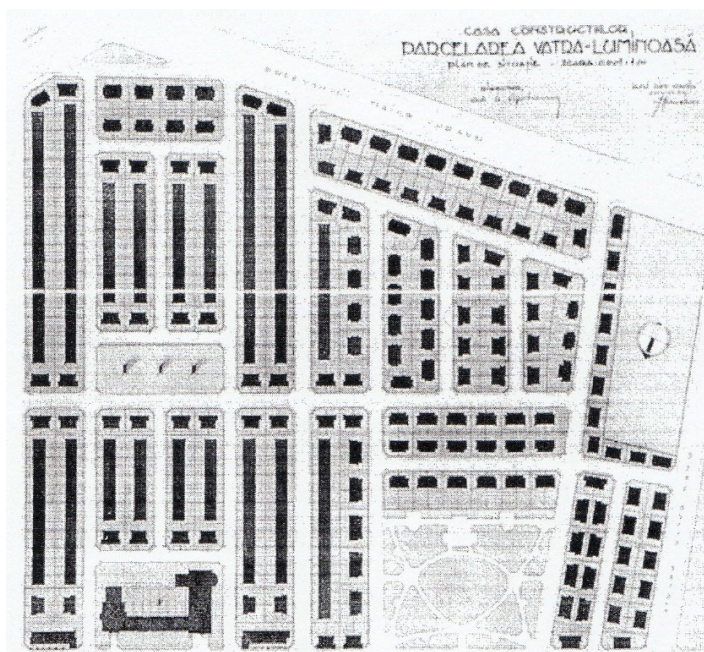

Fig.V.26 - Ansambluri ale arhitecturii moderne, sisteme consolidate constituind modele viabile și astăzi – Vatra Luminoasă, București, 1933

Fig.V.27 –
Bijlmermeer, ansamblu din anii '60,
demolat în 2001, Zaandam,
Noord – Holland, Olanda

Fig.V.28 -
Preferință pentru modele de cartier
VINEX⁹⁷,
Den Oss și Drenthe, Olanda, 1998

Modelul locuințelor colective dezvoltate pe înălțime, anonimizante și, de cele mai multe ori, costisitoare sub aspectul întreținerii, a fost sortit eșecului în țările occidentale. În Olanda, tipologii precum cartierul Bijlmermeer din Zaandam, (vezi Fig. V.27), ansamblu locuit în ultimii douăzeci de ani dinaintea demolării sale, doar de o populație alohtonă extrem de săracă, au fost abandonate, oferind prioritate modelelor de locuire ieftină de tip duplex cuplat sau înșiruit - VINEX (vezi Fig.V.28).

⁹⁷ VINEX – Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra, un memorandum de amenajare a teritoriului din 1991 al Ministerului Olandez al Locuinței, Amenajării Teritoriului și Mediului. Acest memorandum, o continuare a celui de-al patrulea memorandum privind amenajarea teritoriului din 1988, stabilește principiile pentru construcția de noi terenuri pentru locuințe pentru perioada 1 ianuarie 1995 - 1 ianuarie 2005.

Fig.V.29 – Ansamblul Pruitt Igoe, arh. Minoru Yamasaki, construit între 1951 - 1955 în St. Louis, Missouri, Statele Unite, demolat între 1972 - 1976

Relevant în acest sens este și cazul ansamblului Pruitt Igoe (vezi Fig.V.29), care, deși inițial a fost considerat un progres în modernizarea urbană, oferind o creștere a nivelului de confort comparativ cu zonele defavorizate existente la momentul construirii, el a cunoscut rapid o degradare, datorată mai multor factori de ordin social-economic dar și de proiectare, printre care amenajarea peisageră care, deși menită să facă din Pruitt-Igoe "clădiri - turn în parc", a fost eliminată din planul final, terenul liber dintre turnuri rămânând ulterior în paragină⁹⁸.

⁹⁸ Ramroth, William G. (2007). *Planning for Disaster: How Natural and Man-made Disasters Shape the Built Environment*. Kaplan Publishing

5.4. INFLUENȚA MANAGEMENTULUI PATRIMONIULUI NATURAL ASUPRA DEZVOLTĂRII SPAȚIALE

Problema realizării, menținerii și extinderii unui sistem de spații verzi se impune în condițiile actuale mai mult ca oricând.

În aceeași perioadă în care Le Corbusier descria rolul vegetației în proiectul urban, indicând parcul Monceau din Paris ca exemplu pentru o zonă verde modernă, o adevărată pădure sălbatică, iar Frank Lloyd Wright realiza proiectul *Broadacre City*, conformând terenul într-o tramă de loturi în care geometria sinuoasă a elementelor naturale se îmbină cu serialitatea regulată a construitului, Cincinat Sfințescu afirma: „Să sporim cât mai mult spațiile verzi publice, cele plantate sau cele agricole, pentru a asigura verdeața copilului, grădina iubitorului de natură, pajiștea sportivului și verdeața pentru camping.” În ceea ce privește tradițiile și clima sa pentru a-și păstra identitatea și pentru a preveni fenomenul insulelor de căldură urbană, urmând teoriile urbanistice remarcabile de la începutul secolului al XX-lea, Bucureștiul ar trebui să devină un adevărat *urbs in horto* și nu doar un *hortus in urbe*.⁹⁹

Din păcate, acest principiu a fost neglijat începând cu anul 1986, când operațiunea de demolare foarte agresivă a afectat o parte din centrul Bucureștiului. În plus, după 1990, se înregistrează o creștere explozivă a dezvoltărilor imobiliare incorect structurate și prost gestionate, ceea ce a generează probleme complexe, suprafața parcurilor urbane reducându-se cu 34,5%¹⁰⁰.

Aceste noi inserții urbane au ignorat criteriile privind orientarea și alte aspecte, precum parametrii meteorologici, cauzate de schimbările climatice. Prin urmare, au apărut diferite tipuri de conflicte, peisajul urban

⁹⁹ C. Sfințescu, *Pentru București, Noi studii de urbanism*, Institutul de Arte Grafice ”Bucovina”, 1932, pg.204

¹⁰⁰ Pătroescu et all, *Land use change in the Bucharest metropolitan area and its impacts on the quality of the Environment in the residential developments*, Forumul Geografic, 10, pp. 54-60

existent fiind afectat de schimbări semnificative în ceea ce privește condițiile naturale, climatice și hidrologice, toate cu consecințe dramatice asupra confortului uman.

Fig.V.30 - Le Corbusier, La ville verte, 1935 Vegetation role in the Urban Design <http://ocs.editorial.upv.es>

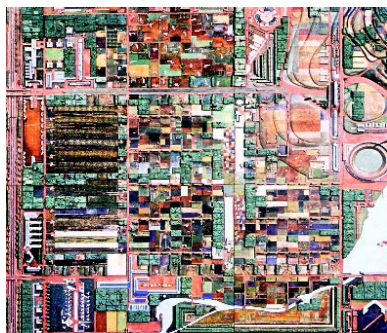

Fig.V.31 - Frank Lloyd Wright, Broadacre City, 1934 – 1935, The sinuous geometry of natural elements merges with the regularity of built context <https://www.iconeye.com/opinion/revi/ew/item/10315-frank-lloyd-wright-and-the-city>

Fig. V.32 - Centura verde, Sursă: Cincinat Sfințescu, 1935

Fig.V.33 - București - Plan urbanistic, 1971, sursa: Teodor Octavian, 2001

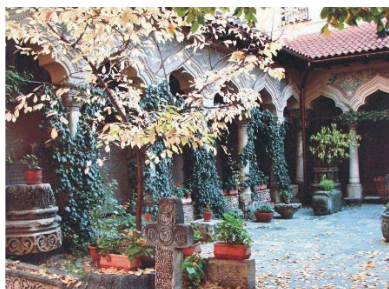

Fig.V.34 - Viabilitatea modelelor tradiționale: tipologia grădinii înconjurată de un spațiu construit deschis (curtea mănăstirii Stavropoleos, București) și modele tradiționale - portice, geamlăcuri, detalii specifice

Fig.V.35 Dinamica limitelor spațiului construit în relație cu spațiul verde – Locuințe colective – Str. Popa Nan, nr.34, București

Fig.V.36 Transparență virtuală, Locuințe colective – B-dul Dacia, București

Fig.V.37 Scenografie clorofiliană, Casa Ionescu-Gion, Str. Logofăt Udriște, București, arh. I.N. Socolescu și locuință din perioada interbelică, Str. Vasile Lucaciu, București

Parcul de la Deule – o verigă verde între două mari aglomerații

Exemplul prezentat în continuare este reflexul unei strategii de reconsiderare a raportului peisaj natural - peisaj construit în context urban, care a pornit de la ideea creșterii suprafeței de spațiu verde pe cap de locuitor; în anii 90, Lille avea doar 8 mp de spațiu verde pe cap de locuitor, în condițiile în care orașe europene precum Haga aveau 75 mp pe cap de locuitor.

Începând din anul 1998, Parcul de la Deule s-a transformat într-un mal viu pe o lungime de peste 8 km. 120 de hectare de câmpuri, pajiști și păduri au fost restaurate la Wauvrin. La Santes, 500 ha au făcut obiectul unor lucrări considerabile: au fost create lacuri, pășuni pentru cai, în toamna lui 2001 fiind plantați peste 16000 de arbori. În acest sit urmează să se deschidă un centru de animație și informare asupra naturii.

Parcul de la Deule crește în fiecare zi. În curând va ocupa 600 ha, devenind cel mai mare parc periurban din metropola Lille. Originalitatea concepției sale i-a permis, pe 6 iunie 2002, să se alăture unei mari rețele europene. FEDENATUR reunește 20 de parcuri periurbane considerate printre cele mai inovative din Europa. Doar cinci parcuri franceze au fost admise în această organizație din care fac parte situri spaniole, portugheze, italiene, belgiene și franceze.

Proiectul parcului de la Deule s-a născut în 1968. E vorba de crearea unei vaste legături verzi pe o suprafață de peste 1000 de hectare între metropola Lille și bazinul minier. Din cauza lipsei mijloacelor necesare, acest proiect nu se concretizează decât la Pas-de-Calais, pe teritoriul din comunele Wingle, Billy-Berclau și Douvrin.

În anii '80, proiectul este reluat de orașele Lille, Houplin-Ancoisne, Santes și Wavrin, lor alăturându-li-se și localitățile Don, Haubourdin și Seclin. Din 1995, o suprafață vastă este reproiectată de arhitecții peisagiști Jacques Simon (Marele Premiu al Peisajului, 1990), Jean-Noel Capart și Yves Hubert.

În octombrie 2002, Lille Metropole Communauté Urbaine preia competența "Espace Naturel Metropolitain", încredințând gestionarea siturilor unui sindicat mixt, Espace Naturel Lille Metropole. Astăzi, Parcul de la Deule a devenit un proiect teritorial de amploare.

Natura regăsită, natura îmblânzită și natura visată, acestea sunt declinările locale ale unui vast parc ecologic, teren al aplicării dezvoltării durabile în care peste 24 de milioane de euro vor fi investiți pentru a

realiza drumuri, a planta sute de mii de arbori și a recrea lacuri și preerii întinse.

La Houplin-Ancoisne, MOSAIC, grădina culturilor se întinde pe mai mult de 30 de hectare. La Santes și Wavrin au apărut deja promenade. Alte situri au fost amenajate la Don, Haubourdin, Sainghin en Weppes și Emmerin, legătura între suburbia Bethune din Lille și Lens, însemnând aproape 25 de kilometri liniari și sute de hectare accesibile.

Fig. V. 38 - Biodiversitate în Parcul ecologic de la Deule din Lille

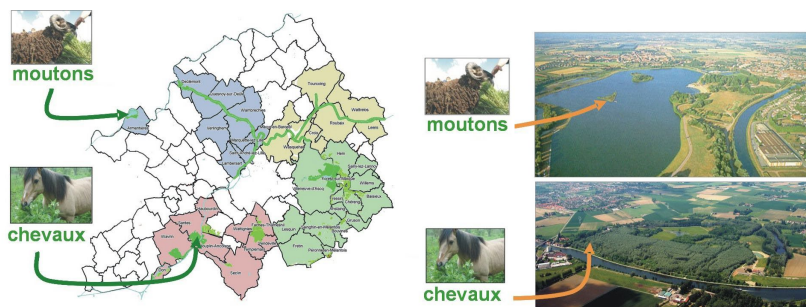

Fig.V39 - Biodiversitate în parcul ecologic de la Deule din Lille

Fig.V.40 - Centru de cercetări pentru energie sustenabilă – fațadă bioclimatică

Fig.V.41- Rețeaua de parcuri de la Deule din Lille

Există o relație directă între dezvoltarea socială și culturală a unui loc și locul însuși, iar rădăcinile culturii unei societăți incluzând fondul patrimonial construit, sunt elemente fundamentale în potențialul creative individual și colectiv al unei comunități. În concluzie, în conturarea unei estetici a orașului, ni se pare esențială luarea în vedere a unor constante:

- scara umană;
- transparența virtuală;
- modelele tradiționale;
- continuitatea rețelei de spații verzi.

În concluzie, putem afirma că România are încă avantajul unui peisaj predominant rural cu așezări în rețele cu identitate bine conturată, iar trecerea la un stil de viață modern ar impune **menținerea configurațiilor arhetipale încă păstrate**, care sunt descifrabile din analiza relației tradiționale a peisajului rural.

În considerarea urbanului în relație cu ruralul:

- trebuie reconsiderată, în cazul României, **potențialul și viabilitatea modelelor arhitecturii tradiționale și moderne**;
- se impune de asemenea problema sistemului de spații verzi și **instituirea indicatorului de suprafață verde pe cap de locuitor ca prioritar în strategia de dezvoltare** (vezi exemplul Lille)
- analizarea problemei zonelor sensibile, fiind necesară abordarea relației dintre rural și urbanul de dimensiuni mici și medii **în peisaj, în rețea, diferențiat**.

Viabilitatea peisajului cultural predominant rural apare esențială prin menținerea caracteristicilor ruralului într-o condiție contemporană; este de luat în considerare ca fiind posibilă și de dorit, în special sub aspectul posibilității de asigurarea a calității locuirii, al creării locurilor de muncă / dar și al independenței energetice.

CAPITOLUL 6

BAZE CONCEPTUALE ȘI PROCEDURALE PENTRU O STRATEGIE A PEISAJULUI ÎN EUROPA

În toată Europa, după 1990, începe un curent de aplecare asupra patrimoniului cultural și peisajului. Studiile dedicate evidențierii unor noi valențe și interpretări ale peisajului ca resursă pentru bunăstarea materială și spirituală umană s-au concretizat în diferite materiale politice (convenții) cu un caracter reduționist care au trasat linii generale de dezvoltare sustenabilă în cadrul Uniunii Europene. Pentru implementarea acestor politici de sustenabilitate, au fost elaborate metodologii experimentale ale căror rezultate se dovedesc deja net superioare politicilor anterioare.

6.1. OLANDA. PROGRAMUL POLITIC BELVEDERE

Strategia pentru peisaj în Olanda a inclus programe operaționale, Programul de Cercetare pentru Protecția și Dezvoltarea Peisajului Arhitectural și Arheologic și Programul de Refuncționalizare a Patrimoniului Istoric.

În cadrul programului de protecție și dezvoltare a peisajului arhitectural olandez, a fost adoptat conceptul fundamental al „conservării prin dezvoltare”, respectiv s-a urmărit salvarea vechiului fond construit precum și peisajului prin atribuirea de noi funcțiuni.

Scopul acestui concept este o reprezentare solidă a decorului istoric. Nu este decorul real dar evocă acel decor. Ideea de bază este că un proiect câștigă o identitate ușor de recunoscut dacă elementele specifice legate de istoria locului sunt puse în valoare. Modalitățile de exprimare sunt replicile, reutilizarea unor părți din decor, formele imitative etc. Ideea că un proiect dobândește *genius loci* dacă istoria culturală se regăsește și în altă formă decât în forma originală. În această categorie originea cultural istorică este simbolizată de imagini care corespund cel puțin cu o caracteristică unui lucru dispărut dar despre care există informații.

Abordarea din perspectiva peisajului este o cercetare integratoare creând noi orizonturi prin integrarea cunoașterii interdisciplinare. S-au interrelaționat astfel disciplinele cultural istorice între ele și cu alte discipline relevante pentru a susține integrarea programului.

Sustenabilitate ecologică ca infrastructură a ariilor urbanizate la scară mare reprezintă un concept asupra căruia s-a concentrat cercetarea olandeză. În cadrul acestui program este formulat un concept spațial care poate fi aplicat proiectării și planningului peisajelor sustenabile urmărind transformarea peisajului fără a pierde resursele cheie ale acestuia. Rețeaua ecologică națională olandeză a experimentat un mare număr de intervenții care defragmentează peisajul.

Două concepte unificatoare, *biografia peisajului* și *cercetarea activă* au fost adoptate ca suport. Acestea pot fi simple pasaje subterane sau curele de infrastructură sau bariere verzi. S-au obținut rezultate și din reconstrucția habitatelor pentru diverse specii de ihtiofaună folosind modelări de mediu. Grupul de cercetători de la Wageningen concluzionează că trebuie să se axeze pe păstrarea biodiversității și abordarea problemelor de proiectare urbană.

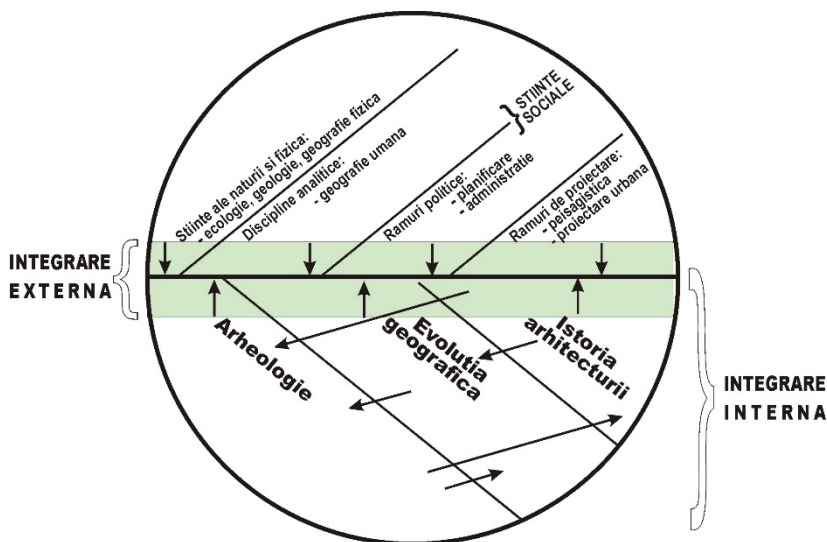

Fig.VI.1 - Programul BELVEDERE; integrare interdisciplinară externă și internă

Se pune accent pe biodiversitatea speciilor ca primă resursă a serviciilor ecosistemice¹⁰¹.

Peisajul trebuie să atingă condiții care să permită faunei să găsească un refugiu în cazuri de schimbări de mediu, socio-economice, politice. Această abordare privește peisajul ca sustenabil ecologic dacă se îndeplinesc două condiții:

- modelul spațial al peisajului trebuie să asiste procesele ecologice cerute pentru populațiile mobile ale unei selecții de specii țintă și o scară spațială care să fie ecologic relevantă acelei ținte;
- schimbările asociate cu evoluția configurației spațiale a peisajului să nu preseze probabilitatea existenței pe termen lung a populației țintă către un nivel inacceptabil de jos, arătând respect pentru biodiversitate.

În acest context, conservarea biodiversității devine un punct de început pentru planificarea peisajului.

Un concept spațial este necesar pentru a preveni paradoxul între conservarea siturilor și schimbările spațiale prin distribuirea riscurilor asupra întregului peisaj. Flexibilitatea mutărilor și asigurarea habitatelor propice menținerii biodiversității este considerată un instrument efectiv pentru a contracara efectele climatice. Această viziune este adecvată pentru regenerarea peisajelor fragile (neutilizate sau abandonate), a terenurilor libere în zonele metropolitane.

Reevaluarea conceptului de patrimoniu cultural este exprimată în folosirea conceptului de planificare culturală care joacă un rol important în Memorandumul Belvedere. Acest concept exprimă faptul că valori intangibile cum ar fi frumusețe, diversitate, continuitate istorică, specificul zonei și poveștile ei determină bunăstarea fiecăruia și a comunității¹⁰².

Memorandumul Belvedere furnizează parametrii politicii patrimoniului în Olanda care este din 2007 responsabilitatea Agenției Patrimoniului Cultural al Ministerului Educației, Culturii și Științei. Până în anul 2007 terenurile agricole și reglementările aferente erau în responsabilitatea Ministerului Agriculturii, Naturii și Calității Alimentației.

¹⁰¹ Bouwma I., P. Opdam, A. Schrevel, 2003, Ecological networks: linking protected areas with sustainable development, brochure, Alterra, Wageningen

¹⁰² www.belvedere.nu

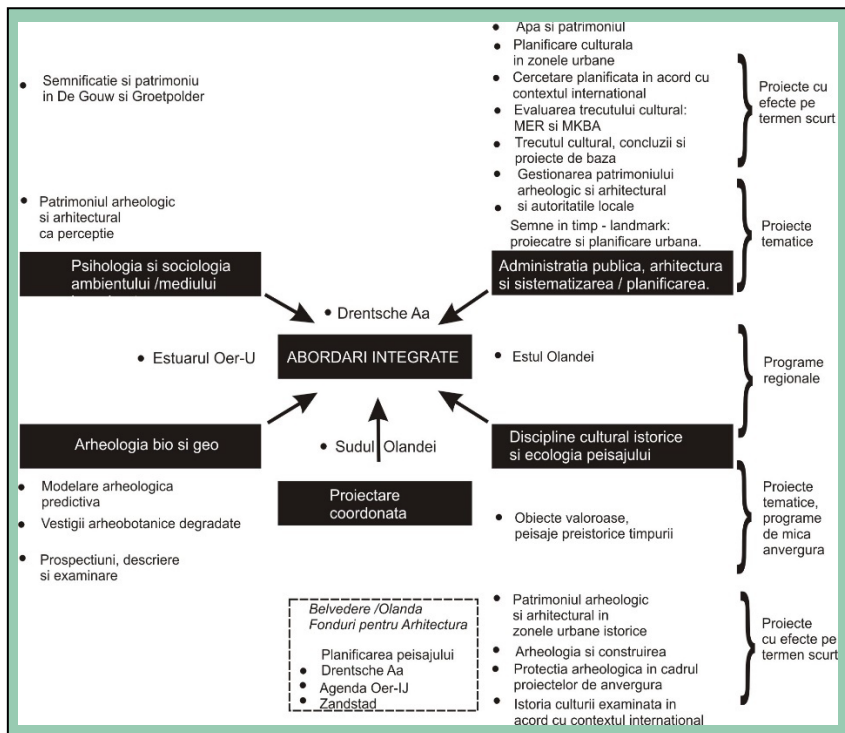

Fig.VI.2 - Studii conceptuale: biografia peisajului și cercetarea activă

6.2. AUSTRIA. PROGRAMUL ECOVAST

Etapele metodologiei propuse în cadrul Programului ECOVAST – sunt:

1. Identificarea peisajului
2. Evaluarea peisajului

Modul de apreciere a caracterului peisajului include o fază în care pot interveni cetățenii, care reconsidera anumite principii:

- focalizarea pe unitatea teritorială
- privind, gândind și simțind
- fiecare peisaj poate fi văzut ca o suprapunere a factorilor umani și naturali;

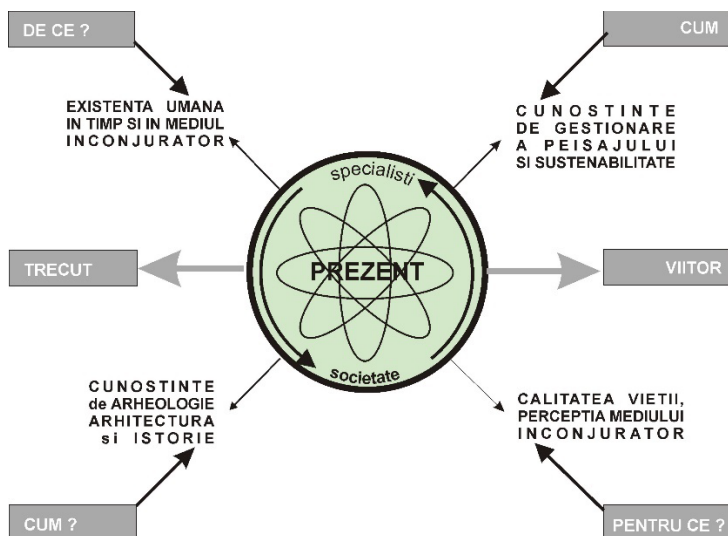

Fig.VI.3 – Integrarea politicilor pentru peisaj

- caracterul poate fi evaluat printr-o simplă matrice / listă / catalogare;

În urma evaluării se stabilește MATRICEA PEISAJULUI, (Amfora Peisajului) prin aprecierea straturilor interactive în peisaj privind zece particularități esențiale ale peisajului:

- minerale
- climă
- relief
- sol
- vegetație
- agricultură și păduri
- case și așezări umane
- alte particularități ale intervenției umane
- particularități istorice
- sentimente și asocieri

2. Măsurile de aplicare

- procurarea hărții zonei și lecturi despre zonă

- percepția vizuală a peisajului
- fotografii ale peisajului
- lucrul în echipă
- evaluarea peisajului
- stabilirea obiectivelor pentru calitatea dorită în viitor a peisajului
- măsuri de protecție a peisajului
- administrarea sustenabilă a peisajului
- planificarea pe baza necesităților economice și de mediu

Acțiunile de tipul acesta pot și ar trebui să fie inițiate de guverne, la nivel național sau local. Cetățenii, la rândul lor, pot prelua inițiativa făcând primul pas în identificarea peisajului.

Matricea pentru identificarea peisajului, cuprinzând elementele determinante pentru stabilirea caracterului peisajului, este asemuită cu o amforă numită Amfora Peisajului, care ia în considerare urm[ă]toarele aspecte:

10. Sentimente, stări, amintiri
9. Clădiri și ansambluri de arhitectură – castele, mănăstiri, situri arheologice
8. Alte elemente de intervenție antropică – industrie, turism, infrastructură
7. Elemente caracteristice ale caselor și așezărilor
6. Modele specifice agriculturii și zonelor forestiere
5. Acoperirea terenului - vegetație, faună, habitate naturale
4. Solul
3. Geomorfologie
2. Climă
1. Roci

În scopul facilitării investigării peisajului, programul Ecovast propune o fișă ușor de abordat chiar la nivelul localnicilor, conferindu-le acestora posibilitatea de a participa într-o primă fază (cartarea peisajului), la elaborarea celei mai bune strategii pentru peisajul lor.

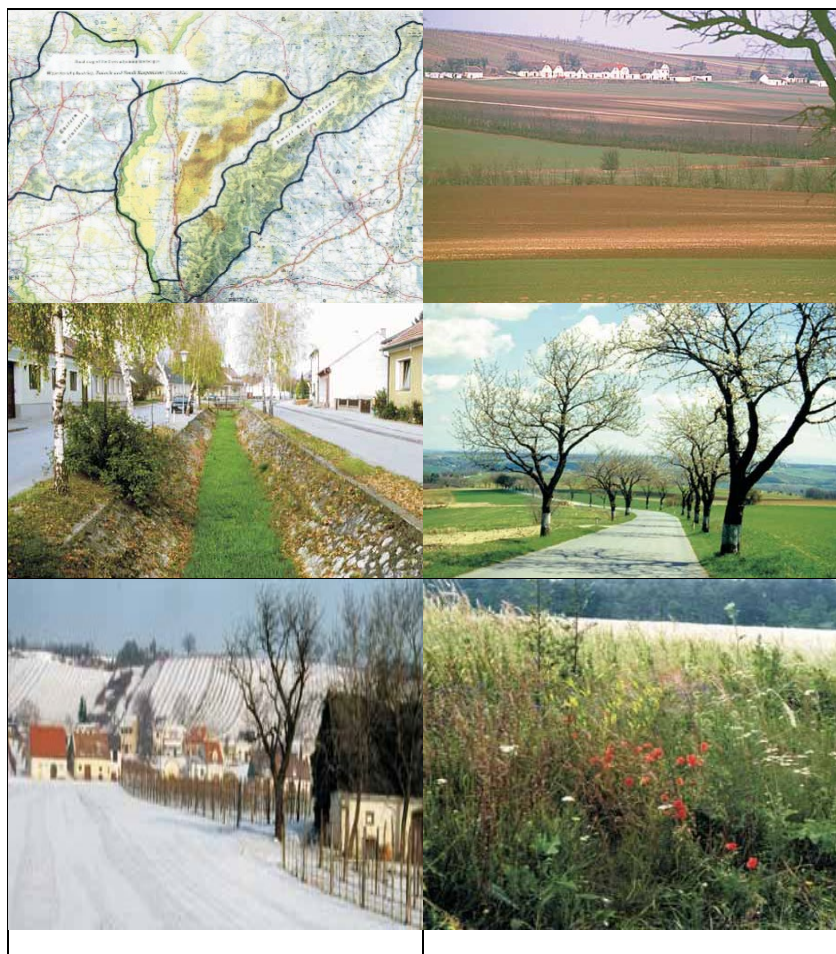

Fig.VI. 4 - Programul ECOVAST - Austria

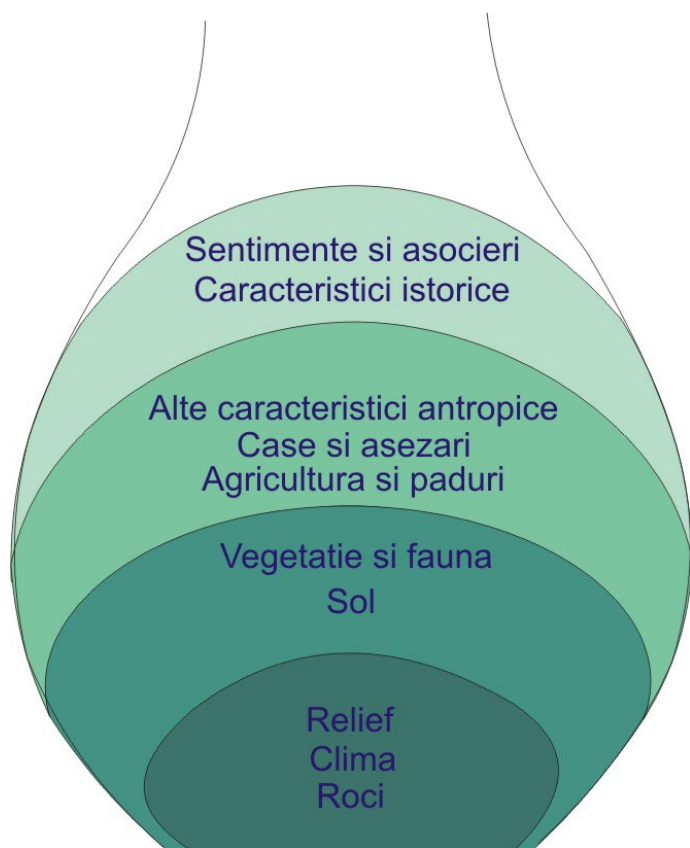

Fig.VI.5 – Amfora peisajului

numele unității de relief: weinviertel (regiunea vinurilor – Austria)

Rezistența relativă a trăsăturii – gradual 1 - 4		
Dominantă	Puternică	Moderată
Scăzută		
10		Peisaj armonios, bine întreținut
9 Castele și ruine: Staaz și Falkenstein		
8 Străzi cu pomi fructiferi		
7 Structura așezării – liniară „ Strassendorfer”		
6	Arbori pentru a opri vântul Podgorii în terasă - Kellergassen	
5		Pseudoaccacia Robinia
4		loess
3 peisaj colinar		
2	Climat panonic	
1		loess

Tabelul nr.VI.1 - Fișă de centralizare a datelor despre peisaj

6.3. SPANIA. CATALONIA. CATALOG PROTOTIP PENTRU PEISAJ - BAZE PROCEDURALE METODOLOGICE ȘI CONCEPTUALE PENTRU ELABORAREA ATLASELOR DE PEISAJ. UNITATEA DE PEISAJ INTR-O NOUĂ PERSPECTIVĂ.

Articolul 11 din „Actul pentru protecția, managementul și planificarea peisajului” (2006) stabilește conținutul celor șapte atlase de peisaj corespunzătoare celor șapte zone cataloneze:

- inventarierea valorilor peisajului din zonă;
- lista activităților și proceselor care au sau au avut impact în actuala configurație a peisajului;
- indicarea principalelor trasee și zone de unde peisajul poate fi perceput;
- delimitarea geografică a unității de peisaj înțeleasă ca o arie coerentă vizual, funcțional și/sau structural în care se aplică un regim diferențiat de protecție, management și planificare a peisajului; dedefinirea obiectivelor de calitate pentru fiecare unitate de peisaj; acestea trebuie să exprime aspirațiile comunității cu privire la caracteristicile peisajului cadrului lor de viață;
- măsurile și acțiunile propuse pentru a îndeplini obiectivele de calitate ale peisajului.

Unitățile de peisaj devin prin aceste cataloage de peisaj modelele teritoriale de bază pentru politica viitoare a peisajului în Catalonia. Acestea sunt unitățile teritoriale în baza cărora vor fi formulate în final obiectivele de calitate a peisajului așa cum rezultă ele din Convenția Europeană a Peisajului, ca și criteriile, propunerile și măsurile care vor fi integrate în planificarea teritorială urbană și sectorială. Acest lucru face ca unitățile de peisaj așa cum rezultă din pregătirea acestor cataloage să aibă o importanță excepțională.

Trebuie menționat faptul că realizarea peisajelor nu implică doar un set de cataloage ale zonelor de interes peisagistic, ci include unități de peisaj care acoperă tot teritoriul Cataloniei, astfel încât fiecare punct de

privire și fiecare peisaj să aparțină unei unitati a peisajului, respectiv sunt incluse nu doar acele peisaje cu valoare vizuală sau ecologică deosebită ci includ toate tipurile de peisaj, si mai ales pe cele lipsite de atenție și protecție. Se evită discontinuitatea granițelor dintre cele șapte regiuni astfel încât unitatea teritorială poate avea continuitate cu ambientul unităților învecinate. Limitele unității teritoriale nu corespund cu limitele unității de ambient.

Conceptul de „unitate de peisaj”, deși folosit pe scară largă nu a generat comunicare între specialiști din domenii diferite. Utilizarea acestuia în diverse domenii care se ocupă cu studiul peisajului a condus la o diversitate de puncte de vedere asupra peisajului dar nu și la o comunicare între specialiști. În acest sens cataloagele dau un nou înțeles unității de peisaj în consens cu direcțiile actuale de a fi considerat la scară europeană și internațională, acordând din ce în ce mai multă importanță elementelor dinamice și intangibile ale peisajelor ca și celor statice și materiale.

Unitățile de peisaj sunt unitare în diversitatea lor naturală și nu sunt unele mai valoroase decât celelalte. De aceea peisajele definite în catalog se bazează pe elementele care structurează teritoriul (munți, râuri, rețele de drumuri) și pe organizare (agricol, forestier sau urban) ținând cont că peisajul are caracteristici dinamice specifice care au contribuit și contribuie la forma sa actuală, formă rezultată în urma unui proces de dezvoltare ireversibil. Tradiția culturală și istoria specifică sunt greu de identificat prin simpla suprapunere a unor hărți cuprinzând diverse straturi clasice (forme de relief, vegetație etc.) dar și de organizarea spațiului, dimensiunea istorică, perceperea și tipurile de relații stabilite între locuitori și peisajul lor (apropiere și sentimentul apartenenței). Considerând relațiile specifice sociale, economice și culturale, stabilite între locuitori și teritoriul lor, unitățile de peisaj sunt unice, particulare, diferite de altele, ilustrând o diversitate structurală, funcțională și istorică.

Conceptul operațional de unitate de peisaj este propus și înțeles ca o parte a teritoriului caracterizată de o combinație specifică a elementelor de mediu culturale și estetice cu o dinamică clară, ușor recunoscutibilă conferindu-i o sensibilitate diferită la schimbări față de restul teritoriului. Definirea unităților s-a bazat pe elemente care au rezistat în timp pentru a asigura o valabilitate pe o perioadă lungă de timp a catalogului. Cele șase variabile considerate sunt:

- factori de relief;
- vegetația și modul de utilizare a terenului;

- dimensiunea istorică a peisajului, factorul uman ca agent de transformare a peisajului din perspectivă istorică; peisajul reflectă modul de utilizare pe care l-a suportat de-a lungul secolelor. Structurile și formele moștenite sunt grefate în peisaj (parcelar, modele urbane, distribuția istorică a activităților de producție, infrastructura, etc.); structura peisajului analizată din perspectiva ecologiei peisajului prin calcularea indicelui de diversitate sau fragmentare a peisajului;
- studiul vizibilităților (percepția, puncte de observare, trasee);
- depistarea unor dinamici și intervenții recente;
- sentimentul locului.

În cadrul analizei pentru realizarea catalogului, un loc aparte este ocupat de peisajele care necesită o atenție specială, acele cazuri în care este necesară înregistrarea unor porțiuni din teritoriu care au caracteristici singulare, dar pe o întindere foarte mică de teritoriu, cu o certă eterogenitate și singularitate din punct de vedere peisagistic, spre exemplu arii suburbane care au fost transformate și care au suportat transformări intense și rapide, și care necesită directive specifice și criterii pentru protecție, management și planificare.

Rolul peisajelor care necesită atenție specială este un factor esențial în impunerea altor obiective de planificare și nu a acelor care au o valoare mai mult teritorială, ca în cazul planificării urbane. Informația și analizele furnizate prin studiul peisajelor cu atenție specială vor constitui un cadru de referință pentru echipele care vor realiza planurile de dezvoltare. Catalogele sunt făcute pentru a avea rezultate specifice și aplicabile.

Procedura de pregătire a inclus cinci faze:

1. Identificarea și caracterizarea peisajului
2. Evaluarea peisajului
3. Definirea obiectivelor de calitate
4. Stabilirea direcțiilor, măsurilor și propunerilor de acțiune
5. Stabilirea indicatorilor de urmărit.

1. IDENTIFICAREA ȘI CARACTERIZAREA PEISAJULUI

Într-o primă fază sunt identificate porțiuni din teritoriu cu aceleași caracteristici pe baza studiilor elementelor naturale, culturale și vizuale care configurează peisajul.

Descrierea caracterului unității de peisaj implică:

- studiul secvențelor evolutive ale peisajului;
- listarea exhaustivă a valorilor peisajului;
- descrierea dinamicii generale și a factorilor naturali și social economici care au intervenit și care intervin în peisaj. Aici se analizează cum va evolua peisajul dacă tendințele actuale se păstrează (spre exemplu, pierderea structurii mozaicate forestiere și agricole sau pierderea biodiversității), riscurile combustibilității, ale inundațiilor, inflamabilitate, poluarea apelor, efectele negative induse în peisaj de activitatea umană (inventarierea exhaustivă a elementelor care prin starea lor de degradare și abandon sau doar prin simpla lor existență, contribuie la scăderea calității peisajului, cum ar fi construirea unor drumuri sau anumite infrastructuri, activități miniere, turnuri de telecomunicații și antene, parcuri eoliene, piste de aterizare).
- Analiza unei posibile evoluții viitoare ținând cont de dinamica zonei, de trendul social economic, de legislația curentă și de implementarea politicilor curente de planificare zonală, urbană sau teritorială.

Baza de date a fost îmbogățită prin imagini foto a unităților de peisaj, care au format Arhiva fotografică a peisajelor Cataloniei.

Inventarierea valorilor peisajului este cea mai importantă în cadrul procesului de caracterizare a peisajului. Se referă la valorile peisajului în toată dimensiunea lor, prin intermediul unei clasificări ample carea fost aleasă cu privire la diversitatea peisajelor și la necesitatea copleșitoare de a le identifica și înregistra. Valorile analizate sunt:

- valori estetice ;
- valori naturale și ecologice ;
- valori productive ;
- valori istorice ;
- valori sociale ;
- valori spirituale și mitologice ;
- valori simbolice și de identitate .

Pentru identificarea valorilor estetice, simbolice și spirituale (evaluare subiectivă) este necesară cunoașterea părerii oamenilor care locuiesc acolo, prin chestionare, dar și interogare directă. Și nu doar din

participarea publică, ci și din explorarea moștenirii literare și culturale.

De-a lungul istoriei, artiștii și scriitorii au transmis peisajelor atribute estetice și simbolice, creându-le în acest fel un anume caracter.

Deasemenea, apar și alte valori care țin de percepția senzorială, conferind peisajului atributul de siguranță, calm, zgomot, sălbatic ori peisaj controlat.

Aceste valori sunt simplu de descris, dar e important ca echipele care lucrează să aibă sensibilitate și capacitate de observare și empatie cu locul studiat.

Peisajele de valoare, deja recunoscute la nivel local, național sau internațional, sunt parcuri naturale, rezervații naturale, parcuri de interes geologic, parcuri de interes cultural incluse în rețeaua Natura 2000 sau în patrimoniul UNESCO.

Valorile peisajului

Estetice: se referă la capacitatea peisajului de a transmite un anume sens de frumusețe, depinzând de semnificația culturală și de aprecierea dobândită de-a lungul istoriei, precum și valoarea intrinsecă a culorii, diversității formei, proporții, scară, textură și unitate. Valoarea estetică are o bază profund culturală, care asociază frumosul cu anumite modele și nu apare doar din factorii primari cum ar fi culoarea și textura. Câteva exemple de valori estetice sunt acelea unde anumite îmbinări de ansambluri armonioase, în arii clar recognoscibile în raport cu împrejurimile: mozaic agricol și forestier, fundal scenic – șir de munți, linia orizontului, grup de clădiri istorice sau alte caracteristici estetice: aliniamente de arbori de-a lungul drumurilor, trasee ordonate către centru.

Valori ecologice și naturale – se referă la factorii sau elementele care determină calitatea cadrului natural. Ariile de interes natural special sunt luate în considerare, prin criterii naturale sau incluzând peisaje recunoscute prin criterii strict naturale sau prin conexiunile ecologice între ariile naturale – ape sau pământ.

Valori productive – relaționate cu capacitatea peisajului de a produce beneficii economice, transformând elementele sale în resurse. Astfel peisajul poate fi forestier, agricol, cu potențial pentru creșterea animalelor, turism, industrial sau activități miniere.

Valori istorice, corespunzătoare semnelor lăsate în peisaj de om de – a lungul istoriei (clădiri – mori, turnuri, poduri, castele, biserici, cimitire, colibe, stâne, case), tipuri de așezări, centre istorice, parcelar, sisteme de infrastructură și canalizare, sau lucrări ale terenului, amenajări tipice hidrologice, irigații tradiționale, apeducte, rețea de drumuri publice sau trasee de transhumanță sau ale crescătorilor de animale. Nu sunt numai elemente de interes istoric, ci și arii și ansambluri care au valoare din perspectivă istorică: prezența dumbravelor cu măslini, ziduri de piatră sau case sau combinația acestor elemente.

Valoare de utilizare socială relativă la utilizarea pe care un grup de oameni sau indivizi o dau în sensul itinerariului, special pentru oamenii cu probleme de mobilitate, trasee turistice, odihnă, panorama, educație de mediu, practicare de sporturi, funcții terapeutice, petrecerea timpului liber-

Valori mitologice – elemente în peisaj care au o valoare simbolică relativ la legende și povești fantastice.

Valori religioase și spirituale se referă la relații cu practici și credințe religioase, locuri și trasee de pelerinaj, adunări religioase, monumente funerare, dolmene.

Valori simbolice și identitare se referă la semnificații de apartenență, de identitate comunitară, regională, națională.

2. EVALUAREA PEISAJULUI - analiza amenințărilor și oportunităților pentru protecția, managementul și planificarea peisajului în termenii sustenabilității. Este important în acest moment studiul răspunsului autorităților și grupurilor locale care constă în schimbări în politicile publice și în atitudinile de grup pentru reducerea presiunii asupra peisajului și îmbunătățirea calității acestuia.

3. DEFINIREA OBIECTIVELOR DE CALITATE ALE PEISAJULUI - în această fază autoritățile publice dau formă aspirațiilor comunității locale referitoare caracteristicilor peisajului lor, după ce este înțeleasă starea de fapt a peisajului, valorile și riscurile. Procesul participării publice are un rol important. Obiectivele de calitate sunt definite pentru fiecare unitate de peisaj și clasificate conform

funcțiunii lor în sensul conservării, îmbunătățirii, restaurării, valorizării, refacerea sau o combinație a acestora.

Obiectivele de calitate ale peisajului sunt clasificate în funcție cum sunt direcționate, la nivel național, zonal, urban în sensul planificării sau ca politici zonale care pot avea un efect direct sau indirect asupra peisajului (cum ar fi cele legate de preservarea naturii, agricultură, industrie, forestier, activități de extracție minieră, turism, educație, telecomunicații, energie, apă, dezvoltare rurală, patrimoniu).

4. STABILIREA DIRECȚIILOR, MĂSURILOR ȘI PROPUNERILOR DE ACTIUNE

Aceasta este faza în care se stabilesc măsurile de acțiune, atât pentru unitățile de peisaj comune, cât și pentru cele ce necesită atenție specială.

Propunerile catalogului, care sunt de trei tipuri distincte, trebuie introduse în planurile teritoriale, rurale și urbane:

- Standard - dispoziții precis formulate și obligatoriu de îndeplinit pentru planificarea spațială : proiecte de infrastructură și alte acțiuni care sunt subiectul unor reglementări ;
- Directive - dispoziții care să definească strategii sau linii directoare care trebuie să fie specificate în reglementări la scară mai mică ;
- Recomandări - dispoziții care sunt considerate adecvate pentru o dezvoltare pozitivă, dar care sunt subiectul unor evaluări ca oportunitate de autorități la momentul respectiv.

Dispozițiile standard, directivele și recomandările trebuie să fie respectate de sistemul de așezări urbane, de sistemele de infrastructură și de strategiile sistemului de spații deschise, care sunt cele trei determinante ale planificării urbane și naționale.

5. STABILIREA INDICATORILOR DE URMĂRIT

În final, un grid de indicatori de mediu, culturali și sociali ai peisajului este aplicat pentru înțelegerea lui de către populație, politicieni și manageri, formulat așa cum rezultă din obiectivele de calitate, pentru a face posibil de urmărit starea peisajului în Catalonia și evoluția sa în contextul dezvoltării sustenabile. Diseminarea informației în rândul

populației a fost una dintre provocările acestei faze, dată fiind dificultatea de a înțelege a populației și atenția mică acordată de aceasta. Indicatorii simpli sunt necesari pentru a da o imagine efectivă și simplă a stării și aspectului specific al peisajului și a evoluției lui.

Consultarea publicului

Cataloagele de peisaj folosesc consultarea publicului ca un instrument pentru implicarea societății în managementul și planificarea propriului peisaj. Procesul consultării a pus accent pe evaluarea și perceperea personală asupra peisajului, în special în aspectele referitoare la valorile intangibile și în ceea ce privește amenințările și oportunitățile.

Consultarea publicului s-a desfășurat pe trei paliere:

- interviuri directe cu agenții de mediu, experți, oameni de afaceri, uniuni comerciale, asociații culturale și ecologiști;
- seminarii și sesiuni de lucru integrate în procesul de consultare pentru planurile zonale realizate de ministerul planificării teritoriale;
- chestionare pe pagina web adresate publicului larg;

Rezultatele cercetării științifice au fost cuprinse într-un memorandum al „Landscape Observatory of Catalonia” care a fost înaintat Ministerului Lucrărilor Publice din Catalonia în scopul implementării în strategii politice teritoriale.

Memorandumul cuprinde două părți: „Limitele teritoriale” și „Unitățile de peisaj”.

Limitele teritoriale

1. Metodologie.
2. Factorii naturali determinanți în limitele cadrului teritorial.
3. Factori umani: procesul istoric al populării și consecințele asupra peisajului.
4. Peisajul azi
5. Expresia artistică a peisajului în zonă.
6. Peisaje cu anumită semnificație.
7. Dinamica activităților și proceselor cu impact puternic asupra peisajului.
8. Evoluția peisajului ca rezultat al tendințelor social-economice contemporane.

9. Amenințări și oportunități.
10. Țintele de calitate a peisajului pentru întreg cadrul teritorial.
11. Propuneri de măsuri și acțiuni pentru întreg cadrul teritorial.
12. Stabilirea indicatorilor pentru protecția, managementul și planificarea sustenabilă a peisajului.

Unitățile de peisaj

13. Unitățile de peisaj în cadrul teritorial.
14. Fișe cu fiecare unitate de peisaj cuprinzând:
 - Detalii generale
 - Particularități ale unității de peisaj (natural, cultural, dinamic).
 - Elemente naturale și umane care constituie peisajul
 - Evoluție istorică
 - Organizarea peisajului
 - Expresie artistică
 - Dinamica actuală
 - Valorile peisajului
 - Trasee principale și puncte de observare a peisajului
 - Riscuri și impacturi / influențe
 - Evoluție posibilă a peisajului
 - Amenințări și oportunități
 - Ținte de calitate
 - Măsuri și acțiuni
15. Peisaje care necesită o atenție specială
16. Concluzii
17. Documentație de referință

6.4. ITALIA. METODOLOGIE EXPERIMENTALĂ APLICATĂ ÎN ZONA PIEMONT

O inițiativă recentă finalizată prin redactarea *Atlasului peisajelor piemontese* a reușit să pună în lumină în mod experimental abordarea teoretică a lecturii procesuale a peisajului, urmărind experiențele analizelor istorice preliminare.

Metodologia de studiu, experimentală, în linia acordurilor internaționale referitoare la peisajul cultural, realizată pentru regiunea Piemont din Italia, propune analiza peisajului pornind de la istoria

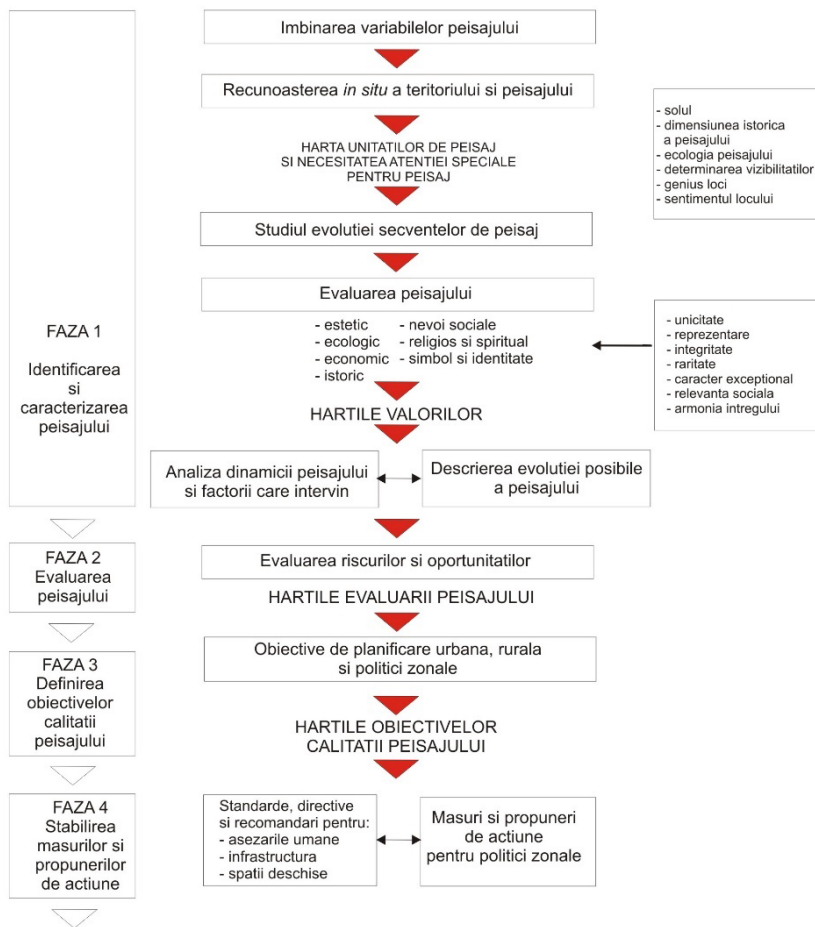

Fig.VI. 6
Etaple realizării Atlaselor de Peisaj în Catalonia

teritoriului și reușește să demonstreze că procesele istorice au mare relevanță în structura și caracterul peisajului.

Grupul de cercetare nu a pornit de la o analiză fenomenologică a teritoriului prin lectura formelor și a bunurilor culturale recunoscutibile, ci de la individualizarea proceselor istorice care au determinat și au caracterizat etapele principale ale istoriei Piemontului și a structurării

peisajului, organizându-le după o periodizare critică. Procesele istorice caracterizante pentru construcția peisajului în epoca antică sunt trasarea axelor drumurilor- *centauratio* - și organizarea productivă a agriculturii, monumentalizarea așezărilor: pentru evul mediu, definirea fasciilor de drum, mai ales în zonele de trecători, fortificațiile, transformarea castrelor din satele fortificate în reședințe senioriale, restrângerea așezărilor în jurul polilor fortificați, fondarea unor centre de inițiativă comunală sau seniorială, reorganizarea teritorială a principatelor teritoriale medievale timpurii, cedarea teritoriilor rurale la inițiative religioase sau laice, difuziunea activităților miniere, metalurgice, sau manufacturiere, definirea rețelei ecleziastice diocesane sau plebane. Procesele caracteristice au fost identificate și în perioada modernă – procese economice și politico – militare și în perioada contemporană, infrastructura și industrializarea și amenajarea unui peisaj alpin pentru turism, sport – schi.

În contextul instituțional al proiectului *Euromed Heritage*, grupul de lucru al Politehnicii din Torino a abordat modul în care cercetarea istorică poate converge cu alte discipline peisagistice. Obiectivul cercetării a fost identificarea acelor procese de transformare culturală, politică, economică și socială care au lăsat urme materiale stratificate.

Cu această abordare, finalizată la periodizarea și teritorializarea proceselor, devine și mai evident raportul cu lectura dinamică a altor discipline: geografia, planificarea, științele naturale, punând accentul pe logica intrinsecă a formării sistemelor culturale teritoriale, pe modalitățile de formare a contextelor relative și pe cauzele transformării.

Identificarea urmelor istorice a permanențelor nu este întotdeauna evidentă. Ariile corografice cu caracter formal omogen au o posibilitate de recunoaștere a unei matrice istorice comune.

Convenția Europeană a Peisajului (2000) prevede luarea în evidență a tuturor peisajelor, nu numai a celor excepționale, ci și a peisajelor vieții cotidiene și a celor degradate.

Lectura istoriei unui teritoriu stratificat și complex poate fi făcută doar în prezența unor instrumente analitice și interpretative adecvate scării cercetării.

Identificarea sistemelor culturale teritoriale este instrumentul cu care se descoperă identitatea istorică a unor arii vaste: identificarea relațiilor între elementele singulare (izolate) cum ar fi construcții,

infrastructuri, arii urbanizate, arii rurale și instrumentul conceptual care permite recunoașterea unor sisteme de elemente materiale care au propriile rădăcinile în procesele istorice teritorializate.

Atribuirea unei valori este operația critică care permite aprecierea în sensul sensul interdependenței între calitatea relațională a sistemului de bunuri, raritate, unicitate, tipizare (repetitiv, caracteristici) etc. și nu în sensul unei evaluări după niște parametri cu valoare absolută. Sistemul permanențelor istorice constituie elementele pe baza cărora putem dezvolta trasee de interpretare a peisajului fondate pe culturile populațiilor care au construit, au locuit și au transformat acel teritoriu specific. Semnele și, mai presus de toate, relațiile lor, sunt în fapt efectele unor procese istorice dar sunt și elementele pe baza cărora s-a construit identitatea comunității și pe care se fondează perceperea actuală a peisajului consolidat (definit).

Istoria arhitecturii, a așezării și a teritoriului este disciplina prin care se încearcă reconstruirea semnificatului cultural, a urmelor materiale ale operei/intervenției omului în peisaj. Din acest motiv este o contribuție fundamentală pentru interpretarea peisajului.

Sistemele culturale teritoriale care conțin valențe perceptive majore condiționând lectura și valorizarea/fructificarea peisajului sunt sisteme infrastructurale cu capacitate morfogenetică puternică, pe care s-a structurat practic un „teritoriu”, perceperea noastră actuală fiind bazată pe aceleași:

- rețele istorice stradale (romane și medievale) care au constituit aliniamentele de la care s-a trasat parcelarul agrar istoric, coloana vertebrală a așezărilor lineare, locurilor de densitate mare (fortificații, centre ecleziastice, taverna sau hanuri),
- rețeaua de canalizare din care se ramifică derivații în funcție de pantele naturale ale reliefului,
- rețeaua de irigații cu propriile sisteme peste care se structurează zone de vegetație și în funcție de care se organizau și sistemele de așezări, izolate sau adunate.
- peisaje ale centrelor puterii (centre de interes / determinante): turnurile sau părți mai înalte ale castelelor care constituie materializarea autorității care exercita propria jurisdicție în teritoriu, poli de atracție și semnale ideologice la scară mare:

- sistemele de culturi agrare: porțiuni întregi ale teritoriului rural care sunt dedicate culturilor agrare; terasamente, rețeaua hidrografică artificială care permite cultivarea anumitor soiuri,
- sistemele de așezări: caracterele tipice ale arhitecturii, elementele care influențează în mod substanțial construcția peisajului: este vorba de structurarea în funcție de așezare / poziție; pante, materiale de învelitoare, structură / materiale,
- modalitatea de structurare și juxtapunere a volumelor caracterizează așezările în peisajul agricol după sisteme de așezare plane sau urmărind curbele de nivel.

Procese istorice și sisteme culturale teritoriale

În contextul instituțional al proiectului *Euromed Heritage*, grupul de lucru al Politehnicii din Torino a abordat modul în care cercetarea istorică poate converge cu alte discipline peisagistice.

Obiectivul cercetării a fost identificarea acelor procese de transformare culturală, politică, economică și socială care au lăsat urme materiale stratificate, istoria artefactelor, interesată de istoria proceselor sau de o pluralitate de istorii de procese, expresie a unor istoriografii la rândul lor istoricizate.

În a doua etapă s-a trecut la identificarea urmelor materiale și imanente ale proceselor istorice selectate, recunoscând în teritoriu relațiile între sistemele de bunuri culturale rezultate ale acelorași procese. Au fost identificate și georeferențiate permanențele, latențele și lacunele sistemului. Teza de fond este că diferitele peisaje având matricea istorică actuală sunt rezultatul suprapunerii unor sisteme diverse: restituția cartografică poate fi făcută diachronic, pe faze secvențiale dar mai presus de toate pot fi definite interpretări tematice, și analize ale permanențelor și potențialității diferitelor sisteme de peisaje.

Selecția și analiza izvoarelor. Studiul se face prin izvoare materiale: infrastructuri, zone, artefacte, și prin izvoare documentare: povestiri, desene.

Cartografiere istorică:

- o cartografie militară cu reprezentarea pădurilor și a rețelei hidrografice ;
- o atlase la scară mare ;

- hărți cu granițele între state, comunități, persoane private ;
- cadastre istorice – planuri de fortificații, infrastructuri stradale, hidraulice, feroviare ;

Trecând de la istoria teritoriului la istoria peisajului, au relevanță decisivă ghidurile și fotografiile istorice, însemnările de călătorie cu caracter personal. Referiri la activități sociale, tradiții, memorie istorică, cadastrele istorice ale arcului alpin, studiu în cadrul *Programului de Inițiativă Comunitară Interreg* 1992 – 1996 pentru metode transfrontaliere de cercetare a peisajului alpin, integrând surse documentare, botanice, perceptive, arhitectonice.

Obiectivul a fost definirea parcursurilor interpretative istoric critic relative la folosirea surselor cadastrale istorice, proiectate pe teritoriul actual.

Analiza istorică, bazată pe lectura critică a izvoarelor și pe cunoașterea directă a locurilor, duce la recunoașterea acelor procese care au marcat major construcția teritoriului, sau care au fost condiționate de morfologia teritoriului însuși.

Dimensiunea peisagistică a acestor procese se bazează pe recunoașterea urmelor materiale sedimentate de aceleași procese, la scări diferite: de la artefactul singular, chiar și o mărturie fragilă și episodică a unor situații complexe, la așezările stratificate, la infrastructurile lineare canale, strazi, căi ferate, la porțiuni vaste de arii rurale – parcuri istorice, terenuri agricole cu plan prestabilit .

S-au urmărit:

1. Identificarea tramelor relaționale: permanențele istorice care au relevanță peisagistică în măsura în care sunt perceptibile acele relații care conferă semnificat cultural: identitar, politic, religios; asemenea relații pot fi:

- relații materiale: conexiuni între țesutul unei așezări istorice și direcțiile drumurilor, rețeaua hidrografică și sistemul de așezări rurale, între o reședință de curte și sistemul de grădini, între o rețea feroviară și sistemul relațional al gării, piață, bulevard de acces, activitate de extragere și agregatele de transformare etc ;
- relații vizuale: turnuri fortificate, sedii ale puterilor centrale statale, biserici și sanctuare

- relații imateriale: conexiuni între elemente dislocate și lipsite de conexiuni vizibile sau materiale, dar legate de matrici ideologice bine definite.

2. Individualizarea contextelor: prin context se înțelege acea extindere spațială, continuă sau discretă – discontinuă care conferă semnificat unui bun sau unui sistem de bunuri. Metoda de definire și de delimitare a contextului este în funcție de tramele relaționale și de semnificatul stabilite de un bun sau de un sistem de bunuri.

Contextul unei case sau al unui nucleu rural nu este constituit de aria adiacentă edificiului, ci de extinderea istorică a culturilor agricole aferente, de trama relațională a căilor de acces, rețeaua de irigații, raporturile spațiale și vizibile cu casele vecine, cu centrele academice mai apropiate.

Contextul unui fort modern nu e constituit de spațiul militar, ci de relațiile de viabilitate a zonei cu centrele de aprovizionare cu materii prime, pentru construcția fortului, cu resursele de apă și forestiere, cu rețeau de apărare la scară teritorială – centre de depozit de pulbere etc.

Contextul unei așezări rurale este dat de grădinile și vegetația existentă, sistemul de acces, carosabil, de sistemul de aprovizionare cu apă potabilă, de relațiile cu resursele forestiere sau cu pășunile versantului, cu celelalte centre de la diferite altitudini.

Interpretarea istorică în planificare

Relația între disciplinele istorice și planificarea teritorială se bazează nu doar pe considerente teoretice sau indicații normative, ci pe un ethos comun de cercetare construit între cercetători și administrația locală – regiunea dar și provincii și comunități, începând cu anii '70.

Recunoașterea rolului istoriei teritoriului din partea legii urbanismului teritorial Legea 56/1977, este rezultatul unei îndelungi dezbateri culturale, dar și începutul unor experiențe semnificative de bune practici în analiza istorică a teritoriului.

În acest sens are loc o nuanțare a definirii unor termeni: se depășește conceptul de centru istoric preferându-se termenul de **structură istorică** a orașului, înțeles în globalitatea sa, se depășește termenul de monument pentru a se adopta conceptul de **sistem de bunuri**, se depășește termenul

de gestiune restrictivă, pentru a propune **clasificări de valoare** orientate către dezvoltarea **politicilor de punere în valoare**.

Deși se realizează o identificare punctuală a fiecărui edificiu al orașului, obiectivul este recunoașterea cadrului așezării cu caracter istoric – ambiental: nu numai centrul orașului capitală barocă ci și „centrele istorice” ale periferiei industriale, nuclee minore și artefacte vestigii rurale, industriale, infrastructurale, clădiri secundare de serviciu, dar și arii de interes ambiental și peisagistic, versanți colinari, parcuri urbane, spații de legătură, arii de structură agrară.

Tendențele cele mai recente în studiul peisajului au ca punct de referință esențial Convenția Europeană Peisajului (anul 2000), elaborată la Congresul Autorităților Locale și Regionale din Europa, pentru a face față evoluției tehnicilor în producția agricolă, forestieră industrială și minieră, în sectorul urbanistic, al transporturilor, a rețelei infrastructurii și turismului, considerate cauzele principale ale accelerării transformărilor peisajului, pentru a sensibiliza statele membre asupra problemelor peisajului, a faptului că nu există niciun instrument juridic internațional destinat salvării, gestiunii și valorizării peisajului, astfel încât peisajul să devină o temă politică de interes general, care să contribuie în mod relevant la bunăstarea cetățenilor, care nu mai pot accepta dispariția peisajelor lor, ca rezultat al unor evoluții tehnice și economice hotărâte fără ei.

Prezentăm în continuare o sinteza a celor mai importante aspecte ale politicilor pentru peisaj în Austria, Italia, Spania – Catalonia și Olanda.

Aspecte	Austria	Italia	Catalonia - Spania	Olanda
Istoric	Protecția peisajului de presiunea antropică	Lege de protecție a peisajului 1939		Legea dezvoltării rurale 1920
For competent	land	Autorități statale și regionale	Observator de peisaj Catalonia	Patru ministere
Ratificare CEP 2000, Florența	nu	Da (2005)	Da -2008	Da 2006
Legi specifice	Legi autonome	Legea patrimoniul ui și a peisajului - 2004	Legea protecției și gestiunii peisajului - 2005	nu
Analize	ECOVAST – Difuzarea unui manual de bune practici	Studii pentru evaluarea peisajului	Catalogul Peisajelor	Monitori- zarea perceperii populației asupra peisajului
Politici	Planuri de peisaj	Planuri peisagere noi – Veneto, Lazio, Piemonte, Toscana, Sardinia	x	Programe operaționa- le Belvedere și programe de cercetare la scară națională
Integrare pe verticală	-	In curs de implementar e	X	X
Integrare pe orizontală	-	In curs de implementar e	x	x

Tipul de abordare	Analitică pentru definirea politicilor și a proiectelor	Tinde să integreze protecția și dezvoltarea	x	x
Participare a publicului	Publicul e folosit pentru realizarea fiselor de peisaj	În curs de implementare	Consultarea publicului în fiecare etapă a metodologiei	Waar-achtige landschap – peisaj peceput ca atare
Rolul cercetării	-	X	X	Proiectul este la nivel național / relația cercetare - politic
Peisaje fragile atenție specială	-	X	X	X
Educația copiilor	X	X	X	-
Abordare procesuală	X	X	X	X
Poziția față de aspectele de ordin identitar	X	X	X	X
Abordare sistemică	X	X	X	X

X – da
- nu

Tabelul nr. VI.2.
Aspecte abordate în cadrul metodologiei
Analiză comparativă

CAPITOLUL 7

STUDIU DE CAZ - PEISAJUL ȚĂRII HAȚEGULUI

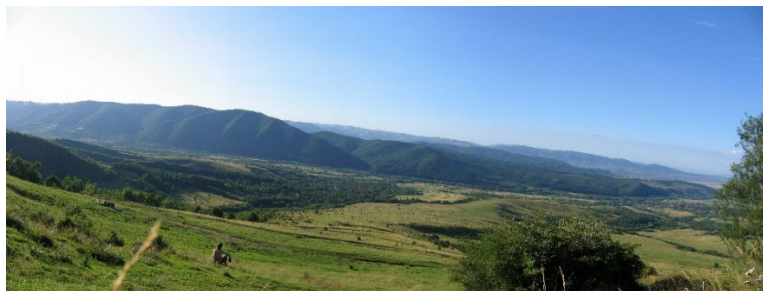

Fig.VII.1 - Țara Hațegului
...cea mai mare pădure naturală de amestec din Europa, la altitudini joase...

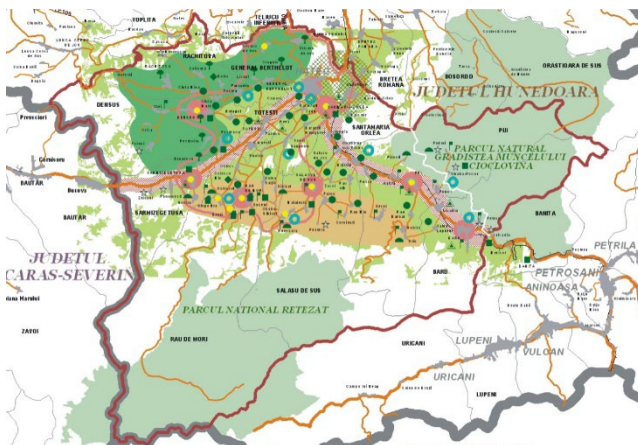

Fig.VII.2 – Țara Hațegului, limite în cadrul județului
 Limitele “țării” determinate de sistemul relațiilor antropice într-un cadru natural unitar

7.1. OBIECTIVELE STUDIULUI

- Cercetare integrată interdisciplinar și transdisciplinar;
- Reconsiderarea indicatorilor cultural- istorici;
- Recunoașterea tipologiei așezărilor, a traseelor și a circulațiilor;
- Identificarea unor arhetipuri, matrice, coordonate ale procesualității istorice;
- Repere înrădăcinate în experiența și cunoașterea societății locale;
- Metafora biografiei eco-culturale – semnificație – recunoaștere – simboluri;
- Peisaj cotidian – valoare universală pentru oameni;
- Autenticitate și identitate, o construcție dinamică relaționată la timp și la context;
- Acțiune – strategii de dezvoltare – conservare prin integrare și refuncționalizare;
- Managementul schimbărilor viitoare;

- Managementul cunoștințelor interdisciplinar acumulate - caracter proactiv - transfer de experiență între domeniile științifice - integrare externă;
- Managementul protecției clădirilor din trecut care duce implicit la nihilism istoric și caracter defensiv.

Conceptul de peisaj: integrator, sistem unic rezultat prin sinergia proceselor istorice, sistemelor culturale, teritoriale, politice, economice și sociale situate în cadrul natural / antropic, într-un proces evolutiv de interrelaționare.

Mod de analiză: abordare istorică și lectură dinamică a elementelor și sistemelor de elemente, naturale sau antropice, a indicilor și indicatorilor.

Nivel de studiu: disciplinar, pluridisciplinar, interdisciplinar și transdisciplinar, bazat pe realitate, logica terțului inclus și complexitate într-un anumit grad de transdisciplinaritate. *Cercetarea transdisciplinară corespunzând unui anume grad de transdisciplinaritate, se poate apropia de disciplinaritate, multidisciplinaritate (ca în cazul eticii) sau interdisciplinaritate (ca în cazul epistemologiei).*

Scopul: încercarea de a ilustra capacitatea de relevare a mijloacelor de investigare pluridisciplinare, interdisciplinare și transdisciplinare subliniind necesitatea determinării și aplicării unei metode moderne de studiu în cercetarea peisajului pentru stabilirea strategiei optime de dezvoltare spațială sustenabilă a acestora pe termen mediu și lung.

Spre deosebire de cercetarea disciplinară, transdisciplinaritatea se preocupă de dinamica provocată de acțiunea simultană a mai multor niveluri de Realitate. Descoperirea acestei dinamici trece în mod necesar prin cunoașterea disciplinară. Transdisciplinaritatea urmărește ceea ce se află între discipline, înăuntrul diverselor discipline și dincolo de orice disciplină, având ca țel înțelegerea lumii prezente prin unitatea cunoașterii¹⁰³.

Fiind săgeți complementare ale aceluiași arc al cunoașterii, confundarea noțiunilor de disciplinaritate, pluridisciplinaritate,

¹⁰³ Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea*, Editura Junimea, Iași, 2009, pg. 56

interdisciplinaritate și transdisciplinaritate conduce la compromiterea finalităților diferite ale acestor trei noi abordări.

În sensul celor de mai sus, în cercetarea peisajului, în accepțiunea sa complexă, integratoare, atribuirea unei valori este o operație critică și nu trebuie făcută după niște parametri cu valoare absolută, ci în sensul interdependenței între calitatea relațională a sistemului de bunuri, raritate, unicitate, tipizare (repetitiv, caracteristic), natural și uman.

Într-o abordare istorică a studiului peisajului, devine și mai evident raportul cu lectura dinamică a altor discipline: geografia, planificarea, științele naturale, punând accentul pe logica intrinsecă a formării sistemelor culturale teritoriale, pe modalitățile de formare a contextelor relative și pe cauzele transformării. Observarea relațiilor dintre diversele tipuri de peisaje suprapuse, a fenomenelor și procesualității, conturează sinergia locului în procesul evolutiv de interrelaționare complexă; problema surprinderii spiritului locului, a celui *genius loci* atât de discutat încă din antichitate, rămâne însă nerezolvată. Terțul inclus ajută la înțelegerea spiritului locului. Implicarea localnicilor vine în completarea studiilor științifice, definind peisajul ca un sistem bine conturat și complet funcțional, viziunea transdisciplinară având șansa de a releva ceea ce există între discipline, înăuntrul lor și dincolo de ele, acea energie incommensurabilă existentă în vidul universal. Tocmai de aceea interogarea publicului și a localnicilor în stabilirea unei strategii de dezvoltare a propriului habitat, în spiritul înțelegerii locului, ascultându-le poveștile, cântecele și legendele, dorințele și idealurile, apare ca un factor important pentru pătrunderea dincolo de ceea ce reprezintă indicii și indicatorii.

Poate că prezentul studiu nu izbutește, dar susține acest ideal cognitiv, transdisciplinar, de înțelegere a sensului în cadrul științelor și al celui între științe, al mecanismului transformării, al transcenderii. Relevarea acelor holoni “invizibili”, adesea importanți și uneori chiar determinanți în mecanismul procesului de transformare, solicită o modalitate și o viziune nouă de studiu.

7.2. ȚARA HAȚEGULUI - ISTORIE, PEISAJ, CULTURĂ

Țara Hațegului, inclusă în domeniul Carpaților Meridionali, depresiunea Hațegului, se leagă de Carpații Occidentali prin munții Poiana Ruscăi, spre al căror Ținut al Pădurenilor trecerea nu este marcată de vreo discontinuitate, ci de domeniul transilvan prin dubla fâșie a culoarului depresionar Strei - Orăștie.

Parte dintr-un complex teritorial și uman înglobant, cu care țesătura de limite și relații a evoluat de-a lungul timpului în funcție de succesiunea situațiilor conjuncturale, Țara Hațegului s-a concretizat, ca unitate geografică, drept urmare a unor procese specifice de apropiere a spațiului asumat de anumite colectivități umane și, în același timp, afectat unor activități economice particulare.

Influența reliefului asupra așezărilor

Un rol notabil în organizarea habitatului hațegan îl joacă condițiile naturale între care rolul reliefului este esențial. Prin determinările pe care le introduce în distribuția spațială, în structura și modul de manifestare al fenomenelor climatice, al complexelor biocenotice, al învelișului pedogeografic, în funcție de etajarea treptelor sale, de înclinarea și orientarea părților lor componente, relieful este acel factor care determină diferențierea peisajului natural și repartiția unităților sale teritoriale în cadrul Țării Hațegului.

Clar delimitată față de regiunile muntoase care o încadrează, prin denivelări de peste 600 de metri pe latura sudică reprezentată prin versanții nordici ai Retezatului, depresiunea Hațegului se înscrie în relief ca o realitate morfologică distinctă și complexă: tectonică, de acumulare și eroziune.

Privită în ansamblul ei, depresiunea impresionează prin marea extindere a suprafețelor joase, netede ca niște câmpuri și înclinate de la sud spre nord, acoperite aproape în totalitate de culturi agricole. Acestui caracter agricol își datorează regiunea denumirea de țară.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Ion Conea, *Clopotiva, un sat din Hațeg*, pg. 67. Editura Academiei, ediția a II-a, 2010, pp.78 -98

Delimitarea spațiului hațegan pe criterii antropice presupune combinarea procedeeleor de analiză sintopică și diatopică pentru a identifica elementele de unitate interioară și arealul în care coeziunea acestora nu este subminată de forțele centripete ale sistemelor umane învecinate. Din paleta largă a criteriilor, relevanță au pe de o parte apartenența la o unitate naturală clar conturată în cadrul căreia există o complementaritate funcțională perenă între subsistemele ce o compun (vatra depresiunii și treptele submontane și montane), iar pe de altă parte, tradiția unei vieți sociale și economice, nu doar organizată după aceleași principii și legi, ci având și experiența îndelungată a unui ordonator juridic, economic și administrativ comun. Cele două categorii de factori au astfel calitatea de a modela în timp profilul oricărui ansamblu uman teritorializat și de a-i conferi atributul unității atât sub raport morfostructural, cât și mai ales din punct de vedere funcțional.

Trăsăturile istorice ale spațiului unitar hațegan au fost puse în evidență de numeroși cercetători cum ar fi I.Radu (1913), R. Vuia (1926), I.Conea (1937), R.Popa (1938).

Delimitarea peisajului Țării Hațegului

Delimitarea peisajului Țării Hațegului este determinată din mai multe puncte de vedere:

- geografic;
- istoric;
- lingvistic;
- etnosociologic.

Din punct de vedere al caracterului geografic, ea se remarcă prin caracterul unitar de *țară*, din punct de vedere natural, depresiunea dezvoltă un șes central de o remarcabilă netezime și este înconjurată de unități montane puternice, funcțional, iar șesul depresionar este predominant cerealier, rama montană concentrând activități pastorale, diversificate recent prin amplificarea funcțiilor turistice. Administrativ, complexul a fost gestionat unitar, la nivel regional (cnezat, comitat, district, raion), socio-cultural, complementaritatea vetrei depresionare cu rama montană a generat relații reciproce complexe, rezultând un corp

social de o unitate remarcabilă. Caracterul de regiune este conferit de rezultatul complexității și eterogenitatea locală a realității geografice, căreia îi corespund un suport natural coerent, relativ bine conturat, cu complexe antropice suprapuse sau întrepătrunse marginal, încălecând limitele naturale, fără a da naștere unei structuri clar ierarhizate în jurul unui pol ce ar trebui să fie reprezentat prin orașul Hațeg.

Țara Hațegului, apărută în mod natural de munții Poiana Ruscăi, Retezat și Șureanu, ce o înconjoară, permițând doar trei mari căi de acces în și din podiș, prezervă extrem de bine toate perioadele istorice din antichitate și până acum, semne ale istoriei fiind aparente sau nescoase încă la lumină; este o regiune în care se împletesc fenomene istorice și antropice din perioada paleoliticului mijlociu, întregul areal având vestigii dintr-o perioadă cu mult anterioare perioadei Imperiului Roman. Munții înconjurători, „ziduri naturale de apărare” sunt acoperiți cu vestigiile cetăților construite de om.

Procesualitate istorică în analiza peisajului

Teritoriul acestei zone are un caracter profund istoric. Se găsesc aici, deopotrivă, de la vestigii contemporane mării Thetis (fosilele cretacice ale unei specii de dinozaurii pitici între care domnea straniul *Hatzegopteryx* a cărui anvergură a aripilor atingea 12m), vestigii neolitice, vestigii ale civilizației geto-dacice, ale Imperiului Roman, urmele pregnante ale epocii medievale până la disoluția formelor medievale în schemele complexe ale urbanizării din etapa modernă. Vechile furnale ale combinatului din Hunedoara ar putea fi considerate monumente ale istoriei recente.

În sensul abordării istorice, procesuale, analiza peisajului pornind de la istoria teritoriului, reușește să demonstreze că procesele istorice au mare relevanță în structura și în caracterul peisajului.

Lectura procesuală a peisajului, pornind de la individualizarea proceselor istorice în relație cu mediul natural și antropic, urmată de analiza permanențelor și potențialitatea sistemului de peisaj reprezintă o bază solidă pentru realizarea unei strategii de dezvoltare durabilă, sustenabilă a peisajului în accepțiunea modernă de peisaj integrator.

Urmele materiale lăsate de procesele evolutive pot fi infrastructuri, artefacte, așezări stratificate, terenuri cu planuri prestabilite - parcelar originar, apeducte etc. Urmele acestor permanențe nu sunt

întotdeauna ușor de identificat, dar se recunosc ariile cu caracter formal omogen, cu o matrice istorică comună.

Prima atestare documentară a Țării Hațegului datează din anul 1247, ea fiind una dintre microregiunile cele mai bogate din punct de vedere istoric din țară, deținând importante monumente de arhitectură și arheologie, una dintre cele mai ample amenajări hidroenergetice din țară, parcuri naturale cu regim de rezervații, precum și deja renumitul Geoparc al Dinozaurilor recunoscut în patrimoniul UNESCO pentru fosilele de dinozauri găsite aici.

Pe teritoriul satului hațegan, în peștera Bordu Mare, Ohaba-Ponor, este atestată una dintre cele mai vechi prezențe ale omului în România, o vatră de foc și falange datate în paleoliticul mijlociu, cca. 100.000-33.000.

Alături de urmele de vârstă paleolitică, se găsesc urmele civilizației dacice, urmele civilizației Imperiului Roman și precum și cele medievale. Istoricul Radu Popa aprecia că Țara Hațegului a fost una dintre „pepinierile” dezvoltării societății medievale românești.

Cnezatele, formațiuni feudale timpurii, au funcționat în Țara Hațegului până în secolele al XIII-lea – al XIV-lea, când regiunea a fost integrată administrativ în Regatul Ungariei, dar cu păstrarea unui fel de autonomie prin funcționarea adunărilor cnezilor cu drept de judecată, cnezi care aveau un corp distinct de armată în cadrul armatei transilvane. Istoricul Radu Popa a identificat 11 „mari cnezate” hațegane, structuri teritoriale asemănate de autor cu „cnezatele de vale” maramureșene.

Fig.VII.3 –
Hațeg, Țara pietrei

Fig.VII.4 –
Biserica Sânt Petru

Fig. VII.5 –
Biserica Strei

Sistemul permanențelor istorice constituie elementele pe baza căruia putem dezvolta trasee de interpretare a peisajului fondate pe culturile populațiilor care au construit, au locuit și au transformat acel teritoriu specific. Semnele și, mai presus de toate, relațiile lor sunt în fapt efectele unor procese istorice, fiind și elementele pe baza cărora s-a construit identitatea comunității și pe care se fondează perceperea actuală a peisajului consolidat..

Istoria arhitecturii, a așezării și a teritoriului este disciplina prin care se încearcă reconstruirea semnificatului cultural, a urmelor materiale ale operei / intervenției omului în peisaj. Din acest motiv este o contribuție fundamentală pentru interpretarea peisajului. Cercetările ultimilor ani relevă o grilă interpretativă flexibilă și deschisă utilă interpretării unui sistem cultural teritorial cu o matrice istorică puternică.

Analiza istorică urmărește:

- cadre de periodizare locală, pentru a reliefa specificitatea culturală a ariilor individuale – rețea de drumuri, granițe politice sau administrative, polarități ale unor nuclee de așezări sau religioase, cu referire permanentă la recunoașterea lor în teritoriul actual prin hărți diacronice de sinteză;
- identificarea sistemelor de bunuri culturale care marchează peisajul;
- ambianțe peisagistice omogene, care au valoare prin prezența caracterelor istorice recognoscibile și semnificative;
- sisteme de așezări, la scara urbană sau rurale sau alpine, studiate morfologic și ca percepere istorică;
- infrastructuri istorice care au structurat teritoriul și care au dirijat perceperea;
- arhitectura înțeleasă din perspectiva monumentelor identitare izolate, considerate însă în cadrul unui sistem, înțelegerea lor ca vestigii ale culturilor rurale, artizanale sau industriale;
- analiza elementelor naturale;
- linii directoare pentru gestiune și planificare, orientări strategice și indicații punctuale pentru un bun sau un sistem de bunuri.
- Kendeffy - Cădea este una din familiile renumite ridicate din rândul cnezilor.

Istoriografia recunoaște numeroase elemente de interes, plecând de la cetățile dacice și romane, care pot fi identificate arheologic.

Construirea periodizării este instrumentul cu care se poate da coeziune și continuitate studiilor cunoscute până acum despre zonă, integrând bibliografia și aprofundarea unor surse inedite, precum și documente iconografice.

Restituția cartografică a proceselor elementelor identificate permite apoi cartografierea sistematică a urmelor recunoscute, conducând la procesul de recompunere a aspectelor peisagistice.

Parcursul interpretativ se poate realiza prin identificarea sistemelor de bunuri pe care s-a construit teritoriul, identificând elementele singulare, punctuale, lineare sau areale, pentru a se concentra asupra lor analiza și pentru a realiza politicile de conservare, restaurare și valorizare.

Se identifică **sistemele de bunuri, organizate tipologic:**

- zone peisagere omogene:
 - parcuri ale vilelor nobiliare;
 - arii cu structura agrară;
 - arii fluviale și lacustre;
- arii de interes arheologic ;
- țesuturi de așezări centrate, în care se definesc aspecte caracteristice pentru locuire și spații de relaționare;
- siluete arhitecturale, artefacte singulare izolate cu relevanță ambientală:
 - case, vile, reședințe ;
 - structuri conexe cu regimul cursurilor de apă: baraje, poduri ;
 - biserici, turnuri, castele – siluete monumentale ;
 - spații de relaționare – piață ;
 - structuri – ziduri de incintă - cetăți dacice ;
- trasee istorice de comunicare - drumul lui Traian;
- elemente de infrastructură - sistem productiv - sisteme de canale - dacice, nedecoperțate încă.

Studiul complet duce la identificarea elementelor teritoriale care au valoare istorică și care nu pot fi considerate singular ca elemente de salvagardare, dar care trebuie să aibă rolul de elemente definitorii în strategia de valorizare configurată, pentru a defini și a pune în valoare caracterele istorice și peisagistice ale teritoriului.

Analiza istorică peisagistică

Urmărind cadrul fizic și ambianța naturală, aspectele așezărilor și infrastructurii, serviciilor și funcțiunilor urbane, având ca rezultat o **interpretare structurală interdisciplinară** a întregului teritoriu, se concretizează un cadru strategic care definește obiectivele pentru zone izolate și pentru zona în totalitate. Astfel se poate propune o sinteză de bune practici constituite din investigații și simulări în locuri de interes deosebit.

Se individualizează temele peisajului cultural, tramele relaționale materiale și imateriale, supuse analizelor și evaluării.

- geomorfologie – secțiuni prin teren, versanți, arii de instabilitate – folosințe și folosințe abuzive – săpături, centrale hidro, tramă stradală
- caractere naturale, culturile agrare istorice, terasări, controlul torentelor
- caracterul așezărilor:
 - așezări pe versanți legate de activități productive ;
 - case cu curte pe fundul văilor;
 - nuclee de relație comercială ;
 - refugii alpine;
 - complexe manufacturiere;
 - așezări cu caracter sportiv - schi;
- tipuri de clădiri, subliniind:
 - raportul între materiale, piatră și lemn, soluții structurale și de distribuire a edificiilor;
 - clădiri de-a lungul străzii care structurează așezarea;
 - elemente vizibile dominante - turnuri de biserică;
 - fortificații;
- bunurile arhitectonice cu rol morfogenetic și interrelaționat cu istoria teritoriului și în construirea peisajului cultural, ansambluri religioase, militare, culturale, în acord cu criteriile generale se definesc elementele:
 - structurante - condiții geomorfologice determinante pentru așezare, infrastructură;

- caracterizante – bunuri sau sisteme de bunuri identitare sau de relevanță peisagistică ;
- calificative – edificii izolate sau situri individuale ;
- critice – dinamici în curs de urbanizare necontrolată, restructurări inadecvate, abandonarea versanților, infrastructură greoaie;

Siturile și artefactele individuale se organizează după criterii generale de intervenție:

- tutelă și salvagardare ;
- amenajare și reabilitare;
- restaurare arhitecturală și peisagistică ;
- studii de impact și reabilitarea contextului.

Fig.VII.6 –
Comuna Răchitova

Fig.VII.7 –
Sălașul de Sus, cetatea Colț

Identificarea intervențiilor în peisajul istoric

Revalorizarea peisagistică culturală, reorganizarea configurării așezărilor și infrastructurii, sunt obiectivele cele mai importante, organizate în următoarele acțiuni, în care contribuția istorică este strâns integrată cu alte analize:

- recuperarea peisajelor,
- reducerea degradărilor vizuale,
- gestionarea ariilor și a resurselor,
- recuperarea nuclelor și a tipologiei,

- raționalizarea așezărilor împrăștiate, stoparea dezvoltării necontrolate,
- reamenajarea așezărilor industriale,
- reorganizarea serviciilor și a funcțiunilor,
- capacitatea feroviară și a transportului public,
- reorganizarea nodurilor de intersecție – criticitate – viabilitate.

Identificarea sistemelor culturale teritoriale cu valențe percepțive majore, caracterizante

Identificarea sistemelor culturale teritoriale este instrumentul cu care se descoperă identitatea istorică a unor arii vaste: identificarea relațiilor între elementele singulare (izolate) cum ar fi construcții, infrastructuri, arii urbanizate, arii rurale și instrumentul conceptual care permite recunoașterea unor sisteme de elemente materiale care au propriile rădăcini în procesele istorice teritorializate. Toate aceste elemente sunt analizate în cadrul unor sisteme, punându-se accent pe relațiile care se stabilesc între ele. Se urmăresc:

- **sisteme infrastructurale** cu capacitate morfogenetică puternică, pe care se structurează un „teritoriu”, în care perceperea noastră actuală este bazată pe:
 - rețele istorice stradale (romane și medievale) care eventual au constituit aliniamentele de la care s-a trasat parcelarul agrar istoric, coloana vertebrală a așezărilor lineare, locurilor de densitate mare (fortificații, centre ecleziastice, taverna sau hanuri);
 - o eventuală rețea de canalizare din care se ramifică derivații în funcție de pantele naturale ale reliefului, rețea de irigații cu propriile sisteme peste care se structurează zone de vegetație și în funcție de care se organizau sistemele de așezări, izolate sau adunate.
- **sisteme ale centrelor puterii - centre de interes / determinante:** turnurile sau părți mai înalte ale castelelor care constituie materializarea autorității care exercită propria jurisdicție în teritoriu, poli de atracție și semnale ideologice la scară mare;
- **sistemele de culturi agrare:** porțiuni întregi ale teritoriului rural dedicate culturilor agrare; eventuale terasamente, rețea hidrografică artificială;

- **sistemele de aşezări:** caracterele tipice ale arhitecturii sunt elementele care influenţează în mod substanţial construcţia peisajului: este vorba de structurarea în funcţie de aşzare/poziţie; pante, materiale de învelitoare, structură/materiale; modalitatea de structurare şi juxtapunere a volumelor caracterizează aşezările în peisajul agricol după sisteme de aşezare plane sau urmărind curbele de nivel, aglomerări urbane.

Se remarcă:

- sisteme de fortificaţie, sisteme de drumuri de matrice dacă: cetăţile Colţ, Baniţa, Sarmizegetusa Regia, cetatea Căndeştilor etc.; romană şi medievală: structurarea aşezărilor de-a lungul drumurilor şi morfologia nucleelor locuite - castre romane, sanctuare dacice, cetăţi de apărare, edificii religioase, villa rustica: judeţul Hunedoara, Dacia Apulensis, Breazova şi Bucium Orlea, Beriu;
- sistemele de scurgerea apelor: în Munţii Şureanu scurgerea apelor controlată pe vechile drumuri dacice;
- reţea de canale la scară teritorială, irigaţii, baraje, cursuri de apă naturale amenajate;
- aşezări restrânse în jurul unei fortificaţii, castel, mănăstire;
- configuraţii spaţiale dinastice – Castelul Corvinilor;
- biserica, nucleu al fiecărui sat, punct de interes în peisaj;
- sisteme rurale;
- sisteme de aşezări în funcţie de structura geomorfologică naturală;
- sisteme agro-pastorale şi silvice specifice versanţilor montani;
- sistem de vile - conace cu grădini unice – (vilegiatură istorică);
- sisteme de producţie artizanală – legătura cu materiile prime şi cu producerea de energie hidrolică, exploatarea de lemn, producţii metalurgice legate de activităţi extractive locale (furnalul de la Govajdie, fiind monument istoric şi de arhitectură);
- activ de extragere de piatră, marmură, metale etc;
- sisteme carstice cu valoare de patrimoniu natural şi universal;
- centre de producere a energiei hidroelectrice şi sistemele de comunicare aferente.

Identificarea ariilor de interes peisagistic

Sistemele culturale de referință constituie un sistem de contexte mai mult sau mai puțin vaste sau articulate pe care s-a construit teritoriul și pe care se bazează perceperea peisajului.

Permanențele istorice care au relevanță peisagistică în măsura în care sunt perceptibile, (acele relații care conferă semnificat cultural: identitar, politic, religios) pot fi:

- trame relaționale **materiale**: rețele de drumuri, apeducte, etc.;
- trame relaționale **vizuale**: turnuri, sanctuare, centre ale puterii statale, etc.;
- trame **imateriale**: relații între elemente dislocate și lipsite de conexiuni vizibile sau materiale, dar legate de o matrice ideologică bine definită;
- **individualizarea contextelor**, în funcție de tramele relaționale și de un anume semnificat.

Sistemul permanențelor istorice constituie elemente pe baza cărora putem dezvolta trasee de interpretare a peisajului fondate pe culturile populațiilor care au construit, au locuit și au transformat un teritoriu specific. Semnele și, mai presus de toate, relațiile lor sunt în fapt efectele unor procese istorice, fiind în același timp și elementele pe baza cărora s-a construit identitatea comunității și pe care se fondează perceperea actuală a peisajului consolidat, definit.

Pentru a individualiza contextele trebuie înțeles contextul ca acea extindere spațială, continuă sau discretă – discontinuă care conferă semnificat unui bun sau unui sistem de bunuri. Metoda de definire și de delimitare a contextului este în funcție de tramele relaționale și de semnificatul stabilite de un bun sau de un sistem de bunuri:

- contextul unei case sau al unui nucleu rural nu este constituit de aria adiacentă edificiului, ci de extinderea istorică a culturilor agricole aferente, de trama relațională a căilor de acces, rețeaua de irigații, raporturile spațiale și vizibile cu casele vecine, cu centrele academice mai apropiate;
- contextul unui fort modern nu e constituit de spațiul militar, ci de relațiile de viabilitate a zonei, cu centrele de aprovizionare cu materii prime, pentru construcția fortului, cu resursele de apă și

forestiere, cu rețeaua de apărare la scară teritorială – centre de depozit de pulbere etc.;

- contextul unei așezări rurale este dat de grădinile și vegetația existentă, sistemul de acces, carosabil, cu catării sau pietonal, de sistemul de aprovizionare cu apă potabilă, de relațiile cu resursele forestiere sau cu pășunile versantului, cu cellalte centre de la diferite altitudini.

Identificarea proceselor istorice caracterizante pentru peisaj

Procesele istorice caracterizante, etapele principale ale istoriei Hațegului, pentru construcția peisajului în epoca antică sunt trasarea axelor drumurilor, parcelarul și organizarea productivă a agriculturii, monumentalizarea așezărilor: pentru evul mediu, definirea fasciilor de drum, mai laes în zonele de trecători, fortificațiile, transformarea castrelor din satele fortificate în reședințe senioriale, restrângerea așezărilor în jurul plilor fortificți, fondarea unor centre de inițiativă comunală sau seniorială, reorganizarea teritorială a principatelor teritoriale medievale timpurii, cedarea teritoriilor rurale la inițiative religioase sau laice, difuziunea activităților miniere, metalurgice, sau manufacturiere, definirea rețelei eclesiastice diocesane sau plebane.

Procesele caracteristice au fost identificate și în perioada modernă – procese economice și politico – militare și in perioada contemporană, infrastructura și industrializarea și amenajarea unui peisaj alpin pentru turism, sport – schi. Identificarea urmelor materiale și imanente a proceselor istorice selecționate recunoscând în teritoriu relațiile între sistemele de bunuri culturale rezultate ale acelorași procese relevă latențele și lacunele sistemului.

Studiul se face prin analiza izvoarelor materiale (infrastructuri, zone, artefacte) și documentare (povestiri, desene). Este necesară cartografiere istorică, geografică, etnologică utilizând:

- cartografie militară cu reprezentarea pădurilor și a rețelei hidrografice;
- atlase la scară mare;
- hărți cu granițele între state, comunități, persoane private;
- cadastre istorice – planuri de fortificații, infrastructuri stradale, hidraulice, feroviare;

Trecând de la istoria teritoriului la istoria peisajului, au relevanță decisivă ghidurile și fotografiile istorice, însemnările de călătorie cu caracter personal, referiri la activități sociale, tradiții, memorie istorică. Analiza trebuie bazată și pe cunoașterea directă a locurilor pentru a putea recunoaște procesele care au marcat major construcția teritoriului, sau care au fost condiționate de morfologia teritoriului însuși.

Dimensiunea peisagistică a acestor procese se bazează pe recunoașterea urmelor materiale sedimentate de aceleași procese, la scări diferite: de la artefactul singular, chiar și o mărturie fragilă și episodică a unor situații complexe, la așezările stratificate, la infrastructurile lineare canale, strazi, căi ferate, la porțiuni vaste de arii rurale – parcuri istorice, terenuri agricole.

Interpretarea în planificare

Sistemele culturale teritoriale constituie un sistem de contexte mai mult sau mai puțin vaste sau articulate pe care s-a construit teritoriul pe care se bazează perceperea peisajului.

Interesul istoric al peisajului se datorează bogăției posibilelor interacțiuni și suprapuneri de multe ori conflictuale a diverselor sisteme culturale.

Pentru permiterea gestiunii și valorizării nu numai a sistemelor de bunuri, ci și a porțiunilor întregi de teritoriu cu o matrice istorică determinantă, apare ca necesară definirea unor arii continue și extinse caracterizate de procese istorice și sisteme culturale teritoriale coerente, asupra cărora se pot aplica politici de gestiune specifice. Este vorba de relația contextelor și a nivelurilor de planificare de „unități de peisaj” – la formularea cărora concurează nu doar factorii istorici ci și naturali, morfologici, perceptivi etc.

Relația între discipline și planificarea teritorială se bazează nu doar pe considerente teoretice sau indicații normative, ci pe un ethos comun de cercetare construit între cercetători, administrația locală și regională și comunitate.

Recunoașterea rolului istoriei teritoriului din partea legii urbanismului teritorial este necesară și reprezintă începutul unor experiențe semnificative de bune practici în analiza teritoriului în scopul unei dezvoltări sustenabile.

În acest sens se propune depășirea conceptului de centru istoric, preferându-se termenul de **structură istorică** a orașului, înțeles în

globalitatea sa; depășirea termenului de monument pentru a se adopta conceptul de **sistem de bunuri**; depășirea termenului de gestiune restrictivă, pentru a propune **clasificări de valoare** orientate către dezvoltarea politicilor de punere în valoare. Acest mod de abordare realizează un pas important spre elaborarea unei metodologii moderne.

Deși se realizează o identificare punctuală a fiecărui edificiu al orașului, obiectivul este recunoașterea cadrului așezării cu caracter istoric – ambiental: nu numai centrul orașului ci și „centrele istorice” ale periferiei industriale, nuclee minore și artefacte, vestigii rurale, industriale, infrastructurale, clădiri secundare de serviciu, arii de interes ambiental și peisagistic, versanți colinari, parcuri urbane, spații de legătură, arii de structură agrară.

Planul PATZ Intercomunal – Țara Hațegului,¹⁰⁵ stabilește o strategie de dezvoltare a teritoriului intercomunal și lasă loc pentru studii și strategii ulterioare în ceea ce privește protejarea peisajului cultural în sensul dezvoltării spațiale sustenabile. PATZ ține mai puțin cont de aspectele rezultate din studii interdisciplinare abordând gestiunea elementelor istorice deschizând calea către o planificare complexă sustenabilă.

În baza PATZ, interpretările istorice complexe și analiza aspectelor istorico–urbanistice poate fi făcută mai departe urmărindu-se structura istorică a teritoriului și nu doar analiza structurii părților istorice ale teritoriului deplasând interesul de la arii delimitate topografic la stratificarea complexă a fenomenelor, în care fiecare sector este în interdependență cu celelalte.

Rezultatele introducerii studiului istoric

Un prim rezultat este propunerea amplificării zonei perimetrare prin includerea în zona de patrimoniu a spațiilor învecinate, a teritoriilor care au rol în înțelegerea ansamblului, prin conexiunile vizibile și peisagistice cu coroana colinară înconjurătoare.

Un al doilea rezultat este definirea punctelor de plecare pentru o strategie de planificare și a politicilor de valorizare: trama traseelor, raportul între parc și context, centrul istoric stratificat, aria lacurilor.

¹⁰⁵ INCD – URBAN proiect, Plan de amenajare a teritoriului zonal intercomunal Țara Hațegului – Geoparcul Dinozaurilor faza a 2-a, ianuarie 2004

Se conturează problema conservării și coroborării bunurilor peisajului cultural, propunând orientări sintetice finalizate în cadrul normativ al planului și al propunerii de indicații pentru diverse categorii de intervenție asupra patrimoniului arhitectural și ambiental, care pot fi traduse în norme și recomandări. Se conturează principii generale cum ar fi:

- gestiunea intervențiilor de lungă durată, compatibilitatea și sustenabilitatea propunerilor;
- judecarea valorilor bunurilor – nu în mod absolut, ci istoric, respectând sensibilitatea și concepțiile istoriografice care se transformă;
- privilegierea a ceea ce atestă originile contemporaneității, adică organizarea de la anul 1800 încoace, structura stradală și feroviară, transformările în sfera productivă, **fără a cădea în tentațiile turistice improvizate;**
- abordarea identificării bunurilor: cercetarea relațiilor și a continuității de folosire prin lectura valorilor **demoetnoantropologice:** memorie, tradiții, frecvențări, trasee consolidate.
- raportul cu intervențiile noi, în acest sens un rol deosebit revenind **proiectantului, care trebuie să respecte anumite reguli impuse prin regulament**
- gestiunea infrastructurii istorice;
indicații pentru intervenții edilitare în existent, indicații pentru spațiile publice.

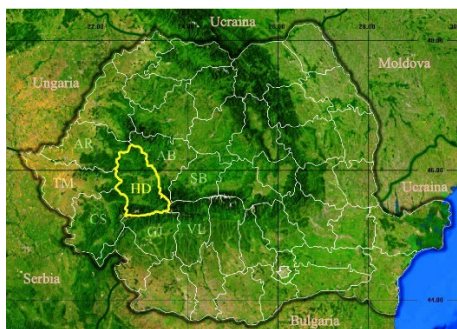

Fig. VII.8 – Poziționare pe hartă a județului Hunedoara

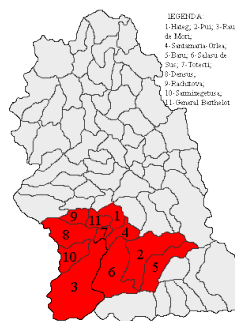

Fig.VII.9 – Țara Hațegului, județul Hunedoara

Organizarea administrativă

Din punct de vedere administrativ¹⁰⁶, în zonă se află un oraș – Hațeg, 10 comune, și 28 de sate, având 38 133 de locuitori în total, din care 18 682 bărbați și 19 451 femei, răspândiți pe o suprafață de 145158 ha în cadrul următoarelor așezări:

1. Hațeg, având o suprafață de 6 433 ha: Nălațvad, Silvașu de Sus, Silvașu de Jos.

2. General Berthelot având o suprafață de 3 074 ha: Farcadi, Livezi, Tustea, Crăguiș.

3. Răchitova având o suprafață de 7 358 ha: Boița, Ciula Mică, Ciula Mare, Gotești, Mesteacăn, Vălioara.

4. Densuș având o suprafață de 13 612 ha: Criva, Hățăgel, Peșteana, Peștenița, Poieni, Stei.

5. Totești având o suprafață de 2 203 ha: Cârnești, Păclișa, Recea, Copaci.

6. Baru având o suprafață de 14 571 ha: Livadia, Petros, Valea Lupului.

7. Pui având o suprafață de 22 879 ha: Băiești, Federi, Fizești, Galați, Hobița, Ohaba, Ponor, Râu Bărbat, Rușor, Serel, Uric.

8. Sălașu de Sus având o suprafață de 22 303 ha: Coroiești, Mălăiești, Nucșoara, Ohaba de sub Piatră, Paroș, Peștera, Râu Alb, Râu Mic, Sălașu de Jos, Zăvoi.

9. Sântămăria Orlea având o suprafață de 6 780 ha: Balomir, Bărăștii Hațegului, Bucium Orlea, Ciopeia, Săcel, Sânpetru, Subcetate, Vadu.

10. Râu de Mori având o suprafață de 38 632 ha: Brazi, Clopotiva, Ohaba, Ostrov, Ostrovel, Ostrovu Mic, Sibîșel, Suseni, Unciuc, Valea Dâljii.

11. Sarmizegetusa având o suprafață de 7 312 ha: Breazova, Hobița – Grădiște, Păucinești, Zeicani.

¹⁰⁶ Popa, Nicolae, Potențialul de dezvoltare în Țara Hațegului, Editura Brumar, Timișoara, 2002, pp.78-81

Rețeaua de localități

Rețeaua de localități din Țara Hațegului este puternic ierarhizată în cadrul unor structuri dimensionale, de rang și spațiale simple, dominate de orașul Hațeg ca centru polarizator funcțional și cu rol de distribuție spațială a fluxurilor comandate prin acest nod de intersecție a arterelor majore de transport din zonă: drumurile naționale și calea ferată. I se subordonează localitățile reședință de comună, care comandă la rândul lor, în mare măsură, accesul la alte localități componente. Există o oarecare autonomie a zonei Pui – Baru, care beneficiază de o accesibilitate mare datorată unui drum național și căii ferate, iar teritoriul de hinterland al acestor unități administrative ține de structuri fizico-geografice cu altă apartenență și orientare spațială față de depresiunea Hațegului.

De altfel majoritatea covârșitoare a populației zonei este grupată în cuprinsul depresiunii Hațegului, locuirea dincolo de linia izometrică de 700 m altitudine fiind foarte rară și dispersă. În depresiune satele sunt mai mari și au o structură relativ compactă, cu formă adunată sau tentaculară; densitatea localităților fiind peste 20 la 100 Kmp; în zonele de munte satele sunt mai mici, cu forme risipite și răsfirate, având o densitate de sub 10 locuitori la 100 Kmp.

Centre polarizatoare în sistemul rețelei de așezări și profilul funcțional și socio-economic din teritoriul intercomunal:

- Centru subregional de coordonare a traficului rutier și feroviar, generator de trafic rutier (și feroviar în subsidiar) de mărfuri și persoane, cu o însemnată funcție polarizatoare, dar și de redistribuire spațială a fluxurilor, orașul Hațeg reprezintă nu doar principala destinație din cuprinsul depresiunii, ci și cel mai solicitat releu local pentru circulația interregională. Aici converge majoritatea traseelor de transport în comun din spațiul depresionar și tot aici se află cele mai importante depozite destinate să asigure circulația locală a mărfurilor, Hațeg fiind o localitate de sprijin pentru toate formele de turism potențial practicabile în zonă și pentru turismul de tranzit. Profilul agricol este agro-zootehnic.

Rețeaua de drumuri și căi ferate¹⁰⁷

În Hațeg converg cinci drumuri modernizate și o cale ferată în funcțiune, pe care circulă zilnic cca 50 perechi de curse auto de transport în comun, peste 7000 de autovehicule diverse și 6 perechi de trenuri locale. În Subcetate nu se formează zilnic decât cele 6 mici trenuri pentru Hațeg și unul către Simeria.

Relativ departe de marile noduri de comunicație ale României contemporane, Țara Hațegului și-a constituit un sistem propriu de noduri de transport, structurat în conformitate cu dimensiunile actuale ale circulației de bunuri și de persoane. Distribuția teritorială a centrelor generatoare de trafic, din interiorul, ca și din afara spațiului depresionar, coroborată cu existența unor puncte obligatorii de trecere (impuse de poziția culoarelor geomorfologice transregionale) au condus la ierarhizarea așezărilor hațegane, în funcție de rolul pe care îl au acestea în dirijarea, absorbția și dispersia fluxurilor de transport. Este evident însă că, având în vedere dimensiunile Țării Hațegului și poziția sa funcțională în ansamblul ordonatorilor de trafic din această parte a României, sfera transporturilor locale se află sub imperiul decizional al macrostructurilor în care se integrează, beneficiind de o mai largă autonomie doar în ceea ce privește domeniul rutier.

Tipuri de așezări rurale din Țara Hațegului, după funcțiile lor economice

S-au identificat tipuri majore de așezări în cadrul cărora au fost structurate mai multe subtipuri funcționale, decurgând din gradul de intensitate și de dominantă al unei funcții majore anume sau din particularizarea subsectorială a acesteia/acestora:

- satele cu funcții predominant agricol, cele mai numeroase în Țara Hațegului;
- satele cu funcții predominant industriale sunt puține în Țara Hațegului, respectiv Baru, Boița și Nălați, fiecare având

¹⁰⁷ Popa, Nicolae, *Potențialul de dezvoltare în Țara Hațegului*, Editura Brumar, Timișoara, 2002, pp.98

caracter monoindustrial, diferit, însă, de la o localitate la alta: producția de materiale de construcții, în primul caz, industria extractivă a minereurilor neferoase, în cel de al doilea și industria mobilei în ultimul. Celelalte așezări încadrate acestui tip funcțional își valorifică forța de muncă neagricolă mai ales în alte localități, fie urbane, fie rurale;

- satele cu funcții mixte coincid, în general, cu acele reședințe de comună care, beneficiind de poziții geografice de convergență, au reușit să polarizeze principalele instituții administrative și social-culturale de importanță locală, și-au dezvoltat diverse unități de deservire a populației, inclusiv ateliere cu caracter industrial, astfel încât acestea acoperă nu numai o parte din cerințele socioeconomice ale populației proprii, ci și ale satelor aflate în subordine. Remarcabil este cazul unor localități ca Băiești și Livadia, în care funcția agricolă pare să fi trecut cu adevărat pe un plan secundar, cedând locul activităților industriale și serviciilor în transporturi și telecomunicații;
- satele cu funcții speciale (predominant de servicii) nu sunt prea numeroase în Țara Hațegului, dar prezintă situații particulare. Astfel, pentru Subcetate, caracteristică este funcția de nod de cale ferată. Funcția lor agricolă rămâne însă importantă, chiar dacă ea nu este reflectată de structura populației active.

Satele Pui și Totești, reședințe ale comunelor omonime, au structuri economice mult mai diversificate decât celelalte așezări rurale hațegane. Funcțiile cu rol polarizator local (Totești) și subzonal (Pui) au reușit să determine o largă reprezentare a activităților din sectorul terțiar, îndeosebi în cazul satului Pui, cu vechi tradiții de coordonare a satelor din compartimentul răsăritean al depresiunii. Lipsit de obiective industriale semnificative, Puiul continuă să fie un centru comercial important și să își accentueze, după 1990, rolul administrativ, prin instalarea aici a unor instituții descentralizate ale statului.

Bine reprezentate, în acest sat, sunt și contingentele de forță de muncă active în sectorul transporturilor și telecomunicațiilor (20%), administrație, învățământ, sănătate (21%), agricultură (15%), comerț, turism (12%), construcții (8%), în timp ce activii din industrie (21%), în

marea lor majoritate, se deplasează în alte localități (Baru, Hațeg, Petroșani).

O categorie distinctă o constituie satele a căror funcție principală este aceea de furnizor de forță de muncă pentru alte așezări, mai importante decât ele prin anvergura funcțiilor lor. Acestea se ordonează, de regulă, în jurul centrelor polarizatoare zonale și de-a lungul căilor de comunicație. Așa sunt satele Vadu, Ciopeia, Bucium-Orlea, Livezi, așezate în proximitatea complexului economic Hațeg-Subcetate; Valea Lupului, Livadia în jurul localității Baru; apoi Băiești și Rușor, pe axa feroviară Subcetate-Petroșani. Deși Sântămăria-Orlea are un profil economic ceva mai complex, ponderea mare a navetiștilor care se deplasează de aici spre Hațeg, Călan, Simeria, Hunedoara, Petroșani și Baru, absența unor unități economice locale mai importante și ponderea redusă a activilor agricoli (7%) sunt argumente pentru încadrarea sa în aceeași categorie a așezărilor furnizoare de forță de muncă.

Exceptând Hațegul, care este de departe cel mai însemnat, ca localități importante, polarizatoare de forță de muncă, se remarcă satele Baru — pentru activități industriale, Brazi — pentru construcții, Subcetate — intermediar pentru transporturi, Boița — pentru minerit și Păclișa — în domeniul ocrotirii sănătății. Celelalte așezări cu poziție geografică favorabilă, de exemplu Pui ori Sarmizegetusa, nu se manifestă, deocamdată, ca debușee semnificative pentru forța de muncă excedentară din satele înconjurătoare.

Promovarea unei mai largi autonomii economico-financiare locale ar putea deschide însă perspectiva unei mai nuanțate ierarhizări interne a rețelei de așezări din Țara Hațegului.

Aceasta ar favoriza concentrarea unor activități neagricole în centrele cu poziție favorabilă în teritoriu și ar permite centrelor polarizatoare, astfel constituite, să genereze adevărate subsisteme zonale de așezări, în măsură să valorifice resursele materiale și umane locale, să amelioreze calitatea vieții populației lor, obiective prioritare ale conceptului dezvoltării durabile.

Abordarea geografică

În abordarea geografică pot fi distinse patru caracteristici:

- interacțiunea între structurile fizice și valorile culturale ale peisajului;
- punerea accentului pe refolosirea, reordonarea și reinterpretarea urmelor trecutului în peisaj, a straturilor diferite în peisaj;
- modul în care societatea a interacționat cu peisajul în timp;
- relația dintre patrimoniu și experiența oamenilor.

Cuprinsă în județul Hunedoara, așezată la convergența Ardealului cu Banatul și Oltenia, depresiunea Țării Hațegului face legătura între Carpații Meridionali și cei Occidentali prin munții Poiana Ruscăi, respectiv prin Ținutul Pădurenilor către care trecerea nu este marcată de vreo discontinuitate ci doar de culoarul depresionar Strei-Orăștie.

Accesul în Țara Hațegului se face prin trei „porți”: dinspre orașul Simeria, pe valea Streiului; dinspre Banat, pe valea Bistrei, trecând pe la Porțile de Fier ale Transilvaniei; dinspre municipiul Petroșani, prin Pasul Merișor-Bănița.

Relieful este constituit din două mari unități morfologice (munții și zona depresionară), ce se dispun în trepte a căror altitudine scade de la sud către nord.

Unitatea montană, ce ocupă peste 60% din suprafață zonei studiate, aparține Carpaților Meridionali și cuprinde părți din masivele montane Retezat, Țarcu și Șureanu.

Masivul Retezat inclus aproape în totalitate în zona studiată, prezintă altitudinile cele mai mari (vârful Peleaga – 2.509 m, vârful Retezat – 2.482 m etc.) și un relief glaciatic deosebit de complex (circuri și văi glaciare: Bucura, Zănoaga, Judele, Stânișoara, Valea Rea etc.).

Masivul Țarcu (partea de nord-est a acestuia) este mai puțin înalt (vf. Pietrii – 2.192 m) și are un relief glaciatic relativ dezvoltat.

Masivul Șureanu (partea de sud-vest a acestuia) se prezintă sub forma unor culmi rotunjite, cu înălțimi în jur de 1.000 m cu un bogat relief carstic.

Fig.VII.10 – Țara Hațegului - Așezare, limite, principalele axe de circulație. (N.Popa, 1999)

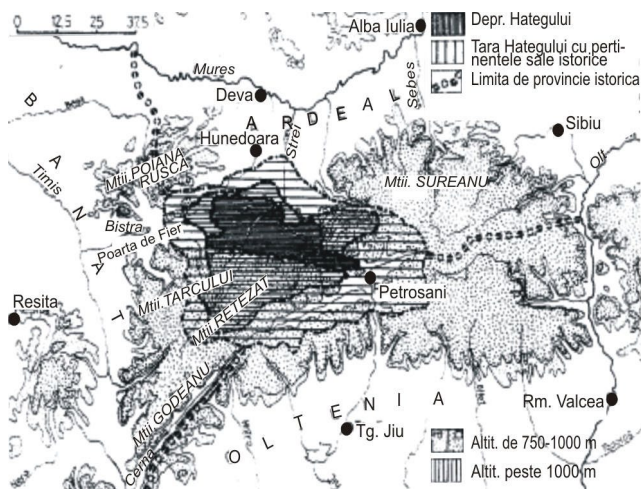

Fig.VII.11 - Poziție geografică – extindere teritorială. (N.Popa, 1999)

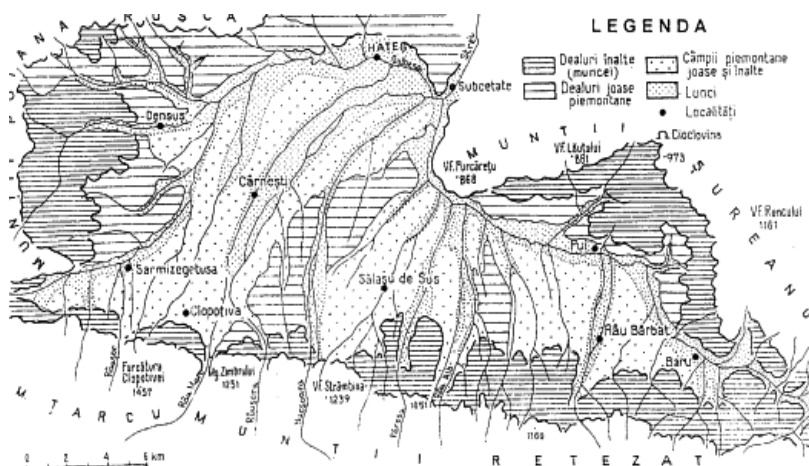

Fig.VII.12 – Unitățile de relief, prelucrare după N.Popa, 1999

Fig.VII.13 - Munceii în Țara Hațegului

Depresiunea Hațegului, de origine tectono-erozivă este situată în zona de contact a Carpaților Meridionali cu cei Occidentali, fiind înconjurată de munții Șureanu (E), Retezat (S), Țarcu (SV) și Poiana Ruscăi (V și NV). Dealurile Dumbrava, Ploștina și Poieni împart depresiunea în două compartimente:

- Hațeg în vest, format dintr-o câmpie piemontană, cu altitudini de 300 – 350 m, fragmentată de numeroase râuri însoțite de lunci și terase;
- Pui în est, drenat median de râul Strei, format dintr-o zonă piemontană înaltă la contactul cu muntele și un relief de terase.

Clima este temperat continentală, cu diferențieri marcate de etajarea formelor de relief, dispunerea catenelor montane și a culoarelor de vale. Este mai umedă și mai răcoroasă în zona montană și mai caldă și mai puțin umedă în zona depresionară.

Vânturile dominante bat cu o frecvență mai mare dinspre vest și dinspre nord-vest, cu viteze medii anuale ce variază între 2 – 4 m/s în zona depresionară și între 4 – 6 m/s pe crestele montane.

Structura geologică

Zona Hațegului are o structură geologică complexă, reprezentată de formațiuni cristalino-mezozoice (șisturi cristaline cu intruziuni de granite, granodiorite și gnaise) în sectorul montan, respectiv de un sedimentar jurasic cretacic format din calcare, microconglomerate și gresii, peste care repauzează depozite paleogene și neogene, în sectorul depresionar.

Urmare a etajării și variației reliefului, a complexului petrografic existent, zona se caracterizează prin diversitatea solurilor. Procesele naturale cu impact ecopedologic negativ asupra solului sunt în principal: aciditatea naturală, eroziunea de suprafață și adâncime, procesele fluvio-torențiale, alunecările de teren.

În arealul montan predomină terenurile din clasele de calitate V și VI, cu pretabilitate slabă sau improprie pentru pășuni.

În zonele depresionare solurile sunt în general aluviale. Majoritatea terenurilor din această unitate de relief se încadrează în clasa a IV de calitate pentru arabil.

Clasa III - cu pretabilitate mijlocie cu limitări moderate se mai întâlnește de la terasele râurilor (soluri brune-galbui, brune luvice), care favorizează stagnarea apei de suprafață, dându-le caracterul de pseudogleizare, până la relieful specific de luncă (neuniformitate, textură variabilă, adâncimi variabile ale nivelului freatic).

În zona de deal și de podiș predominante sunt solurile brune luvice (podzolute) la care principalele limitări sunt legate de pantă, eroziune și pseudogleizare (stagnarea apei în sol și argilozitatea crescută a orizontului argiloluvial). După aceste limitări terenurile se încadrează în clasa III de calitate alături de care pot apărea local și terenuri de clasa IV și V.

Structura hidrologică

Rețeaua hidrografică are o densitate mare și aparține bazinului hidrografic Mureș. Râul Strei, colectorul principal, are o lungime totală de 89 km.

Lacurile naturale sunt de origine glaciară și sunt situate în Munții Retezat (peste 80 de cuvette lacustre), reprezentative fiind Bucura prin suprafața cea mai mare (10,8 ha), Zănoaga prin cea mai mare adâncime (29 m) și Tăul Custurii prin cea mai ridicată altitudine la care se află (2.270 m).

La acestea se adaugă lacurile antropice din cadrul amenajării hidroenergetice Rîul Mare: acumularea Gura Apelor, alimentată de Rîul Mare și aducțiunile secundare de pe râurile Nucșoara și Râușor, Tomeasa (în amonte), Ostrovu Mic, Păclișa și Hațeg, în aval.

Resursele naturale

Destinația și folosința solurilor. Din punct de vedere al condițiilor pedoclimatice, teritoriul studiat se înscrie în categoria “zonă montană”. Funcțiunea social-economică dominantă o reprezintă agricultura, a cărei structură este adecvată specificului montan al zonei. Aceasta beneficiază de un fond funciar agricol reprezentând 48,82 % din

suprafața totală. Zona aflată în studiu deține un profil agricol predominant ocupat de pășuni și fânețe care acoperă un procent de cca. 76,62 % din totalul suprafeței agricole și 37,41 % din suprafața totală.

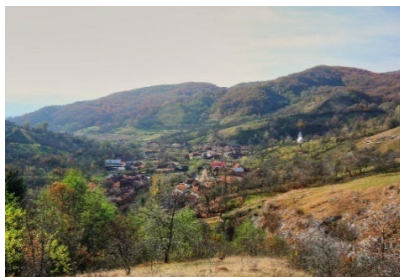

Fig.VII.14 - Tip de asezare specifică

Livadia

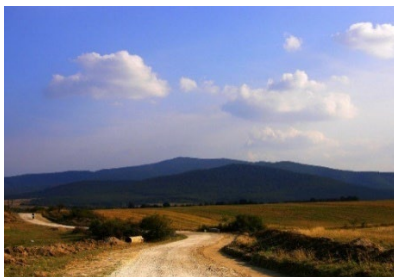

Fig.VII.15 ...suprafețe joase, netede ca niște câmpuri, înclinate de la sud spre nord...

Fig.VII.17 - Barajul Păclișa

Fig.VII.18 - Baraj în Retezat

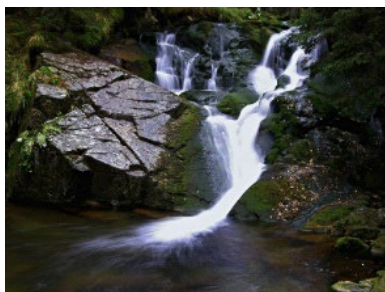

Fig.VII.19 - Sistem cascade Valea Nucșoarei

Fig.VII.16 - O specie rară, viorele albe

Resurse ale subsolului. Reprezentativă pentru zona studiată este mineralizația de la Boița – Hațeg care a fost exploatată pentru sulf, zinc, plumb în principal și secundar pentru elemente ca aur, argint, cadmiu, bismut, cupru. Cele mai răspândite resurse de subsol sunt materialele de construcție, a căror exploatare are tradiție în zonă, un exemplu elocvent fiind localitatea Baru. Alte zăcămintе sunt semnalate la Bănița (argilă galbenă și calcar dolomitic) și la Federi /Pui (bauxită silicioasă).

Resursele de apă. Teritoriul intercomunal se află în bazinul hidrografic Mureș. Zona Masivului Retezat este zona cu cea mai ridicată umiditate și scurgere din Carpații românești. Bogata rețea hidrografică drenează spre nord către râul Strei (bazinul Mureș) care captează toate apele din vestul, nordul și nord-estul masivului. Cele mai importante cursuri de apă sunt: Râul Mare format la confluența Lăpușnicului Mare cu Râu de Șes, Râu Bărbat provenit din lacurile Custura Mare, Custura Mică și Ciumfu Mare și Râul Strei având ca afluenți Râu Bărbat, Pârâul Izvorului, Pârâul Ponor, Valea Rușor și Valea Șerel.

O importantă resursă de apă este constituită de acumulările amplasate pe Râul Mare.

Flora și fauna

Vegetația prezintă o etajare în funcție de altitudine. Etajul alpin și subalpin ocupă arealele cele mai înalte ale munților, la peste 1.800 m, fiind caracteristice pajiștile naturale ce alternează cu tufărișuri de smirdar, afin, jneapăn, ienupăr etc.

Etajul pădurilor de foioase și de amestec cu rășinoase, situat între 1.300 și 700m, ocupă suprafețe mari și este format din fag, ulm de munte, paltin, frasin și în care apar și exemplare de brad și molid. În zona depresionară și pe pantele dealurilor joase se întâlnesc pădurile de fag, de cer și de gârniță în amestec cu gorun, stejar și carpen. La altitudini mai joase de 700 m, vegetația naturală este formată din pajiști, fânețe și pâlcuri izolate de păduri de stejar și fag.

De remarcat că zona studiată în PATZ include în bună parte Parcul Național Retezat unde se găsesc numeroase și variate elemente de floră de interes științific (specii endemice, specii de orhidee, floare de colț, argințică etc.). Vegetația azonală este specifică luncilor și mlaștinilor.

Resurse arboricole. Deși fondul forestier a cunoscut o diminuare treptată și schimbare în compoziție, pădurea reprezintă o importantă resursă ecologică și economică a zonei Hațegului. Speciile dominante în pădurile hațegane sunt: molidul, bradul, pinul, fagul, cvercineele și laricele, dar importanță economică au și unele esențe alohtone: bradul Douglas, pinul negru, arțarul canadian.

Fauna este bogată și foarte eterogenă, adaptată în cea mai mare parte condițiilor de viață ale domeniului forestier, multe dintre specii fiind de interes cinegetic. Cele mai reprezentative specii faunistice sunt cerbul, ursul, căpriorul, râsul, veverița, lupul, pisica sălbatică, cocoșul de munte, iepurele etc. Crestele munților constituie domeniul caprei negre, al acvilei și al vulturului pleșuv, toate ocrotite de lege. O mare parte din lacurile de munte și cursurile superioare ale râurilor sunt bogate în păstrăvi.

Zonele naturale protejate. Protecția și conservarea naturii precum și menținerea echilibrului ecologic al acesteia, reprezintă o componentă fundamentală pentru dezvoltarea durabilă. Ariile naturale protejate, prin frumusețea peisajului și prin însemnătatea lor științifică constituie și un potențial valoros pentru practicarea turismului. În acest sens, pe teritoriul studiat s-au identificat mai multe arii naturale valoroase, care necesită un regim special de ocrotire.

Pe teritoriul județului Hunedoara există două parcuri naționale, un parc natural, 42 de rezervații naturale și monumente ale naturii de interes național, 20 de situri de interes comunitar (propușe de România pentru rețeaua ecologică europeană Natura 2000).

Parcul Național Retezat – Rezervație a biosferei, înființat în anul 1935 prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr.593, are statut de arie naturală protejată de interes național și internațional, fiind recunoscut ca Rezervație a Biosferei din anul 1979 la cea de-a VI-a sesiune a Consiliului Internațional de Coordonare a Programului Om-Biosferă din cadrul UNESCO. Prin constituirea Parcului Național Retezat se urmărește protecția și conservarea unor eșantioane reprezentative pentru spațiul biogeografic național, cuprinzând elemente naturale cu valoare deosebită sub aspect fizico-geografic, floristic, faunistic, hidrologic, geologic, paleontologic, speologic, pedologic și peisagistic oferind posibilitatea vizitării sale în scopuri științifice, educative, recreative și turistice.

Scopul creării parcului natural este protecția și conservarea unor ansambluri peisagistice în care interacțiunea activităților umane cu natura de-a lungul timpului a creat o zonă distinctă, cu valoare semnificativă peisagistică și culturală, cu o mare diversitate biologică.

Parcul cuprinde între limitele sale 6 din cele mai spectaculoase rezervații naturale ale județului (Complexul carstic Ponorâci-Cioclovina, Peștera Tecuri, Peștera Șura Mare, Cheile Crivადiei, Locul fosilifer Ohaba-Ponor, Dealul și Peștera Bolii), complexele arheologice dacice (Sarmizegetusa Regia, Costești, Blidaru, Piatra Roșie) și așezările etnografice autentice din Platforma Luncanilor, care îi conferă un plus de originalitate parcului.

Începând din anul 2004, Parcul Natural Grădiștea Muncelului – Cioclovina are administrație proprie.

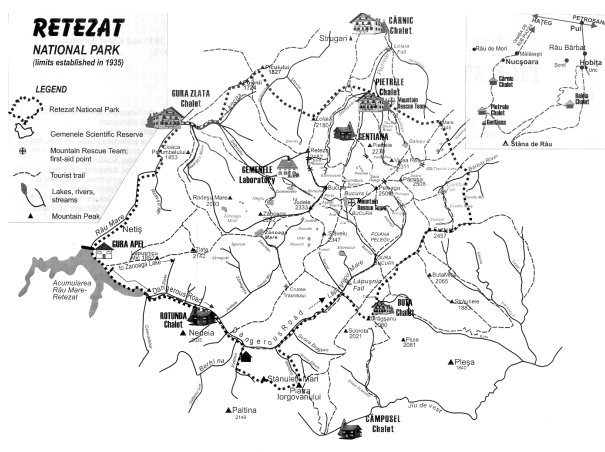

Fig.VII.21 – Țara Hațegului, Parcul Național Retezat

Geoparcul Dinozaurilor “Țara Hațegului” este o arie naturală protejată de interes național declarată astfel prin HG 2151/2004. Recunoașterea internațională a funcționării sale, din anul 2005, s-a

concretizat prin acceptarea Geoparcului Dinozaurilor “Țara Hațegului” în Rețeaua Europeană a Geoparcurilor. Din anul 2007 are în interiorul său o suprafață de 23940 ha, protejată sub denumirea de “Situl Strei-Hațeg”, ca propunere de sit pentru rețeaua ecologică europeană Natura 2000, în vederea conservării habitatelor naturale și a speciilor de plante și animale sălbatice de interes comunitar.

Această arie naturală protejată are un statut special, datorită gradului ridicat de locuire, scopul său fiind de a asigura protecția patrimoniului natural și cultural al Țării Hațegului. Geoparcul cuprinde elemente de interes geologic deosebit alături de elemente de interes ecologic, arheologic, istoric și cultural. Factorul cheie care personalizează acest teritoriu este reprezentat de siturile cu resturi de dinozauri de vârstă Cretacic Superior. Dinozaurii pitici din Depresiunea Hațeg sunt unici în lume, importanța științifică și atractivitatea lor fiind sporită prin descoperirile de cuiburi cu ouă și embrioni de dinozauri, ale unor mamifere contemporane dinozaurilor și a unei reptile zburătoare (Hatzegopteryx), din grupul pterosaurilor.

Rezervația Științifică Gemenele, arie naturală protejată de interes național situată în zona centrală a Parcului Național Retezat, cu o suprafață de 1630 ha și corespunde categoriei I IUCN (rezervații științifice). Rezervația Științifică Gemenele a fost înființată în anul 1955 odată cu încheierea convenției dintre Comisia pentru Ocrotirea Monumentelor Naturii și Ministerul Agriculturii.

În Rezervația Științifică Gemenele se asigură un regim strict de protecție, prin care **habitatele sunt păstrate în starea lor naturală, fiind permise doar activitățile științifice**, cu acordul forului științific competent, Academia Română.

Complexul Carstic Ponorâci Cioclovina este o arie naturală protejată de interes național situată pe raza Parcului Natural Grădiștea Muncelului-Cioclovina și corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervații naturale, tip mixt), aflată pe raza localității Cioclovina, comuna Boșorod fiind unul din cele mai importante zone carstice din România, care se remarcă prin aspectul peisagistic, valoarea științifică, mare diversitate speologică (peșterile Cioclovina Uscata, Ponorâci-Cioclovina cu Apă,

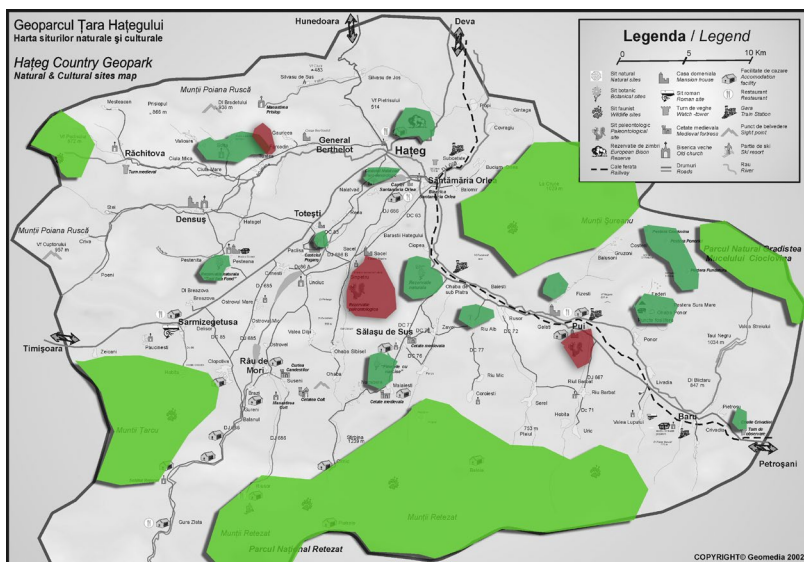

Fig.VII.22 – Geoparcul Țara Hațegului

Peștera din Valea Călianului etc.), paleontologică (peștera Cioclovina Uscată), floristică și faunistică.

PEȘTERA TECURI, arie naturală protejată de interes național situată pe raza Parcului Natural Grădiștea Muncelului-Cioclovina, corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervații naturale tip speologic).

Situată pe Valea Pietrosului, comuna Baru Mare, Peștera Tecuri este renumită prin frumusețea formațiunilor stalagmitice, coraliene și microcristalelor, aici aflându-se una din cele mai spectaculoase stalagmite din peșterile țării noastre, înaltă de 7 m.

PEȘTERA ȘURA MARE, arie naturală protejată de interes național situată pe raza Parcului Natural Grădiștea Muncelului-Cioclovina și corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervații naturale tip speologic). Situată pe valea pârâului Ponor, satul Ohaba, Peștera Șura Mare adăpostește una din cele mai mari colonii de lilieci din sud-vestul Europei și se remarcă prin aspectele spectaculoase oferite de defileul subteran.

CHEILE CRIVADIEI, arie naturală protejată de interes național situată pe raza Parcului Natural Grădiștea Muncelului-Cioclovina și corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervații naturale, tip mixt). Aflată în vecinătatea satului Crivadia, în imediata apropiere a monumentului feudal Turnul Crivadiei, rezervația are o suprafață de 10, 0 ha și se remarcă prin frumusețea peisajului, dar și prin flora bogată și variată , o adevărată „oază” termofilă cu numeroase elemente dacice și daco – balcanice, conservate la adăpostul abruptului cheilor, pe substrat calcaros.

DEALUL ȘI PEȘTERA BOLII, arie naturală protejată de interes național situată pe raza Parcului Natural Grădiștea Muncelului-Cioclovina, corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervații naturale, tip mixt). Situată în Munții Șureanu, în apropierea DN 66 Deva –Petroșani, rezervația naturală are o suprafață de 10,0 ha. Dealul Bolii este un pînten calcaros izolat, cu pereți abrupti, care domină prin altitudine peisajul din jur. Aici se dezvoltă o floră care include numeroase endemisme și specii sudice; pe vârful dealului se mai păstrează zidurile de apărare ale cetății Bănița, o importantă verigă în lanțul de cetăți al Munților Orăștiei. Peștera Bolii este cea mai vizitată peșteră din județ, datorită cavernamentului de mari dimensiuni.

PEȘTERA ZEICULUI, arie naturală protejată de interes național inclusă Parcului National Retezat, corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervații naturale, tip speologic). Situată în bazinul Jiului de Vest, pe teritoriul administrativ al localității Câmpu lui Neag, rezervația prezintă o mare varietate de formațiuni stalagmitice și un bogat material paleontologic.

DEALUL COLȚ ȘI DEALUL ZĂNOAGA constituie o arie naturală protejată de interes național care corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervație naturală, tip botanic). Cu o suprafață de 78,4 ha, rezervația este situată în apropierea municipiului Deva. Substratul andezitic al dealurilor este acoperit de o vegetație abundentă în care s-au identificat 533 specii, un procent ridicat dintre acestea fiind elemente de floră submediteraneană, balcanică și endemice. În prezent, Direcția Silvică Deva, prin Ocolul Silvic Simeria, deține custodia acestei rezervații naturale.

MLAȘTINA DE LA PEȘTEANA, arie naturală protejată de interes național care corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervație naturală, tip botanic) inclusă Geoparcului Dinozaurilor “Țara Hațegului”. Cu o suprafață de 2 ha, rezervația se află pe teritoriul satului Peșteana, comuna Densuș, fiind una din cele mai sudice mlaștini oligotrofe din

România, în flora căreia s-au identificat populații de *Drosera rotundifolia* (Roua cerului) - un adevărat relict glaciatic.

Fig.VII.23 - Valea
Dinozaurilor

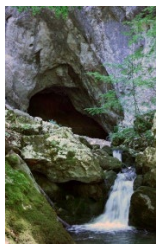

Fig.VII.24 -
Peșteana

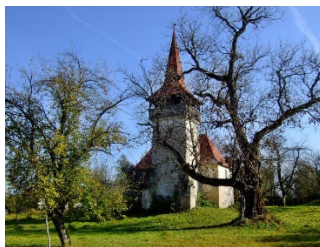

Fig.VII.25 – Biserica din
Peșteana

CALCARELE DE LA FAȚA FETII, arie naturală protejată de interes național, care corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervație naturală, tip botanic), inclusă Geoparcului Dinozaurilor “Țara Hațegului”. Având o suprafață de 3 ha și fiind situată în amonte de satul Clopotiva, comuna Râu de Mori, în Munții Țarcu, rezervația adăpostește specii de plante de interes științific excepțional. În prezent, Direcția Silvică Deva prin Ocolul Silvic Retezat, deține custodia acestei rezervații naturale.

VÂRFUL POIENI, arie naturală protejată de interes național, care corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervație naturală, tip botanic), inclusă Geoparcului Dinozaurilor Țara Hațegului. În suprafață de 0,8 ha, rezervația este situată în apropierea șoselei naționale DN 66 Deva - Petroșani, pe teritoriul comunei Sălașu de Sus. Pe stâncăriile dealului “Vârful Poieni” există o vegetație xerică, cu elemente floristice remarcabile: specialiștii care au cercetat arealul (N. Boșcaiu et.al.) declarând că aici e singura stațiune certă din țară pentru specia *Plantago holostemum*.

PĂDUREA SILVUȚ, arie naturală protejată de interes național, corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervație naturală, tip botanic), inclusă Geoparcului Dinozaurilor Țara Hațegului. Cu o suprafață de 40 ha, situată în apropierea orașului Hațeg, Pădurea Slivuț reprezintă un ecosistem natural cu quercinee xeroterme, rest al unor întinse suprafețe de pădure inițială de stejari, dar care au fost defrișate datorită extinderii activităților agricole specifice pentru zonele colinare de pe rama depresiunii Hațegului.

Din anul 1958, în zona s-a creat în această pădure o **rezervație de zimbri**. În prezent, Direcția Silvică Deva prin Ocolul Silvic Hațeg deține custodia acestei rezervații naturale.

FÂNAȚELE CU NARCISE NUCȘOARA, arie naturală protejată de interes național, care corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervație naturală, tip botanic), inclusă Geoparcului Dinozaurilor Țara Hațegului. Cu o suprafață de 20 ha, rezervația se află pe raza localității Sălașu de Sus și reprezintă vestigiul unor străvechi asociații hidrofile în care apare planta endemică *Peucedanum rochelianum*. Aspectul peisagistic deosebit îl conferă prezența populațiilor de narcise (*Narcissus stellaris*).

CHEILE CERNEI, arie naturală protejată de interes național, corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervație naturală, tip mixt), inclusă în prezent unui sit de interes comunitar pentru protecția habitatelor naturale. Cu o suprafață de 2 ha, rezervația este situată pe valea Râului Cerna, pe raza comunei Lunca Cernii de Jos. Ea prezintă un peisaj de o deosebită varietate și frumusețe, nealterat de intervenția antropică. Direcția Silvică Deva, prin Ocolul Silvic Hunedoara, deține în prezent custodia acestei rezervații naturale.

PALEOFAUNA REPTILIANĂ TUȘTEA, arie naturală protejată de interes național, care corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervație naturală, tip paleontologic), inclusă Geoparcului Dinozaurilor Țara Hațegului. Cu o suprafață de 0,5 ha, situată în bazinul Depresiunii Hațeg, pe teritoriul satului Tuștea, comuna General Berthelot, rezervația este importantă datorită depozitelor continentale din cretacicul superior care aflorează aici și în care s-au găsit ouă, oase și embrioni de dinozauri.

LOCUL FOSILIFER CU DINOZAURI SÂNPETRU, arie naturală protejată de interes național, care corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervație naturală, tip paleontologic), inclusă Geoparcului Dinozaurilor Țara Hațegului. Cu o suprafață de 5,0 ha, situată în bazinul Depresiunii Hațeg, pe teritoriul satului Sânpetru, comuna Sântămărie Orlea, paleofauna reptiliană de la Sânpetru este reprezentată de specii de dinozauri, crocodili, broaște țestoase.

FÂNEȚELE PUI, arie naturală protejată de interes național, care corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervație naturală, tip botanic), inclusă Geoparcului Dinozaurilor Țara Hațegului. Cu o suprafață de 13,0 ha, este situată pe rama estică a bazinului depresionar al Hațegului, pe teritoriul comunei Pui. Vegetația acestor fânețe reprezintă fragmentele

unor moliniete relictare: Peucedano (rocheliani) – Molinietum, vegetație de la sfârșitul glaciațiunii cuaternare.

Structura populației

Dimensiunile așezărilor hațegane variază în limite restrânse, de la câteva, la ordinul câtorva sute de gospodării. În cadrul dinamicii populației tendința medie este de regres.

Structura populației pe categorii de vârstă ține de un fenomen aproape generalizat de îmbătrânire a populației, dar cu excepții – așezări în care populația tânără deține o pondere semnificativă sau în care potențialul de activi este relativ constant.

Comparativ cu valorile înregistrate la nivel județean și național, în Țara Hațegului densitatea populației este de 24,6 loc./km², valoare mai mică de aproximativ trei ori decât media pe județul Hunedoara (73.5 loc/km²) și de patru ori decât cea națională (91.0 loc/km²). Diferența între densitatea populației din mediul urban și cea din mediul rural este mare, în mediul rural înregistrându-se variații extrem de mari. Există comune cu o densitate mult mai mică decât media pe rural.

Comparativ cu distribuția populației pe medii rezidențiale înregistrată la nivel județean, procentul de populație urbană în Țara Hațegului este de aproximativ două ori mai mic decât media județeană. În majoritatea comunelor, populația pe sexe este distribuită echilibrat.

Apar câteva probleme majore:

- este îngrijorătoare situația în ce privește natalitatea. Scăderea natalității reprezintă o problemă extrem de gravă la nivelul Țării Hațegului dacă luăm în considerare faptul că, atât în anul 2001 cât și în 2002, toate unitățile administrative au înregistrat sporuri naturale negative. În ciuda faptului că avem de-a face cu o populație preponderent rurală, rata natalității este la un nivel redus comparativ cu valorile înregistrate la nivelul ruralului național.

- există câteva localități care prezintă populație îmbătrânită demografic, mortalitate crescută, rate ale natalității scăzute și solduri migratorii negative. Aceste localități înregistrează sporuri anuale negative: Răchitova (-31,6‰), Sălașul de Sus (-22,3‰), Sarmizegetusa (13,7‰), Hațeg (-8,1‰) și Densus (-5,0‰).

ANALIZA SWOT (PATZ) cu privire la resursele umane ale zonei relevă:

Puncte tari:

- disponibil considerabil de forță de muncă, parțial calificată

Puncte slabe:

- excedent de forță de muncă;
- fenomene de îmbătrânire a populației;
- fenomene de depopulare a satelor;
- menținerea la valori negative a sporului natural și migrator;
- slaba asigurare cu dotări și servicii de formare și reconversie a forței de muncă, medico-sanitare, de asistență socială;
- slabă activitate de reconversie într-un cadru lipsit de coerență strategică pe plan local privind forța de muncă și încurajarea dezvoltării IMM - urilor.
- forța de muncă disponibilă calificată în domenii industriale tradiționale are dificultăți de mobilitate intersectorială, necesitând calificări corespunzătoare noilor domenii în care are loc dezvoltarea economică actuală;
- rezerva de forță de muncă tânără este în scădere;
- o parte considerabilă din excedentul de forță de muncă este absorbită de piața muncii la negru;
- inadecvarea formelor, profilelor, meseriilor și conținutului învățământului tehnic și profesional la necesarul de resurse umane în noile sectoare economice purtătoare de modernitate, dezvoltare și performanță economică;
- slaba implicare a sectorului privat în calificarea și recalificare forței de muncă, respectiv în activitățile de dezvoltare a resurselor umane;
- absența, în curriculele curente, a pregătirii pentru antreprenariat și dezvoltarea inițiativei private.

LOCUL FOSILIFER OHABA PONOR, arie naturală protejată de interes național situată pe raza Parcului Natural Grădiștea Muncelului-Cioclovina și corespunde categoriei a IV-a IUCN (rezervații naturale, tip paleontologic). Situat în Munții Șureanu, în satul Ponor, punctul fosilifer are o suprafață de 10,0 ha și adăpostește moluște fosile de vârstă mezozoică și terțiară.

GEOPARCUL DINOZAURILOR renumit pentru fosilele cretacice ale unei specii de dinozaurii pitici și detaliat mai pe larg anterior.

7.3. RELAȚIA PEISAJULUI CONSTRUIT CU CEL NATURAL. INFLUENȚA ANTROPICĂ ASUPRA PEISAJULUI

Peisajul construit și peisajul natural compun peisajul specific propriu fiecărei așezări relevând o identitate proprie integrată armonios și unitar în sistemul rețelei de așezări al țării Hațegului. Peisajul construit tradițional rural se remarcă prin volume construite simple cu acoperisuri două și patru ape, scăldate în verdeață, rarefiate spre margini și dominate de turla bisericii. Diversitatea și unitatea peisagistică a spațiului constă în coabitarea naturalului cu antropicul.

Un concept unificator al metodologiei este biografia ecoculturală a peisajului.

Studiul integrator al peisajului cu ajutorul conceptului de biografie ecoculturală este în primul rând un mod de a relaționa contribuțiile geografiei istorice, arheologiei peisajului și istoriei arhitecturii.

Aici se întrepătrund cinci zone etno-folclorice cu porturi și obiceiuri diferite: Țara Hațegului, Ținutul Pădurenilor, Platoul Luncanilor, Țara Moșilor și Țara Zarandului; relaționarea între acestea este caracterizată de diferențe în privința modului în care mediul natural și-a pus amprenta asupra omului), dar și în privința modului în care oamenii și-au pus amprenta asupra peisajului natural.

Fig.VII.26 –
Barajul de la Ostrov

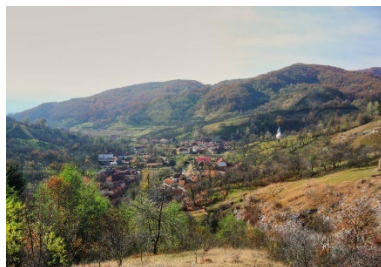

Fig.VII.27 –
Ohaba-Ponor

Fig.VII.28 –
Țara Hațegului, siluetă specifică a satului depresionar

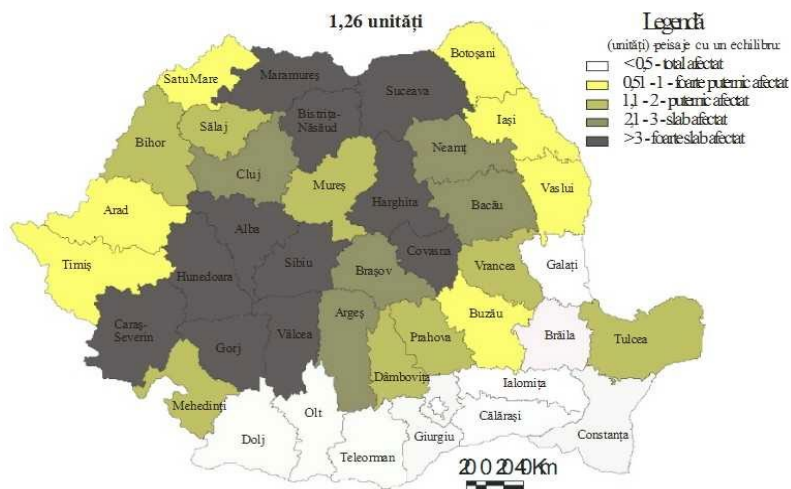
Presiunea umană

Dimensiunea, intensitatea și repartiția spațială a efectelor impactului antropic asupra peisajului, ce determină dinamica peisajelor etnografice, se pot măsura cu ajutorul anumitor indicatori și indici.

Dinamica în timp și spațiu a diferitelor categorii de folosință a terenurilor (creșterea terenurilor agricole, restrângerea peisajului forestier etc.), intensificarea turismului rural exercită un impact deosebit asupra funcționalității și naturalității peisajelor.

Peisajul etnografic din Țara Hațegului este foarte slab afectat de impactul antropic.

Indicele transformării peisajului etnografic

Prelucrare după datele statistice, INS 2006

Fig.VII.29 – Indicele transformării peisajului etnografic

Potențialul de habitat al cadrului natural. Peisajul arhitectural

Școala interpretativă definește „obiectele de patrimoniu” și valoarea corespunzătoare a acestora ca fiind construcții mentale specifice unei comunități la un anumit moment. Valorile sunt situate într-un proces de atribuire a semnificațiilor într-un anume loc și moment care poate diferi între grupuri și perioade de timp.

Fig. VII.30 – Țara Hațegului, satul Sânta Maria Orlea

În definirea caracterului habitatului hațegan, un rol determinant îl joacă condițiile naturale, între care rolul reliefului este esențial. **Relieful** este acel factor care determină diferențierea peisajului natural și repartiția unităților sale teritoriale prin:

- determinările pe care le introduce în distribuția spațială;
- determinări în structura și modul de manifestare a fenomenelor climatice;
- determinarea complexelor biocenotice;
- determinarea învelișului pedogeografic (în funcție de etajarea treptelor sale, de înclinarea și orientarea părților lor componente).

Aspectul general al rețelei de așezări este concordant cu cel al reliefului Depresiunii Hațegului, dispus în trei trepte concentrice:

- o treaptă joasă, centrală, **câmpie piemontană** de terase, la 300-400 m;
- o treaptă mijlocie, **dealuri piemontane**, cu altitudini absolute de 500-600 m ;
- o treaptă înaltă, **munceii**, la 650-850 m care fac trecerea spre munte.

Aceste trepte sunt uniform repartizate și alcătuiesc câteva subdiviziuni cu caractere și funcționalitate bine definite¹⁰⁸. Fiecare subdiviziune, prin particularitățile sale geomorfologice, dezvoltă un anumit potențial de habitat valorificat de către colectivitățile rurale hațegane.

Delimitată față de regiunile muntoase care o încadrează, depresiunea Hațegului se înscrie în relief ca o realitate morfologică distinctă și complexă.

Reteaua ierarhizată a satelor este dominată de orașul Hațeg ca centru polarizator funcțional, cu rol de distribuție spațială a fluxurilor de circulație (drum național și cale ferată). Orasului Hațeg și se subordonează resedințele de comună, care la rândul lor comandă accesele la alte localități componente. Specificul montan al zonei influențează gradul de accesibilitate a localităților studiate, astfel cele mai multe dintre ele sunt situate pe axele majore de circulație sau la distanță foarte mică de acestea.

Fig.VII.31
Țara Hațegului, Șălașul de Sus

Fig.VII.32
Suprafețe joase înconjurată de muncei

¹⁰⁸ *Geografia României*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, pg.67

Existența în zonă a unui bogat patrimoniu natural (rezervații naturale, parcuri naturale și un parc național) și construit (situri arheologice, monumente de arhitectură și artă plastică) face din zonă un veritabil punct de atracție pentru turiști.

Disfuncțiile legate de neprotejarea componentelor de patrimoniu natural și construit constau în absența perimetrelor de protecție a elementelor de patrimoniu și neaplicarea legilor în vigoare în această direcție.

Criteriile topologice în clasificarea așezărilor din Țara Hațegului

Tipul de așezări după situl acestora. Sisteme de așezări.

Varietatea reliefului a generat multiple forme de organizare teritorială a vetrelor de sat, adaptate la morfologia de detaliu. Monotonia șesurilor aluviale piemontane au constituit premise favorabile pentru localizarea așezărilor, exceptând situațiile în care acestea au fost afectate de înmlăștiniri. Fragmentarea, discontinuitatea întâlnite în compartimentele mai înalte ale depresiunii au solicitat mai mult spiritul de inventivitate și încercările de adaptare ale comunităților rurale, generând un habitat de o deosebită diversitate. Satele hațegane se concentrează de-a lungul văilor în proporție de 90%.

Acestea sunt înșiruite de-a lungul apelor, adunate, înșiruite, răsfirate ilustrând interdependență între cadrul natural și ocupația populației. Când văile nu sunt suficient de largi satele se dezvoltă pe versanți acolo unde declivitatea permite amenajarea căilor de acces și construcția de locuințe.

Unitatea în diversitate se exprimă în vetrele satelor care, în ciuda diversității relative a formelor de relief, sunt similare. Astfel se pot identifica forme tipice ale vetrelor de sat. Aproape toate satele din Hațeg (93%) sunt sate de vale, înșirate de-a lungul râurilor și a căilor de comunicație, oferind un potențial deosebit de valorificare.

Evoluția spațială contemporană a vetrelor de sat

Fig.VII.34 - Mărimea demografică și structura vetrelor de sat ¹⁰⁹

Procesul de urbanizare în zonele rurale este slab și nu a condus încă la o remodelarea a satului, ca în alte zone din țară. Funcția rezidențială este dominantă. Localnicii continuă să crească animale, în general vaci și oi și practică agricultura preponderent de subzistență.

Teritoriul din jurul satelor a fost amenajat de către om pentru activitățile agricole. Arborii sunt curățați regulat pentru producția de fructe și pentru procurarea lemnului pentru încălzire. Iarna animalele sunt ținute în gospodărie iar vara sunt scoase la pășune.

Satele sunt în mare majoritate sate de vale.

¹⁰⁹ Conea, Ion, *Clopotiva, un sat în Hațeg*, Editura Academiei, ediția a II-a, 2010, pp.78 -98

Fig.VII.35 - Sălasul de Sus

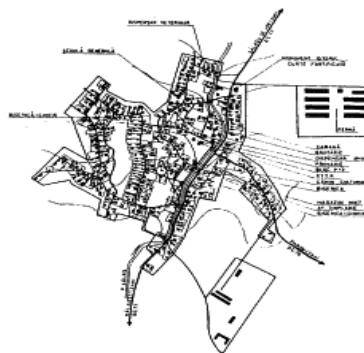

Fig.VII.36 - Sălasul de Sus
Sat de vale și de câmp, adunat, textură complicată.

Fig.VII.37 - Sălasul de Sus

Fig.VII.38 - Sălasul de Sus, Cetatea Colț

Fig.VII.39 – Breazova

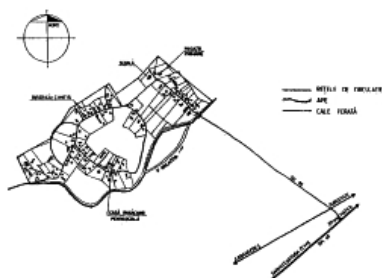

Fig.VII.40 – Breazova, sat de vale, cu formă cvasicirculară și structură neregulată, textură răsfirată

Fig.VII.41 – Sarmizegetusa

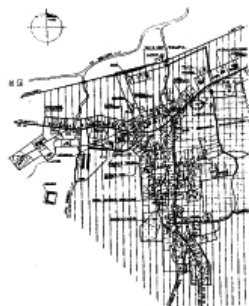

Fig.VII.42 – Sarmizegetusa, sat de vale, structură adunată, textură complicată

Fig.VII.43 - PUI

Fig.VII.44 - PUI, sat de vale, structură adunată răsfirată, textură complicată

Fig.VII.45 - Sălașu de Jos

Fig.VII.46 - Sălașu de Jos, sat de culoar de vale, formă liniară, structură adunată, textură biliniară tinzând spre compact

Fig.VII.47 - Santamăria Orlea

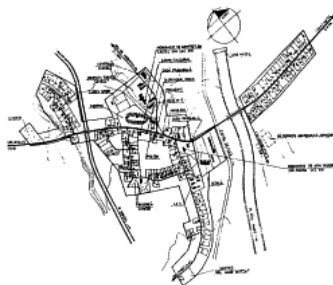

Fig.VII.48 – Santamăria Orlea, sat de vale, formă tentaculară, structură adunată a nucleelor componente, textură neregulată parțial biliniară

Fig.VII.49 – Clopotiva

Fig.VII.50 - Clopotiva, sat de vale, formă tentaculară, structură adunat-răsfirată, textură complicată

Fig.VII.51 –
ZEICANI

Fig.VII.52 - ZEICANI, sat de vale polinuclear, tentacular, cu structura nucleelor adunată, textură neregulată, parțial biliniară

Fig.VII.53 –
OHABA-SIBISEL

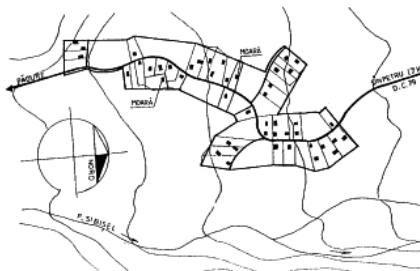

Fig.VII.54 - OHABA-SIBISEL, sat de vale, formă alungită, structură răsfirată, textură neregulată

Fig.VII.55 –
FEDERI

Fig.VII.56 - FEDERI, sat cu sit complex, formă difuză, structură risipită, textură glomarular disociată

Se observă influența reliefului asupra tipul așezărilor, urmele așezărilor străvechi, forma și tipul gospodăriilor și al parcelarului determinate de relief atât în cazul urmelor așezărilor vechi cât și în cazul celor noi, tipul de administrație și economie locală, determinante în acest sistem sinergic de formare a tipologiei așezărilor, gospodăriilor, caselor, grădinilor, curților.

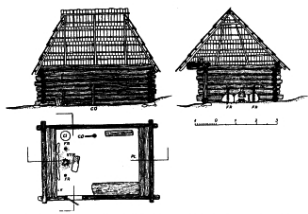

Fig. 34. Planul și secțiunile stânei din Făgețel, Munții Căpățenei, Masivul Glodeanu (secolul XIX-XX)

Clădirea este construită din lemn (18-20 cm) și are o structură de tip stână. Se observă o structură de tip stână. Se observă o structură de tip stână.

elementele tipologice și funcționale în arhitectura habitatului din țara hațegului

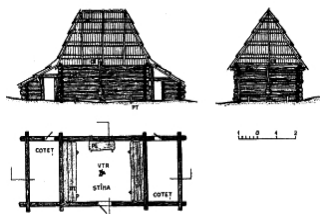

Fig. 35. Planul și secțiunile stânei din Porumbeni Mari, Munții Sebeșului, Masivul Șureanu (secolul XIX-XX)

Clădirea este construită din lemn (18-20 cm) și are o structură de tip stână. Se observă o structură de tip stână. Se observă o structură de tip stână.

Fig. VII.58 - Stâna din Făgețel, Munții Căpățenei, masivul Glodeanu, începutul secolului XX)

Fig. VII.59 - Stâna din Porumbeni Mari, Mții. Sebeșului, masivul Șureanu

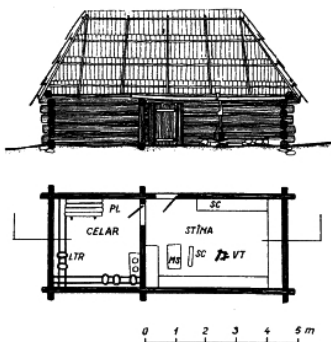

Fig. 36. Secțiunea și planul stânei poienărești (la poienărilor săienii) din Galbena, Retezat (secolul XIX-XX)

Clădirea este construită din lemn (18-20 cm) și are o structură de tip stână. Se observă o structură de tip stână. Se observă o structură de tip stână.

Fig. VII.60 - Stâna Poienărești, Retezat

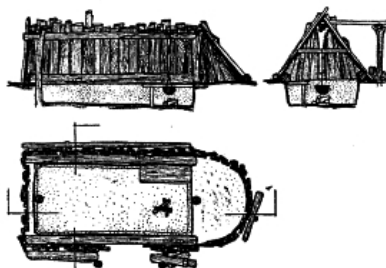

Fig. 38. Planul și secțiunea colibei de iarnă din Fizești, Munții Sebeșului (secolul XIX-XX)

Fig. VII.61 - Coliba de iarnă, Fizești, Mții. Sebeșului

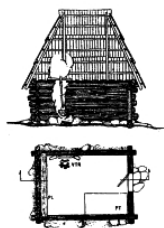

Fig. 39. Planul și secțiunea stănișului (colibei) la fân, de pe Praveț, Munții Sebeșului (secolul XIX-XX)

Fig. VII.62 - Sălășul la fân, Praveț, Mții Sebeșului

Fig. VII.63 - Țara Hațegului, așezare sezonieră

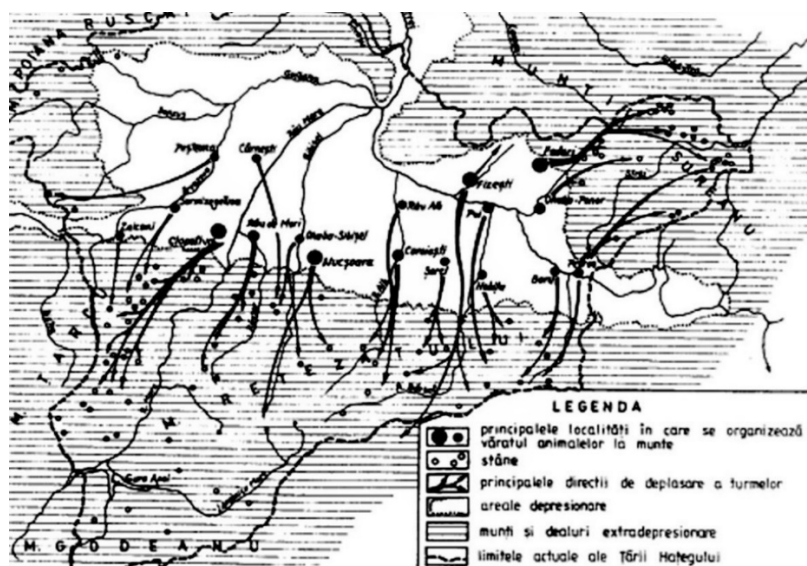

Fig.VII.57 – Transhumanța. Tipuri de așezări temporare și sezoniere¹¹⁰

¹¹⁰ Conea, Ion, *Clopotiva, un sat în Hațeg*, Editura Academiei, ediția a II-a, 2010, pg.98

Tipuri de parcelare - aspecte tradiționale și tendințe

Fig.VII.64 -Țara Hațegului, parcelare

Lotul caracteristic, de formă dreptunghiulară cu latura scrută spre stradă, este împărțit în două zone:

- ocolul casei și ocolul vitelor, despărțite de șură;
- terenul din afara gospodăriei – fânețe, arabil, pădure.

Casa ocupă poziția la stradă, un perete al acesteia sau al unei anexe face parte cel mai adesea din gardul incintei. Planul casei de locuit este dreptunghiular cu latura scurtă spre stradă, pe limita terenului, cu parterul din piatră și etajul din bârne, mai rar din cărămidă sau chirpici. Acoperită în patru ape cu paie, țiglă sau șindrilă. La etaj, se găsesc, în general, două camere, câteodată trei, una destinată locuirii, amplasată către drum și cealaltă denumită cămară utilizată pentru depozitarea zestre și hainelor bune. Bucătăria și pivnița sunt situate la nivelul parterului sau demisolului cu bucătăria sub camera de locuit. Accesul la etaj se face prin scară exterioară ce duce la un pridvor din care se poate intra în ambele camere.

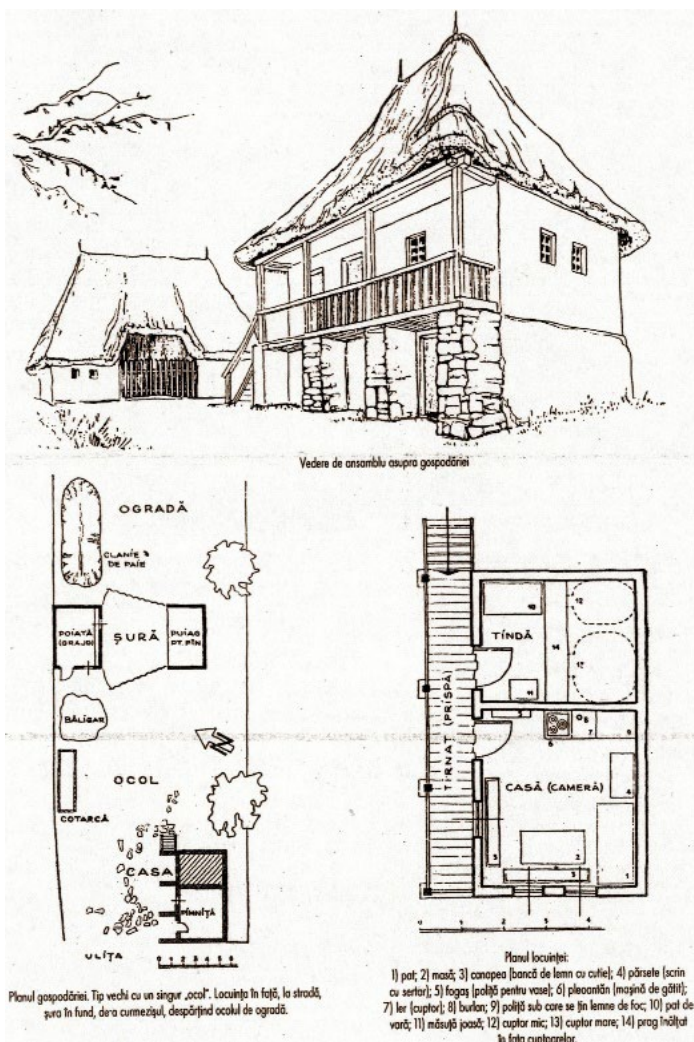

Fig.VII.65 - Locuință de tip vechi, cu un singur ocol, locuința în față la stradă, șura în fund, de-a curmezișul, despărțind ocolul de ogradă

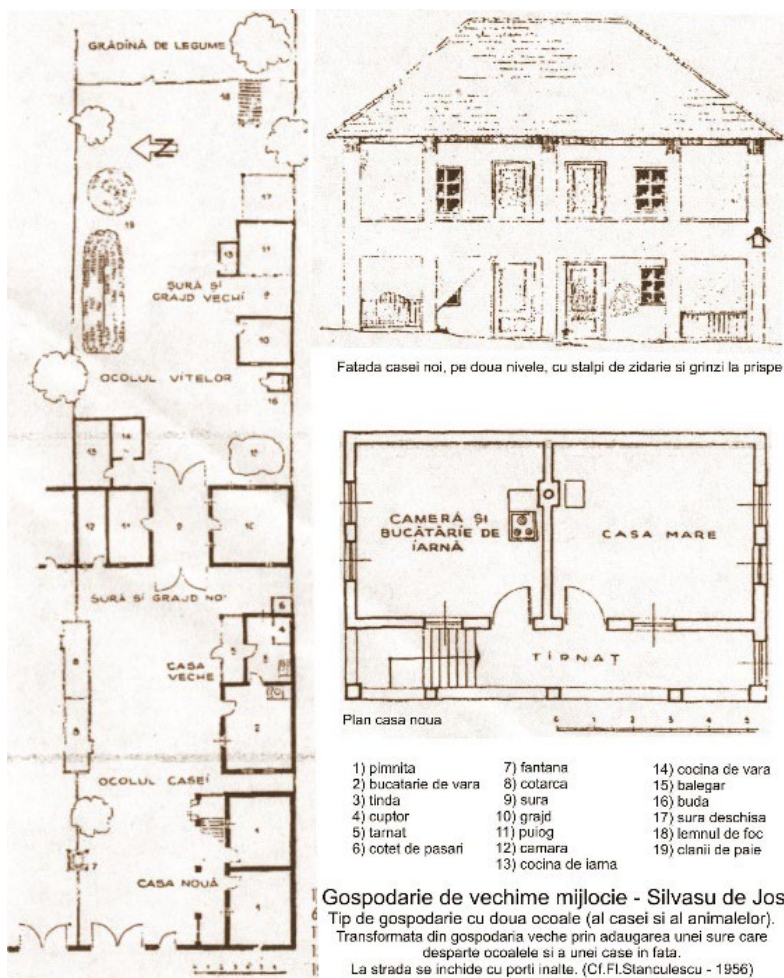

Fig.VII.66 - Silvasu de jos, tip de gospodărie
cu două ocoale (al casei și al animalelor)
C.Fl. Stănculescu 1956

În cazul conacelor se preia același tip de plan, dar cu dimensiuni mai mari și cu pridvorul, eventual, zidit cu cărămidă.

Integrarea în peisaj a volumetriei

Fig.VII.67 - Clopotiva

Fig.VII.68 - Sarmizegetusa

Fig.VII.69 -
Clopotiva

Fig.VII.70 – Proporții caracteristice

Volumetria caselor tradiționale se caracterizează prin:

- suprapunerea unor elemente spațiale simple (paralelipiped dreptunghic, prisma triunghiulară), a căror dominantă este orizontală;
- compoziția planimetrică liniară;
- prispa (târnațul) face parte din compoziția casei și are un rol funcțional și simbolic în spațiul cultural românesc;
- acoperișurile în patru ape, în cazul casei de locuit, și în două ape, în cazul anexelor gospodărești, cu pante la 45-50 de grade și, mai rar, la 60 de grade;
- compoziția echilibrată, bine proporționată, bazată pe utilizarea acelorași raporturi armonice în plan și în elevații, precum și pe concordanța raportului întregului volum cu toate componentele sale, raportul laturilor dreptunghiului în care se înscrie planul - maxim 2 la 1

- raportul dintre înălțimea acoperișului și înălțimea până la streșina - cca 1 la 1
- raportul dintre registrul supratean al demisolului și înălțimea parterului ≤ 1

Volumele construite cu materialele locale tradiționale (piatră și lemn aparente), cu gabarit poderat se înscriu armonios în peisaj.

Dat fiind că tendința generală de organizare a gospodăriilor corespunde concepțiilor de viață ale țăranului roman, viziunii sale asupra spațiului construit, funcțiunile sunt dispersate în construcții independente”¹¹¹.

Această disipare a funcțiunilor în volume simple, proporționale și compacte, permite conectarea incintei cu peisajul natural și cu vecinătățile.

Fig.VII.72 –
Casa veche din Râu de Mori,
după Fl. Stănculescu, 1956

Fig.VII.80
Casa veche, Densuș

¹¹¹ Gheorghe Pătrașcu – *Arhitectura și tehnica populară*, Editura Tehnică, 1976, pg. 70

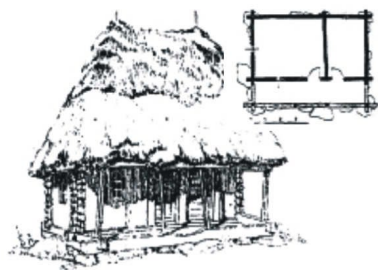

Fig.VII.73 Casa veche, Livezi, comuna Unirea

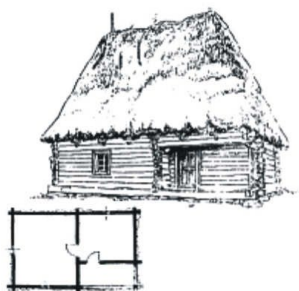

Fig.VII.74
Casa veche din Hătegel

Fig.VII.78 - Casa de tip gorjan (dispărută), Hațeg

Fig.VII.75
Casa veche de barne, Ponor

Fig.VII.76
Casa Densuș (2010)

Fig.VII.77
Casa Densuș (2010)

Fig.VII.71 – Proportii caracteristice
Tipuri vechi de case și gospodării

Fig.VII.81 - Tipuri noi de case și gospodării

Possibilitatea dezvoltării habitatului stabil și a turismului ecologic

În spiritul coeziunii între sat și oraș, între păstrătorul peisajului necorupt de civilizație și inovatorul distructiv al formelor vechi de viață, trebuie găsit un echilibru și o relaționare care să nu conducă la distrugerea patrimoniului rural al zonei. Un ritm în acord cu conceptul *City Slow* este de dorit.

Satul turistic redă specificitatea și originalitatea locală sau zonală în sistemul turistic global și constituie posibilitatea creării unui sistem de servicii incluzând oferte de produse autohtone (artizanat, legume, fructe, lactate, vinuri, preparate din carne etc.) ceea ce poate reprezenta o sursă importantă de venit.

Implicarea populației în dezvoltarea turismului local, având în vedere că în multe sate din zonă potențialul este bazat pe migrația forței de muncă, ar opri exodul populației rurale spre oraș.

Responsabilizarea, formarea și pregătirea autorităților locale și localnicilor, care să desfășoare activități turistice, dar în același timp să protejeze patrimoniul cultural, reprezintă un pas important în preservarea

Fig.VII.82 – Detalii, materialitate și configurări spațiale –
Țara Hațegului - 2010

și conservarea specificului local. Specialiștii din domeniul economiei, geografiei, etnografiei ș.a., dar și intelectualii locali trebuie implicați pentru o mai bună formare și informare a populației rurale.

Grupul de Acțiune Locală Țara Hațegului - Ținutul Pădurenilor – GAL - reușește să obțină finanțare pentru proiecte locale.

Cadrul legislativ și instituțional care să protejeze patrimoniul etnografic ar trebui să prevadă termenul de gospodărie și nu de locuință,

capacitatea de cazare / unitate să se limiteze la maximum zece camere, să se specifice obligativitatea ca ȧăranul să-și amenajeze în mod tradiȧional, în conformitate cu specificul local, cel puțin o cameră, iar turiștii să fie informaȧi despre specificul etnografic (bucăătăria tradiȧională locală, obiceiuri, ocupaȧii și meșteșuguri ș.a.). Poate fi permisă și exploatarea resurselor solului și subsolului fără distrugerea sau producerea dezechilibrelor în cadrul peisajelor.

Deși pare că satul tradiȧional va dispăre în scurt timp, ȧăra Haȧegului, prin potenȧialul constat al peisajului său (la nivel integrator) are posibilitatea să-și prezerve satele, devenind o zonă pilot la nivel naȧional.

Peisajul, reprezentând natura observată de om, constituie obiectul de studia a de cel puțin trei discipline știinȧifice: ecologia peisajului, arhitectura peisajului și geografia peisajului; ridicat apoi la conceptul de peisaj cultural, la nivel european, el devine o împletire inseparabilă între natură și cultură.

Peisajul, sistem omogen, deschis, în care au loc permanente schimburi de materie, energie și informaȧie, sintetizează toate fenomenele și procesele generatoare de cultură și civilizaȧie.

Dinamica peisajului integrează naturalul cu socialul, omul modificând ori înlocuind componentele naturale (biotice și abiotice) în funcȧie de nevoile sale, de gradul de organizare și dezvoltare al colectivităȧii din care face parte. Peisajul este mediu de viaȧă, patrimoniu, are continuitate, este resursă, este original, are valoare identitară, are o dezvoltare ciclică, este omogen, complex, unitar, funcȧional, variat, și cuprinde părȧile biotică și abiotică, socio-economică și culturală. Poate fi ierarhizat: geografic, identitar (cultural, a colectivităȧilor umane, psihic), fizionomic, funcȧional, dinamic, tipologic, morfologic.

Peisajul ȧării Haȧegului se distinge, după modul de utilizare al terenului: forestier, pastoral, piscicol, pomicol, viticol, agrar și mixt; bine individualizate sau cu elemente de interferenȧă moștenite sau împrumutate; stabile și progresive; autohtone; arhaice, moștenite și contemporane.

Comisia Prezidențială pentru Patrimoniul Construit, Siturile Istorice și Naturale a propus, într-un raport din luna septembrie (2009), ca mai bine de jumătate din teritoriul județului Hunedoara să fie propus pentru includerea **pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO**. Aria respectivă cuprinde **întreaga Țară a Hațegului**, monumentele din Hunedoara, Deva și de pe Valea Mureșului, plus Țara Zarandului. Raportul se referă în mod sumar la propuneri „păstrătoare de arhitectură tradițională” dar reprezintă un sprijin politic necesar pentru implementarea rezultatelor studiilor aprofundate și complexe asupra peisajului Țării Hațeg. Inițierea GAL-ului Țara Hațegului – Ținutul Pădurenilor și studiile aprofundate asupra zonei dau șanse mari de acceptare a unei zone mai largi în patrimoniul UNESCO și de dezvoltare sustenabilă.

Oficialii hunedoreni par convinși și susțin că pentru Țara Hațegului singura șansă de dezvoltare a zonei o reprezintă valorificarea patrimoniului natural și cultural, unic în țară prin diversitate, densitate, vechime și resursele umane locale.

Trebuie ținut cont de asocierea existentă din anul 2006 între Țara Hațegului și Ținutul Pădurenilor și întreaga zestre arhitecturală, arheologică și naturală a zonei; în acest sens se impune solicitarea includerii în patrimoniul UNESCO a unei zone mai largi. Zona dispune de un mediu natural curat și având numeroase elemente valoroase și de un fond etnografic interesant și bine conservat.

Patrimoniul cultural și artistic caracteristic zonei este specificitatea etnoculturală și istorică pur românească de fond daco-roman, care se constituie într-un alt factor favorabil dezvoltării zonei.

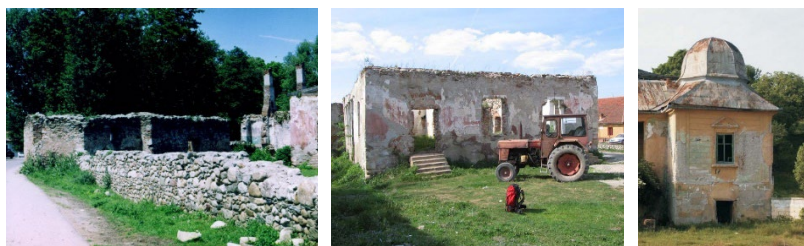

Fig.VII.84 – Curtea nobiliară Câdea - Râu-de-Mori

În scopul promovării turismului, un potențial important este reprezentat de traseul vechii mocănițe.

Propunere de Reabilitarea căii ferate cu cremaliară Caransebeș-Hațeg¹¹²

Abandonată și dezmembrată astăzi, ceea ce a mai rămas din mocănița Hunedoarei este pe cale de dispariție. Mai sunt totuși câteva lucrări de artă feroviare nedistruse. Două poduri originale de la 1900, unul fiind primul pod în curbă din țară, în pericol de a fi topit pentru fier vechi și două tunele la fel de vechi (1900), construite după planurile a doi frați italieni, alături de infrastructura feroviară veche, ar putea fi mândria oricărui muzeu feroviar. Linia pornește din Gara Mică, aflată pe un deal lângă Castel, pe drumul spre Răcăștie trecând pe lângă câteva buncăre pentru dolomită și traversează o văiuga pe primul pod în curbă din țară (originalul de la 1800) și ajunge la depoul CFI Hunedoara. Linia traversează apoi Valea Zlaști pe Podul cel Mare (originalul de la 1800 a fost înlocuit cu unul nou în 1989) și ajunge la fabrica de dolomită Zlaști după 2.4km, unde se afla Cantonul 1 (Zlaști). Linia continuă apoi spre Cantonul 2 (Cocos) trecând peste al doilea pod în curbă din țară (originalul din 1900 tăiat la fier vechi în Iunie 2009 de SC Talc-Dolomită!!!) chiar după fabrica de dolomită. După Cantonul 2, linia traversează dealul ce desparte Valea Zlaști de Valea Govăjdia prin Tunelul cel mare lung de 747 de metrii aflat la kilometrul 6 și ajunge la Cantonul 3 (Catana). De aici linia traversează câteva podețe (astăzi lipsă) și un tunel scurt și ajunge după 11km la Govăjdia, unde mai poate fi văzut un furnal foarte vechi, monument de arhitectura industrială. De aici trenulețul mai circulă fără călători până la cariera de la Crăciuneasa unde era stația finală la kilometrul 13. Au funcționat 11 locomotive cu aburi până în 1977, iar serviciul de călători a funcționat până în 1990.

O plimbare cu mocănița ar fi o completare perfectă la vizitarea Castelului Corvinilor. La capătul liniei înguste este Govăjdia, unde se află conservat cel mai modern furnal de topire a minereului de fier din Europa, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fierul topit aici stând și astăzi la baza Turnului Eiffel din Paris. Deși costurile pentru refacere sunt ridicate, poate fi luată în considerație amenajarea pe vechiul terasament a unei piste de biciclete.

¹¹² Sursa - <http://mocanitahunedoara.wordpress.com>

În viitor s-ar putea amenaja terasa mentul pentru a putea circula un trenuleț turistic, iar fosta linie CFI ar putea uni spectaculos obiectivele turistice Castelul Corvinilor, Furnalul de la Govăjdie și Mina Ghelari.

Fig.VII.87 – Mocănița, dezafectată azi și traseul acesteia

.Reconstrucția traseului mocăniței de la Hunedoara gara mică și până la satul Govăjdia ar aduce beneficii turistice în zona Hunedoarei. De

exemplu turiștii pot fi preluați de la Castelul Corvineștilor și transportați până la furnalul de la Govăjdia. Mocănița ar uni spectaculos obiectivele turistice, și ar aduce un plus de valoare Hunedoarei. Un exemplu de succes este la Mokra-Gora din Serbia, unde în 2000 un grup de pasionați au pornit o acțiune de reconstrucție a liniei vechi; la această acțiune s-a alăturat ministrul turismului din Serbia și autoritățile ferate sârbești pentru că și-au dat seama că reconstruirea liniei va atrage turiștii și va implica dezvoltarea economiei zonei. Împreună au trimis armata să curețe terasamentul, au scos șinele și elementele necesare căii ferate din rezervele statului și au început reconstrucția liniei. Au achiziționat câteva locomotive și vagoane din România care altfel sfârșeau la fier vechi și au reînviat turismul. Dacă s-ar reconstrui calea ferată îngustă Hunedoara-Govăjdia, atunci și zona Hunedoarei ar avea aceeași soartă ca și Mokra-Gora în prezent.

Fig. VII. Patrimoniu industrial – Furnalul de la Govajdie

Concluzii

Sunt de considerat următoarele aspecte:

- înțelegerea procesualității;
- efectele crizei care riscă să limteze preocupările de cercetare și abordare, dar privită corect poate avea un efect benefic în timp prin miza pe anumite efecte pe termen lung și pe efectele perceptibile de către oameni;
- considerarea peisajelor degradate pentru care trebuie făcut efortul de a găsi mijloacele spre a le face atractive;
- nu trebuie neglijată problema crizei din punct de vedere energetic, alimentar, financiar. În acest sens trebuie stabilite priorități pe

termen lung dar și cu repercusiuni directe. Contracarea crizei se poate face prin crearea de locuri de muncă, de valoare adăugată prin peisaje atractive (chiar și introducerea coridoarelor verzi în anumite zone degradate);

- terenuri ale fostelor industrii, triaje, terenuri militare trebuie cuprinse în proiecte urbane integrate care să ducă la o procedură de autorizare rapidă fără probleme a acestor intervenții.

- educația și reeducația privind meșteșugurile tradiționale în urban și în rural pot avea un efect benefic rapid;

- înțelegerea valorii agriculturii ecologice ca un imperativ;
- sensibilizare fața de peisaj în școli ; educarea spiritului de convivialitate cu naturalul.

- orașul din exterior are un impact asupra celor din jur;

- peisajul urban – curs de apă, siluete; de urmărit deschideri ale peisajului către peisajul exterior;

- abordarea comprehensivă a relației dintre tot ce există ca lume vie și mediu - sit - analiza unor relații sinergice între valoarea intervențiilor umane;

- valoarea economică în ecocultural; valorificarea interacțiunii dintre ecologie – cultură;

- problema de restructurare a principalelor motoare ale dezvoltării – potențialul economic din care rezultă – generarea locurilor de muncă prin dezvoltarea turismului readucând în actualitate tradițiile și meșteșugurile locale;

- reorientarea generală provocată de crizele sistemice;

- consumul de resurse prin creare de locuri de muncă și turism;

- valoare adăugată prin refacerea peisajelor degradate;

- una din marile șanse pe care o are turismul românesc prin faptul că încă mai există fond nealterat și de valoare;

- trebuie evitate locuințele colective mari, întrucât sunt energofage și necesită o întreținere costisitoare; promovarea locuințelor mici, individuale;

- realizarea de așa numite zone consolidate;

- regim de construire trebuie impus prin regulamente clare în privința volumetriei, dimensiunilor, materialelor, culorilor, ritmului; modul de ocupare a parcelei cu sau fără păstrarea vegetației care să iasă în planul străzii, orientarea pantelor acoperișului;

- zonele nu trebuie să se pună în dificultate reciproc;

- de păstrat tipologia și caracterul satelor (vectoriale, pe firul văilor, răsfirate, adunate, izolate);
- la tipul răsflat natura contează mai mult, peisaj puternic cu așezări mai mici și mai răsflrate determină un caracter deosebit care se impune a fi de pastrat;
- la tipul vectorial, intersecția vectorialului cu axul drumurilor generează locurile cele mai fragile și cu potențial maxim;
 - locuirea sezonieră – stânele – se impun a fi tratate separat;
- păstrarea unei coerențe pe stradă în limitele ariei de covizibilitate;
- Se impune un regulament de urbanism diferit pentru fiecare tipologie de sat, pentru a întări caracterul dominant al fiecărei așezări, respectiv tipuri diferite de regulament pentru areale mai mari, în care să se aibă în vedere:

- tipologia țesutului urban;
- tipologia caselor individuale răsflrate;
- relația spațiu liber – spațiu stradal;
- identificarea arealelor cu elementele comune de peisaj cultural, felul în care așezările se înscriu în peisaj;
- problematica spațiilor reziduale;
- străzile trebuie să aibă regim de viteză redus pentru centrele istorice sau să existe acces auto doar pentru riverani.
- protecția de istorie cumulată care se citește în structura orașului – lucrurile trebuie să fie privite diferit în funcție de scară.

Este necesară stabilirea potențialului de ecopeisaj optim pentru fiecare zonă biogeografică, coridoare verzi la scară națională, stabilirea coridoarelor ecologie și energetice și protecția față de vânturile dominante și căldura excesivă.

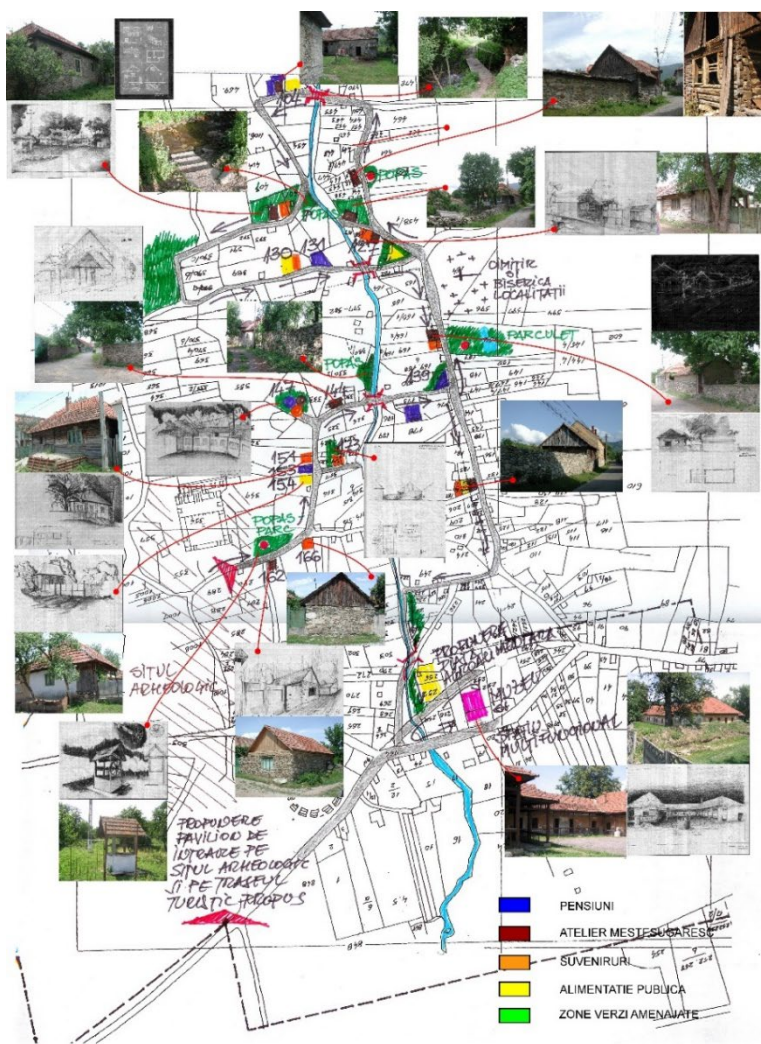

Fig.VII.92 – Studiu UAUM pentru un traseu turistic în Sarmizegetusa

7.4. PROPUNERE PENTRU UN REGULAMENT DE URBANISM ȘI RECOMANDĂRI

Prezentăm în continuarea concluziilor câteva propuneri, spre a fi aplicate în cadrul unui regulament legiferat și bine detaliat, atât construcțiilor noi cât și celor existente.

1. Păstrarea construcțiilor vechi, din piatră și lemn

Păstrarea construcțiilor din piatră și lemn, prezervate în spiritul principiului remanenței și al reconsiderării valențelor tradiției se dovedesc adesea eficiente și benefice. Casele vechi pot fi restaurate cu ușurință și costuri mici. Casele noi pot fi construite în spatele casei bătrânești, acolo unde terenul permite. Dacă terenul este mic, casa veche poate fi modernizată astfel încât să satisfacă necesitățile unei familii moderne. Șura veche poate căpăta funcțiuni noi, dacă este cazul, garaj sau spațiu pentru preocupările din timpul liber.

2. Amplasarea construcțiilor pe teren. Regimul de înălțime. Ocuparea terenului. Relația cu vecinii și cu strada

- terenul pe care urmează a fi construită o locuință nouă să nu aibă suprafața mai mică decât media existentă;
- frontul la stradă al parcelelor să nu fie sub lățimile medii existente;
- aliniamentul generat de construcțiile existente în vecinătate să fie respectat;
- orice construcție nouă să nu fie așezată la o distanță mai mică de 3,00m față de construcțiile de pe parcelele alăturate;
- regimul maxim de înălțime să fie Demisol+Parter+Mansardă.

3. Volumetrie. Integrare în peisaj.

- construcțiile noi vor prelua volumetria generală tradițională, definită de suprapunerea unor elemente spațiale simple (paralelipiped dreptunghic, prismă triunghiulară), a căror dominantă este orizontală;
- compoziția planimetrică va avea o desfășurare liniară;
- este recomandat ca prispa și foișorul să facă parte din compoziția noilor case, acestea având un rol funcțional și simbolic în spațiul cultural românesc;
- acoperișurile parte importantă în compoziția siluetei satului tradițional, vor prelua configurația tradițională, întotdeauna în două sau

patru ape, cu pante 45°...50°. Volumul important al acoperișului va putea adăposti spații utile, cu condiția găsirii unor soluții pentru iluminat care să nu altereze forma.

- va fi preluată compoziția echilibrată, bine proporționată, a caselor tradiționale, bazată pe utilizarea acelorași raporturi armonice în plan și elevații, precum și pe concordanța raporturilor întregului volum cu toate componentele sale:

- raportul laturilor dreptunghiului în care se înscrie planul va fi de maxim 2 la 1;

- raportul dintre înălțimea acoperișului și înălțimea parterului, până la streșină, va fi de cca 1 la 1;

- raportul dintre registrul suprateran al demisolului și înălțimea parterului va fi <1;

- anvergura ponderată a volumelor construite (înscriere armonioasă în peisaj);

- utilizarea materialelor locale tradiționale (piatra și lemnul), lăsate aparent;

- construcțiile realizate din alte materiale vor fi placate la exterior cu piatră și lemn;

- alte categorii de materiale folosite vor avea culori neutre temperate;

- învelitorile din tablă vor avea suprafața mată și culori înscrise în gama de gri-brun;

- tencuielile pereților exteriori se vor înscrie într-un registru temperat alb-ocru-bej-crem;

- singurele accente de culoare admise vor fi la tâmplării.

Interdicții

- acoperișuri contorsionate, curbate, suprapuse;

- utilizarea culorilor stridente la acoperișuri și pereți, garduri, porți;

- utilizarea elementelor din inox sau alte metale strălucitoare.

O casă nouă poate cuprinde o rezolvare funcțională, adecvată cerințelor actuale, într-un volum a cărui compoziție să fie exprimată prin același vocabular natural, originar.

Dat fiind ca “tendința generală de organizare a gospodăriilor, corespunzând concepțiilor de viață ale țăranului român, viziunii sale asupra spațiului construit, era aceea a dispersării funcțiunilor în construcții independente”¹¹³ se recomandă atribuirea de volume distincte pentru funcțiunile majore ale gospodăriei.

4. Utilizarea pietrei și lemnului ca material de construcție.

Piatra și lemnul sunt principalele elemente de construcție care dau identitate Țării Hațegului. Piatra este caracteristică zonei (Hațeg - țara pietrei), iar lemnul face parte din categoria materialelor regenerabile. Se recomandă folosirea lui ca material de construcție, atât pentru elementele de structură cât și pentru cele de finisaj.

Pentru casele cu structura din lemn, pereții se vor realiza din bârne din lemn, care vor rămâne vizibile la exterior. Dacă lemnul nu este folosit pentru structura caselor, se recomandă ca element de decor (balustradă, stâlpi, tâmplărie, ancadrame, plăcări exterioare). Se va acorda mare atenție tratării lemnului (împotriva focului, a fungilor și a insectelor).

Fig.VII.93 – Utilizarea lemnului la realizarea fațadei

¹¹³ Gheorghe Pătrașcu – *Arhitectura și tehnica populară*, Editura Tehnică, 1978

5. Acoperișul în două și patru ape

Pentru ca o casă să se integreze în peisajul construit al localităților este foarte important ca acoperișul să aibă două sau patru ape cu pante între 45 – 50 grade.

Învelitoarea se recomandă a fi:

Pentru **casele vechi**: învelitoarea tradițională din lemn (șiță, țiglă, șindrilă, chiar paie);

Pentru **casele noi**:

- șiță, șindrilă, țiglă, paie;
- tabla plană falțuită (culori închise, sobre).

Tigla, material recomandat pentru învelitoare

Fig.VII.95

Locuință cu foișor în Clopotiva

Se vor evita:

- construirea acoperișurilor în două ape, și a coamei “petrecute”;
- folosirea învelitorilor cu fața văzută metalică lucioasă, strălucitoare;
- folosirea culorilor puternice și stridente: roșu, maro-roșcat, albastru, verde;
- bălțuirea șitei sau a șindriei în culori stridente.

1. Ritmurile prispei

Alături de folosirea lemnului și a acoperișurilor tradiționale, PRISPA este un alt element definitoriu pentru arhitectura locală. În cazul

caselor vechi se recomandă ca prispele să nu fie modificate, modernizate, adaptate sau anulate, desenul balustradei trebuie să rămână mărturie a talentului meșterilor.

În cazul caselor noi, se va păstra ideea prispei sau a ritmurilor sale, adaptată cerințelor funcționale sau estetice contemporane. Prisma este o parte a unei case care, pentru a rămâne în domeniul arhitecturii tradiționale, trebuie să fie realizată din lemn. În cazul în care o casă nouă nu are prispă și nici terasă, ritmurile sale trebuie să se regăsească totuși în fațada principală.

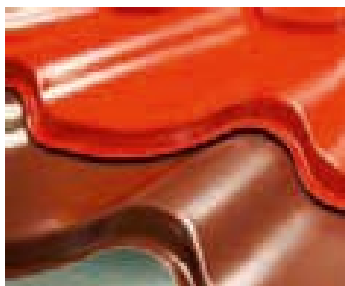

Fig.VII.94 – Materiale pentru învelitoare și culori nerecomandate caselor noi

Fig.VII.96 – Elemente de evitat în cazul prispelor și foișoarelor

Se vor evita:

- închiderea prispelor caselor vechi;
- realizarea prispelor, balcoanelor sau a teraselor caselor moderne, din beton, zidărie sau alte materiale masive.

Recomandări

Recomandările care urmează întregesc setul de reguli arhitecturale și se referă la elementele componente ale casei sau gospodăriei și la ceea ce trebuie făcut înainte de a începe efectiv lucrul la construirea casei în ideea realizării unei gospodării care pastrează specificul localității.

1. Soclul.

Pentru a construi în stil tradițional este important ca soclul să fie compus din piatră. Ca alternativă, soclul poate fi tratat cu tencuieli rezistente la umezeală, în culori sobre.

Se vor evita:

- folosirea materialelor care imită piatra sau lemnul;
- folosirea culorilor stridente.

Fig.VII.97 – Clopotiva, soclu piatră

2. Pereții

Se vor evita:

- acoperirea, la exterior, a pereților din bârne din lemn;
- folosirea culorilor stridente pentru tencuielile exterioare (roșu, portocaliu, ...)
- folosirea culorii albe pentru vopsitoriile exterioare;
- vopsirea sau bățuirea oricăror elemente din lemn în culori stridente.

3. Tâmplăria

Ferestrele tradiționale sunt realizate din lemn și sunt duble. Au dimensiuni mici. Culorile pot fi vii (albastru, verde), sau poate fi pastrată culoarea naturală a lemnului.

Fig.VII.98 – Tipuri de ferestre tradiționale în Țara Hațegului

Ușile tradiționale sunt realizate din lemn. În cazul în care ușile au ochiuri de fereastră, acestea ocupă doar jumătatea superioară a ușii. Culorile pot fi vii (verde) sau poate fi păstrată culoarea naturală a lemnului. În cazul ușilor de șura, acestea pot fi bogat decorate și colorate.

Se vor evita:

- înlocuirea ferestrelor originale de lemn cu tâmplărie din PVC sau aluminiu;
- folosirea culorii albe;
- folosirea sticlei reflectorizante sau a sticlei bombate.

4. Gardul

Fig.VII.99 – Tipuri de gard: piatră aparentă, zidărie tencuită, lemn

Gardul face parte din seria elementelor de importanță mare pentru peisajul construit.

Alături de acoperiș, împrejmuirea este un element care are un impact vizual mare și un aport important în calitatea peisajului construit.

Se va evita importul de forme, materiale și culori străine de spiritul locului, cum ar fi gardurile cu baluștri și gardurile din tablă inoxidabilă.

5. Poarta

Este important ca porțile vechi – porți înalte, realizate în sistem ardelenesc, să fie păstrate, reparate sau restaurate. Pentru incintele care nu au porți vechi, dar la care proprietarii doresc să construiască o poartă tradițională, se va alege cu grijă meșterul care va executa lucrarea, pentru a nu obține o poartă încărcată cu decorații ostentative. Porțile noi se recomandă a fi realizate din lemn, simple. Oricât de modestă ar fi, poarta trebuie să fie, totuși, mai înaltă decât gardul. O sub-variantă pentru poarta

tradițională este aceea a porții mici, tratată monumental, cu acoperiș și decorații, dar cu poartă pentru căruțe și animale tratată funcțional.

Fig.VII.100 – Tipuri de porți tradiționale

Se va evita realizarea porților din material nespecifice cu modele de factură urbană, cum ar fi:

- porți metalice, așa-numite “din fier forjat”;
- porți metalice, realizate din cadre metalice și tablă inoxidabilă;
- porți din lemn, simple, dar băițuite sau vopsite în culori stridente;
- utilizarea materialelor compozite, în culori puternice.

9. Alei, platforme, pavimente

Pentru amenajarea incintelor respectând specificul local, se vor păstra suprafețe cât mai mari acoperite cu iarbă. Pentru aleile pietonale sau platformele carosabile se recomandă montarea pietrei de râu în pat de nisip, și încurajarea ierbii să crească în interspațiile dintre pietre. În cazul în care se dorește amenajarea unor platforme din dale (artificiale sau naturale) din piatră, acestea vor fi montate în pat de nisip. Se va evita acoperirea suprafețelor mari cu materiale impermeabile (beton, dale din piatră naturală sau artificială montate în beton).

Disfuncționalități

Spațiul public este apreciat în relația dintre casă și accesul în gospodărie, fiind dimensionat la minimum necesar, astăzi existând un disconfort în utilizarea lui. Profilul transversal și uneori longitudinal (uliți în pantă) este subdimensionat pentru accesul utilajelor care depășesc capacitatea caruțelor. Sunt multe gospodării vechi la care accesul auto este impracticabil. Marea lor majoritate sunt nelocuite, fapt ce va duce la

dispariția lor. Nu există un interes al administrației locale în a supraveghea și impune aliniamente care să permită dezvoltarea spațiului public. Infrastructura existentă nu a fost gândită pentru a prelua dotările tehnico-edilitare – alimentare cu apă, canalizare.

Riscurile posibile în ceea ce privește menținerea identității acestor sate sunt:

- densificarea;
- dispariția gospodăriilor tradiționale;
- adaptare la tehnici noi;
- diminuarea sau chiar distrugerea valorii peisajului;
- pierderea tehnicilor tradiționale;
- pierderea practicilor tradiționale impuse și de normele europene.
- renunțarea la portul și obiceiurile locului.

Propuneri

Față de cele specificate deja, se impune:

- instituirea unui regim de protecție pentru gospodăriile vechi, care se înscriu în tipologia zonei, inclusiv cu menținerea parcelei;
- favorizarea de structuri de prelucrare a produselor din zonă la dimensiuni mici cu caracter familial care să se înscrie în dimensiunile medii ale loturilor;
- organizarea și zonificarea la nivelul gospodăriei noi să permită o bună funcționare în condițiile unei echipări moderne;
- în zonele centrale, interzicerea subparcelării loturilor existente;
- să fie considerate parcele construibile cele care au în prezent asigurat accesul carosabil;
- să se organizeze sesiuni de instruire a administrației locale.

Aceste recomandări se vor concretiza într-un regulament detaliat rezultat în urma unor studii detaliate, structurându-se într-un **Regulament Urbanistic** ce va fi impus prin lege.

Conținutul Regulamentului:

Generalități: caracterul zonei

Secțiunea I : utilizare funcțională

Articolul 1 - utilizări admise

Articolul 2 - utilizări admise cu condiționări

Articolul 3 - utilizări interzise

Secțiunea II: condiții de amplasare, echipare și configurare a clădirilor

Articolul 4 - caracteristici ale parcelelor (suprafețe, forme, dimensiuni)

Articolul 5 - amplasarea clădirilor față de aliniament

Articolul 6 - amplasarea clădirilor față de limitele laterale și posterioare ale Parcelelor

Articolul 7 - amplasarea clădirilor unele față de altele pe aceeași parcelă

Articolul 8 - circulații și accese

Articolul 9 - staționarea autovehiculelor

Articolul 10 - înălțimea maximă admisibilă a clădirilor

Articolul 11 - aspectul exterior al clădirilor

Articolul 12 - condiții de echipare edilitară

Articolul 13 - spații libere și spații plantate

Articolul 14 – împrejurimi

Secțiunea III: posibilități maxime de ocupare și utilizare a terenului

Articolul 15 - procent maxim de ocupare a terenului (POT - %)

Articolul 16 - coeficient maxim de utilizare a terenului (CUT – mp. desf. / mp. teren)

CAPITOLUL 8

SPRE O STRATEGIE A PEISAJULUI ÎN ROMÂNIA

Studiul unei strategii a peisajului caută un răspuns la întrebări din ce în ce mai frecvente în problematica contemporană:

- ❖ *Ce este de protejat, ce poate fi transformat, ce anume este necesar a fi recreat?*
- ❖ *Cum pot fi coordonate perceperea oamenilor și reprezentările lor?*
- ❖ *Ce este valoros și pentru cine?*
- ❖ *Cum se vor transforma lucrurile în timp?*

- ❖ *Care vor fi costurile schimbării și costurile nonacțiunii?*
- ❖ *Ce va fi pierdut și ce va fi câștigat?*
- ❖ *Cum se transformă concluziile în termeni evaluabili?*
- ❖ *Cum pot fi făcute operaționale rezultatele cercetării?*

Inercarea de a da unele răspunsuri la întrebările de mai sus a condus la o serie de concluzii prezentate în continuare.

Sustenabilitate integrată transdisciplinar

Conceptul fundamental pentru o nouă perspectivă în abordarea proiectelor de peisaj este trecerea de la conceptul de dezvoltare sustenabilă la conceptul de **sustenabilitate integrată**, care ia în considerare totalitatea interrelațiilor existente între antropoc și elementele naturale, fie ele materiale sau imateriale, incluzând aspectele care țin de: economic, socio-cultural, demografic, etic, de mediu, deci **transdisciplinar**. Dacă Sergio Conti¹¹⁴ vorbește despre: sustenabilitate integrată (pe categoriile: demografică, economică, etică, geografică, de mediu, socio-culturală)¹¹⁵ iar Peter Dauvellier¹¹⁶ propune o matrice a interpretării „calității spațiului” (ca standarde și valori) încă nu se conturează suficient totuși suportul unei reale transdisciplinarități în abordarea problematicei peisajului.

¹¹⁴ Sergio Conti, diplomat în științe economice în anul 1971, Profesor de geografie economică la Universitatea Politehnică din Torino – Facultatea de Științe Economice, Departamentul de studii teritoriale și urbanism. Autor al Strategiei teritoriale pentru Regiunea Piemont, este preocupat în studiile sale de relația proceselor economice cu structurile culturale și sociale. Abordând concepte noi ca sustenabilitate integrată și biodiversitate instituțională, Sergio Conti susține posibilitatea formulării unei teorii a dezvoltării locale sustenabile integrate, regândind radical structurile instituționale din punct de vedere al raportului local – global în cadrul complexității economiei contemporane.

¹¹⁵ Conti, S. - “*A systemic approach to territorial studies: deconstructing territorial competitiveness*”, in G. Vertova (ed.) *The Changing Economic Geography of Globalization. Reinventing Space*, Routledge, London & New York, 2006, pp. 73-100.

¹¹⁶ Peter Dauvellier, cercetător la Universitatea din Delft, abordează aspectele calității spațiului în lucrarea *Conceptualizarea și operaționalizarea calității spațiului. Spațiul cu caracter*. Habiforum, Gouda, 2001.

	<i>Avantaje economice</i>	<i>Avantaje in societate</i>	<i>Avantaje ecologice</i>	<i>Avantaje culturale</i>
Standard utilizator	Repartizare eficienta Posibilitate de acces Initieri (incoativ) Profit colectiv	Acesibilitate Repartizare justa Implementare a intereselor divergente Optiuni pentru grupuri de pretendenti /mandatari	Siguranta mediului Fara impact negativ Echilibru hidrologic Rețele verzi	Libertatea alegerii Diversitate culturala
Valori observate	Reprezentare Aprecieri monetara Atractivitate	Egalitate Angajamente, locuri de munca Siguranta sociala	Spatiu si liniste Frumusete naturala Habitat sanatos	Individualitate Coerenta Frumusete culturala Ambianta plina de contraste
Valori viitoare	Stabilitate si flexibilitate Sintetizare Farmec reunit	Toata lumea "pe vas" Sprijin pentru intreaga societate	Radacini ecologice Ecosisteme sustenabile	Patrimoniu Integrare /insumare Renastere culturala Unicitate

Matricea interpretarilor "calitatii spatiului" asa cum este folosita in realizarea proiectelor interactive, tipare conditionate de zone / regiuni (dupa Dauvellier 2004, 27)

Tabelul VIII.1 - Matricea interpretării calității spațiului

Principii pentru definirea unei noi metodologii

Consider că pentru a defini o metodologie nouă, cu potențial de adaptare ridicat la constrângerile actuale, se impune să se țină seama de:

1. **Asimilarea unei noi concepții despre peisaj** cu acceptarea modificării esențiale din ultimii ani, prin care se definește peisajul ca fiind un fenomen complex dinamic, polisemantic, multirelațional, dar, mai înainte de toate, un fenomen social.
2. **Perceperea socială a peisajului**, ceea ce include un proces ritmic de înțelegere participativă și activă a semnificațiilor peisajului, a valorilor sale împărtășite de o comunitate, a necesităților și potențialității sub forma unui proces de învățare reciprocă.

3. **Înțelegerea peisajului ca fiind o componentă esențială a cadrului de viață**, concept fundamental în practica abordării proceselor sociale ale peisajului (strategii, programe, acțiuni, proiecte) și, totodată, un concept ecologic de mare relevanță științifică și aplicativă.
4. **Orientarea procedeeleor de cercetare și acțiune legate de peisaj** către asigurarea unui parcurs ciclic, transparent și evolutiv, ca suport al deciziilor politice pe toate palierele, de la cel teritorial la cel local și de detaliu.
5. **Înțelegerea necesității accentuării abordării din punct de vedere estetic a peisajului**, odată cu intrarea în societatea informațională, cu creșterea nivelului de educație și cu creșterea posibilităților de a călători.
6. **Evaluarea avantajelor economice create de peisaj** ca resursă pentru dezvoltarea turismului sustenabil atât pentru comunități cât și pentru fiecare dintre locuitori.
7. **Protecția și punerea în valoare într-o concepție contemporană de conservare prin dezvoltare a particularităților peisajului rural din țara noastră.**

Condiționări

Fundamental în abordarea problematicii unei strategii pentru peisaj este conturarea clară și concertată a unei voinței politice la scară locală, regională, națională afirmată prin:

- Formulare de strategii la nivel național, regional local, cu efecte atât pe termen scurt, cât și cu efecte pe termen lung;
- Aparat de implementare a politicilor – legi, instituții;

În acest sens se impun:

- Implementarea prevederilor din Legea privind Convenția Europeană a Peisajului;

- Semnarea și ratificarea Convenției de la La Valetta pentru protejarea patrimoniului arheologic ;
- Demararea unor programe de cercetare transdisciplinară;
- Crearea de instituții transministeriale care să facă posibilă operaționalizarea și implementarea rezultatelor cercetărilor transdisciplinare, precum și monitorizarea pe termen lung.

Datorită complexității peisajului, managementul acestuia implică o abordare sistematică, holistică și integrată care să fie capabilă să înțeleagă și să valorizeze diversele nivele de organizare și relațiile dintre acestea, din perspectiva procesualității istorice. Politicile și practicile de peisaj trebuie orientate către protejarea **peisajelor eco-culturale**, de degradare dar și de riscul colonizării actuale de monocultura turismului sau a celor care îl exploatează abuziv și speculativ sub diverse forme.

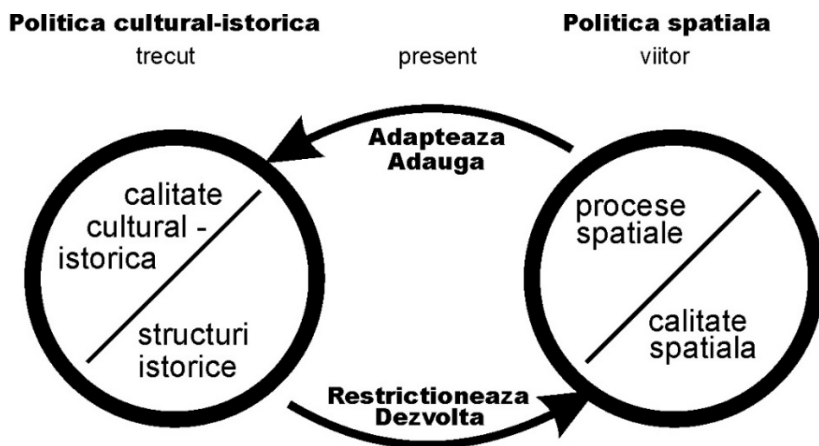

Fig. VIII.1. Relația între calitatea peisajului și procesualitatea istorică

Repere pentru evaluarea fenomenelor generatoare de transformări

În analiza peisajului atenția a fost deplasată de la istoria obiectelor analizate individual la **istoria proceselor** care le-au generat, de la inventarierea istorică la **evaluarea dinamică a fenomenelor generatoare de transformări**: în sfera cadrului natural și în sfera cadrului antropic: economice, sociale, culturale, politice.

Perspectiva bazată pe procesualitatea istorică se integrează unei perspective mai largi promovate de Convenția Europeană a Peisajului, care are ca obiectiv al managementului peisajului, dirijarea și armonizarea schimbărilor care sunt induse de procesele economice, sociale și de mediu. Din perspectiva paradigmei bazate pe procesualitatea istorică, conservarea nu mai este un concept opus transformării și dezvoltării. În acest context planificarea implică o interpretare integrată - istorică, prezentă și în perspectivă – care se va concretiza în **proponeri strategice inovative**. Conștiința deplină a dinamicilor istorice, fie acestea vitale, latente sau dispărute, este fundamentală în studiu, punându-se accent pe următoarele aspecte:

- identificarea inițială a proceselor istorice care au determinat și au caracterizat etapele principale ale istoriei unei regiuni și a structurării peisajului, având impact în transformările politico-administrative, sistemele de producție agrară și industrială, dinamica populației, fenomene religioase
- identificarea unor familii de structuri constituite în sisteme culturale teritoriale: așezări umane, rețea de comunicație - tramă stradală, sisteme de producție, fortificații etc
- pentru fiecare sistem cultural teritorial se identifică trăsăturile constante definitorii care s-au păstrat în timp
- evaluarea aspectelor perceptuale și identitare capabile să definească peisajul în totalitatea sa
- formularea unor propuneri pentru salvagardarea acestor constante prin măsuri de protecție activă
- definirea unor indicatori de calitate a peisajului, instrument pentru monitorizarea strategiilor teritoriale.

Aspecte legate de degradarea peisajului, poluare, hazard natural. Managementului peisajului

În cadrul managementului peisajului considerăm esențiale următoarele aspecte:

1. Programe de cercetare transdisciplinară

Recunoșterea rolului fundamental al cunoașterii prin cercetare privind:.

- Identificarea, descrierea și evaluarea peisajului - faza preliminară a oricărei politici de peisaj,
- analiza schimbărilor, implicând caracterul morfologic, arheologic, cultural și natural.
- aplicarea unei cercetări participative în care perceperea peisajului de către public trebuie analizată atât din perspectivă istorică, cât și din perspectiva semnificațiilor recente.

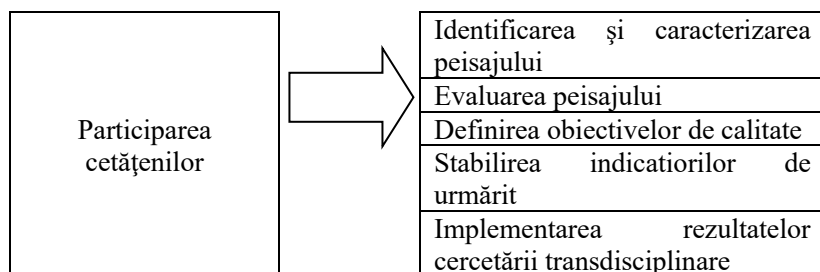
Cercetarea istoriei teritoriului în peisaj este un instrument indispensabil pentru cunoașterea, înțelegerea și interpretarea resurselor patrimoniale definitorii în conturarea identității peisajului. Recomandarea Comitetului Miniștrilor către statele membre (2009), în cadrul principiilor directoare pentru implementarea Convenției Europene a Peisajului, menționează importanța analizei istorice pentru cunoașterea peisajului (RCM I.1.B; II.2.1). Integrarea abordării din perspectivă istorică depășește astfel simpla conotație teoretică, dobândind o dimensiune fundamentală în cadrul studiului interdisciplinar al peisajului.

În contextul actual, cercetarea istorică dobândește noi dimensiuni:

- devine atotcuprinzătoare, depășind limitele spațiale ale *centrului istoric* sau al *ariilor de excelență cu valoare excepțională*, la **întreg aparatul teritorial al unei arii întinse**.
- depășește limitele în timp, referindu-se la o perioadă cronologică vastă, de la originile antropizării până în prezent
- consideră monumentele de arhitectură, țesutul urban, nucleele rurale sau structurile productive în context, fie acesta urban sau rural, ca **reflexe istorice ale pluralității modelelor de așezare, sociale și economice**, ale unor *culturi stabile de așezare*
- abordând peisajul din perspectiva procesualității istorice, interesul se axează nu asupra structurilor considerate omogene și a considerentelor de ordin estetic, ci asupra **identității și diversității**
- distincția anacronică a centrelor istorice este înlocuită de studiul focalizat pe **structura istorică** a întregului teritoriu, cu totalitatea componentelor sale naturale și antropice.

Deplasarea interesului de la scară teritorială la scara peisajului se bazează pe aspecte perceptive și identitare, cu considerații specifice pentru relațiile între structura morfologică a teritoriului și antropizare.

Se impune realizarea unor **Atlase ale Peisajului** care să cuprindă **toate peisajele din România**, implicit tot teritoriul României, și care să monitorizeze permanent schimbările, disponibile online, la a căror realizare să participe și cetățenii, acest procedeu făcând parte totodată din procesul de educație al populației, în spiritul unei politici de planificare culturală amplă.

Tabelul VIII.2.

Implicarea comunității la toate nivelurile Strategiei pentru Peisaj

Pentru sfera referitoare la peisajul arhitectural, este esențială abordarea prin prisma integrității tipologiei așezărilor – bazată pe recunoașterea caracteristicilor arhetipale.

Studiul tipologic al clădirilor istorice, expresie a acumulărilor unor cunoștințe empirice asociate cu o calitate arhitecturală și estetică deosebite, urmărește punerea în evidență a potențialului remarcabil al acestora de a contribui cu elemente tipologice specifice la peisajul arhitectural contemporan.

Abordarea proiectării prin perspectiva unei discontinuități puternice față de trecut, în ceea ce privește aspectele dimensionale și funcționale solicită o evaluare a gradului de consistență istorică și tipologică. Principiul consistenței istorice și tipologice este luat în considerare pe scară largă în cele mai recente regulamente de construcție europene, în ceea ce privește aplicarea sa în contextul restaurărilor, al reconstrucțiilor și refuncționalizării clădirilor istorice. Esența problemei

privind posibilitatea de a extinde aplicarea acestui principiu la clădirile nou construite este analizată conferind o semnificație largă caracterelor de deschidere, evoluție și dinamism inerente în definirea *tipului*, din care derivă și definirea tipologiei, propuse de Quatremère de Quincy (1785-1849) și reintroduse de Argan (1965) și Rossi (1966): „tipul este invariabil și necesar; aceste caractere sunt fundamentale, chiar dacă ele interacționează dialectic cu tehnologia, funcția sau cu expresia individualizată în timp a fiecărui fenomen arhitectural”.

Caracterizarea fizionomică implică identificarea unor parametri arhitecturali sintetici, ca *metainstrumente* în proiectarea clădirilor în context istoric: formă, culoare, material, textură. Se impune luarea în considerare a următoarelor specte:

- Orizontalitatea sau verticalitatea sunt elemente caracteristice în definirea compoziției volumetrice. Această caracteristică este percepută nu numai ca depinzând de atributele dimensionale ale clădirii, dar și în relație cu caracterul simetric sau asimetric al fațadei la stradă, cu forma, proporția și distribuția golurilor la exterior (Arnheim 1977), ca și în relație cu elementele care creează liniile de forță – soclu, cornișă, siluetă.
- Caracterul compact al volumetriei sau articularea compoziției volumetrice
- Raportul plin – gol are relevanță în caracterul deschis sau închis al compoziției, deschiderea sau închiderea acestuia către peisajul înconjurător.
- Raportul spațiu pozitiv – spațiu negativ considerat cu efecte majore în percepția artistică (Arnheim, 1977), important în definirea țesutului urban sau rural, în definirea relației unui ansamblu de arhitectură cu cadrul natural înconjurător.

Aceste elemente sunt semnificative în arhitectura contextului istoric, în directă relație cu memoria momentului istoric și contextul geografic care le-au determinat, bazate pe materialele locale și tehnologiile locale de construcție. În timp ce arhitectura tradițională a fost opera unor constructori care aveau în memorie arhetipul ca concept arhitectural, în contextul actual sunt necesare investigații și dezvoltarea unui model pentru valorizarea peisajului și a semnelor stratificate.

Conservarea clădirilor existente specifice unui peisaj este o componentă esențială nu numai în înțelegerea identității acestuia, ci reprezintă o practică sustenabilă inerentă și responsabilă din punct de

vedere al politicilor de mediu, avantajele fiind și de ordin energetic, prin folosirea unei bune ventilații, a materialelor de construcție durabile, a unor relații spațiale specifice. O clădire veche există deja, nu este nevoie de energie pentru construirea ei și modificări minore pot fi făcute pentru refuncționalizarea acesteia.

Conservarea peisajului, fie acesta natural sau construit, are avantaje certe, materiale sau intangibile prin:

- păstrarea caracterului și a autenticității unui loc
 - memoria trecutului;
 - aspecte estetice: textură, materiale, stil, măiestria unor meșteșuguri specifice de construcție;
 - scară umană;
 - atracție pentru vizitatori, încurajare a traseelor pietonale – mobilitate lentă.
- sporirea valorii de folosință, conferind un anume standard - *status* - celor care locuiesc în aceste case vechi prin faptul că :
 - detaliile de construcție și decorațiile au de cele mai multe ori caracter de unicat, nefiind productibile în serie
 - materialele de construcție sunt de calitate, durabile
 - conservarea materialelor de construcție, ceea ce implică reducerea deșeurilor de construcție în urma demolării și reducerea producerii de materiale de construcție noi.
- Continuitate în ocuparea spațiului;
- Reutilizarea infrastructurii;
- Economii de energie
 - energie pentru demolare; energie pentru construcția nouă; re folosirea energiei investite deja în clădirea existentă;
- Costul reabilitării este de cele mai multe ori mai mic decât cel al realizării unei noi clădiri.

Structurile existente ale oricărui peisaj, fie el urban sau rural, cu valoare excepțională sau nu, necesită în acest context al abordării sustenabile o tratare responsabilă pentru a proteja resursele culturale unice pentru fiecare peisaj.

Conservarea implică cinci etape: identificare, investigație, dezvoltare, execuție și educație.

În acest proces, implicarea specialiștilor are o importanță majoră, nu numai în primele trei procese, dar și în procesul de execuție, intervenția asupra clădirilor istorice necesitând atât arhitecți având înțelepciunea de a cerceta și proiecta detalii specifice unei anume perioade, cât și persoane calificate care să poată realiza execuția în spiritul meșteșugului și al tehnicilor vechi de construcție.

Intervențiile asupra clădirilor de patrimoniu pot fi:

- conservare – se axează pe lucrări de mentenanță a clădirii, cu păstrarea elementelor constructive și de detaliu originale sau înlocuindu-le cu materiale identice, fără a altera caracterul istoric al clădirii
- reabilitare - implică schimbarea funcțiunii, păstrând caracterul istoric
- restaurare – implică intervenții la o clădire respectând imaginea ei dintr-o anumită perioadă de timp, înlăturând intervențiile din alte perioade de timp
- reconstrucția – implică re-crearea unor porțiuni din clădire degradate sau dispărute în spiritul unei anume interpretări.

Problema înlocuirii tâmplăriei tradiționale cu care se confruntă în ultimii 20 de ani clădirile cu valoare istorică necesită o abordare responsabilă. Asistăm, pe zi ce trece, la degradarea caracterului unor peisaje de valoare excepțională uneori, în numele așa - zisei economii de energie. Modernizarea sistemelor tehnologice implică creativitate pentru realizarea unei balanțe în favoarea nealterării caracterului peisajului, respectând detaliile și materialele originale. Indiferent de natural lor, abordarea preferată trebuie să urmeze principiul minime intervenții. Pentru aceasta este necesară identificarea trăsăturilor definitorii pentru caracterul clădirii.

În problema referitoare la cadrul construit, este esențială realizarea unor Regulamente de urbanism, diferențiate pe tip de peisaj, cu referiri clare atât la construit cât și la spațiul liber, precum și asigurarea unui aparat de specialitate la primăriile din țară care să asigure respectarea lui.

2. Educarea și implicarea cetățenilor.

Procesele participative în cadrul managementului peisajului sunt deosebit de complexe și cu implicații multiple, în condițiile în care imaginile colective și memoria colectivă sunt înrădăcinate în peisaj care influențează la rândul său modul de viață al locuitorilor. Primul pas trebuie să fie acela în înțelegerea și valorizarea peisajului eco-cultural, manifestarea interacțiunii milenare între antropoc și dimensiunea naturală, în sensul protejării patrimoniului și al convivialității cu naturalul. **Acționând în timp și spațiu, a rezultat un sistem deosebit de complex.** Prin activitățile sale productive, sociale, culturale, **omul a devenit parte din ecosistemul natural**, acționând ca un ecofactor, influențând dezvoltarea peisajului. În acest sens se impune:

- **Includerea educației pentru peisaj în programa analitică de studiu la toate nivelele de învățământ: primar, gimnazial, liceal;**

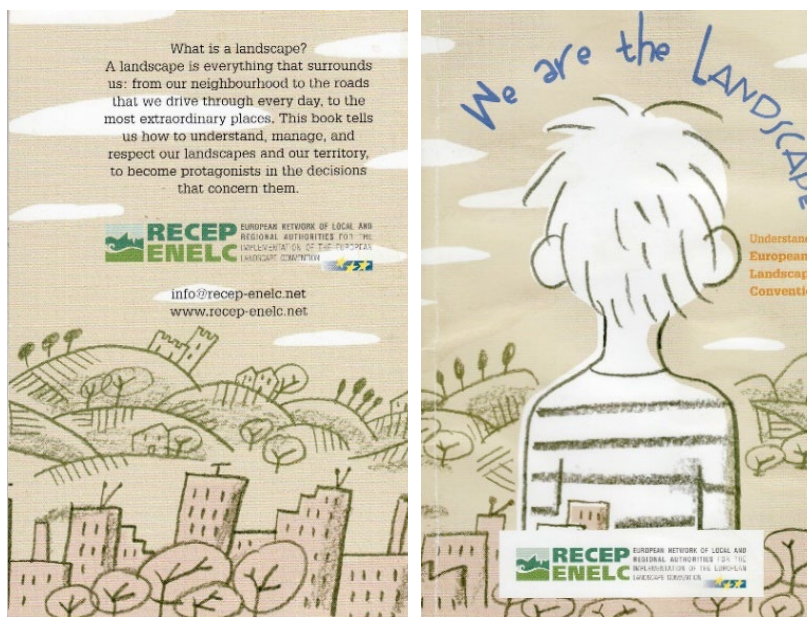

Fig. VIII.2. Noi suntem peisajul ¹¹⁷

¹¹⁷ Cecilia Berendo, Sara di Maio, *In jurul nostru. Cum să înțelegem Convenția Europeană a Peisajului*, pp. 1, 65.

- Includerea cercetării participative și a implicării cetățenilor la toate nivelele strategiei pentru peisaj

3. Urmărirea asigurării continuității rețelei de spații verzi

- **Implementarea parcurilor naturale, din perspectiva păstrării în formă pură a originalului și a ecosistemelor nonantropice.**

Ian McHarg a fost primul care a subliniat necesitatea de a dezvolta un plan ecologic considerând dimensiunea umană și cea naturală în termeni de conlucrare și nu de distrugere a naturii. A planifica cu natura și nu contra naturii. Planificarea ecosistemelor trebuie să fie implementată la diferite niveluri începând cu bazinele hidrogeografice și cu planificarea diferitelor regiuni: sistemele de mediu și sistemele dezvoltării administrative. În aceste locuri în care turiștii pot experimenta concret peisajul, este necesară găsirea unor propuneri ecologic avansate pentru a recompune ambianța culturală care există astăzi doar prin urme, fragmente, rămășițe.

Aceste eco - locuri devin structuri pentru deprinderea aspectelor tehnice, estetice și de semnificație în arta de a locui peisajul. Depășind limitele conceptelor de parc sau muzeu în aer liber, vizitatorii pot fi implicați organic ca posibili locuitori, chiar și pentru o perioadă scurtă, aprofundând cunoștințele culturale și participând totodată la mentenanța acestor Eco-locuri.

- **Asigurarea continuității sistemului de spații verzi, cu rol determinant pentru sănătatea atât fizică dar și psihică a populației, pentru încurajarea socializării copiilor și cultivarea sentimentului de convivialitate cu naturalul, cu plantele și cu animalele, dar și pentru atenuarea efectelor climatice, pentru atenuarea zgomotului și a altor tipuri de poluare.**
- **Considerarea creșterii suprafeței verzi pe număr de locuitori în toate orașele României ca factor strategic de importanță majoră în politica peisajului.**

- Promovarea permaculturii.

Efectul pozitiv al sistemului de spații verzi este vizibil atât pe termen scurt, dar și pe termen lung, investițiile în acest domeniu fiind esențiale pentru calitatea vieții.

4. Dezvoltarea turismului sustenabil

- cultivarea interesului pentru valoarea **arhitecturii** și a peisajului, și în acest sens **refuncționalizarea clădirilor existente** pentru dezvoltarea activităților legate de turism;
- **Valorizarea oenogastronomiei și a gastronomiei ecologice**, ca o expresie a culturii comunității locale, ca o componentă a identității regionale și ca un element de diferențiere a ofertei pe piața turismului.

Succesul turismului enogastronomic depinde de capacitatea de a dezvolta o strategie competitivă bazată pe patru factori:

- evidențierea specificului gastronomic local ;
 - calitatea serviciilor;
 - capacitatea de cooperare și organizare în interiorul sistemului;
 - asigurarea calității - a accesului, a locului, a primirii, și, nu în ultimul rând, a produsului;
 - plăcerea de a trăi mai sănătos într-o lume curată;
 - conștientizarea calității apei, a aerului;
 - regăsirea plăcerii de a mânca sănătos;
 - cultivarea turismului ca o sursă de relaxare și satisfacții;
 - crearea unor raporturi sociale benefice între turiști și cei care îi întâmpină;
 - difuzarea educației pentru cunoașterea și valorizarea patrimoniului;
 - educația alimentară.
- crearea unor servicii recreative și terapeutice pentru persoanele cu probleme de sănătate, inclusiv cele cu dizabilități;
 - creșterea interesului pentru economia la scară mică, atât rurală cât și urbană;

- dezvoltarea turismului ecologic ornitologic în ariile naturale protejate;
- **Îmbogățirea potențialului turistic al unui peisaj prin trasee culturale, mitice și religioase, ca instrument de descoperire a unui sistem al identității locului** prin reconsiderarea unor trasee vechi, a unor rute de circulație a persoanelor, ideilor, tradițiilor:
 - Căi ferate vechi, în munți în contextul unui micro transport local completat de un minibus la comandă. Acest tip de transport încă există în anumite locuri și nu trebuie să fie distrus;
 - Organizarea de târguri și evenimente pentru încurajarea comerțului relațional, care oferă condițiile schimbului de mărfuri dar și de idei, valori, forme, sentimente;
 - Reconsiderarea și valorificarea aspectelor care țin de turismul mitic, traseele de transhumanță și analiza în acest context a geografiei lingvistice. A face etimologia unui cuvânt înseamnă a face istoria lui. Nu numai istoria cuvântului însuși, ci a întregului grup natural din care face parte, a tuturor cuvintelor care alcătuiesc familia lui, originară sau adoptivă, istoria semnificațiilor, a lucrurilor pe care cuvintele le reprezintă, a faptelor de civilizație, a mesajelor și ideilor pe care le reprezintă.

Turismul sustenabil poate fi o lecție de înțelepciune și cunoaștere, de înțelegere a raporturilor și contactelor între culturi diferite, a ideilor și sentimentelor pe care ele le reprezintă.

În concluzie, reconsiderăm problemele formulate inițial:

- ❖ *Ce este de protejat, ce poate fi schimbat, ce trebuie să fie recreat?*

- Schimbările în peisaj au devenit extrem de dinamice și, de multe ori, agresive în ultima jumătate de secol, iar oamenii nu pot apropria schimbări extrem de dinamice, resimțind un sentiment de nesiguranță; în acest context devine esențial menținerea acelor constante care s-au menținut de-a lungul timpului, care aparțin modelului arhetipal al locului, acea matrice care face ca un peisaj să fie diferit de altul, care dă unicitate fiecărui peisaj, conferind totodată prin continuitatea lor, un sentiment benefic de siguranță oamenilor ;
- Pot fi schimbate, evident, acele lucruri despre care toată lumea știe că sunt dăunătoare, și acest lucru se poate face doar prin strategii implementate consecvent, pe termen scurt, dar și pe termen lung ;
- Recrearea unui peisaj ar trebui gândită în sensul redescoperirii a ceea ce se găsește în plan transcendent, dincolo de cunoașterea obiectivă și de scientismul propriu care uneori ne face să nu mai percepem realitatea în ansamblul ei ; ar trebui recreate acele peisaje care, deși nu mai există în plan real, persistă sa existe totuși în plan virtual, subtil.....Așa cum amintește François Choay¹¹⁸, « orice edificiu nu poate dura decât prin grația artei de a face. Legislația japoneză o recunoaște în noțiunea de tezaur național intangibil care conferă meșteșugului artizanilor, însărcinați cu reconstrucția edificiilor sacre, o valoare egală cu a operelor lor » ; să ne amintim și faptul că Biserica de la Densuș sau Biserica Sfântul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș, asemenea altor edificii europene ca Bazilica San Pietro sau Bazilica Saint Denise sunt construite pe fundațiile unor monumente anterioare? M-aș referi aici la o posibilă reconstrucție a Mănăstirii Văcărești sau la luarea în considerare a realizării unui sistem de case memoriale - muzeu – centru de cercetare – centru educațional *Anghel Saligny – Nicolae Iorga* –

¹¹⁸ Françoise Choay – *Pentru o antropologie a spațiului*, pp.98-102

Mihai Eminescu¹¹⁹, trei personalități marcante ale culturii române al căror parcurs în peisajul străzii Buzești este perceptibil încă într-o anume coordonată a inefabilului, muzee care ar putea constitui un reper pentru turiștii ajunși în București în Gara de Nord sau pentru elevii de la liceele și școlile din zonă.

❖ **Cum pot fi dirijate percepțiile oamenilor și reprezentările lor?**

- Percepțiile oamenilor pot fi dirijate atât explicit prin educare directă, promovarea participării în strategia pentru peisaj, prin programe educaționale în școli, în sensul studiului antropologiei istorice și a geografiei culturale, dar și implicit, prin crearea unor trasee, a unor parcursurile cotidiene pietonale, care să conțină locuri de joacă pentru copii, locuri de odihnă, accente, ritmuri la scară umană, repere într-un peisaj prietenos.

❖ **Ce este valoros și pentru cine?**

- Aristotel scria despre acest aspect în lucrarea sa *Politika* încă din 350 î.Chr.: “Ceea ce este un bun comun mai multor oameni primește, din păcate, de cele mai multe ori cea mai puțină atenție și îngrijire”. Peisajul este patrimoniu și resursă în același timp, fiind reflexul unor nevoi ancestrale ale ființei umane: nevoia de teritorializare, de reprezentare, de a găsi și a da semnificații unui peisaj, de apartenență la o comunitate, de relație cu naturalul. Peisajul este prezent în viața de zi cu zi: avem un *cityscape* sau *townscape*, un *streetscape*, *seascape*, *walkscape* – *matterscape*, adică peisajul concret, dar mai există și acel *mindscape*, peisajul mental și *powerscape*, peisajul potențial, care este în relație cu ceea ce prin puterea de a face ceva, oamenii pot interveni în peisaj, acționând în sensul binelui la scară majoră, limitând interese absurde și speculative de moment.

❖ **Cum se vor schimba lucrurile în timp?**

¹¹⁹ În zona Buzești, se află casele în care au locuit Nicolae Iorga și Anghel Saligny, s-a aflat și casa în care a locuit Mihai Eminescu, demolată în anul 2011

- Din perspectiva sustenabilității integrate, este esențială reconsiderarea peisajului ca patrimoniu în schimbare, și abordarea problemelor în acest context, prin prisma conservării prin dezvoltare, *conservation through development*, în sensul angajării resurselor tehnologiei actuale pentru valorizarea peisajului. În situația actuală a crizei economice, energetice, de idei, care amenință în continuare și reduce fondurile acordate proiectelor pentru peisaj, este cazul, mai mult ca oricând, să se formuleze strategii atât pe termen scurt cât și pe termen lung, luând în considerare potențialul peisajului în crearea locurilor de muncă, conferind o valoare maximă prin realizarea unor locuri benefice pentru oameni.
- ❖ ***Costurile schimbării și costurile nonacțiunii?***
 - Costurile acțiunii pot fi uneori în aparență mari, dar ele trebuie privite pe termen lung, în perspectivă sustenabilă. Investițiile în peisaj, făcute pe baza unor cercetări juste, sunt întotdeauna necesare.
- ❖ ***Ce va fi pierdut și ce va fi câștigat?***
 - Este vorba de a alege între identitate și alienare, dar uneori poate fi vorba și de efecte majore, la scară mare, care pot afecta comunități întregi, cum ar fi aspectele legate de schimbările climatice care trebuie în permanență avute în vedere urmărirea continuității coridoarelor verzi.
- ❖ ***Cum se transformă concluziile în termeni evaluabili?***
 - Evaluarea implică aspecte care țin de percepere, preferințe sau aspirații și acest lucru necesită o abordare din perspectivă transdisciplinară. Folosirea indicatorilor ecosemiotici este esențială în acest sens.
- ❖ ***Cum pot fi făcute operaționale rezultatele cercetării?***
 - Este necesar ca cercetarea să aibă corespondent în realitate, fără ca rezultatele cercetării să se oprească la simpla publicare într-o revistă de specialitate. Este necesară o strategie care să implice activ cercetarea de tip *action research* - care să ia în considerare factorul timp, corelând cercetarea cu proiectele de intervenție în peisaj.

Am încercat prin studiul de față să pun în evidență importanța direcționării cercetării spre abordarea transdisciplinară în studiul peisajului, dorind personal continuarea studiilor despre peisaj.

Michelangelo Caravaggio spunea la începutul secolului al XVII –lea: “*Dacă nu este energie, nu este nici viață, nici culoare, nici lumină*”. Astăzi știm cu toții că lumea este formată din mici particule energetice care interacționează între ele, formând un sistem viu; în acest context, fiecare aspect al peisajului este important, pentru a continua viața, în condițiile unei civilizații în care binele și frumosul să rămână atributele umanului.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

(în ordine alfabetică)

1. **Alexander Cristopher**, *A New Theory of Urban Design*, The MIT Press, 1987, pp.56-68
2. **Arnheim, Rudolf**, *Artă și percepție vizuală*, Editura Meridiane, 1984, pp. 54 - 69
3. **Arnheim Rudolf**, *Forța centrului vizual*, Editura Meridiane, București, 1995, pp.105-109
4. **Assunto, Rosario**, *Peisajul și Estetica*, Editura Meridiane, 1986, pp. 108-111
5. **Bachelard, Gaston**, *La poetique de l'espace*, Editura Press Universitaires de France, Paris, 1968, pp.67 – 73
6. **Bart, Theo**, *Bouwlust - The Urbanization of a Polder*, NAI Uitgevers, 2000
7. **Bergson Henri**, *Matter and Memory*, Allen and Unwin, London, 1911
8. **Bernea, Ernest**, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Editura Humanitas, 2005, pp. 98 – 103, pp. 167 – 176
9. **Blaga, Lucia**, *Trilogia culturii*, Editura pentru Literatură Universală, 1969, pg. 95

10. **Bocchi, Renato**, *Progettare lo spazio e il movimento – Scritti scelti di arte, architettura e paesaggio*, Gangemi Editore, Roma, 2009
11. **Tom Bloemers, Henk Kars, Arnold Van Der Valk**, *The Cultural Landscape and Heritage Paradox - Protection and Development of the Dutch Archaeological-Historical Landscape and Its European Dimension*, Amsterdam University Press, 2010
12. **Caciuc, Cosmin**, *Transdisciplinaritate și arhitectură*, Editura Paideia, București, 2010
13. **Calcagno Maniglio, Annalisa**, *Progetti di paesaggio per i luoghi rifiutati*, Gangemi Editore, Roma, 2010, pp. 22- 43, pp. 198-201
14. **Calvino, Italo**, *Orașele invizibile*, Editura ALL, 2011, pp. 67-73
15. **Choay, Françoise**, *Pentru o antropologie a spațiului*, Editura Revista Urbanismul, București, 2011
16. **Conea, Ion**, *Clopotiva, un sat în Hațeg*, Editura Academiei, ediția a II-a, 2010, pp.78 -98
17. **Corner, James**, *Recovering Landscape*,
18. **Crăciun Cerasella**, *Metabolism Urban – o abordare neconvențională a organismului urban*, Editura Universitară „Ion Mincu”, București, 2008
19. **Farina Almo**, *Ecology, Cognition and Landscape*, Springer, 2010, pp. 47-78
20. **Forman**, *Landscape as a Project*, 1986, pag. 53
21. **Gambardella Carmine, Martusciello Sabina**, *Le vie dei mercanti – Disegno come topologia della mente*, Alinea Editrice, Firenze, 2006
22. **Ghenciulescu Ștefan**, *Orașul transparent, limite și locuire în București*, Editura Universitară “Ion Mincu”, București, 2008, p. 38-43.
23. **Ghiu, Bogdan**, *Inconstrucția pentru o arhitectură etică, capitolul “Bartleby arhitectul (inconstrucție, peisaje haptic - pragmatice, arhitectura restrânsă”*, Editura Fundației Arhitect Design , București, 2011, pag 101-110
24. **Grigorescu, Dan, Andrășanu, A.**, 2003 – *Hateg Country Geopark. A new strategy for sustainable development.*

- Geological heritage conservation and regional development. Strategies for the South Eastern European Countries*, Workshop Guide, ArsDocendi, ISBN973-558-115-9, pp 33 – 346
25. **Goțiu, Dana**, *Hazarde naturale în Țara Hațegului*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2005, pp.98 - 109
 26. **Hall, Peter**, *Orașele de mâine – o istorie intelectuală a urbanismului în secolul XX*, Editura All, București, 1999
 27. **Harhoiu, Dana**, *București, un oraș între Orient și Occident*, Editura Simetria, București, 1997
 28. **Heidegger, Martin**, *Ființă și Timp*, Editura Jurnalul Literar, București, 1994, pp. 56-59
 29. **Heidegger, Martin**, *Originea operei de artă*, Editura Humanitas, București, 1995, pp. 89 – 95
 30. **Hogwood and Gunn**, *Policy Analysis for the Real World*, Oxford University Press, Oxford, 1984
 31. **Husserl, Edmund**, *Ideas*, Kluwer Academic Publishers, London 1958, pg. 78
 32. **Ianoș, Ioan**, *Orașele și organizarea spațiului geografic*, Editura Academiei, 1987
 33. **Ianoș, Ioan**, *Sisteme teritoriale*, Editura Tehnică, București, 2000
 34. **Ioan, Augustin**, *Khora – Teme și dificultăți ale relației dintre filosofie și arhitectură*, Editura Paideia, București, 1998
 35. **Ibelings, Hans**, *Via VINEX - Straatbeeld van 10 jaar VINEX*, Episode Publishers, Rotterdam, 2006
 36. **Ibelings, Hans**, *Nederlandse Stedenbouw van de 20ste eeuw*, NAI Uitgevers, Rotterdam, 1999
 37. **Ignă, Radu**, *Vocația culturală a Hațegului*, Editura Brumar, Timișoara, 2003
 38. **Knox, Paul L., Mayer Heike**, *Small Town Sustainability – Economic, Social and Environmental Innovation*, Editura Birkhäuser Verlag AG, Basel, 2009
 39. **LaGro, James A.**, *Site Analysis – A Contextual approach to Sustainable land Planning and Site Design*, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2008

40. **Lamanna, Claudia**, *Archiluo, - la composizione del paesaggio*, Alinea Editrice, Firenze, 2008
41. **Mazzino, Francesca, Gheri Adriana**, *Per un atlante dei paesaggi italiani*, Alinea Editrice, Firenze, 2003
42. **McHarg, Jan**, *Design with Nature*, Oxford University Press, Oxford, 1969
43. **Micarelli Rita**, *Paesaggi della ruralità contemporanea*, Edizione Atelier dei Paesaggi Mediterranei, Pescia, Italia, 2008
44. **John Nash**, *Vermeer*, Scala Books, Fondazione Rijkmuseum, Amsterdam, 1997
45. **Niculescu, Basarab**, *Noi, particula și lumea*, Editura Junimea, Iași, 2007
46. **Niculescu, Basarab**, *Ce este realitatea?*, Editura Junimea, Iași, 2009
47. **Norberg – Schluz, Christian**, *Genius Loci*, Editura Pierre Mardaga, 1986
48. **Ochinciuc, Cristina Victoria**, *Conceptul dezvoltării durabile în arhitectură – Proiectarea integrată*, Editura Universitară „Ion Mincu”, București, 2002
49. **Olwig, Kenneth**, *Landscape, Nature and Body Politic*, University of Wisconsin Press, 2002, pp. 3-42
50. **Oțiman, Păun Ion**, *Conservarea bio și geodiversității în Țara Hațegului*, Editura Academiei, 2010
51. **Gheorghe Pătrașcu** – *Arhitectura și tehnica populară*, Editura Tehnică, 1976, pg. 70
52. **Păun, Silvia**, *România, Valoarea arhitecturii autohtone*, Editura Per Omnes Artes, București, 2003
53. **Pedroli, Bas**, *Europe's Living Landscapes*, Casa Editrice Libria, Roma, 2009
54. **Pedroli, Bas, Tessa Goodman**, *Landscape as a Project*, Casa Editrice Libria, Roma, 2010,

55. **Popa, Nicolae**, *Tipuri de aşezări din Țara Hațegului*, Editura Brumar, Timișoara, 1998
56. **Popa, Nicolae**, *Potențialul de dezvoltare în Țara Hațegului*, Editura Brumar, Timișoara, 2002
57. **Rodwell Denis**, *Conservation and Sustainability in Historic Cities*, Blackwell Publishing, Oxford, 2007
58. **Roșu, Alexandru**, *Terra, geosistemul vieții*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987
59. **Rusu, Adrian Andrei, Burnichioiu, Ileana**, *Monumente medievale din Țara Hațegului*, Editura Mega, 2008
60. **Simon Schama**, *Landscape and Memory*, 1995, Blackwell Publishing, Oxford
61. **Simonds J.O.**, *Arhitectura peisajului*, Editura Tehnică, București, 1967
62. **Sfințescu, Cincinat**, *Superurbanismul*, Editura Tipografia Bucovinei, 1930
63. **Stan, Angelica**, *Peisajul periferiilor urbane*, Editura Universitară „Ion Mincu”, București, 2008
64. **Steenbergen, C.M., Reh, W.**, *Zee van Land – De droogmakerij als architectonisch experiment*, TU Delft, 1999
65. **Vulcănescu, Romulus**, *Mitologie Românească*, Editura Academiei, 1987
66. **Woinaroski, Cristina**, *Lotizarea și Parcul Ioanid*, Editura Simetria, 2007
67. **Zagari, Franco**, *Questo è paesaggio*, Gruppo Mancosu Editore, Roma, 2006
68. *** **European spatial planning and landscape, No. 88**, *Landscape and Rural Heritage, Proceedings, Sibiu, Romania, 20-21 September 2007*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2009
69. *** **Hațeg. Țara bisericilor de piatră**, Editura IGLOO Patrimoniul, București, 2007

70. .*** **Understanding the European Landscape Convention**,
Giunti Industrie Grafiche, S.p.A, Prato, Italia, 2010

ARTICOLE

71. **Campbell, S.** *Green Cities, Growing cities, just cities? Urban planning and the contradictions of sustainable development*, Jurnal of the American Planning Association, Vol.92,No.3, 1996
72. **Cristea, Doina**, *Un decalog al spațiului rural*, în Revista Urbanismul no. 2, Mai 2009, Editura Fundația Arhitext Design, 2009
73. **Derer, Hanna**, *Bucureștiul interbelic ca temă cu variațiuni, București – Stop cadru! Despre analiză prin Arhitectură și Urbanism*, Editura Universitară „Ion Mincu”, 2007, București, pp.75-94
74. **Grigorescu, D., Andrasanu, A.**, 2006 – *Hateg Geopark – A new strategy for sustainable local development in Romania*, Proceedings of teh 4th European Geoparks Network Meeting, Creete, pp 123 – 126
75. **Conti, S.** “A systemic approach to territorial studies: deconstructing territorial competitiveness”, în G. Vertova (ed.) *The Changing Economic Geography of Globalization. Reinventing Space*, Routledge, London & New York, 2006, pp. 73-76.
76. **Furu, Arpad**, *Intre tradiție și dezvoltare economică*, în Revista Urbanismul no. 2, Mai 2009, Editura Fundația Arhitext Design, 2009
77. **Heidegger, Martin**, *Building Dwelling Thinking*, în Basic Writings, New York, D Krell (ed.)1977, pp. 319-339
78. **Hoinărescu, Călin, Hoinărescu Mnauela, Paveleț Irina**, *Aplicarea în România a Convenției Europene a Peisajului*.

Studiu de caz – Județul Prahova, în Revista Geografică, pp. 30 – 36

79. **Ingold, Tom**, The Temporality of the Landscape, în World Archaeology nr. 25, 152 – 174, 1993
80. **Wascher, D.M. and Jongman, R.H.G.** (eds.), in press. *European landscapes: classification, evaluation and conservation*. European Environment Agency, EEA, Copenhagen. EEA Environment Technical Reports.

PROIECTE DE CERCETARE, MATERIALE, SEMINARI, CONFERINȚE

81. Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, studiu pentru patrimoniul arhitectural tradițional în „Geoparcul Dinozaurilor din Țara Hațegului” în parteneriat cu Universitatea București, secția de Paleontologie și Universitatea din Petroșani, coordonator Prof.dr.arh. Cristina Ochinciuc
82. Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, I.N.C.D. Urbanproiect. Institutul de Geografie al Academiei Române, S.C. Urban Design S.R.L - **Definirea conceptului de strategie privind dezvoltarea spațială în vederea fundamentării politicilor și planurilor de urbanism și amenajarea teritoriului** – MEC – program AMTRANS, A – P11, contract 3402 / 2002.
83. Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” - **Metodologie de reconfigurare a bazei spațiale a planurilor de amenajare a teritoriului în vederea Integrării În Uniunea Europeană**, Volumele 1 și 2 - CNCISIS COD 1268, Editura Universitară “Ion Mincu” Seria Studii și cercetări în urbanism și amenajarea teritoriului Nr. 2 București, 2005
84. PROIECT AMTRANS 5A01 - „Definirea conceptului de strategie privind dezvoltarea spațială în vederea fundamentării politicilor și planurilor de urbanism și amenajarea teritoriului”, elaborat de Universitatea de Arhitectură și Urbanism “Ion

- Mincu”- CCPC, în colaborare cu INCD “URBANPROIECT”, Institutul de Geografie al Academiei Române, s.c.Virtual World Design s.r.l. și s.c. Urban Design s.r.l.
85. INCD – URBAN proiect, Plan de amenajare a teritoriului zonal intercomunal Țara Hațegului – Geoparcul Dinozaurilor
 86. **Bubulete, Doina**, Perspectives of Developing the Carpathian Mega-region in the context of European Union enlargement, Cracovia, august 2004

DOCUMENTE EUROPENE

87. **CEMAT - Europe 2000: Outlook for the development of the Community's territory**.- Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg:, 1991
88. **CEMAT - Europe 2000+: Co-operation for European territorial development**, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1994
89. EU – Committee on Spatial Development: **European Spatial Development Perspective (ESDP)**, Potsdam, May 1999
SCHEMA DE DEZVOLTARE A SPAȚIULUI COMUNITAR”(ESP /SDEC /EUREK) POTSDAM, 10/11 MAI 1999:
90. **CEMAT: Principii directoare pentru dezvoltarea teritoria la durabilă pe continentul European, Hanovra, Septembrie 2000**
91. **CEMAT „Plan pentru continentul european”** elaborat în martie 1999 pentru reuniunea Hanovra, septembrie 2000
92. **CE - EUROPEAN SPAȚIAL PLANNING OBSERVATION NETWORK (ESPON) Programme 2004 – 2006**
93. Consiliul UE - **Strategia reînnoită de dezvoltare durabilă, pentru o eEuropă extinsă, 9 iunie 2006**Territorial Agenda of the European Union **Towards a More Competitive and Sustainable Europe of Diverse Regions**, Leipzig, 24 / 25 May, 2007

94. Commission Of The European Communities – Communication, from the Commission to the Council, The European Parliament, The Committee Of The Regions And The European Economic And Social Committee - **Green Paper on Territorial Cohesion “Turning territorial diversity into strength”**, {SEC(2008) 2550} COM(2008) 616 final, Brussels, 6.10.2008
95. ECOVAST – Landscape identification – a guide to good practice, European Council for village and small town, 2006
96. European Union and EFTA States: **Report of the ad hoc group of the commission** (DG VII,, October 1993 – layer 2 – 2010)
97. ESPON 2006 Programme - Territorial Dimension of the Lisbon-Göthenburg Strategy PROJECT 3.3. 2004 - 2005
98. **Convenția Europeană a Peisajului (Florența, 20 octombrie 2000)**
99. **Noua Cartă a Atenei 2003** – Viziunea Consiliului European al Urbaniștilor asupra Orașului secolului al XXI-lea (Lisabona, 22 noiembrie 2003).
100. **ESTIA – SPOSE** - European space-territorial indicators and action for a spatial observatory in Southeast Europe WP3 - ESTIA–SPOSE WP3: PILOT APPLICATIONS OF INDICATORS/ WP3.4: “Synthetic Report on Pilot Applications” Final /PART 1 WP3 Results of the thematic actions 3.2 “The territorial Cohesion Potential” and 3.3 “Territorial Integration Perspectives” - Athens, March, 2006
101. **LEIPZIG CHARTER** on Sustainable European Cities Agreed on the occasion of the Informal Ministerial Meeting on Urban Development and Territorial Cohesion in Leipzig on 24 / 25 May 2007

ADRESE WEB

102. Centre International de Recherches et Études
Transdisciplinaires
<http://perso.club-internet.fr/nicol/ciret/>
103. www.parisecologie.com
104. www.unesco.org/
105. www.wikipedia.org
106. ICOMOS. www.international.icomos.org
107. www.rur.ro/carta_atena.pdf
108. www.parchivaldicornia.it
109. [www. IUCN.org](http://www.IUCN.org)
110. [www. belvedere.nu](http://www.belvedere.nu)
111. [www. mocanitahunedoara.wordpress.com](http://www.mocanitahunedoara.wordpress.com)
112. www.parcdeladeule.fr
113. www.ecovast.com
114. www.infohunedoara.ro
115. www.juzaphoto.com
116. [www. GoogleEarth](http://www.GoogleEarth)
117. www.scribd.ro
118. www.googlemap.com
119. www.valdicornia.it
120. [www. italyturismo.it](http://www.italyturismo.it)
121. www.pruitigoe.com

GLOSSAR DE TERMENI

Arheologie sustenabilă – arheologie orientată spre calitatea și perceperea peisajului arheologic și istoric ca parte integrantă a cadrului de viață actual și viitor, în perspectiva unei protecții sustenabile (Tom Bloemers)

Coeziune - Capacitatea de menținere a unității teritoriale prin adaptarea programelor de dezvoltare la necesitățile, caracteristicile și oportunitățile geografice specifice fiecărei componente teritoriale. Coeziunea presupune o colaborare permanentă între toți factorii implicați în

dezvoltarea teritorială la nivel politic, administrativ și tehnic (Agenda teritorială a Uniunii Europene, 2007), numit drept guvernanta teritorială.

Coeziune economică și socială - Expresia solidarității între statele membre și regiunile UE și favorizează dezvoltarea echilibrată a teritoriului comunitar reducerea diferențierilor structurale între regiunile comunitare și promovarea de oportunități reale pentru cetățenii acestora.

Coeziune teritorială se extinde dincolo de noțiunea de coeziune economică și socială, obiectivul său fiind să ajute la realizarea unei dezvoltări mai echilibrate, la întemeierea unor comunități durabile în zonele urbane și rurale și să caute o mai mare coerență cu alte politici sectoriale care au impact spațial.

Competitivitate - Însușire a indivizilor, a colectivităților, a comunităților umane, a sistemelor social-economice, politice, a teritoriilor de a suporta concurența celorlalte unități similare.

CADSES - Central, Adriatic, Danubian and South-Eastern European Space – Spațiul central, adriatic, danubian și sud-est european. Program prin se urmărește atingerea unei integrări teritoriale și economice superioare în cadrul ariei de cooperare, promovând o dezvoltare mai echilibrată și mai armonioasă în spațiul european.

Câmp geografic – spațiu de forțe în interacțiune care include un complex de forme în mișcare: mecanice, fizice, chimice, biologice, sociale, care implică interacțiuni și înlănțuiri geografice specifice. (Alexandru Roșu)

Cercetare integrată – cercetare care include proiecte de cercetare interdisciplinare sau transdisciplinare, în care cunoașterea și teoriile rezultă din integrarea cunoștințelor specifice fiecărei discipline (Tees și van der Valk)

Corografia - subdisciplină a geografiei, cu rădăcini în geografia greacă și romană antică, legată de conceptul de *choros*, desemnând locuri sau regiuni cu o anume semnificație

Dezvoltare sustenabilă - concept complex, care a pornit de la preocuparea față de mediu, ideea fiind îmbogățită în timp cu o dimensiune economică și una socială. Ca o definiție generală și unanim acceptată, dezvoltarea durabilă este dezvoltarea ce răspunde nevoilor actuale, fără a compromite nevoile generațiilor viitoare. Dezvoltarea sustenabilă a devenit un obiectiv și al Uniunii Europene, începând cu 1997, când a fost inclus în Tratatul de la Maastricht, iar în 2001, la summit-ul de la Göteborg când a fost adoptată.

Ecologia peisajului - știință sistemică ce studiază în mod particular raportul între organismele vii, în primul rând omul, la nivelul organizării și complexității sale și are ca principal obiectiv depășirea dualismului natură – cultură

Ecosistemul sau sistem ecologic - orice unitate care include toate organismele – (comunitățile de pe un teritoriu dat) și care interacționează cu mediul fizic în așa fel încât curentul de energie să conducă la o anumită structură trofică, o diversitate de specii, și la un circuit de substanțe, adică un schimb de substanțe din partea biotică și abiotică în interiorul sistemului”. F.P.Odum (1971)

Geografie culturală - ramura geografiei umane care are în vedere abordarea teritorială prin prisma sistemului de credințe, valori, obiceiuri care diferențiază grupurile sociale, acestea din urmă fiind identificabile prin *limbă, etnie, religie* (Wikipedia)

Geografia istorică - ramură a geografiei ce studiază realitățile sociogeografice (harta politică, economică, culturală, lingvistică etc.) din trecut, stabilind rolul factorilor geografici în evoluția istorică a societăților (încearcă să reconstituie geografiile trecutului). În cadrul analizelor sale diacronice și sincrone, geografia istorică utilizează atât metodele cantitative, cât și demersurile umaniste.(Wikipedia)

Geografia umană este o ramură a geografiei ce studiază procesele ce au loc atunci când omul interacționează cu mediul înconjurător. Ea studiază îndeosebi aspectele umane, politice, culturale, sociale și economice. (Wikipedia)

Geosistem – orice unitate teritorială, rezultat al unei evoluții continue, pe care relațiile dintre elementele geografice care o compun, având o funcționalitate sistemică unitară, o individualizează ierarhic în timp și spațiu geografic, printr-o fizionomie peisagistică specifică și un anumit grad de potențialitate energetică și de productivitate biologică (Alexandru Roșu)

Holism (de la “holos” (în limba greacă)) – concepție filosofică ce interpretează teza ireductibilității întregului la suma părților sale, socotind drept factor integrator al lumii un principiu imaterial și incognoscibil; metodologie de interpretare a obiectelor, a fenomenelor ca totalități, ca întreguri, în care părțile își pierd individualitatea, iar entitățile respective reprezintă altceva decât suma părților

Indicator de calitate a peisajului - este un mijloc conceput să reducă o cantitate mare de date la forma ei cea mai simplă, reținând sensul esențial al datelor pentru interpretarea acelor date. Este necesar ca indicatorii să furnizeze date despre schimbarea caracteristicilor unui peisaj, să aibă rezonanță, în sensul de a capta atenția publicului, să măsoare și să folosească date semnificative disponibile și simplu de colectat.

Managementul peisajului – acțiuni din perspectiva dezvoltării sustenabile pentru a asigura întreținerea calităților peisajului pentru a dirija și a armoniza schimbările care intervin în urma proceselor sociale, economice și de mediu, având în vedere managementul viitoarelor schimbări și nu al unei simple protejări a construcțiilor din trecut

Patrimoniu – ansamblu de bunuri naturale sau culturale, inclusiv cele fără o valoare excepțională, care constituie cadrul istoric pentru o anume comunitate

Peisaj – o porțiune din teritoriu, așa cum este percepută de oameni, al cărei caracter este rezultatul acțiunii și interacțiunii a factorilor naturali și umani. (Convenția Europeană a Peisajului, Florența, 2000)

Peisaj - Un sistem dinamic de elemente fizice sau imateriale, naturale sau antropice, care constituie într-un loc o unitate semantică, în care comunitățile se pot recunoaște și reprezenta, acestea fiind relevante pentru identitatea culturală a comunității, esențiale pentru bunăstarea ei

Planificare culturală – planificare strategică și integrată prin aplicarea resurselor culturale în dezvoltarea societății; în timp ce politica culturală este orientată sectorial, limitativ, planificarea culturală implică o viziune holistică asupra resurselor culturale (Colin Mercer, 1995)

Potențial energetic al geosistemului – sursă a proceselor de transformare a schimburilor de energie, substanță și informație cu mediul în care se încadrează (Alexandru Roșu)

Protecția peisajului - acțiuni în vederea conservării și păstrării trăsăturilor caracteristice sau semnificative ale peisajului, justificate de valoarea patrimonială rezultată din configurarea sa naturală sau din activitatea umană.

Sistem - un ansamblu de elemente sau relații aflate în interacțiune, între care au loc transferuri de fluxuri de energie, substanță și informație, și între care apare efectul de sinergie, care face ca acesta să devină altceva decât suma componentelor, acel ceva din care derivă noi însușiri

Structuralism (în limba germană *gestalt* - structură, configurație) - concepție potrivit căreia fenomenele psihice reprezintă structuri, configurații integrale, structurile fiind realități primordiale ireductibile la părțile sau procesele subordonate întregului” (Dicționar de filosofie, Editura Politică, București, 1978, p.307)

Structură istorică a unei așezări – termen care înlocuiește conceptul clasic de *centru istoric* al așezării (al orașului), în perspectiva abordării procesuale a peisajului

Transdisciplinaritate – model generator de unitate și integrare care depășește domeniul științelor exacte stabilind punți între experiența interioară, arte, științe exacte și umaniste, între gândirea științifică și gândirea simbolică, între cunoaștere și ființă.

ANEXA 1 - LISTA FIGURILOR DIN TEXT

Figura	Titlul figurii	Pag	Sursa
Fig.I.1	Țările României	11	Cocean, P., Cianga, N. <i>Ținuturile României ca spații mentale</i> , București, 2000
Fig.I.2.	Vila familiei Medici la Fiesole, Biagio d'Antonio, <i>Bunavestire</i> , Roma, Accademia di San Luca	12	www.italyturism o.it
Fig.I.3.	Villa Valmarana ai Nani, Vicenza, Andrea Palladio	12	www.italyturism o.it
Fig.I.4.	Villa Valmarana ai Nani, Vicenza, Andrea Palladio	12	www.italyturism o.it
Fig.I.5.	Leonardo da Vinci - Harta fizică a Toscanei, Emiliei și Romagnei	13	Gambardella Carmine, Martusciello Sabina, <i>Le vie dei mercanti – Disegno come topologia della mente</i> , Alinea Editrice, Firenze, 2006
Fig.I.6	Leonardo da Vinci Reprezentarea orașului Imola - o viziune organică	13	Idem fig.I.5
Fig.I.7.	Leonardo da Vinci, Proiecte pentru orașul Milano – orașul pe două niveluri	13	Idem fig.I.5
Fig.I.8.	Structura unui geosistem	17	Ioan Ianoș, <i>Sisteme</i>

			<i>teritoriale</i> , Ed. Tehnică, 2000
Fig.I.9.	Caracteristicile peisajului în concepția umanistă	18	Mazzino, Francesca, Ghera Adriana, <i>Per un atlante dei paesaggi italiani</i> , Alinea Editrice, Firenze, 2003
Fig.I.10.	Raporturile structurilor peisagistice naturale ale spațiului geografic și structurile așezărilor urbane	19	Roșu, Alexandru, <i>Terra, geosistemul vieții</i> , Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987
Fig.I.11.	Cei 3 S ai sustenabilității	20	Paul Knox, <i>Small Town Sustainability</i>
Fig.I.12	Raportul între semnificant, semn și semnificat în reprezentarea peisajului	21	Mazzino, Francesca, Ghera Adriana, <i>Per un atlante dei paesaggi italiani</i> , Alinea Editrice, Firenze, 2003
Fig.I.13.	Reprezentarea modernă târzie a peisajului	21	Idem Fig.I.14
Fig.I.14.	Evoluția metanarațiunii progresului	22	Idem Fig.I.14
Fig.I.15.	Dezvoltarea sustenabilă și diversitatea: interacțiuni conceptuale	23	Idem Fig.I.14
Fig.I.16.	Peisajul din perspectivă ecoculturală	25	autorul
Fig.I.17.	Influența teoriilor științifice în definirea conceptului de peisaj	26	autorul

Fig.II.1.	Peisajul, concept fundamental integrând factori din sfere diferite	40	Marc Antrop
Fig.III.1.	Peisaj în Cuenca	43	autorul
Fig.III.2	Centre de interes și linii de forță	43	autorul
Fig.III.3	Alpii italieni. Dinamica percepției peisajului	44	www.italyturismo.it
Fig.III.4	Dinamica percepției peisajului	44	www.italyturismo.it
Fig. III.5	Linii de forță, centre de interes	45	www.italyturismo.it
Fig. III.6	Leonardo da Vinci, Bunavestire - detaliu, Galeria Uffizzi, Florența	46	Gambardella Carmine, Martusciello Sabina, <i>Le vie dei mercanti – Disegno come topologia della mente</i> , Alinea Editrice, Firenze, 2006
Fig. III.7	Leonardo da Vinci, Peisaj-detaliu, Galeria Uffizzi, Florența	46	Idem fig. III.7
Fig. III.8	Johannes Vermeer, Vedere din Delft	47	John Nash, <i>Vermeer</i> , Scala Books, Fondazione Rijkmuseum, Amsterdam, 1997
Fig. III.9	Hendrick Vroom, Vedere din Delft, 1615,	47	Idem Fig. III.8
Fig. III.10	Johannes Vermeer, Vedere din Delft,	48	Idem Fig. III.8
Fig. III.11	Johannes Vermeer, Vedere din Delft,	48	Idem Fig. III.8

Fig. III.12	Perceperea peisajelor urbane	51	Simon Schama, <i>Landscape and Memory</i>
Fig.III.13	Vitalitatea peisajului stradal Streetscape	52	Gordon Cullen, <i>Townscape</i> , London, 1966
Fig.III.14	Componentele Mediului	54	autorul
Fig. III.15	Ierarhizarea geosistemică a peisajelor spațiului geografic	56	Prelucrare autor după Alexandru Roșu, <i>Terra – geosistemul vieții</i> ,
Fig. III.16	Caracterul peisajului	58	Wascher
Fig.III.17	Modelul DFSIRF	67	Idem fig. III.16
Fig.IV.1	Integrarea internă și externă în cercetarea transdisciplinară	70	Autorul, prelucrare după Marc Antrop
Fig. IV.2	Cercetarea, domeniu corografic în politica peisajului	70	Idem fig. IV.14
Fig. IV.3	Peisaje recunoscute UNESCO	73	www.unesco.org
Fig. IV.4	Ile de France – Sinteza determinărilor peisagere majore	82	Angelica Stan
Fig.IV.5	Schemă sintetică a conceptului de dezvoltare durabilă	87	Giffinger, R., Tosics, I., Wimmer, H. – „ <i>Competitive urban development and the meaning of strategic instruments</i> ”
Fig.IV.6	Competitivitate și Coeziune în dezvoltarea durabilă	87	Idem fig.IV.5

Fig. IV.7	Aria de relevanță a conceptelor în politicile de dezvoltare teritorială	88	Idem fig.IV.5
Fig. IV.8	Conceptul de coeziune	89	Idem fig.IV.5
Fig.IV.9	Arenele politice în contextul abordării integrate	91	Idem fig.IV.5
Fig.IV.10	Arenele politice în contextul cooperării dintre Uniunea Europeană și statele limitrofe	92	prelucrare după EU-Committee on Spatial Development – „European Spatial Development Perspective”
Fig.IV.11	Integrarea conceptelor de coeziune, competitivitate și durabilitate	93	Idem fig.IV.5
Fig.IV.12	Peisajul - Interferența conceptelor, a forțelor motrice, a legislației și a rețelei de relații și structuri organizatorice	94	Marc Antrop
Fig.IV.13	Istoria, natura și cultura se întrepătrund în Sistemul de parcuri din Val di Cornia	98	www.valdicornia.it
Fig.IV.14	Un sistem integrat de valorizare culturală, ambientală și turistică a Parcurilor din Val di Cornia	99	www.valdicornia.it
Fig.IV.15	Peisaj și ritmuri cotidiene în Cittaslow: Greve in Chianti, Orvieto, Cuenca	101	autorul
Fig.IV.16	Relații în peisajul închis	102	autorul
Fig.V.1	Tipologia Urban – rural a celor trei regiuni NUTS	104	

Fig.V.2	Belgia – Dinamica relației urban - rural	105	
Fig.V.3	Europa – mozaic cu zone cu lumină și penumbră	106	www.googlemao.com
Fig.V.4	Ruralmed – restaurarea grădinii botanice din Bagno a Ripoli	107	Rita Micarelli
Fig.V.5	Urk, o comunitate milenară	108	autorul
Fig.V.6	Ansamblul celor trei locuințe de pescari	109	autorul
Fig.V.7	- Inaugurarea ansamblului	109	autorul
Fig.V.8	Imaginea polderului Graft	109	autorul
Fig.V.9	Reabilitare Lunchroom De Walvis, De Rijk	109	autorul
Fig.V.10	Imagine după restaurare	109	autorul
Fig.V.11	« De Walvis »,	109	autorul
Fig.V.12	Imagini cu piața veche o polderului Purmer	110	Autorul
Fig.V.13	- Analiza frontului pieței centrale Koemarkt, Purmerend	110	autorul
Fig.V.14	Imaginea frontului după reabilitare, 2002	110	autorul
Fig.V.15	- Detaliu de tâmplărie	110	autorul
Fig.V.16	Imaginea din 1994, cu vechiul restaurant	110	autorul
Fig.V.17	Păstrarea parcelarului originar din 1630	111	autorul
Fig.V.18	Locuințe noi în Beemster – Ansamblul <i>Uilenhoeve</i>	111	autorul
Fig.V.19	Locuința tradițională din Nordul Olandei, De Stolp	111	autorul
Fig.V.20	Imagini din Hoofddorp, înainte de construirea aeroportului	112	Theo Bart

Fig.V.21	Imagini după construirea cartierului Schipol	112	Idem fig. V.20
Fig.V.22	Peisajul din Rîmetea	114	Arpad Zachi
Fig.V.23	Relația peisaj natural – peisaj construit	115	Doina Bubulete
Fig.V.24	Proiectul Green Village, Raymond Unwin, Art of Building a Home, 1901	116	Cristina Woinaroski
Fig.V.25	Proiectul Green Village, Raymond Unwin, Art of Building a Home, 1901	116	Cristina Woinaroski
Fig.V.26	Proiectul Green Village, Raymond Unwin, Art of Building a Home, 1901	116	Cristina Woinaroski
Fig.V.27	Ansambluri ale arhitecturii moderne, Vatra Luminoasă	116	Hanna Derer
Fig.V 28	Le Corbusier, <i>La ville verte</i> , 1935	117	Zagari, Franco, <i>Questo è paesaggio</i>
Fig.V 29	Frank Lloyd Wright, <i>Broadacre City</i> , 1934 – 1935 Bijlmeermeer, ansamblu din anii '60, demolat în 2001, Zaandam, Olanda	117	Idem fig.V.28
Fig.V 31	Preferință pñtru modele de cartier VINEX, Den Oss și Drenthe, Olanda, 1998	117	Hans Ibelings
Fig.V 32	Ansamblul Pruit Igoe, construit în 1956	117	
Fig.V 33	Tipologia grădinii înconjurată de un spațiu construit deschis – curtea mănăstirii Stavropoleos, București	118	autorul

Fig.V 34	Dinamica limitelor spațiului construit în relație cu spațiul verde – Locuințe colective – Str. Popa Nan, nr.34, București	118	Ștefan Ghenciu
Fig.V.35	Dinamica limitelor spațiului construit în relație cu spațiul verde – Locuințe colective – Str. Popa Nan, nr.34, București	118	Ștefan Ghenciu
Fig.V.36	Modele tradiționale - portice, geamlâcuri, detalii specifice	118	Dana Harhoiu
Fig.V.37	Scenografie clorofilană – locuință din perioada interbelică, Str. Lucaci, București	118	autorul
Fig.V.38	Parcul ecologic de la Deule din Lille	121	www.parcdeledeule.fr
Fig.V.39	Centru de cercetări pentru energie sustenabilă	122	Idem fig.V.40
Fig.V.40	Rețeaua de parcuri de la Deule din Lille	122	Idem fig.V.40.
Fig.VI.1	Programul BELVEDERE; integrare interdisciplinară externă și internă	125	Tom Bloemers
Fig.VI.2	Studii conceptuale: biografia peisajului și cercetare activă	126	Idem Fig.VI.1
Fig.VI.3	Integrare politici pentru peisaj -	127	Idem Fig.VI.1
Fig.VI.4	Programul ECOVAST	128	www.ecovast.org
Fig.VI.5	Amfora peisajului	129	Idem fig. VI.4
Fig.VI.6	Etapele realizării atlaselor de peisaj în Catalonia	136	www.catpaisatge.com
Fig.VII.1	Țara Hațegului	144	www.juzaphoto.com (drept autor Romeo C.)

Fig.VII.2	Țara Hațegului, limite în cadrul județului	144	
Fig.VII.3	Hațeg, țara pietrei	149	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.4	Biserica Sân Petru	149	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.5	Biserica Strei	149	www.infohunedoara.ro
Fig.VII.6	Comuna Răchitova	151	Călin Corpaciu, GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.7	Sălașul de Sus, cetatea Colț	151	GoogleEarth, Panoramio, Dan Gabor
Fig.VII.8	Poziționare pe hartă a județului Hunedoara	155	www.infohunedoara.ro
Fig.VII.9	Țara Hațegului în județului Hunedoara	155	www.infohunedoara.ro
Fig.VII.10	Țara Hațegului Așezare, limite, principalele axe de circulație.	156	N.Popa,Țara Hațegului, 1999
Fig.VII.11	Poziție geografică – extindere teritorială	156	N.Popa,Țara Hațegului, 1999
Fig.VII.12	Unitățile de relief	156	N.Popa,Țara Hațegului, 1999
Fig.VII.13	Țara Hațegului – „munceii”	159	www.juzaphoto.com (drept autor Romeo C.)
Fig.VII.14	Tip de așezare specifică - Livadia	159	Lidia Nicoară, GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.15	...suprafețe joase, netede ca niște câmpuri...	159	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.16	O specie rară, viorele albe...	159	GoogleEarth, Panoramio
Fig/VII.17	Barajul Păclișa	160	GoogleEarth, Panoramio

Fig.VII.18	Baraj în Retezat	160	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.19	Sistem cascade Valea Nucșoarei	160	www.juzaphoto.com (drept autor Romeo C.)
Fig.VII.20	Țara Hațegului, harta turistică, zone protejate	162	www.MrUrban.ro
Fig.VII.21	Țara Hațegului, Parcul național Retezat	163	
Fig.VII.22	Geoparcul Țara Hațegului	164	
Fig.VII.23	Valea dinozaurilor	165	foto Fl.Corpaciu, GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.24	Peșteana	165	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.25	Peșteana	165	foto Fl.Corpaciu, GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.26	Barajul de la Ostrov	168	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.27	Ohaba-Ponor	168	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.28	Țara Hațegului, silueta specifică a satului	168	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.29	Indicele transformării peisajului etnografic	169	Peisajul Etnografic, www.scribd.ro
Fig.VII.30	Țara Hațegului, satul Santamaria Orlea	169	Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, 2003–studiu UAUM, prof. dr.arh. C.Ochinciuc
Fig.VII.31	Țara Hațegului, Șălașul de sus	170	Google Earth, Panoramio
Fig.VII.32	suprafețe joase înconjurată de muncei	170	Google Earth, Panoramio

Fig.VII.33	Rachitova	170	Google Earth, Panoramio
Fig.VII.34	Mărimea demografică și structura vetrelor de sat	171	N.Popa,Țara Hațegului, 1999
Fig.VII.35	Sălasul de Sus	171	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.36	Sălasul de Sus, Sat de vale și de câmp, adunat, textură complicată	171	N.Popa,Țara Hațegului, 1999
Fig.VII.37	Sălasul de Sus	172	Google Earth, Panoramio
Fig.VII.38	Sălasul de Sus, Cetatea Colț - cetatea Colț	172	Dan Gabor, Google Earth, Panoramio
Fig.VII.39	BREAZOVA	172	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.40	BREAZOVA, sat de vale, cu formă cvasicirculara și structură neregulată	172	N.Popa,Țara Hațegului, 1999
Fig.VII.41	Sarmizegetusa	172	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.42	Sarmizegetusa,sat de vale, structură adunată, textură complicată	172	N.Popa,Țara Hațegului, 1999
Fig.VII.43	PUI	173	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.44	PUI - sat de vale, structură adunat răsfirată, textură complicată	173	N.Popa,Țara Hațegului, 1999
Fig.VII.45	SĂLAȘU DE JOS	173	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.46	SĂLAȘU DE JOS sat de culoar de vale, formă liniară	173	N.Popa,Țara Hațegului, 1999
Fig.VII.47	Santamăria orlea	173	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.48	Santamăria orlea, sat de vale, formă tentaculară	173	N.Popa,Țara Hațegului, 1999

Fig.VII.49	CLOPOTIVA	174	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.50	CLOPOTIVA, sat de vale, formă tentaculară	174	N.Popa,Țara Hațegului, 1999
Fig.VII.51	ZEICANI	174	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.52	ZEICANI, sat de vale polinuclear	174	N.Popa,Țara Hațegului, 1999
Fig.VII.53	OHABA-SIBISEL	174	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.54	OHABA-SIBISEL sat de vale	174	N.Popa,Țara Hațegului, 1999
Fig.VII.55	FEDERI	175	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.56	FEDERI, sat cu sit complex, formă difuză	175	N.Popa,Țara Hațegului, 1999
Fig.VII.57	Transhumanta. Tipuri de așezări temporare și sezoniere	175	N.Popa,Țara Hațegului, 1999
Fig.VII.58	Stâna din Făgetel	176	Ion Conea, “Clopotiva, un sat din Hațeg”, 1935
Fig.VII.59	Stâna din Porumbeii	176	Ion Conea, “Clopotiva, un sat din Hațeg”, 1935
Fig.VII.60	Stâna Poienârești	176	Ion Conea, “Clopotiva, un sat din Hațeg”, 1935
Fig.VII.61	Coliba de iarnă	176	Ion Conea, “Clopotiva, un sat din Hațeg”, 1935
Fig.VII.62	Sălașul la fân, Praveț, Mții Sebeșului	176	Ion Conea, “Clopotiva, un sat din Hațeg”, 1935
Fig.VII.63	Țara Hațegului, așezare sezonieră	176	GoogleEarth, Panoramio, foto Pil Gain

Fig.VII.64	Țara Hațegului	176	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.65	Locuință de tip vechi, cu un singur ocol	177	Ion Conea, “Clopotiva, un sat din Hațeg”, 1935
Fig.VII.66	Silvașu de jos, tip de gospodărie cu două ocoale	177	Ion Conea, “Clopotiva, un sat din Hațeg”, 1935
Fig.VII.67	Clopotiva–Hateg pentru dezvoltare durabilă	177	Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, 2003–studiu UAUIM, prof. dr.arh. C.Ochinciuc
Fig.VII.68	Sarmizegetusa–Hateg pentru dezvoltare durabilă	177	Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, 2003–studiu UAUIM, prof. dr.arh. C.Ochinciuc
Fig.VII.69	Clopotiva–Hateg pentru dezvoltare durabilă	177	Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, 2003–studiu UAUIM, prof. dr.arh. C.Ochinciuc
Fig.VII.70	Proportii caracteristice	178	prelucrare după imagini din “Clopotiva, un sat din Hațeg”, Ion Conea, 1935
Fig.VII.71	Casa Sarmizegetusa	178	Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, 2003–studiu UAUIM, prof. dr.arh. C.Ochinciuc

Fig.VII.72	Casa veche din Râu de Mori	179	Ion Conea, “Clopotiva, un sat din Hațeg”, 1935
Fig.VII.73	Casa veche din Livezi, comuna Unirea	179	Ion Conea, “Clopotiva, un sat din Hațeg”, 1935
Fig.VII.74	Casa veche din Hățegel	179	Ion Conea, “Clopotiva, un sat din Hațeg”, 1935
Fig.VII.75	Casa veche de barne, Ponor	179	Ion Conea, “Clopotiva, un sat din Hațeg”, 1935
Fig.VII.76	Casa Densuș (2010)	179	Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, 2003–studiu UAUM, prof. dr.arh. C.Ochinciuc
Fig.VII.77	Casa Densuș (2010)	179	Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, 2003–studiu UAUM, prof. dr.arh. C.Ochinciuc
Fig.VII.78	Casa veche de tip gorjan (dispărută)	179	Ion Conea, “Clopotiva, un sat din Hațeg”, 1935
Fig.VII.79	Șura veche Ohabe Sebișel	179	Ion Conea, “Clopotiva, un sat din Hațeg”, 1935
Fig.VII.80	Casa veche Densuș	179	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.81	Tipuri noi de case și gospodării	179	Ion Conea, “Clopotiva, un sat din Hațeg”, 1935
Fig.VII.82	Țara Hațegului (2010)	180	Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, 2003–studiu UAUM,

			prof. dr.arh. C.Ochinciuc
Fig.VII.83	Curtea nobiliara Candea Râu-de-Mori	182	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.84	Curtea nobiliara Candea Râu-de-Mori	183	GoogleEarth, Panoramio
Fig.VII.85	Traseu mocănița	183	<a href="http://mocanitahu
nedoara.wordpress
s.com">http://mocanitahu nedoara.wordpress s.com
Fig.VII.86	Mocănița și Castelul Corvinilor	184	<a href="http://mocanitahu
nedoara.wordpress
s.com">http://mocanitahu nedoara.wordpress s.com
Fig.VII.87	Mocănița dezafectată și traseul acesteia	184	<a href="http://mocanitahu
nedoara.wordpress
s.com">http://mocanitahu nedoara.wordpress s.com
Fig.VII.88	Furnalul de la Govajdie	185	GoogleEarth, Panoramio, foto Călin Corpaciu
Fig.VII.89	Mocănița și Castelul Corvinilor	186	<a href="http://mocanitahu
nedoara.wordpress
s.com">http://mocanitahu nedoara.wordpress s.com
Fig.VII.90	Traseu mocăniță	187	<a href="http://mocanitahu
nedoara.wordpress
s.com">http://mocanitahu nedoara.wordpress s.com
Fig.VII.91	Traseu mocăniță	188	<a href="http://mocanitahu
nedoara.wordpress
s.com">http://mocanitahu nedoara.wordpress s.com
Fig.VII.92	Sarmizecetusa, propunere pentru traseu turistic și remodelare urbană	189	Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, studiu UAUIM, prof. dr.arh. C.Ochinciuc
Fig.VII.93	utilizarea lemnului și a pietrei	193	Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, studiu UAUIM, prof. dr.arh. Cristina Ochinciuc

Fig.VII.94	materiale pentru învelitoare recomandate caselor noi	193	Studiu UAUM, Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, studiu UAUM, prof. dr.arh. Cristina Ochinciuc
Fig.VII.95	materiale pentru învelitoare și culori nerecomandate caselor noi	193	Studiu UAUM, www.primaria-pui.ro
Fig.VII.96	elemente de evitat în cazul prispelor și foișoarelor	194	Studiu UAUM, Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, studiu UAUM, prof. dr.arh. Cristina Ochinciuc
Fig.VII.97	Clopotiva, soclu piatră	194	Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, studiu UAUM, prof. dr.arh. Cristina Ochinciuc
Fig.VII.98	Tipuri de ferestre tradiționale	195	Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, studiu UAUM, prof. dr.arh. Cristina Ochinciuc
Fig.VII.99	Tipuri de gard	195	Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, studiu UAUM, prof. dr.arh. Cristina Ochinciuc
Fig.VII.100	Tipuri de porți tradiționale	196	Dezvoltarea durabilă a țării Hațegului, studiu UAUM, prof.

			dr.arh.Cristina Ochinciuc
Fig.VIII.1	Calitatea peisajului și procesualitatea istorică. Interdependențe	195	Autorul, prelucrare după Tom Bloemers
Fig.VIII.2	Noi suntem Peisajul	200	Nr.69 din Bibliografie

ANEXA 2 - LISTA TABELELOR DIN TEXT

Tab.I.1	Comparație între cunoașterea transdisciplinară și cea disciplinară	7	Basarab Nicolescu
Tab.I.2	Peisajul în gândirea pozitivistă	15	Mazzino, Francesca, Gherzi Adriana, <i>Per un atlante dei paesaggi italiani</i> , Alinea Editrice, Firenze, 2003
Tab.I.3	Peisajul în concepția umanistă	14	Idem Tab. I.2
Tab.I.4	Peisajul în geografia neopozitivistă	17	Idem Tab. I.2
Tab.I.5	Paradigmele științifice și conceptul de peisaj	18	Idem Tab. I.2
Tab.II.1	Moduri de cercetare	28	Autorul, prelucrare după Babel Trees
Tab.III.1	Schemă metodologică	58	Idem tab. I.2
Tab.III.2	Analiza sistemelor naturale	59	Idem tab. I.2
Tab.III.3	Analiza climatologică	59	Idem tab. I.2
Tab.III.4	Analiza vegetației	60	Idem tab. I.2
Tab.III.5	Analiza faunei	59	Idem tab. I.2

Tab.III.6	Analiza ecologică a sistemelor naturale	61	Idem tab. I.2
Tab.III.7	Criterii pentru identificarea valorilor	61	Idem tab. I.2
Tab.III.8	Criterii pentru identificarea stărilor critice	61	Idem tab. I.2
Tab.III.9	Criterii pentru identificarea activităților compatibile	61	Idem Tab.I.2
Tab.III.10	Identificarea principalelor presiuni asupra resurselor naturale	61	Idem tab. I.2
Tab.III.11	Metoda suprapunerii hărților	62	Idem tab. I.2
Tab.III.12	Caracterul țesutului construit	63	Idem tab. I.2
Tab.VI.I	Fișă de caracterizare a datelor despre peisaj	130	www.ecovast.com
Tab.VIII.1.	Matricea calității spațiului	194	P. Dauvellier